

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ŞİA VE EHL-İ SÜNNET HADİS
KAYNAKLARINDA EHL-İ BEYT'E DAİR
RİVÂYETLERİN MUKAYESESİ

Yüksek Lisans Tezi

Hüseyin YÜREKLİ

İZMİR - 2019

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ŞİA VE EHL-İ SÜNNET HADİS
KAYNAKLARINDA EHL-İ BEYT'E DAİR
RİVÂYETLERİN MUKAYESESİ

Yüksek Lisans Tezi

Hüseyin YÜREKLİ

DANIŞMAN: PROF. DR. İBRAHİM KUTLUAY

İZMİR – 2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “*Şîa ve Ehl-i sünnet Hadis Kaynaklarında Ehl-i beyt’e Dair Rivâyetlerin Mukayesesi*” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

18. 06. 2019

Hüseyin YÜREKLİ

TEZ SINAVI TUTANAK FORMU

GÖNDEREN : Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Başkanlığı
GÖNDERİLEN : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalımız Yüksek Lisans Programı öğrencisi Hüseyin YÜREKLİ ile ilgili Tez Sınav Tutanağı aşağıdadır.

Tarih: 18.06.2019
Sayı :

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Sıddık KASS
İmza

SINAV TUTANAĞI

Tez Sınav Jürimiz tarafından incelenen “Şîa ve Ehl-i Sünnet Hadis Kaynaklarında Ehl-i Beyt'e Dair Rivâyetlerin Mukayesesi” başlıklı tezli yüksek lisans tezi ile ilgili olarak jürimiz 18.06.2019 tarihinde toplanmış ve adı geçen öğrenciyi Tez Sınavına tabi tutmuştur. Sınav sonucunda adayın tezi hakkında OYBİRLİĞİ/ÇOKLUĞU ile aşağıdaki karar verilmiştir.

KABUL

Kabul Edilen Tezli Yüksek Lisans tezi:

- i) Bilime yenilik getirmiştir
ii) Yeni bir bilimsel yöntem geliştirmiştir
iii) Bilinen bir yöntemi yeni bir alana uygulamıştır
iv) Uygulama yapmıştır (sadece Yüksek Lisans'ta geçerlidir)

RED

DÜZELTME *

Tez Sınav Jürisi	Unvanı ve Adı Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	Prof. Dr. İbrahim KUTLUAY	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Sabri ÇAP	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Abdülkadir PALABIYIK	
Üye		
Üye		

Eki : Tez Değerlendirme Formu (Her bir jüri için).

* Tez sınavında düzeltme kararı verilmesi halinde jüri tarafından öngörülen düzeltmelere ilişkin bir jüri raporu eklenmelidir. Düzeltmeler için Ek süre her defasında en fazla yüksek lisans öğrencileri için 3 ay, doktora öğrencileri için 6 aydır.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

ŞİA VE EHL-İ SÜNNET HADİS KAYNAKLARINDA EHL-İ BEYT'E DAİR RİVÂYETLERİN MUKAYESESİ

Hüseyin Yürekli

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı

Tezimizde, Şîa ve Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında Ehl-i beyt'e ve ona mensup kişilere dair bazı rivâyetler incelenmiş ve bunların mukayese yapılmıştır. Bir giriş ve üç bölümden oluşan çalışmamızın giriş bölümünde çalışmamızın konusu, amacı, metodu ve kaynaklarına yer verilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde, çalışmamızla ilgili Ehl-i beyt, imâmet ve velâyet gibi bazı temel kavramlar incelenmiş ve bunlar hakkında genel bilgi aktarılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Şîa'nın teşekkül sürecinde etkili olan Araplarda ve Perslerde seçilmiş ve kutsal aile düşüncesi, Ehl-i beyt'in mâruz kaldığı bazı haksızlıklar, mâsum imam düşüncesi, imamlara asılsız söz isnad edilmesi ve yenilmiş medeniyetlerdeki intikam arzusu gibi bazı siyasî ve içtimaî hâdiselere ana hatlarıyla değinilmiş, bu hâdiselerin Şîa'da hadis ilmine ve rivâyetlerine etkisi araştırılmıştır.

Çalışmanın son bölümünde, Şîa ve Ehl-i sünnet kaynaklarında Ehl-i beyt ve Ehl-i beyt fertleriyle ilgili rivâyetler mukayese edilmiştir. Rivâyetler önce Şîa'nın muteber hadis kaynaklarından tespit edilmiş, daha sonra aynı rivâyetler, Ehl-i sünnet hadis kaynaklarından araştırılmıştır. Şîa ve Ehl-i sünnet'in muteber hadis kaynaklarında geçen rivâyetlerin metinlerinin özellikle benzerlik ve farklılıkları tespit edilmiş, birbiriyle karşılaştırılmış ve farklılıkların sebepleri değerlendirilmiştir. Ayrıca Ehl-i sünnet ve Şîa ulemâsının bu rivâyetleri nasıl yorumladıkları ve rivâyetlerden çıkardığı sonuçlara değinilmiştir. Her bölümün sonunda yer alan değerlendirme kısmında ve tezin sonuç kısmında araştırmada ulaşılan sonuçlara ve tespitlere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şîa, Ehl-i sünnet, Ehl-i beyt, Hadis, Rivâyet.

ABSTRACT

Postgraduate (Master) Thesis

THE COMPARISON OF THE TERM OF AHL AL-BAIT IN SUNNĪ AND SHĪĪ SOURCES

Hüseyin Yürekli

İzmir Katip Çelebi University

Graduate School of Social Sciences

Department of Basic Islamic Studies

In our thesis, we tried to analyse the term of Ahl al-Bait and to compare some narrations related to the members of Ahl al-Bait depending on canonical Sunnī and Shi'ī sources. Our work consists of an introduction and three chapters. In introduction section, we have mentioned the main subject of our work, of aim, of method and of resources. In the first chapter, we studied some basic terms such as *Ahl al-Bait*, *imāmah*, and *walāya*. In this section, we also analysed some basic terms regarding our topic. In the second chapter, we outlined some political and social events such as the idea of sacred family in the Arabs and Persians who are influential in the formation process of Shī'a sect, some injustices which subjected to Ahl al-Bait, the idea of infallible imams in Shī'a, the imposition of false narrations to these imams and the desire for revenge in the defeated civilizations. We also studied the effects of these events on the narrations of hadīth science of Shī'a.

In the last chapter of our study, we tried to compare the narrations about Ahl al-Bait and some members of Ahl al-Bait in both the sources of Shī'a and of Ahl al-Sunnah. In this chapter, firstly we determined some important narrations about Ahl al-Bait taking place in canonical hadīth sources of Shī'a. Later, we searched the same narrations from hadith sources of Ahl al-Sunnah. We particularly focused to compare the similarities and differences of the texts of the narrations in the sources of Shī'a, and of Ahl al-Sunnah, and evaluated to them. In addition, we also mentioned how the scholars of Ahl al-Sunnah and Shī'a interpreted these narrations and their conclusions

which they reached using them. At the end of each section and conclusion we summarized the results and the findings we obtained in our research.

Keywords: Shī'a, Ahl al-Sunnah, Ahl al-Bait, Hadīth, Infallible Imams

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	VII
KISALTMALAR	XI
ÖNSÖZ	XIII

GİRİŞ

I. ÇALIŞMANIN KONUSU VE KAPSAMI.....	1
II. AMAÇ VE METOT	2
III. KAYNAKLAR	3
A. ARAPÇA KAYNAKLAR	4
B. BATI DİLLERİNDEKİ KAYNAKLAR.....	8
C. TÜRKÇE KAYNAKLAR.....	9
1. Kitaplar.....	9
2. Tezler	12
3. Makaleler.....	13
IV. KAPSAM VE SINIRLILIKLAR.....	15

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR

I. EHL-İ BEYT KAVRAMI	16
A. EHL-İ BEYT KAVRAMININ TARİHÇESİ	16
B. ARAP DİLİNDE VE İSLÂM LİTERATÜRÜNDE EHL-İ BEYT KAVRAMI.....	18
1. Ehl-i beyt Kavramı Yerine Kullanılan Diğer Terimler.....	19

2. Kur'ân-ı Kerîm 'de Ehl-i beyt Kavramı	21
a. Kur'ân-ı Kerîm 'de ehl kelimesinin geçtiği âyetler	22
b. Kur'ân-ı Kerîm 'de beyt kelimesinin geçtiği âyetler	24
c. Kur'ân-ı Kerîm 'de Ehl-i beyt terkinin geçtiği âyetler	24
d. Hz. İbrahim'in (s.a.v.) Ehl-i beyt'i hakkındaki âyet	25
e. Hz. Mûsâ (s.a.v.) Ehl-i beyt'i hakkındaki âyet	25
f. Hz. Muhammed (s.a.v.) Ehl-i beyt'i hakkındaki âyet	25
3. Ehl-i beyt'in Kapsamı	26
a. "Ehl-i beyt'in Hz. Peygamber'in sadaka ve zekât verilmesi haram olan akrabaları olduğu	26
b. Ehl-i beyt'in Hz. Peygamber'in hanımları ve zürriyeti olduğu	30
c. "Ehl-i beyt'in yalnızca Hz. Peygamber'in hanımları olduğu	31
d. Ehl-i beyt'in Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve dokuz masum imam olduğu	32
e. "Ehl-i beyt'in Hz. Peygamber'in ümmeti ve Hz. Peygamber'e kıyâmet gününe kadar tâbi olan herkes olduğu	34
f. Ehl-i beyt'in Hz. Peygamber'in ümmetinden takvalı olan kimseler olduğu	35
II. İMÂMET KAVRAMI	36
III. VELÂYET	40
IV. TEVELLÎ VE TEBERRÎ	42
V. DEĞERLENDİRME	43

İKİNCİ BÖLÜM

SİYASÎ HÂDİSELERİN ŞİÎ RİVÂYETLERE ETKİSİ

I. ARAPLARDA VE PERSLERDE SEÇİLMİŞ AİLE DÜŞÜNCESİ	47
II. MÂSUM İMAM DÜŞÜNCESİ	50
III. EHL-İ BEYT'İN MÂRUZ KALDIĞI HAKSIZLIKLAR	52
IV. YENİLMİŞ MEDENİYETLERİN İNTİKAM ARZUSU	54
V. İMAMLARA ASILSIZ SÖZLERİN İSNAD EDİLMESİ	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞÎA VE EHL-İ SÜNNET HADİS KAYNAKLARINDA EHL-İ BEYT'İN DİNDEKİ YERİ VE FAZİLETİNE DAİR RİVÂYETLERİN MUKAYESESİ

I. ŞÎA KAYNAKLARINDA EHL-İ BEYT'İN MAKAM VE FAZİLETİNE DELİL OLARAK GÖSTERİLEN ÂYETLER.....	62
II. ŞÎA'NIN EHL-İ BEYT'İN FAZİLETİNE DAİR DELİL OLARAK KULLANDIĞI ÂYETLERE EHL-İ SÜNNET'İN YAKLAŞIMI.....	66
III. EHL-İ BEYT'İN FAZİLETİNE DAİR HADİSLER.....	77
A. EHL-İ BEYT'İN İSLÂM'DAKİ YERİ VE EHL-İ BEYT SEVGİSİ HAKKINDAKİ HADİSLER	77
B. GENEL OLARAK EHL-İ BEYT'İ SEVMENİN GEREKTİĞİNİ İFADE EDEN HADİSLER	78
C. HADİSLERDE EHL-İ BEYT'E SALÂVAT GETİRMEK.....	82
D. HADİSLERDE EHL-İ BEYT'LE TEVESSÜL ETMEK	86
E. ŞÎA VE EHL-İ SÜNNET HADİS KAYNAKLARINDA SEKALEYN HADİSİ	89
1. Şîa Hadis Kaynaklarında.....	89
2. Ehl-i Sünnet Hadis Kaynaklarında.....	96
F. ŞÎA VE EHL-İ SÜNNET HADİS KAYNAKLARINDA MEVLÂ/TEVELLÂ HADİSİ	104
1. Şîa Hadis Kaynaklarında.....	104
2. Ehl-i Sünnet Hadis Kaynaklarında.....	108
G. ŞÎA VE EHL-İ SÜNNET HADİS KAYNAKLARINDA SEFÎNE HADİSİ	113
1. Şîa Hadis Kaynaklarında.....	113
2. Ehl-i Sünnet Hadis Kaynaklarında.....	116

H. ŞÎA VE EHL-İ SÜNNET HADİS KAYNAKLARINDA MEDİNETÜ'L-İLM HADİSİ	119
1. Şîa Hadis Kaynaklarında.....	120
2. Ehl-i Sünnet Hadis Kaynaklarında.....	123
İ. ŞÎA VE EHL-İ SÜNNET HADİS KAYNAKLARINDA MENZİLE HADİSİ	127
1. Şîa Hadis Kaynaklarında.....	127
2. Ehl-i Sünnet Hadis Kaynaklarında.....	130
J. ŞÎA VE EHL-İ SÜNNET HADİS KAYNAKLARINDA KİSÂ HADİSİ.....	133
1. Şîa Hadis Kaynaklarında.....	133
2. Ehl-i Sünnet Hadis Kaynaklarında.....	138
IV. EHL-İ BEYT MENSUPLARINA DAİR ŞÎA VE EHL-İ SÜNNET HADİS KAYNAKLARINDAKİ RİVÂYETLER	141
A. HZ. ALİ İLE İLGİLİ RİVÂYETLER	141
B. HZ. FÂTİMA İLE İLGİLİ RİVÂYETLER.....	159
C. HZ. HASAN VE HÜSEYİN İLE İLGİLİ RİVÂYETLER.....	165
D. ON İKİ İMAM İLE İLGİLİ RİVÂYETLER.....	167
F. DEĞERLENDİRME	169
EKLER	172
<i>Tablo I: Tez İncelenen Rivâyetlerin Kaynak ve Sıhhat Tablosu.....</i>	<i>172</i>
<i>Tablo II: Tez İncelenen Ehl-i Sünnet ve Şîa Hadis Kaynaklarındaki Rivâyetlerin Metin Yönünden Karşılaştırılması.....</i>	<i>175</i>
SONUÇ	178
KAYNAKÇA.....	181

KISALTMALAR

a. mlf.	: aynı müellif
AÜSBE	: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
a.g.e	: Adı geçen eser
b.	: b. (oğlu)
bint.	: bint (kızı)
bk.	: bakınız
c.	: cilt
çev.	: çeviren
der.	: derleyen
ÇİFD.	: Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi
DİA	: Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DEÜİFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
DEÜSBE	: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
ed.	: editör
h.	: hicrî
h.no	: hadis numarası
HRÜİFD	: Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Hz.	: Hazreti
MÜİFD	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
MÜSBE	: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
nşr.	: neşreden
ö.	: ölümü
r.a.	: radiyallâhü anh
s.	: sayfa
S.	: Sayı
s.a.v..	: sallallahü aleyhi ve selem

ş. .	: şemsî
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: tahkik eden
tsh.	: tashih eden
trc.	: tercüme eden
ty.	: tarihsiz
UÜİFD	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
vb.	: ve benzeri
yay.	: yayınevi
yay. haz.	: yayına hazırlayan
yy.	: yayın yeri yok

Tezin yazımında Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nin imlâ kurallarını esas aldık

ÖNSÖZ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Bütün övgüler, tüm varlıkları yaratıp düzene koyan, sonsuz ilim ve kudret sahibi olan Yüce Allah'adır. Binlerce salât ve selâm, âlemlere rahmet olarak gönderilen ve insanlar için en güzel örnek olan Resûl-i Ekrem'in (s.a.v.) ve onun Ehl-i beyt'inin üzerine olsun.

Tarih boyunca kullanılan öyle kavramlar vardır ki, bunların mânaları ve muhtevâları kullanıldıkları zamana, kullananların siyasî ve itikadî görüşüne göre değişiklik göstermektedir. Ehl-i beyt de kullanıldığı ideolojik çevre ve kullananların algılama biçimine göre mânası ve muhtevâsı farklılık gösteren kavramlardan biridir. Nitekim Ehl-i beyt kavramının mâhiyeti ve kapsamı, Ehl-i sünnet ve Şîa mezheplerinde hatta Ehl-i sünnet'in ve Şîa'nın alt fırkaları ve mezhepleri arasında farklı şekillerde anlaşılmıştır.

Şîa, kendisini Ehl-i beyt mektebi ve Ehl-i beyt mezhebi olarak tanımlamaktadır. Nitekim Ehl-i beyt ve Ehl-i beyt fertleriyle ilgili konular, Şîa'nın inanç esasları ve düşünce sistemiyle yakından alâkalıdır. Bu sebeple Şîa hadis kaynaklarında Ehl-i beyt'le ilgili pekçok rivâyet yer almaktadır. Aynı şekilde Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında Ehl-i beyt mensuplarına dair rivâyetlere yer verilmiştir. Ehl-i beyt, Ehl-i sünnet'in inanç esasları içinde yer almasa da Ehl-i sünnet mensupları tarafından Resûllullah'ın nesep bakımından yakınları olduğu için fevkâlade önemsenmiştir.

Tezimizin asıl konusu, Şîa ve Ehl-i sünnet'in temel hadis kaynaklarında yer alan Ehl-i beyt'e dair bazı rivâyetlerin tespiti ve mukayesesidir. Bu konuyu seçmemizin sebebi, Ehl-i beyt'le ilgili aynı konuyu veya aynı olayı ifade eden rivâyetlerin, Ehl-i sünnet ve Şîa kaynaklarında nasıl yer aldığını belirlemek, rivâyetler arasındaki benzerlik ve farklılıkları tespit etmek, bunların sebeplerini ve bu benzerlik ile farklılıkların rivâyetlerden çıkarılan sonuç ve hükümlere etkisini incelemektir.

Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, metodu ve kaynakları hakkında bilgi verilmiştir. Tezimizin birinci bölümünde, çalışmamızla ilgili temel kavramlar kısaca açıklanmıştır. İkinci bölümde ise birtakım siyasî ve sosyal olayların, Şîa kaynaklarındaki Ehl-i beyt'le ilgili rivâyetlere etkisine değinilmiştir. Çalışmamızın asıl konusunu oluşturan üçüncü bölümde ise Şîa ve Ehl-i sünnet kaynaklarında yer alan Ehl-i beyt ve Ehl-i beyt içinde sayılan kişilerle ilgili bazı rivâyetler mukayese edilmiş, rivayetler arasındaki farklılıkların sebepleri üzerinde durulmuştur. Her bölümün sonunda yer alan değerlendirme kısmında, o bölümde ulaştığımız sonuçlara ve tespitlere yer verilmiştir. Çalışmanın sonuç kısmında ise araştırma neticesinde ulaşılan sonuçlar özetlenmiş ve genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Tezin konusunun belirlenmesinden son aşamasına kadar her safhada destek olan ve çalışmama yön veren danışman hocam Prof. Dr. İbrahim Kutluay'a, çalışmamla ilgili tavsiye ve değerlendirmelerde bulunan Dr. Öğr. Üyesi Sabri Çap'a ve Dr. Öğr. Üyesi Abdülkadir Palabıyık'a, yetişmemizde emeği geçen bütün hocalarıma ve bu süreçte desteklerini esirgemeyen kıymetli aileme teşekkür borçluyum.

Hüseyin Yürekli

İzmir-2019

GİRİŞ

I. ÇALIŞMANIN KONUSU VE KAPSAMI

Araştırmamızın temel konusu, Şîa ve Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında Ehl-i beyt'e dair rivâyetlerin tespiti ve birbiriyle mukayesesidir. Câhiliye Araplarında, herhangi bir kabileyi veya soyu yöneten ve onlara egemen olan aileyi ifade eden ehl-i beyt, İslâm'ın gelmesiyle birlikte mâna itibariyle değişikliğe uğramış ve Asr-ı saâdetten beri Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ailesi ve soyu anlamına gelen bir terim olmuştur. Ehl-i beyt, genel olarak Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ev ahâlisini, eşlerini, çocuklarını ve akrabalarını tanımlamak için kullanılan İslâmî bir terimdir. İslâmî literatürde, ehl-i beyt terimi yerine onunla aynı mânayı ihtiva eden başka terimler de yer almaktadır. Bunlar; âl, zü'l-kurbâ ve itra'dır. Şîa kaynaklarında Ehl-i beyt kavramının yerine daha çok bir kimsenin soyu ve aşireti anlamına gelen itra kullanılmıştır.

Asr-ı saâdetten sonra Müslümanlar arasında meydana gelen birçok siyasî ve içtimaî hâdiselerin tesiriyle Ehl-i beyt kavramı kurumsallaşmış; itikadî, siyasî ve sosyal boyutu olan bir kavram hâline gelmiş ve mezhepler arasında görüş ayrılıklarına sebep olmuştur.¹ Ehl-i beyt kavramı hakkındaki bu fikir ayrılıkları ise en çok Şîa ve Ehl-i sünnet arasında yaşanmıştır. Şîa'nın teşekkül sürecinde Ehl-i beyt terimine sıklıkla atıfta bulunması ve Şîa'nın temel inanç esaslarını mezkûr terim üzerine bina etmesi gibi birçok etken sebebiyle Şîa ve Ehl-i sünnet arasındaki fikir ayrılıkları derinleşmiştir. Bu fikir ayrılıklarının neticesinde Ehl-i beyt, kapsamı ve mahiyeti itibariyle Şîa'da ve Ehl-i sünnet'te birbirinden farklı bir anlamı ihtiva eden bir terim

---

¹ Mustafa Öz, "Ehl-i Beyt", *DİA*, X, 498.

hüviyetindedir.¹ Dolayısıyla Ehl-i beyt hususundaki söz konusu görüş ayrılıkları, Ehl-i sünnet ve Şîa hadis kaynaklarına da yansımıştır. Bu yüzden bu çalışmamızda Ehl-i sünnet ve Şîa temel hadis kaynaklarında Şîa inanç sisteminin dayanağı olan Ehl-i beyt ve Ehl-i beyt mensuplarına dair rivâyetleri tespit etmeyi ve söz konusu rivâyetler arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları belirlemeyi amaçladık.

Çalışmamızın birinci bölümünde Ehl-i sünnet ve Şîa kaynaklarından yararlanarak konumuzla alakalı Ehl-i beyt, imâmet, velâyet, tevellî ve teberri gibi temel kavramlara dair bilgi verdik. Çalışmamızın ikinci bölümünde, siyasî hâdiselerin Şîa'da hadis rivâyetlerine etkisini inceledik, Şîa mezhebinin oluşmasına etki eden siyasî ve tarihî etkenlere ana hatlarıyla değindik. Çalışmamızın asıl konusunu oluşturan üçüncü bölüm de ise Ehl-i sünnet ve Şîa temel hadis kaynaklarında Ehl-i beyt'e dair rivâyetleri tespit etmeyi ve söz konusu rivâyetler arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları belirlemeyi hedefledik.

II. AMAÇ VE METOT

İslâm'da önemli bir konuma sahip olan Ehl-i beyt kavramı, dört halife devrinden günümüze kadar İslâmî mezhepler ve ekoller arasında ihtilâflı olan konulardandır. Bu ihtilâflar, mezheplerin ve ekollerin inanç ve ibadet esaslarına da yansımaktadır. Arap dünyasında ve İran'da Ehl-i beyt konusundaki ihtilafları inceleyen birçok eser telif edilmiş olmasına rağmen ülkemizde bu alanda sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Ehl-i sünnet ve Şîa hadis kaynaklarında Ehl-i beyt ve Ehl-i beyt mensuplarıyla ilgili rivâyetleri mukayese ederek ve farklılıkların sebeplerini inceleyemeyi amaçladık.

Konumuzla alakalı Ehl-i beyt, İmâmet, velâyet ve tevellî gibi temel kavramların Arap dilindeki anlam ve kullanımlarını İbn Manzûr'un *Lisânü'l-Arab*'ı gibi Arapça temel sözlüklerden, Türkçedeki anlamları ve kullanımlarını ise Ferit Devellioğlu'nun *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* adlı eserinden ve Türk Dil Kurumu'nun *Büyük Türkçe Sözlük* isimli eserden yararlanarak ele aldık. Bu temel kavramların Kur'ân-ı Kerim'de ihtivâ ettiği mânalar ve yer aldığı âyetleri, Râgıb el-İsfahânî'nin *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân* isimli eserinden yararlanarak araştırdık. Mahmut Çanga'nın

---

¹ Abdulcabbar Adıgüzel, "Şîf İmâmiyenin Ehl-i Beyt Tasavvuru ve Dini Referanslar", *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/1, s. 119,120.

Mu'cemü'l-Müfehres Tercümesi hangi konularda hangi âyetlerin bulunduğunu tespit etmek açısından yararlandığımız çalışmalardandır. Terim anlamlarını tespit etmekte ise *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* ile Ehl-i sünnet ve Şîa'nın kaynaklarda zikrettiğimiz temel kaynaklarından yararlandık. Çalışmamızla ilgili temel kavramları ele alırken genel olarak Ehl-i sünnet ve Şîa'nın yaklaşımlarını belirlemeye gayret ettik.

Çalışmamızda siyasî hâdiselerin Şîa rivâyetlerine etkisine ana hatlarıyla değindik. Şîa rivâyetlerini etkilediği öne sürülen Araplarda ve Perslerde seçilmiş aile düşüncesi, mâsum imam düşüncesi, Ehl-i beyt'in mâruz kaldığı haksızlıklar, yenilmiş medeniyetlerin intikam arzusu ve imamlara asılsız söz isnad edilmesi gibi siyasî ve tarihî etkenleri, mezhepler târihi ve hadis kaynaklarından yararlanarak inceledik.

Çalışmamızda Şîa'da *Kütüb-i Erbaa* olarak bilinen hadis kitaplarında yer alan Ehl-i beyt'in dindeki konumunu ifade eden *Sekaleyn hadisini*, Ehl-i beyt'in kimler olduğunu bildiren *Kisâ hadisini*, Hz. Ali'nin vasî ve mevlâ olduğunu ifade eden *Mevlâ hadisini*, Ehl-i beyt'i Hz. Nûh'un gemisine benzeten *Sefîne hadisini*, Hz. Ali'nin üstünlüğüne ve hilâfetine delil olarak gösterilen hadisleri, on iki imam inancına delâlet eden on iki imam ile ilgili hadisleri ve Ehl-i beyt mensupları ilgili rivâyetleri, Ehl-i sünnet'te *Kütüb-i Tis'a* olarak bilinen hadis kaynaklarından tespit ederek karşılaştırmayı amaçladık. Meseleyi sadece Ehl-i sünnet açısından değil, Şîa perspektifinden de mümkün olduğunca tarafsız bir şekilde değerlendirmeye gayret ederek hem tasvirî hem de tahlilî bir metodu benimsedik. Bunun için ayrıca sosyal bilimlerde kullanılan literatür taraması, açıklama, karşılaştırma, örneklem ve tûmdengelim gibi metotları kullandık. Tezimizin sonuç bölümünde ise bu araştırmadan elde ettiğimiz sonuçları zikrettik.

III. KAYNAKLAR

Herhangi bir konuda ilmî ve akademik bir araştırma yaparken konuyu temel ve aslî kaynaklardan incelemek ve araştırmak günümüzdeki bilimsel ve akademik araştırma yöntemlerinin temelini oluşturmaktadır. Biz de bu hususa özen göstererek tezimizin temel konusu olan Ehl-i beyt'e dair rivâyetleri Şîa ve Ehl-i sünnet hadis kaynaklarından yararlanarak tespit ettik. Bu konuda Türkçe, Arapça ve İngilizce kitap, tez ve makale türü çalışmalardan ulaşabildiklerimizi görüp onlardan istifade ettik.

Çalışmamızın kaynaklar bölümünde araştırmamızda yararlandığımız bütün eserleri alfabetik olarak sıraladık.

A. ARAPÇA KAYNAKLAR

Araştırmamızda yer alan Arapça kavramların Arap dilindeki anlamları ve kullanımlarını, İbn Manzûr'un (ö. 711/1311) *Lisânü'l-Arab* isimli eserinden ve bu kavramların Kur'ân-ı Kerîm'deki kullanımlarını ise Muhammed Fuâd Abdülbâkî'nin (ö. 1388/1968) *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm* isimli eseri ve Râgıb el-İsfahânî'nin (ö. V./XI. yüzyılın ilk çeyreği) *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân* isimli eserlerinden istifade ederek inceledik.

Çalışmamızın konusuyla ilgili âyetlerin tefsirleri için; İbn Cerîr et-Taberî'nin (ö. 310/923) *Câmiu'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*'ı, Zemahşerî'nin (ö.538/1144) *el-Keşşâf an -hakâiki't-tenzîl'i*, İbnü'l-Cevzî'nin (ö. 597/1201), *Zâdü'l-mesîr fî 'ilmi't- tefsîr'i*, Fahreddin er-Râzî'nin (ö.606/1210) *Mefâtîhu'l-gayb*'ı, Kurtubî'nin (ö.671/1273) *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*'ı, el-Beyzâvî'nin (ö. 685/1286) *Envârü't- tenzîl'i*, Şevkânî'nin (ö.1250/1834) *Fethu'l-kadîr*'i gibi belli başlı Ehl-i sünnet tefsir kaynaklarına müracaat ettik.

Ayrıca Şîî kaynak olarak Ali b. İbrahim b. Haşim el-Kummî'nin (ö.307 / 919) *Tefsir-i Ali b. İbrahim b. el-Kummî*'si, Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen b. Alî et-Tûsî'nin (ö. 460/1067) *et-Tibyân fî tefsîri'l-kur'ân*'ı, Tabersî'nin (ö. 548/1154) *Mecma'u'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*'ı ve Muhammed Hüseyin b. Muhammed b. Muhammed Hüseyin Tabâtabâî'nin (1904-1981) *el-Mîzân fî tefsîri'l-Kur'ân* gibi önemli tefsirlerden yararlandık.

Araştırmamızın asıl konusunu oluşturan rivâyetler için *Kütüb-i Erbaa* olarak bilinen Küleynî'nin (ö. 329/941) *el-Kâfî*'si, Şeyh Sadûk'un (ö. 381/991) *Men lâ yahdurühü'l-fakîh*'i, Şeyh et-Tusî'nin *el-İstibsar*'ı ve *Tehzîbü'l-ahkâm*'ına müracaat ettik. Ayrıca rivayetleri toplu olarak görebilmek için Şîa'da cem türü kitaplardan Muhammed Bâkır el-Meclisî'nin (ö. 1110/1698 [?]) *Bihârü'l-envâr*'ından yararlandık.

Ehl-i sünnet'te ise *Kütüb-i Tis'a* olarak bilinen Buhârî (ö. 256/870) ve Müslim'in (ö. 261/875) *el-Câmiu's-Sahîh*'lerinden; Ebû Dâvud (ö. 275/889), Tirmizî (ö. 279/892), Nesâî (ö. 303/915), İbn Mâce (ö. 273/887) ve Dârimî'nin (ö. 255/869)

Sünenlerinden; İmam Mâlik'in (ö. 179/795) *Muvatta*'ı, Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *el-Müsned*'inden yararlandık.

İslâm tarihinde, Ehl-i beyt hakkında yazılan birçok eser mevcuttur. Ehl-i sünnet ve Şîa âlimleri ve araştırmacılar Ehl-i beyt konusunu ele alan yüzlerce eser telif etmişlerdir. Bu eserlerden biri de; Makrîzî (ö. 845/1442) tarafından yazılan *Fedâilü Âli'l-Beyt*² adlı eserdir. Makrîzî (ö. 845/1442), küçük hacimli bu eserinde Ehl-i beyt kavramının içeriğini tartışmakta, Ehl-i beyt'in fazileti hakkındaki hadisleri incelemekte, Ehl-i beyt'le ilgili âyetleri tefsir etmekte ve Şîa'nın Ehl-i beyt'in ismeti hakkındaki görüşlerini ele almaktadır.³ Bu yönüyle söz konusu çalışmadan istifade ettik.

Seyyid Süleyman Belhî, *Yenâbîu'l-mevedde* isimli eserinde Ehl-i beyt sevgisini ve bu sevginin kaynaklarını âyetlerden ve hadislerden tespit etmeye çalışmıştır. Belhî, bu eserde Ehl-i beyt mesnuplarının hayatlarını ve faizletini, Ehl-i sünnet kaynaklarından derlemiş ve Ehl-i beyt'le ilgili âyetleri yorumlamıştır. Eser, Ehl-i beyt kavramını Ehl-i sünnet kaynaklarından yararlanarak kapsamlı ve ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır.⁴

İbn Teymiye'nin (ö.728/1328) telif ettiği *Fadlu Ehli'l-beyt ve hukûkukum*⁵ isimli eserde Ehl-i beyt'in üstünlüğü ve hakları, âyet ve hadislerden deliller getirilerek genel hatlarıyla zikredilmiştir.

Ehl-i sünnet'in en önde gelen hadis âlimlerinden İmam Nesâî'nin, Hz. Ali'nin faziletlerini anlatan hadislerle ilgili *Hasâisu emîri'l-mü'minîn Ali b. Ebî Tâlib*⁶ adlı eseri, hacminin küçüklüğüne karşılık, derinlikli içeriğiyle Hz. Ali'nin özelliklerini ve üstünlüklerini ortaya koymakta olup bu yönüyle zikre değerdir.

² Makrîzî, Ebû Muhammed (Ebû'l-Abbâs) Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir, *Fedâilü Âli'l-Beyt*, thk.: Muhammed Ahmed Âşûr, (yy.: Dâru'l-İ'tisâm. 1400/1980).

³ Ayrıntılı bilgi için bk; Makrîzî, *Fedâilü Âli'l-Beyt*, s. 110, 111.

⁴ Seyyid Süleyman Belhî, *Yenâbîu'l-mevedde*, 2. bs., (Beyrut: Müessesetü'l-â'lemî lilmatbûât, 1997/1418), s. 587-592. Eser, üç ciltten oluşmaktadır ve beş yüz doksan iki sayfadır. Eser; Derya Baş, Adalet Çakır ve Gülgün Uyar tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir; Derya Baş, Adalet Çakır, Gülgün Uyar, *Delilleriyle Ehl-i beyt'e Meveddet*, Sufî Kitap, İstanbul 2018.

⁵ İbn Teymiye, *Fadlu Ehli'l-Beyt ve Hukûkukum*, thk.: Ebû Tûrâb ez-Zâhirî (Cidde: Dâru'l-Kıble, 1405 / 1984).

⁶ Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *Hasâ'isu emîri'l-mü'minîn 'Ali b. Ebî Tâlib radiyallahu anh*, thk.: Ahmed Meyrin el-Belûşî, (Kuveyt: Mektebet'ul-Muallâ, 1406/ 1986).

İslâm dünyasında çalışmamızın ana konusu olan Ehl-i beyt hakkındaki rivâyetleri ele alan birçok eser kaleme alındığını belirtmiştik. Fîrûzâbâdî'nin *Fedâilü'l-hamse mine's-sihâhi's-sitte*⁷ isimli eseri bu tür eserlerdendir. Fîrûzâbâdî, bu eserini Hz. Peygamber, Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'in faziletine dair rivâyetleri Ehl-i sünnet'in temel hadis kaynaklarından derleyerek telif etmiştir. Luey el-Mansûrî, *Fedâilü ehli'l-beyt fî sahîhati'l-elbânî*⁸ adlı eserinde Ehl-i beyt'in konumu ve üstünlüğüne dair rivâyetleri, el-Elbânî'nin *Silsiletü'l-ehâdîsi's-Sahîha* adlı eserinden derlemiştir. Muhammed er-Rîşerî'nin telif ettiği *Ehl'ül-beyt fî'l-Kitâb ve's-Sünnet*⁹ isimli eserde ise Ehl-i beyt kavramı, Şîa'nın bakış açısıyla Kur'ân ve Sünnet'te genel hatlarıyla işlenmiştir.

İbn Hacer el-Heytemî'nin (ö. 974/1567) kaleme aldığı *es-Savâ'iku'l-muhrika* adlı eser, Şîi-Sünnî tartışması bağlamında dört halifenin hilâfetlerini ve ashâbın faziletlerini ihtiva etmektedir. Eser, mukaddimesinde de belirtildiği gibi Şîa'ya karşı reddiye olarak yazılmış ve çalışmada Şîa'nın delil olarak kullandığı âyetler ve rivâyetler ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Eserin on birinci bölümü ise Ehl-i beyt'in faziletleri hakkında olup bu kısımda Ehl-i beyt'in faziletlerini ifade eden birçok âyet ve rivâyet zikredilmiştir. Ancak söz konusu eserde yer alan Ehl-i beyt'le ilgili rivâyetlerin çoğunun zayıf ve mevzû olduğu gözden kaçmamaktadır.¹⁰

İbnü'l-Mutahhar el-Hillî (ö. 726/1325), *Minhâcü'l-kerâme fî ma'rifeti'l-imâme* adlı eserinde, İsnâaşeriyye Şîası'nın imâmet, hilâfet ve Ehl-i beyt'e dair görüşleri ayrıntılı bir şekilde delilleriyle ortaya konulmaya çalışılmış ve savunulmuştur. Ehl-i sünnet'e reddiye olarak yazılan söz konusu eser, Hz. Ali'nin Resûlullah'tan (s.a.v.) sonra ilk imâm ve halife olması gerektiğini ve Ehl-i beyt ile Ehl-i beyt imâmlarının üstünlüğünü birtakım âyet ve hadisler zikrederek delillendirmeye çalışmakta ise de

⁷ Âyetullah el-Uzmâ Seyyid Murtedâ el-Fîrûzâbâdî, *Fedâilü'l-hamse mine's-sihâhi's-sitte(I-III)*, 2.bs., (Kum: Menşûrâtü Fîrûzâbâdî, 1424/2004).

⁸ Luey el-Mansûrî, *Fedâilü Ehli'l-Beyt fî sahîhati'l-elbânî*, (yy.: el-Mecmeu'l-Âlemî li'Ehli'l-beyt aleyhimi's-Selâm, 1428/2008).

⁹ Muhammed er-Rîşerî, *Ehl'ül-beyt fî'l-kitâb ve's-sünnet*, (Kum: Dârü'l-Hadîs, 1375/1956).

¹⁰ İbn Hacer el-Heytemî, *es-Savâ'iku'l-muhrika*, 1.bs., (Lübnan: Müesseset'ür-Risâle, 1417/ 1997), II, 442; Muhammed Aruçi, "es-Savâ'iku'l-muhrika", *DİA*, XXXVI, 186-188, İstanbul, 2009. Eser, Hasip Seven tarafından "Yakıcı Yıldırımlar" adıyla Türkçe'ye tercüme edilmiştir; Hasip Seven, *Yakıcı Yıldırımlar*, İstanbul: Bedir Yayınevi, 1410/1990.

ilgili nasları Şîa'nın görüşleri doğrultusunda subjektif olarak yorumladığı için eleştirilmiştir.¹¹

İbn Teymiyye (ö. 728/1328), kaleme aldığı *Minhâcü's-sünneti'n-nebeviyye fî nakzi kelâmî's-Şî'a ve'l-Kaderiyye* adlı eserini, Hillî'nin (ö. 726/1325) yukarıda bahsi geçen *Minhâcü'l-kerâme* adlı eserine reddiye olarak yazmıştır. O, bu çalışmasında Hillî'nin iddialarını teker teker ele almış, onun delil olarak gösterdiği naklî delilleri detaylı bir şekilde incelemiş ve Hillî'nin öne sürdüğü iddiaları aklî ve naklî delillerle çürütmeye çalışmıştır.¹²

Günümüz Arap dünyasında ise Ehl-i beyt'i ele alan birçok eser telif edilmiştir. Muhammed Sâlim el-Hıdır tarafından kaleme alınan *Ehlü'l-beyt beyne medreseteyn*¹³ isimli eser, Ehl-i beyt hakkındaki Şîi ve Sünnî İslâm âlimlerinin görüşlerini ele almaktadır. Halife Ubeyd el-Kelbânî el-Ummânî'nin kaleme aldığı *Men hüm Ehlü'l-beyt*¹⁴ adlı çalışma, Ehl-i beyt'in kimlerden oluştuğunu ve bu konuda İslâm âlimlerinin görüşlerini ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaktadır. İhsân İlahî Zahîr'in yazdığı *eş-Şîa ve Ehlü'l-beyt*¹⁵ isimli eser, Şîa'nın Ehl-i beyt hakkındaki görüşlerini ayrıntılı bir şekilde incelemiş ve eleştirmiştir. Risâle araştırma merkezi tarafından neşredilen *Meveddetü Ehlî'l-beyt*¹⁶ adlı eserde, Ehl-i beyt sevgisi, Ehl-i sünnet ve Şîa kaynakları ele alınarak incelenmiştir. Abdülmuhsîn b. Hamd el-Abbâd el-Bedr'in yazdığı *Fadlu Ehlî'l-beyt ve uluvvu mekânetihim inde Ehlî's-Sünnet ve'l-Cemâa*¹⁷ isimli çalışmada, Ehl-i beyt'in konumu ve fazileti Ehl-i sünnet perspektifinden ortaya konulmaya gayret edilmiştir. Ömer b. Sâlih el-Karmûşî'nin kaleme aldığı *Ehlü'l-beyt inde Şeyhü'l-İslâm İbn Teymiyye*¹⁸ adlı eserin birinci bölümünde, Ehl-i beyt'in

¹¹ İbnü'l-Mutahhar el-Hillî, *Minhâcü'l-kerâme fî ma'rifeti'l-imâme*, thk.: Abdurrahim Mübarek, 1.bs.(yy.: 1379/1960); Salih Sabri Yavuz, "Minhâcü'l-kerâme", *DİA*, XXX, 109-110, İstanbul, 2005.

¹² İbn Teymiyye, *Minhâcü's-Sünne*(I-IX), thk.: Muhammed Reşâd Sâlim, 1.bs., (Suudi Arabistan: Câmîat'ül-İmâm Muhammed b. Suud el-İslâmiyye,1406/1986); Salih Sabri Yavuz, "Minhâcü's-sünnet", *DİA*, XXX,110-111, İstanbul,2005.

¹³ Muhammed Sâlim el-Hıdır, *Ehl'ül-beyt beyne medreseteyn*,1.bs., (Kuveyt: Mebratü'l-âli ve'l-ashâb, 1432/2011).

¹⁴ Halife Ubeyd el-Kelbânî el-Ummânî, "Men hüm Ehlü'l-beyt", 1.bs, (Bahreyn: Dâru'l-Isme, 1428/2007).

¹⁵ İhsân İlahî Zahîr, *eş-Şîa ve Ehlü'l-Beyt*, (Lâhûr: İdâratü Tercümânî's-Sünne, ty.).

¹⁶ Seyyid Takiyy Yûsuf el-Hâkim, *Meveddetü Ehlî'l-beyt*, (Kum: Merkezu'r- Risâle, 1419/1999).

¹⁷ Abdülmuhsîn b. Hamd el-Abbâd el-Bedr, *Fadlu Ehlî'l-beyti ve uluvvu mekânetihim inde Ehlî's-sünnet'i ve'l-Cemâat*, 1.bs., (Riyâd: Dâru İbni'l-Esîr,1422/2001).

¹⁸ Ömer b. Sâlih el-Karmûşî, *Ehlü'l-Beytü inde Şeyh'ül-İslâm İbn Teymiyye*,1.bs., (Cidde: Merkezü't-Ta'sîl Li'd-Dirâsât ve'l-Buhûs, 1434/ 2013).

kapsamı ilgili Şîa ve Ehl-i sünnet âlimlerinin görüşleri ele alınırken, eserin ikinci kısmında İbn Teymiyye'nin Ehl-i beyt hakkındaki görüş ve fetvalarına yer verilmiştir. Çağdaş Şîi âlimlerden Tabatabâî'nin telif ettiği *Ehlü'l-beyt fi'l-Mektebeti'l-Arabiyye*,¹⁹ Ehl-i beyt hakkında kütüphanelerdeki ve yayınevlerindeki kitap isimleri derleyen kapsamlı bir fihrist ve literatür çalışması hüviyetindedir.

Sonuç olarak Ehl-i beyt'in İslâm'da büyük bir öneme sahip olması, Şîa'nın inanç esaslarının temel unsurlarından birisinin Ehl-i beyt olması ve İslâm'ın literatür dilinin Arapça olması gibi birçok etkenden dolayı Arap ülkelerinde ve İran'da Ehl-i beyt'i konu edinen yüzlerce Arapça eser kaleme alınmıştır. Biz konuyu uzatmamak ve dağıtmamak için çalışmamızla doğrudan ilgili olan eserlere değindik. Ehl-i beyt hakkında telif edilen eserlerle ilgili geniş ve ayrıntılı bilgi Tabatabâî'nin, "*Ehl'ül-beyt fi'l-Mektebeti'l-Arabiyye* isimli literatür ve fihrist çalışmasında bulunmaktadır.

B. BATI DİLLERİNDEKİ KAYNAKLAR

Çağdaş yazarlardan Moshe Sharon'un yazdığı "Ahl el-Bayt - People of the House"²⁰ isimli makale Ehl-i beyt kavramının sözlük anlamı, terim anlamı ve Kur'an-ı Kerîm'deki konumunu konu edinmektedir. Moshe Sharon, kaleme aldığı "*The Umayyads as Ahl al-Bayt*"²¹ isimli başka bir makalede ise Ehl-i beyt teriminin tarihsel sürecini incelemiş ve Emevîler'in Ehl-i beyt'ten olup olmadığını tartışmıştır.

Teresa Bernheimer kaleme aldığı *The Alids The First Family of Islam, 750-1200* adlı eserde, Hz. Ali'nin ailesi ve soyu ele alınmıştır. Eserde, Abbâsî döneminde ve Abbâsî Devleti'nden sonra Hz. Ali'nin soyundan gelenlerin İslâm toplumundaki yeri ve konumu üzerinde durulmakta ve Ehl-i beyt'in toplumda imtiyazlı bir mevkiye sahip olup olmadığı tartışılmaktadır. Eserde, Ehl-i beyt kavramının sosyolojik boyutuna da değinilmiş; Ehl-i beyt'in soyluluğu, üstünlüğü ve akrabalık ilişkileri incelenmiştir.²²

¹⁹ Seyyid Abdülaziz Tabatabâî, *Ehl'ül-beyt fi'l-mektebeti'l-arabiyye*, 1.bs (Kum: Müessesetü Ehlil-beyt Alehîmu's-Selâm Li-İhyâi't-Turâs, 1417/1997).

²⁰ Jerusalem Studies in Arabic and Islam, VIII, 2, 1986, s. 169-184; bu makale Cem Zorlu tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir; Sharon, Moshe, "Ehl-i beyt -Ev Halkı-", çeviren: Cem Zorlu, *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]*, 2004, cilt: IV, sayı: 3, s. 341-353.

²¹ Jerusalem Studies in Arabic and Islam, s. 14, Jerusalem 1991, s. 115-152.

²² Teresa Bernheimer, *The Alids The First Family of İslâm, 750-1200*, Edinburgh University Press, 2013; *Ali'nin Ailesi*, çev.: Kolektif, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2016. Bu çalışma, *Ali'nin Ailesi* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir.

Mohammad Ali Amir Moezzi'nin kaleme aldığı *Le Guide Divin Dans Le Shi'isme Originel* adlı eser Fransızca olarak yazılmış ve *The Divine Guide in Early Shi'ism* adıyla David Streight tarafından İngilizce'ye çevrilmiştir. Eserde erken dönem Şîa'da kutsal otorite olan imâmet makamı işlenmiş, Şîa imamlarının siyasî hayatı yorumlanmış ve imamların Şîa düşüncesindeki üstün konumlarından bahsedilmiştir.²³

Syed Husain M. Jafri'nin yazdığı *The Origins and Early Development of Shi'a Islam* isimli kitapta Şîa'nın doğuşu, kökeni ve İslâm'ın erken dönemindeki gelişimi ele alınmıştır. Yazar, Hz. Ali döneminden Ca'fer es-Sâdık'a kadar Şîa'nın tarihini incelemiş ve eserin on birinci bölümünde imâmet doktrinini ele almıştır.²⁴

C. TÜRKÇE KAYNAKLAR

1. Kitaplar

Ali Osman Ateş'in telif ettiği *Ehl-i Sünnet ve Şîa'nın Delil Olarak Aldığı Bazı Hadisler* isimli kitapta Ehl-i sünnet ve Şîa'nın itikadî konularda delil olarak kullandığı bazı hadisler incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Kitapta mezhepler tarihi kaynaklarında geçen rivâyetlerin ele alındığı görülmektedir. Ateş, eserinde Şîa hadis kaynağı olarak yalnızca *el-Kâfi*'yi kullandığını belirtmiştir. Eserin Şîa Fırkaların Delil Olarak Aldığı Bazı Hadisler isimli bölümünde Şîa âlimlerinin eserlerinde delil olarak kullandığı beş rivâyete değinilmiştir. Müellifin, Şîa hadis kaynaklardan yalnızca *el-Kâfi*'yi kullandığı ve sınırlı sayıda rivâyete değindiği göze çarpmaktadır.²⁵

Muhammed Enes Topgül'ün kaleme aldığı "Türkiye'deki Şîi Hadis Çalışmalarının Seyri" başlıklı makalede, ülkemiz akademik câmiasında Şîa'yla ilgili yapılan hadis çalışmaları kronolojik olarak incelenmiş ve değerlendirmeye tâbi

²³ State University of New York Press, Albany, New York, 1994.

²⁴ American University of Beirut, 1976; London, 1979.

²⁵ Beyan Yayınları, İstanbul, 1996, s. 12. Ali Osman Ateş'in *Ehl-i Sünnet ve Şîa'nın Delil Olarak Aldığı Bazı Hadisler* adlı çalışması, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Hz. Peygamber'in vefatı ve mirası ve yerine halife seçimiyle ilgili hadisler incelenirken, ikinci bölümde ise Şîa fırkalarının delil olarak aldığı hadislere değinilmiştir. Çalışmanın, Hz. Ali ile ilgili hadisler başlıklı kısmı konumuzla alakalıdır. Bu bölümde Mevlâ hadisi Ehl-i sünnet hadis kaynaklarından yararlanarak ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Ayrıca, yazar bu çalışmada Hz. Ali dışındaki Ehl-i beyt mensuplarıyla ilgili rivâyetlere yer vermemiştir. Ayrıntılı bilgi için bk.; Ali Osman Ateş, *Ehl-i Sünnet ve Şîa'nın Delil Olarak Kullandığı Hadisler*, s. 19-81, 109-175.

tutulmuştur. Makale'nin Ehl-i Sünnet ve Şîa Arasında Tartışmalı Olan Konularda Yapılan Çalışmalar isimli bölümünde, konumuzla ilgili birtakım eser ve tezler değilmiştir.²⁶

Adnan Demircan'ın kaleme aldığı *Hız. Ali Dönemi ve Ehl-i beyt* isimli eser, Hz. Ali'nin hayatını Ehl-i sünnet ve Şîa penceresinden gözler önüne sermektedir. Eserin, Arap Siyasî Geleneğinin Ehl-i beyt Tamlamasının Kavramlaşma Sürecine Etkisi başlıklı bölümünde Ehl-i beyt kavramının tarihçesi ele alınmıştır.²⁷

Gülğün Uyar'ın kaleme aldığı *Ehl-i beyt İslâm Tarihinde Ali -Fâtıma Evlâdı*²⁸ isimli eser, Ehl-i beyt'in siyasî ve içtimaî hayatlarını ele almakta ve onların şecere ve soylarını detaylı bir şekilde ortaya koymaya çalışmaktadır.

Nefes Yayıncılık tarafından bir heyet tarafından te'lif edilen "*Osmanlı Devleti'nde Ehl-i beyt Sevgisi*"²⁹ isimli çalışma, Osmanlı padişahlarının ve Türk halkının Ehl-i beyt'e olan sevgi ve hürmetini ayrıntılı olarak ele almaktadır.

İsmail Mutlu'nun *Tarihte ve Günümüzde Câferilik* adlı eserinin üçüncü bölümünde, Şîa'nın ve Ca'feriliğın imâmetle ilgili görüşlerine değinilmiştir. Eserde, Şîa'nın imâmetle ilgili naklî delilleri incelenip tartışılırken, çağdaş âlimlerin görüşlerine de yer verilmiştir. Eserde, Şîa ve Ca'feriliğın görüşleri tartışılırken, yazarın meselelere objektif bir bakış açısıyla yaklaşmaya çalıştığı dikkat çekmektedir.³⁰

Abdülkadir Çuhacıoğlu'nun telif ettiği *Şîa ve İmâmet*³¹ isimli eser, ünlü Şîî âlimlerin beyânlarıyla imâmet meselesini gözler önüne sermektedir.

Raşit Sayılır'ın kaleme aldığı *Resûllullah ve Ehl-i beyt'i*³² isimli eser, Hz. Peygamber'in ve Ehl-i beyt'in siyasî ve toplumsal hayatlarını Şîa perspektifinden ele alarak değerlendirmektedir. Eser, ağırlıklı olarak Şîa kaynaklarından yararlanılarak telif edildiği akademik bir üslûb ve yaklaşım tarzından ziyade sadece kaynaklardan nakillerde bulunulduğu göze çarpmaktadır.

²⁶ Muhammed Enes Topgöl, "Türkiye'deki Şîî Hadis Çalışmalarının Seyri", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 11, Sayı 21, 2013, s. 355-361.

²⁷ 2. bs., (Beyan Yayınları: İstanbul, 2014), s. 9-43.

²⁸ 4. bs., (Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları: İstanbul, 2018).

²⁹ Kolektif, *Osmanlı Devleti'nde Ehl-i beyt Sevgisi*, Nefes Yayıncılık, İstanbul, 2008.

³⁰ Mutlu Yayıncılık, İstanbul, 1995.

³¹ 1.bs., (Kevser Yayıncılık: İstanbul, 2012).

³² 2.bs., (Kevser Yayınları: İstanbul, ty.).

Yukarıda Arapça eserler başlığı altında zikrettiğimiz Ehl-i beyt hakkındaki birçok Arapça eser Türkçe'ye çevrilerek ülkemizde neşredilmiştir. Meselâ, Makrîzî tarafından yazılarak Ehl-i beyt'in üstünlüğünü anlatan *Fedâilü Âli'l-Beyt* isimli eser, Mahfuz Söylemez tarafından *Ehl-i beyt'in Fazileti*³³ adıyla Türkçe'ye çevrilerek yayımlanmıştır.

Önde gelen hadis âlimlerinden olan İmam Nesâî'nin Hz. Ali'nin faziletlerini konu edinen hadislerle ilgili *el-Hasâis* adlı eseri, *Peygamberimizin Dilinden Hz. Ali (el-Hasâis Tercüme ve Şerhi)*³⁴ ismiyle Abdülkadir Çuhacıoğlu tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Mütercim, eseri sadece tercüme etmemiş, aynı zamanda Şîa ve Caferîlerin görüşleri doğrultusunda şerh etmiştir. Bu sebeple eserde objektif bir tercüme metodu uygulanmamış, mütercim şerhinde ve tercümesinde kendi görüşlerini yansıtmıştır.

Fahrettin Altan'ın kaleme aldığı *Âl-i Aba*³⁵ adlı eserde Şîa kaynaklarında Hz. Peygamber'in(s.a.v.) ve Ehl-i beyt'in hayatı, faziletleri, siretleri ve sözleri konu edilmiştir. Eserde, Resûlullah(s.a.v.), Hz. Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'in hayatları, faziletleri ve bazı sözleri Şîa kaynaklarından yararlanılarak yüzeysel bir şekilde zikredilmiştir. Derleme niteliğindeki eserde geçen rivâyetler, sadece Şîa kaynaklarından nakledilmiş olup rivâyetlerin sıhhat dereceleri incelenmemiştir.

Cafer Bendiderya tarafından Türkçe'ye çevrilen *Kitap ve Sünnet Işığında Ehl-i beyt'i Sevmek ve Ehl-i beyt'in Faziletleri*³⁶ isimli eser, Şîa perspektifinden Ehl-i beyt'in yeri ve önemini ele alan ilmî bir eserdir. Eserin birinci bölümünde, Ehl-i beyt kavramının kapsamı, içeriği ve Kur'ân ve Sünnet'teki konumu anlatılmıştır. İkinci bölümde ise Kitap ve Sünnet'te Ehl-i beyt sevgisine temas edilmiştir. Eserde, âyetlere ve rivâyetlere Şîa'nın görüşleri doğrultusunda taraflı olarak yaklaşıldığı görülmektedir.

Cevâd Muhaddisî, Mahmud Latifî, Seyyid Hüseyin Ziynalî Tilî, Mahmud Şerifi, Seyyid Mahmud Medenî Bicistanî ve Mahmud Ahmediyân'ın kaleme aldığı eseri

³³ *AÜİFD*, Cilt XLIII (2002), Sayı 2, s. 413-447.

³⁴ Abdülkadir Çuhacıoğlu, *Peygamberimizin Dilinden Hz. Ali (el-Hasâis Tercüme ve Şerhi)*, Kevser Yayınları, İstanbul, 2012.

³⁵ İmam Ali (a. s) Müessesesi Yayınları, yy., 2003.

³⁶ İmam Ali (a. s) Müessesesi, yy. 2002. Eserin orijinal adı *Meveddetü Ehli'l-beyt*'tir. (Kum: Merkezi'r-Risâle, 1419/1999).

Fahrettin Altan, *Ondört Masumun (s.a.v.) Yaşantısıyla İlgili Hadis ve Rivâyetler*³⁷ adıyla Türkçe'ye çevirmiştir. Bu eser, Şîa inanç sisteminde önemli yer tutan on iki imam inancını Şîi hadis kaynaklarından nakillerde bulunarak delillendirmeye çalışmaktadır. Eserde, on iki imamın hayatı ve üstünlükleri, Şîa hadis kaynaklarında yer alan rivâyetlerden yararlanılarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Ali Asker Rıdvânî tarafından telif edilen eser Ebulfez Kocadağ tarafından *Ku'rân ve Sünnet Işığında Ehl-i beyt Mektebi*³⁸ adıyla Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Eserde, Şîa'nın Ehl-i beyt hakkındaki inançları âyet ve hadislerle delillendirilmeye çalışılmaktadır.

Murtaza Mutahharî'nin yazdığı eseri, Seyyid Seccad Hüseyinî *Velâ ve Velâyet Üzerine*³⁹ başlığı ile Türkçe'ye tercüme etmiştir. Bu eserde, Şîa'da *velâyet* meselesi, ayrıntılı bir şekilde incelemeye gayret edilmiştir.

2. Tezler

Ülkemizde Ehl-i beyt konusunu ele alan birçok yüksek lisans ve doktora tezi hazırlanmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

Yusuf Açikel'in doktora tezi olarak hazırladığı *Kur'ân ve Hadislerin Işığında Geçmişten Günümüze Ehl-i beyt*⁴⁰ isimli eserde Ehl-i beyt kavramının tarihçesini ve Ehl-i beyt hakkındaki âyetler hadisler ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Bununla birlikte eserde Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında yer alan Ehl-i beyt'le ilgili rivâyetler ele alınırken, çalışmanın kapsamı gereği, Şîa kaynaklarında geçen Ehl-i beyt'le ilgili rivâyetlere değinilmediği görülmektedir.

³⁷ İmam Ali (a. s) Müessesesi, yy., 2002.

³⁸ Kevser Yayınları, İstanbul, 2008.

³⁹ Murtaza Mutahhari, *Vela ve Velâyet Üzerine*, Kevser Yayınları, İstanbul, 1993.

⁴⁰ Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2009. Aslı *Hadislerde Ehl-i beyt* (Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 1999) isimli doktora tezidir. Yusuf Açikel, çalışmasının birinci bölümünde Ehl-i beyt kavramının sözlük ve terim anlamını incelemiştir. İkinci bölümde Ehl-i beyt'le ilgili âyetlerin tefsirini ele almıştır. Üçüncü bölümde ise Ehl-i beyt'le ilgili hadislerle değinilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümü, Ehl-i sünnet kaynaklarında Ehl-i beyt'le ilgili birçok hadise temas edilmesi nedeniyle kapsamlı ve geniştir. Bk.; Açikel, *Kur'ân ve Hadislerin Işığında Geçmişten Günümüze Ehl-i beyt*, s.5-300.

Sait Emin Arvas'ın, *Kur'an ve Sünnette Ehl-i beyt Kavramı*⁴¹ adlı çalışması, Mehmet Bahaüddin Varol'un *Ehl-i beyt ve siyasî faaliyetleri*⁴²; Abdullah Kılıç'ın "*Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i beyt*"i,⁴³ Mehmet Nuri Genç, *İslâm Mezhepleri Tarihinde Ehl-i beyt Kavramı*⁴⁴ adlı çalışması, Namık Kemal Biber, *Ehl-i beyt Tasavvuru ve Erken Dönemdeki Yansımaları (Hicrî I-II. asır)*⁴⁵, Hasan Hüseyin Uyar'ın, *Hz. Peygamber'in (sav) Ehl-i beyt Eğitimi*⁴⁶ adlı eseri, Yaşar Özdemir'in "*Ehl-i beyt Kavramının Teolojik Analizi*"⁴⁷, Ayşe Nur Duman'ın *Hicrî I. Asırda Sahâbe Ehl-i beyt İlişkileri*⁴⁸ adlı tezi, Eymen Kamer'in *Müstedrek'teki Ehl-i beyt Hadisleri Bağlamında Hâkim'e Yönelik Şiîlik İthamı*⁴⁹ adlı çalışması Türkiye'de yapılan tezlerden bazılarıdır.

3. Makaleler

Ülkemizde Ehl-i beyt kavramını birçok yönden ele alan makale yazılmıştır. Adil Yavuz'un kaleme aldığı "*Ehl-i sünnet'e Göre Ehl-i beyt'in Konumu -Sekaleyn Hadisi Üzerine Bir Değerlendirme*"⁵⁰ isimli makalede, *Sekaleyn hadisi* metin ve senet bakımından değerlendirilerek Ehl-i sünnet hadis âlimlerinin bu hadis hakkındaki görüşleri ve yorumları ele alınmıştır. Adil Yavuz'un yazdığı "*Kisâ' Hadisi Rivâyetleri ve Ehl-i beyt Kimliği*"⁵¹ adlı diğer makalede ise *Tathîr âyetinin* tefsiri ele alınmış, Kisâ hadisinin çeşitli versiyonları sened ve metin bakımından incelenmiştir.

Kadir Gürler'in hazırladığı "*Sekaleyn Hadisi ve Ehl-i beyt Kavramı Üzerine Genel Bir Değerlendirme*"⁵² isimli tebliğde, Sekaleyne dair farklı rivâyetler sened ve metin bakımından incelenmiş ve Ehl-i sünnet ve Şîa'nın bu hadis hakkındaki görüşlerine değinilmiştir.

⁴¹ Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1999.

⁴² Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1999. *Ehl-i beyt Gerçeği* adıyla basılmıştır. Şamil Yayınları, İstanbul, ty.

⁴³ Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2002.

⁴⁴ Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2003.

⁴⁵ Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.

⁴⁶ Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum 2013.

⁴⁷ Basılmamış Yüksek Lisans Tezi Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum 2014.

⁴⁸ Basılmamış Yüksek Lisans Tezi Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015.

⁴⁹ Basılmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018.

⁵⁰ *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]*, 2005, cilt: V, sayı: 3, s. 333-360.

⁵¹ *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2005, sayı: 19, s. 153-177.

⁵² *I. Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu*, 07-09 Mayıs 2010, Çorum, 2011, cilt: I, s. 553-579.

Mahmut Demir'in kaleme aldığı "Sahâbe Ehl-i beyt Ekseninde Şîî-Sünnî İhtilafının Hadis Rivâyetine Yansımaları"⁵³ adlı makalede, Şîî - Sünnî ihtilâfının Hz. Ali ve Ehl-i beyt hakkındaki hadislere yansımaları üzerinde durulmuştur.

Mehmet Cemal Öztürk'ün telif ettiği "Ehl-i beyt Hakkındaki Hadislerin Değerlendirilmesi"⁵⁴ adlı makalede Ehl-i beyt'e mensup olan kişilerden rivâyet edilen hadis sayıları aktarılmıştır.

Yusuf Açikel'in hazırladığı "Kutlu Peygamber'in Dilinden Ehl-i beyt"⁵⁵ adlı makalede Ehl-i beyt'in önemi ve konumuna dair hadisler ayrıntıya girilmeden ele alınmıştır.

M. Zeki Duman, "Kur'ân-ı Kerîm'de "Ehl-i beyt"⁵⁶ ve "Tefsir'in Temel İlkeleri Çerçevesinde Kur'ân-ı Kerîm'de "Ehl-i beyt"⁵⁷ adlı makalelerinde Ehl-i beyt hakkındaki âyetlerin tefsirleri, Şîî ve Sünnî müfessirlerin bakış açısıyla incelenmiştir. Yusuf Benli'nin hazırladığı "Şîî Düşüncede Ehl-i beyt Tasavvurları"⁵⁸ isimli makalede Şîî fırka ve mezheplerde Ehl-i beyt düşüncesi ele alınmıştır. Hasan Gümüsoğlu'nun "Ehl-i sünnet ve İmamiyye Şîîsının Ehl-i beyt Kavramına Yükledikleri Anlamlar"⁵⁹ isimli makalesi, Mehmet Bahaüddin Varol'un "Hicrî I. Asırda Ehl-i beyt İmajı"⁶⁰ ve "İslâm Tarihi'nin İlk İki Asrında Ehl-i beyt'e İdeolojik Yaklaşımlar"⁶¹ adlı makaleleri, Mustafa Öztürk'ün "Şîî ve Sünnî Müfessirlere Göre Ehl-i beyt Kavramı"⁶² isimli makalesi ve Abdulcabbar Adıgüzel'in "Şîî-İmamiyye'nin Ehl-i beyt Tasavvuru ve Dinî Referansları"⁶³ adlı makalesi, çalışmamızla ilgili olan akademik makalelerden bazılarıdır.

Ülkemizde, Ehl-i beyt ile ilgili birçok sempozyum düzenlenmiştir. Bunların en önemlilerinden biri Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Dünya Ehl-i beyt Vakfı ve İstanbul Ehl-i beyt İlim Yayma ve Yardımlaşma Derneği tarafından 2011 yılında

⁵³ *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 2011, cilt: III, sayı: 6, s. 90-111.

⁵⁴ *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi*, 2014, sayı: 23, s. 42-43.

⁵⁵ *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi*, 2014, sayı: 23, s. 12-15.

⁵⁶ *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2001, sayı: 11 [Prof. Dr. Şaban Kuzgun'un Anısına], s. 37-58.

⁵⁷ *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]*, 2004, cilt: IV, sayı: 3, s. 7-36.

⁵⁸ *İslâmî Araştırmalar*, 2004, cilt: XVII, sayı: 4, s. 337-353.

⁵⁹ *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, cilt: XVIII, sayı: 2, s. 291-318.

⁶⁰ *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003, sayı: 16, s. 97-119.

⁶¹ *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]*, 2004, cilt: IV, sayı: 3, s. 73-92.

⁶² *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]*, 2004, cilt: IV, sayı: 3, s. 37-53.

⁶³ *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2015, cilt: II, sayı: 1, s. 119-149.

tertip edilen “Kur’ân, Sünnet ve İslâm Geleneğinde Ehl-i beyt” isimli sempozyumdur. Bu sempozyumda, “İslâm Dünyasında Ehl-i beyt: Kapsamı, Misyonu ve Önemi”, “Sünnette Ehl-i beyt”, “Tarihte Ehl-i beyt”, “Türk İslâm Edebiyatı ve Folkloründe Ehl-i beyt”, “İslâmi İlimlerin Gelişmesinde Ehl-i beyt’in Rolü” ve “Müslümanlar Arasında Birliğin Sağlanmasında Ehl-i beyt’in Rolü” isimli oturumlar düzenlenmiştir. Biz neşredilen sempozyum kitabındaki tebliğlerden yaralandık. Bu bölümde konuyu uzatmamak için çalışmamızla ilgili bazı önemli makalelere değinmiş olduk.

IV. KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

İslâm Tarihinde köklü bir geçmişe sahip olması, İslâm peygamberi Hz. Muhammed’in (s.a.v.) yakın akrabaları ve kabilesiyle ilgili bir kavram olması, İslâm’ın kurucu metinleri olan âyet ve hadislerde Ehl-i beyt’le ilgili birçok bilgi, hüküm ve rivâyet bulunması ve Şîa’nın Ehl-i beyt’le özdeşleştirerek kendini Ehl-i beyt mezhebi olarak tanıtmaya çalışması gibi birçok etkenden dolayı Ehl-i beyt kapsamlı, derin ve geniş bir konudur. Ehl-i sünnet ve Şîa hadis kaynaklarında Ehl-i beyt kavramıyla ilgili yüzlerce rivâyet yer almaktadır. Bu yüzden çalışmamızı sınırlamak ve daraltmak durumunda kaldık.

Çalışmamızda Ehl-i beyt’le ilgili temel kavramlara kısaca değindik. Çalışmamızın Siyasî Hâdiselerin Şîa Hadis Rivâyetlerine Etkisi isimli bölümde çalışmamızın asıl konusu olmadığından ve ayrı bir çalışmayı hak ettiğinden özet bilgi sunduk. Çalışmamızın ana konusunu oluşturan Şîa ve Ehl-i sünnet Hadis Kaynaklarında Ehl-i beyt’e Dair Rivâyetlerin Mukayesesi isimli bölümde, Şîa inanç ve ibadet esaslarına delil olarak gösterilen temel ve ana hadisleri, Ehl-i sünnet hadis kaynaklarından bularak benzer ve farklı yönlerini kıyaslamayı amaçladık. Dolayısıyla bu bölümde Şîa’da *Kütüb-i Erbaa*’da yer alan ve Ehl-i beyt’in konumunu ifade eden Sekaleyn hadisi, Ehl-i beyt’in kimler olduğunu bildiren Kisâ hadisi, Hz. Ali’nin vasî ve mevlâ olduğunu ifade eden Mevlâ hadisi, Ehl-i beyt’i Hz. Nûh’un gemisine benzeten Sefîne hadisi, on iki imam inancına delâlet eden hadisleri ve Ehl-i beyt mensuplarıyla ilgili temel ve meşhur rivâyetleri ele alarak inceledik. Bu incelememizde rivâyetlerin senedlerini ana hatlarıyla ele alırken rivâyetlerin metin ve şerhlerine odaklandık.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR

Herhangi bir konuda ilmî çalışma ve araştırma yapmak için o ilim dalıyla ilgili temel kavramların tanımlarını ve muhtevalarını asgarî düzeyde bilmek gerekmektedir. Bu terimleri ve temel kavramları bilmeden çalışma ve araştırma yapan kişiler, büyük zorluklarla karşılaşır ve çalışmalarının konusuna tam hâkim olamazlar. Aynı zamanda bu kişiler, o ilim dalındaki temel kavram ve terimleri bilmedikleri için hata yapma riskiyle karşı karşıyadır. Bu sebeple bu bölümde çalışmamızla alakalı olan bazı kavramlara temas etme gereği duyduk.

Çalışmamız, konusu Şîa ve Ehl-i sünnet kaynaklarında Ehl-i beyte dair rivâyetlerin mukayesesi olduğu için Şîa ve Ehl-i sünnet mezhebinde yer alan bazı temel kavramlarla ilgilidir. Bunlar, Ehl-i beyt, imâmet, velayet, tevellî ve teberri'dir. Dolayısıyla bu bölümde bu kavramların tanımları ve muhtevâları Şîa ve Ehl-i sünnet mezheplerinin bakış açısıyla ele alınarak tartışılacak ve ayrıntılara girmeden ansiklopedi mantığıyla hareket edilerek anlatılmaya çalışılacaktır.

I. EHL-İ BEYT KAVRAMI

A. EHL-İ BEYT KAVRAMININ TARİHÇESİ

Ehl-i beyt, kullanıldığı ideolojik çevre ve kullananların algılama biçimine göre anlamı ve içeriği farklılık gösteren kavramlardan biridir.¹ Ehl-i beyt, İslâmiyet öncesi ve sonrasında kullanılan bir kavram olmasına rağmen, her iki dönemdeki kullanımları ve anlamları arasında mahiyet yönünden farklılık bulunmaktadır. Çünkü İslâm'ın

---

¹ Sönmez Kutlu, "Ehl-i beyt Sembolik Kapitalinin Tarihi Süreç İçinde Semerelendirilmesi"; *İslâmiyât* III, 2000, sayı: 3, s. 99-120.

gelmesiyle birlikte Arap dilindeki bazı kavramlara yeni ve farklı anlamlar yüklenmiştir.

Câhiliye devri Arap toplumunda kabilenin hâkim ailesini ifade etmek için Ehl-i beyt tâbiri kullanılmıştır. Ehl-i beyt kavramı, İslâmiyetten önce “*beytü’l-âlihe*”den (ilahlar evi) yani içinde putların bulunduğu Ka’be’den sorumlu olan aileyi ifade etmekteydi.¹ Câhiliye döneminde Mekke’de yaşayan Kureyş kabilesi, Kâbe’den sorumlu kabile oldukları için Kâbe’yi “Beyt”, kendilerini de “Ehl-i beyt” olarak adlandırmıştır. Kâbe’yi ziyaret eden hacıların ihtiyaçlarının karşılanması görevinden sorumlu olan Hz. Peygamber’in büyük dedesi Kusay, Kureyş’e “Allah’ın komşuları” ve “Ehl-i beyt” tabirleriyle hitap etmiştir.² Câhiliye döneminde sırasıyla Huzâa kabilesi, Hz. Peygamber’in büyük dedesi Kusay, Kusay’ın evlâtları, Benî Abdiddâr ve Benî Abdimenaf, Hâşim ve Ümeyye; Haşimoğullarından Muttalib, Abdulmuttalib, Ebû Tâlib ve Abbas, Kâbe’den sorumlu olan kişi ve kabilelerdi.³ Öte yandan bu kavram Câhiliye devrinde kişinin ev halkını, akrabalarını ve yakınlarını belirtmek için de kullanılmıştır.⁴

Ehl-i beyt kavramı, Hz. Peygamber’in yaşadığı dönemde onun ev halkını ve akrabalarını ifade etmek için kullanılmıştır. Bu kavramın içeriği, dört halife döneminde de değişmemiştir Dört halife devrinin sonlarında İslâm toplumunda Hz. Ali ve Muaviye mücadelesi, Sıffin Savaşı ve Hz. Ali’nin şehit edilmesi gibi hâdiseler, Ehl-i beyt kavramının Ümeyyeoğulları ve Haşimoğulları mücadelesi bağlamında anlam ve içerik değişikliğine uğramasına sebep olmuştur. Ümeyyeoğulları’ndan Emevîlerin, Haşimoğulları’ndan Hz. Ali’nin akrabalarına uyguladıkları siyasî baskı ve yıldırma politikalarının neticesinde Haşimoğulları cephesinde ciddi bir tepki ortaya çıkmış ve bu tepki Kerbelâ hâdisesinde Hz. Hüseyin’in şehit edilmesiyle zirveye ulaşmıştır. Kerbelâ hâdisesinden sonra Ehl-i beyt kavramı dinî bir alt yapı ile kitleleri harekete geçirecek siyasî bir olgu hâlini almıştır. Bu dönemde Ehl-i beyt referanslı

¹ Faruk Ömer Fevzi, “Ehl-i beyt Kavramı Üzerine. . .”, çeviren: Mehmet Bahaüddin Varol, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1999, sayı: 9, s. 397.

² İbn Hişam, *es- Siretü’n-Nebeviyye*, (Tanta:1995), I,183; Makrizî, *Kitâbü’n-nizâ’ ve’t-tehâsum fimâ beyne Benî Umeyye ve Benî Hâşim*, (Kahire: 1988), s. 39; M. Bahaüddin, Varol, “Ehl-i beyt Kavramının Tarihî Gelişim ve Değişim Süreci”, *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi*, 2014, sayı: 23, s. 16-19.

³ Ayrıntılı bilgi için bk.; Faruk Ömer Fevzi, “Ehl-i beyt Kavramı Üzerine. . .”, s. 397-404.

⁴ Mustafa Öz, “Ehl i Beyt”, *DİA*, X, 498.

birçok siyasî hareket ortaya çıkmış ve bunlar Emevî hanedanlığıyla mücadele etmişlerdir. Emevîler'in son döneminde, Abbâsî Devleti'nin kurulma sürecinde Ehl-i beyt ve Kerbelâ vurgusu açıkça görülmektedir.

Sonuç olarak, Hz. Ali'nin şehit edilmesi, Emevîler döneminde Hz. Ali'nin ailesi ve taraftarlarına yapılan baskılar ve Hz. Hüseyin'in şehit edilmesiyle İslâm toplumunda Hz. Ali taraftarlığı adı altında siyasî ve dinî bir hareket ortaya çıkmış ve bu hareket Abbâsî Devleti'nin kurulma sürecinde büyük rol oynamıştır. Hz. Ali taraftarlığı olarak ortaya çıkan bu hareket, Fars kültür ve inancıyla harmanlanarak daha sistemli bir hâle gelmiş ve Şîa adıyla İslâm Tarihinde yerini almıştır. Şîa, kendini Ehl-i beyt mezhebi olarak tanıtmış, Ehl-i beyt'i Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve onların soyundan gelen dokuz imam olarak tanımlamış ve onlara mâsumiyet atfederek yeni bir inanç sistemi oluşturmuştur.⁵

B. ARAP DİLİNDE VE İSLÂM LİTERATÜRÜNDE EHL-İ BEYT KAVRAMI

Ehl-i beyt kavramı, “ehl” ve “beyt” kelimelerinden oluşan bir isim tamlamasıdır. Ehl, “ahâlî” ile aynı kökten gelen bir kelimedir. Ehl kelimesi Türkçe’de “sahip, mâlik, mutasarrıf olan kişiler” gibi mânalara gelmektedir. Beyt ise “mesken, ev, hâne, oda ve oba” demektir.⁶ Buna göre ehl-i beyt kavramı “hâne halkı, familya, aile” olarak tanımlanmıştır.⁷ Mezkûr kavram, Asım Efendi'nin *Kâmus Tercümesi*'nde bir şahsın aynı çatı altında birlikte yaşadığı akrabaları, çocukları, ihvân ve iyâli şeklinde açıklanmıştır.⁸

⁵ Ayrıntılı bilgi için bk.; Faruk Ömer Fevzi, “Ehl-i beyt Kavramı Üzerine. . .”, s. 397-404, Mehmet Bahaüddin Varol, “Hicrî I. Asırda Ehl-i beyt İmajı”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003, sayı: 16, s. 97-119, Mehmet Bahaüddin Varol, “İslâm Tarihi'nin İlk İki Asrında Ehl-i beyt'e İdeolojik Yaklaşımlar”, *Marîfe: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]*, 2004, cilt: IV, sayı: 3, s. 73-92, Sönmez Kutlu, “Ehl-i beyt Sembolik Kapitalinin Tarihî Süreç İçinde Semerelendirilmesi”; sayı: 3, s. 99-120.

⁶ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, (Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2013), s. 108.

⁷ Ferit Devellioğlu, *A. g. e.*, s. 237.

⁸ Asım Efendi, Ebu'l-Kemal es-Seyyid Ahmed, *el-Okyânüsü'l-basît fi tercemeti'l-Kâmûsi'l-muhît*, İstanbul 1305, “Ehl” md. III, 1162.

Ehl kelimesi Arapça'da “(أَهْلٌ، يَأْهُلُ): ehele - ye'hülü” fiilinin mastarıdır. Bu fiil “(أَهْلُ فلان): *Filan kişiyi ehl edindi, onunla evlendi.*” ve (أَهْلُ المكان): *Bir mekânda yaşadı*” anlamlarını içerir.⁹ Ehl kelimesi, Arap dilinde bir başka kelimeye nispet edildiğinde “ev halkı, eş sahibi, yakın akraba ve aşiret” anlamlarına gelir. Bu kelimenin çoğulu (أَهْلُونَ) (ehlûn), أَهَالٌ (Âhâlun), أَهَالٍ (Ehâlin) ve أَهْلَاتٌ (Ehlât)'tır. Ehl kelimesi, Arapça'da kişi anlamına gelen رَجُلٌ (racül) kelimesiyle birlikte أَهْلُ الرَّجُلِ (Ehlür'racül) şeklinde kullanıldığında; kişinin eşi, ailesi, akrabaları ve aşireti kastedilmektedir.¹⁰ Nitekim ehl kelimesi, bu anlamıyla Kur'ân-ı Kerîm'de (وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ) “*Ehline, namaz kılmalarını emret*”¹¹ ve (شَغَلْنَا أَمْوَالَنَا وَأَهْلُونَا) “*Bizi mallarımız ve ailelerimiz (ehlimiz) alıkoydu*”¹² gibi birtakım âyetlerde yer almaktadır. Bununla beraber ehl kavramı, Arapça'da ev anlamına gelen dâr ve beyt kelimeleriyle birlikte ehlü'd-dâr (أَهْلُ الدَّارِ) ve ehlü'l-beyt (أَهْلُ الْبَيْتِ) terkihi olarak ev halkı anlamında kullanılmaktadır.¹³ Ehl-i beyt terkihi, Kur'ân-ı Kerîm'de birçok âyette ev halkı mânasına gelmektedir.¹⁴

Ehl-i beyt tâbiri, Asr-ı saâdet'ten itibaren özel olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hanımları, kızları, torunları ve damatları için, genel olarak ise Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ailesi ve soyu için kullanılan İslâmî bir terimdir.¹⁵ Bununla birlikte Ehl-i beyt kavramının anlamı ve içeriği, mezhepler ve firkalar arasında tartışma konusu olmuştur. Meselâ, Şîa âlimlerine göre Ehl-i beyt'in kapsamına Resûl-i Ekrem, Hz. Ali, Fâtıma, Hasan, Hüseyin ve Şîa'da imam kabul edilen dokuz kişi girerken, Resûllullah'ın hanımları Ehl-i beyt'in kapsamına dâhil değildir.¹⁶

1. Ehl-i beyt Kavramı Yerine Kullanılan Diğer Terimler

İslâm literatüründe kavramların kökeni, İslâm dininin ana kaynaklarının dili Arapça olması sebebiyle Arapça'ya dayanmaktadır. Arapça, dünyanın en zengin kelime hazinesine sahip olan dillerden biridir. Bu sebeple Arap dilinde bir kavramın

⁹ Ayrıntılı bilgi için bk.; Ahmed Muhtâr Abdulhamîd Ömer, *Mu'cem 'ul-Luğati'l-Arabiyyeti'l-Muâsıra*, “Ehl” md., I, 135, İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, “Ehl” md., XI, 28-32.

¹⁰ İbn Manzûr, *A. g. e.*, XI, 28.

¹¹ Tâhâ 20/132.

¹² Fetih 48/11.

¹³ İbn Mânzur, *A. g. e.*, “Ehl” md., XI,29; Ahmed Muhtâr Abdulhamîd Ömer, *A. g. e.*, “Ehl” md., I,135.

¹⁴ Hûd 11/73, Kasas, 28/12, Ahzâb 33/33.

¹⁵ İbn Mânzur, *A.g.e.*, “Ehl” md., XI, 29.

¹⁶ Mustafa Öz, “Ehl i Beyt”, *DİA*, X, 498.

birden çok eş anlamlısı yer almaktadır. Dolayısıyla İslâmî literatürde, Ehl-i beyt yerine onunla aynı mânayı ihtivâ eden başka kavramlar da kullanılmış olup âl, zü'l-kurba, 'ı'tra, âl-i abâ, ashâbü'l-abâ, ashâbü'l-kisâ, ehlü'l-kisâ, hamse-i âl-i abâ, pençe-i âl-i abâ bunlardandır.

Âl kelimesinin aslı ehl kelimesine dayanır, (h) harfi elif harfine dönüştüğü için "âl" olmuştur. Bu kelime kişinin kendisi, ailesi, dost ve arkadaşları anlamlarında olup ehl ile eş anlamlıdır.¹⁷ Âl kelimesi, Kur'ân-ı Kerîm'de isim tamlaması şeklinde birçok âyette kullanılmış, hatta bir sûrenin adını almıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de Âl-i İmrân, Âl-i Mûsâ, Âl-i Ya'kûb şeklinde yer aldığında peygamberlerin birinci dereceden akrabaları ve aileleri kastedilmektedir.¹⁸ Bu kavram, hadislerde Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ve Hz. İbrahim'in (a.s.) yakın akrabaları ve ailelerini ifade etmek için kullanılmıştır.¹⁹

Zü'l-kurbâa, yakın akrabalar mânasına gelmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de Enfâl sûresinde "وَلِذِي الْقُرْبَىٰ" şeklinde yer alıp²⁰ bununla Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Haşimoğulları ve Muttaliboğulları'ndan yakın akrabaları kastedilmektedir.²¹ Nisâ sûresinde ise "بِذِي الْقُرْبَىٰ" ifadesiyle geçmekte olup akrabalık ve komşuluk cihetiyle yakınlık anlamındadır.²²

'İtre (العتره) kavramı, genellikle Şîî kaynaklarda Ehl-i beyt yerine kullanılmıştır.²³ 'İtre, bir kimsenin soyu, akrabaları ve aşireti anlamlarına gelmektedir.²⁴ Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) "Ey insanlar! Size iki şey bırakıyorum ki, onlara sınımsız sarıldığınız sürece artık kesinlikle sapkınlığa düşmezsiniz: Allah'ın kitabı ve itretim (akrabalarım) olan Ehl-i beytim"²⁵ buyurmuştur. Meali zikredilen hadiste de görüldüğü gibi Hz. Peygamber, 'itre ve ehl-i beyt kelimelerini peş peşe kullanmıştır, bu durum ise iki kelimenin eş anlamlı olduğunu göstermektedir.

¹⁷ İbn Mânzur, A. g. e, "Ehl" md., XI, 28.

¹⁸ Bakara 2/49, 50, 248; Âl i İmran 3/11, 33; Nisa 4/54 gibi.

¹⁹ Buhârî, "Tefsir",10, Müslim, "Salât", 66; "Allah'im! İbrahim'in âline rahmet ettiğin gibi Muhammed'e ve Muhammed'in âline de rahmet et. Şüphesiz ki sen övülen ve şanı büyük olansın. Allah'im! İbrahim'in âline mübarek kıldığın gibi, Muhammed'i ve Muhammed'in âline de mübarek kıl. Şüphesiz ki sen övülen ve şanı büyük olansın".

²⁰ Enfâl 8/41. ""

²¹ Sûyûtî, Mahallî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, s. 182,

²² Taberî, *Câmiu'l beyân fi Tefsir'il Kur'ân*, VIII, 335

²³ Mustafa Öz, "Ehl i Beyt", *DİA*, X, 498.

²⁴ İbn Mânzur, A. g. e, "Atr" md., IV, 538

²⁵ "يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي فَعَدْتُ تَرْكُكُمْ فِيمَكُم مَّا إِن أُخَذْتُمْ بِهِ لَنْ تَحِلُّوا كِتَابَ اللَّهِ وَعِزَّتِي أَهْلَ بَيْتِي"

(Tirmizî, "Menâkıb", 31, Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XVIII, 114(hadis no: 11561).

Şîa kaynaklarında ehl-i beyt yerine âl-i abâ, ashâbü'l-abâ, ashâbü'l-kisâ, ehlü'l-kisâ, hamse-i âl-i abâ, pençe-i âl-i abâ gibi birçok kavram kullanılmaktadır. Bu terkipler, Kisâ hadisinde²⁶ nakledildiği gibi Hz. Peygamber'le birlikte örtünün altına giren Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den oluşan beş şahıs için kullanılmıştır. Nitekim terkiplerde yer alan abâ kaba kumaş, yakasız elbise ve hırka anlamlarında kullanılır. Bununla birlikte hamse, Arapça'da ve pençe ise Farsça'da beş anlamına gelmektedir.²⁷

2. Kur'ân-ı Kerîm'de Ehl-i beyt Kavramı

Kur'ân-ı Kerîm'de²⁸ ehl ve beyt kelimeleri birçok âyette geçmektedir. Bu âyetlerde ehl, "sahip, taraftar" gibi sözlük anlamlarından başka "aynı mekânı paylaşanlar, bir dine yahut peygambere inananlar, zevce," anlamlarında; beyt de ev, Allah evi (câmi) ve aile gibi mânalarda kullanılmıştır.²⁹ "Ehlü'l-beyt" terkibi ise üç âyette geçmektedir. Bu âyetlerin birinde Hz. İbrâhim'in³⁰, birinde Hz. Mûsâ'nın,³¹ birinde de Hz. Peygamber'in³² Ehl-i beyt'i zikredilerek Hz. Mûsâ'nın ev halkı, Hz. Mûsâ ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hanımları kastedilmiştir. Fakat Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hanımlarının kastedilerek Ehl-i beyt teriminin geçtiği Ahzâb sûresinin 33. âyeti tek başına indirilmemiştir. Ahzâb sûresindeki 28 ve 34. âyetler hicretin 6. yılında Hz. Peygamber (s.a.v.) ve hanımları arasında geçen bir olay sonucunda indirilmiştir. Bu âyetler, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hanımlarına hitap etmekte ve onları Allah ve Resûlü'ne itaat etmeye çağırılmaktadır.³³

Kur'ân-ı Kerîm'de, Ehl-i beyt kavramı bizzat geçmese de Ehl-i beyt'in fazilet ve makamlarının dolaylı olarak anlatıldığı bazı âyetler yer almaktadır. Mübâhele âyeti

²⁶ Hadisi ileriki bölümlerde ayrıntılı bir şekilde ele alacağız.

²⁷ Ayrıntılı bilgi için bk.; Yusuf Açıkkel, Kur'ân ve Hadislerin Işığında Geçmişten Günümüze Ehl-i beyt, s. 61-62.

²⁸ Ayrıntılı bilgi için bk.; M. Zeki, Duman, "Kur'ân-ı Kerîm'de "Ehl-i beyt", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2001, sayı: 11 [Prof. Dr. Şaban Kuzgun'un Anısına], s. 37-58, Abdullah Kılıç, *Kur'ân-ı Kerim'de Ehl-i beyt*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2002.

²⁹ Mahmut Çanga, *Kur'ân-ı Kerim Lügati İlavelerle Mu'cem'ül- Müfrehes Tercümesi*, (İstanbul: Timaş Yayınları, İstanbul, 2012) "Ehl" md. , s. 70, "Beyt" md. , s. 98,

³⁰ Hûd 11/73.

³¹ Kasas 28/12.

³² Ahzâb 33/33.

³³ Ahzâb 33/28-34.

olarak bilinen Âl-i İmran 3/61.³⁴, İt'âm âyeti olarak kaynaklarda geçen el-İnsân 76/8.³⁵ ve el-İnsan 76/5-22., Meveddet âyeti olarak bilinen eş-Şûra 42/23³⁶. ve Salâvat (Salât) âyeti olarak bilinen el-Ahzâb 33/56. âyet³⁷ bunlardandır. Bu âyetleri genellikle Şîa, kaynaklarında görüşlerini delillendirmek için kullanmıştır.³⁸

a. Kur'ân-ı Kerîm'de ehl kelimesinin geçtiği âyetler

Ehl kelimesi, Kur'ân-ı Kerîm'de birçok âyette farklı anlamlarda zikredilmektedir. Ehl tekil olarak çeşitli âyetlerde farklı mânalarda geçmektedir.

Aile ve ev halkı anlamıyla Nûh (a.s.) ailesinin kastedildiği Hûd 11/46., el-Bakara 1/196., en-Nisâ 4/35³⁹ ve 92. âyetler⁴⁰, Âl-i İmran 3/121.⁴¹, el-Mâide 5/89, Hz. Lût'un ailesinin anlatıldığı el-A'raf 7/83'de geçmektedir.

“Nûh, Rabbine seslenip şöyle dedi: “Rabbim! Şüphesiz oğlum da ehlimdendir (ailemdendir). Senin va'din elbette gerçektir. Sen de hükmedenlerin en iyi hükmedenisin.” Allah, “Ey Nûh! O, asla senin ehlinden(ailenden) değildir. Onun yaptığı, iyi olmayan bir iştir. O halde, hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi benden isteme. Ben, sana cahillerden olmamanı öğütlerim” dedi.”⁴²

³⁴ “Sana gelen bu ilimden sonra her kim bu konuda seninle tartışmaya kalkışırsa, de ki: “Gelin, çocuklarımızı ve çocuklarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarımızı, kendimizi ve kendinizi çağıralım, sonra da Allah'ın lâneti yalancılara üzerine olsun diye dua edelim.”

³⁵ “Onlar, seve seve yiyeceği yoksula, yetime ve esire yedirirler.”

³⁶ “İşte bu, Allah'ın, inanıp salih ameller işleyen kullarına müjdelediği şeydir. De ki: “Ben buna (yaptığım tebliğ görevine) karşılık sizden, akrabalıktan doğan sevgiden başka bir ücret istemiyorum.” Kim güzel bir iş yaparsa, onun iyiliğini artırırız. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, şükürün karşılığını verendir.”

³⁷ “Allah ve melekler peygambere salât ediyorlar; ey iman edenler, siz de ona salât ve selâm okuyun.”

³⁸ Ayrıntılı bilgi için bk.: Abdulcabbar Adıgüzel, “Şîi İmâmiyenin Ehl i Beyt Tasavvuru ve Dini Referanslar”, *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/1, s. 132-137.

³⁹ “وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَنِيهِمَا فَأَبْعَثُوا حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَا إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا” ; “Eğer kari-kocanın arasının açılmasından endişe ederseniz, erkeğin ehlinden(ailesinden) bir hakem, kadının ehlinden(ailesinden) bir hakem gönderin. İki taraf (arayı) düzeltmek isterlerse, Allah da onları uzlaştırır. Şüphesiz Allah, hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdardır.”

⁴⁰ “وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَأً وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُّسَلَّمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ” ; “Bir mü'minin bir mü'mini öldürmesi olacak şey değildir. Ancak yanlışlıkla olması başka. Kim bir mü'mini yanlışlıkla öldürürse, bir mü'min köleyi azad etmesi ve bağışlamadıkları sürece ehline(ailesine) diyet ödemesi gerekir.”

⁴¹ “وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ” ; “Hani sen mü'minleri (Uhud'da) savaş mevzilerine yerleştirmek için, sabah erken ehlinden (ailenden, evinden) ayrılmıştın. Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”

⁴² “وَنَادَى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ (٤٥) قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْأَلَنَ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ” ; Hûd 11/45.

“...Bu (durum), ehli (ailesi) Mescid-i Haram civarında olmayanlar içindir. Allah'a karşı gelmekten sakının ve Allah'ın cezasının çetin olduğunu bilin.”⁴³

Cariyelerin sahibi, efendisi veya velîsi anlamında Nisâ Sûresi 4/25. âyette geçmektedir: “Cariyelerinizin ehillerinin (sahiplerinin, efendilerinin, velîlerinin) izniyle onlarla evlenin, mehirlerini de örfe uygun olarak güzelce verin.”⁴⁴

Ülke, şehir, memleket, belde halkı mânasında el-Bakara 1/126. ve 217; en-Nisâ 4/75,⁴⁵ el-En'am 6/131 gibi pek çok âyette geçmektedir.

“Hani İbrahim, “Rabbim! Bu şehri güvenli bir şehir kıl. Ehinden (halkından) Allah'a ve ahiret gününe iman edenleri her türlü ürünle rızıklandır” demişti. Allah da, “İnkâr edeni bile az bir süre, (bu geçici kısa hayatta) rızıklandırır; sonra onu cehennem azabına girmek zorunda bırakırım. Ne kötü varılacak yerdir orası!” demişti.”⁴⁶

“Sana haram ayda savaşmayı soruyorlar. De ki: “O ayda savaş büyük bir günahdır. Allah'ın yolundan alıkoymak, onu inkâr etmek, Mescid-i Haram'ın ziyaretine engel olmak ve ehlini (halkını) oradan çıkarmak, Allah katında daha büyük günahdır.”⁴⁷

Uzman, liyakat sahibi, yetkili ve hak eden mânasında ise en-Nisâ sûresinin 4/58. âyetinde geçmektedir.⁴⁸

Ehl kavramı, Kur'an'da isim tamlaması hâlinde çeşitli âyetlerde farklı mânalar içermektedir. Kitap indirilen veya bir kitaba inanan anlamında olup Yahudi ve

⁴³ “ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ”; Bakara 1/196.

⁴⁴ “فَانكِحُوهُنَّ بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ وَأَتُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ”; Nisâ,4/25.

⁴⁵ وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَوْلَاهَا “; “Size ne oluyor da, Allah yolunda ve “Ey Rabbimiz! Bizleri ehli(halkı) zâlim olan şu memleketten çıkar, katından bize bir dost ver, bize katından bir yardımcı ver” diye yalvarıp duran zayıf ve zavallı erkekler, kadınlar ve çocukların uğrunda savaşa çıkmıyorsunuz?”

⁴⁶ وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمْتِغُهُ قَلِيلًا ثُمَّ “; “أضطره إلى عذاب النار وبئس المصير”; Bakara 1/126.

⁴⁷ يسألونك عن الشهر الحرام قتال فيه قل قتال فيه كبير وصد عن سبيل الله وكفر به والمسجد الحرام وإخراج أهله منه أكبر عند الله “; “والفتنة أكبر من القتل”; Bakara 1/217.

⁴⁸ “إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا”; Nisâ 4/58. “Allah, size, emanetleri mutlaka ehline (hak edene) vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Doğrusu Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphesiz ki Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.”

Hristiyanların kastedildiği Ehl-i kitap,⁴⁹ İncil'e inanlar anlamında olan ehl-i İncil,⁵⁰ köy veya kasaba halkının belirtildiği ehl-i karye,⁵¹ şehir halkının anlatıldığı ehl-i Medine,⁵² Medyen şehrinin halkının ifade edildiği ehl-i Medyen,⁵³ bilgi veya ilim sahibi anlamındaki ehl-i zikr,⁵⁴ Cehennem ehli anlamındaki ehl-i nâr,⁵⁵ takvâya (kendisine karşı gelmekten sakınılmaya) ehil olan Allah'ın kastedildiği ehl-i takvâ,⁵⁶ bağışlamaya yetkili olan Allah'ın belirtildiği ehl-i mağfire⁵⁷ ve Medine şehrinin halkının anlatıldığı ehl-i Yesrib⁵⁸ kavramları Kur'ân-ı Kerîm'de yer almaktadır.

b. Kur'ân-ı Kerîm'de beyt kelimesinin geçtiği âyetler

Beyt, Arap dilinde “gecelemek, gece kalmak” anlamlarında olan “بَيْتٌ” fiilinden türemiş bir kavramdır. İlk kullanımı itibariyle “gece kalınan yer” anlamındayken kavramın mânasının genişlemesiyle bütün meskenler için kullanılmaya başlanmıştır.⁵⁹ Beyt kavramı, Kur'ân-ı Kerîm'de ise genel olarak “ev ve mesken” anlamlarıyla yer almaktadır.⁶⁰ Bununla birlikte *beyt* bazı âyetlerde “insanların evi”,⁶¹ bazı âyetlerde ise “hayvanların yuvası ve evi” mânasında kullanılmıştır.⁶²

c. Kur'ân-ı Kerîm'de Ehl-i beyt terkinin geçtiği âyetler

Ehl-i beyt terkihi, Kur'ân'da sadece üç âyette geçmektedir. Hûd sûresinde yer alan âyette Hz. İbrahim'in (a.s.) ev halkı olarak hanımı,⁶³ el-Kasas sûresinde Hz.

⁴⁹ Bakara 1/105, 109.

⁵⁰ Mâide 5/47.

⁵¹ A'raf 7/96.

⁵² Tevbe 9/101.

⁵³ Kasas 28/45.

⁵⁴ Nahl 16/43.

⁵⁵ Sad 38/64.

⁵⁶ Müdessir 74/56.

⁵⁷ Müdessir 74/56.

⁵⁸ Ahzâb 33/13.

⁵⁹ İsfahânî, *Müfredât*, “Beyt” md., 1.bs., thk.: Safvân Adnan, (Şam: Dâru'l-Kalem, Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 1412/1992), s. 151

⁶⁰ Beyt kavramının, Allah'ın evi anlamında olduğu âyetler; Bakara Sûresi 1/125, 1/127 ve 1/158, Âl-i İmrân Sûresi 3/96. ve 3/97, Mâide Sûresi 5/2 ve 5/97, Enfâl Sûresi 8/35, Hac Sûresi 22/26, 22/29 ve 22/33, Tûr Sûresi 52/4, Kureyş Sûresi 106/3 ve İbrahim Sûresi 14/37. âyetlerdir.

⁶¹ Bu âyetler ise, İsrâ 17/93, Tahrim, 66/11, Enfâl 8/5, Zâriyât 51/36, A'raf 7/74, Şuarâ 26/49. ve Yunus 10/82. âyetlerdir

⁶² Bu âyetler ise; Ankebut 29/41. ve Nahl 16/68. âyettir.

⁶³ Hûd 11/73.

Mûsâ'nın (s.a.v.) hane halkı olarak annesi,⁶⁴ el-Ahzâb sûresinde ise Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Ehl-i beyt'i olarak da hanımları⁶⁵ kastedilmiştir.

d. Hz. İbrahim'in (s.a.v.) Ehl-i beyt'i hakkındaki âyet

“(İbrahim'in eşi:) Olacak şey değil! Ben bir koca karı, bu kocam da bir ihtiyar iken çocuk mu doğuracağım? Bu gerçekten şaşılacak bir şey! dedi. Melekler, “Allah'ın emrine mi şaşıyorsun? Allah'ın rahmeti ve bereketi size olsun Ey (peygamber ocağının) Ehl-i beyti! Şüphesiz O, övülmeye lâyıktır, şanı yücedir.” dediler.”⁶⁶ Bu âyetten anlaşılacağı üzere âyette, Hz. İbrahim (s.a.v.) ehl-i beyt'i olarak onun hanımı kastedilmektedir; çünkü insan kılığında gelen iki melek Hz. İbrahim'in yaşlı hanımının erkek çocuk sahibi olacağını müjdelemiştir. Hz. İbrahim'in hanımı da bu olağanüstü durum karşısında şaşkınlığa düşmüş ve bu durumunu gizleyememiştir.

e. Hz. Mûsâ (s.a.v.) Ehl-i beyt'i hakkındaki âyet

“Biz, daha önce onun (Mûsâ), süt analarının sütünü emmemesini sağladık. Kız kardeşi, “Size onun bakımını, sizin adınıza üstlenecek ve ona içtenlik ve şefkatle davranacak bir Ehl-i beyt göstereyim mi?” dedi. Böylece biz, anasının gözü aydın olsun ve üzülmesin, Allah'ın va'dinin hak olduğunu bilsin diye onu annesine geri döndürdük. Fakat onların pek çoğu bunu bilmezler.”⁶⁷ Bu âyette, Hz. Mûsâ'nın ehl-i beyti olarak onun annesi kastedilmektedir.

f. Hz. Muhammed (s.a.v.) Ehl-i beyt'i hakkındaki âyet

“Evlerinizde oturun. Önceki Câhiliye dönemi kadınlarının açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin. Allah'a ve Resûlüne itaat edin. Ey Peygamberin Ehl-i beyt'i! Allah, sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.”⁶⁸ Bu âyette “Ey peygamberin Ehl-i beyt'i” ifadesinden kastın (tartışmalı olmakla beraber) Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hanımları olduğu görülmektedir. Âyetin sibâkı olan el-Ahzâb 28. âyetten itibaren Hz. Peygamber'in hanımlarıyla konuşması istenmiş, 30. âyet, “Ey Peygamber'in hanımları!” hitabıyla başlamış ve 34. âyete kadar Hz. Peygamber'in eşleri muhatap alınmıştır. Şîa

⁶⁴ Kasas 28/12.

⁶⁵ Ahzâb 33/33.

⁶⁶ “قَالُوا أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ رَحِمَتُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ إِنَّهُ حَمِيدٌ مَجِيدٌ”; Hûd 11/72, 73.

⁶⁷ “حَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِنْ قَبْلُ فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ أَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ وَهُمْ لَهُ نَاصِحُونَ”; Kasas 28/12,13.

⁶⁸ “وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا”; Ahzâb 33/33.

düşüncesine göre, âyette yer alan ehl-i beyt ifadesinin kapsamına öncelikle Resûl-i Ekrem, Hz. Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin girer. Ayrıca imam kabul edilen diğer dokuz kişi de Ehl-i beyt'in kapsamına dâhilken, Hz. Peygamber'in hanımlarıyla Fâtıma dışındaki çocukları, Hasan ve Hüseyin dışında kalan torunları ise Ehl-i beyt'e dâhil değildir.⁶⁹

3. Ehl-i beyt'in Kapsamı

Ehl-i beyt'in kapsamına kimlerin dâhil edildiği ve bunların hangi özelliklere sahip olduğu hususunda, Şîa ile Ehl-i sünnet âlimleri arasında erken dönemlerden itibaren günümüze kadar süren fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Bu konudaki temel görüşler şunlardır:

- Ehl-i beyt, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sadaka ve zekât verilmesi haram olan akrabalarıdır,
- Ehl-i beyt, Hz. Peygamber'in hanımları ve zürriyetidir,
- Ehl-i beyt, yalnızca Hz. Peygamber'in hanımlarıdır,
- Ehl-i beyt, Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Fâtıma ve dokuz imamdır,
- Ehl-i beyt, Hz. Peygamber'in ümmetinden takvalı olan kimselerdir.⁷⁰

a. "Ehl-i beyt'in Hz. Peygamber'in sadaka ve zekât verilmesi haram olan akrabaları olduğu"

Dört mezhep imamı, İbn Hazm (ö. 438/1046),⁷¹ İbn Teymiyye (ö. 728/1328),⁷² İbn Kayyim (ö. 751/1350)⁷³ ve İbn Hacer (ö. 852/1449)⁷⁴ bu görüşü savunan âlimlerdendir. Resûllullah'ın sadaka ve zekât verilmesi haram olan akrabalarının

⁶⁹ Tabersî, VII, 560; IX, 43-44; Mustafavî, el-Hakâ'ik, s. 27-28; Tabâtabâî, XVI, 311-312; XVIII, 4647; Mustafa Öz, "Ehl-i Beyt", *DİA*, X, 498.

⁷⁰ Ehl-i beyt'in kimler olduğu konusunda ayrıntılı bilgi için bkz; Nevevî, *Kitâbü şerhi'n-Nevevî alâ Müslim*, 2.bs., (Beyrut: Dâru İhyâi't-Tûrasi'l-Arabî, 1392/1972), VII, 176, XV, 180.

⁷¹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VI, 146

⁷² İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-fetâvâ*, III, 407

⁷³ İbn Kayyim, *Celâü'l-efhâm*, s. 338.

⁷⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, XI, 164.

kimler olduğu hususunda fikir ayrılıkları bulunmaktadır.⁷⁵ İmam Şâfiî (ö. 204/820),⁷⁶ Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855),⁷⁷ Mâlikî mezhebinden bazı fâkihler,⁷⁸ İbn Hazm⁷⁹ ve İbn Hacer⁸⁰ Hz. Peygamber'in zekât ve sadaka verilmesi haram olan akrabalarının (yani Ehl-i beyt'inin) Haşimoğulları ve Muttalipoğulları olduğunu belirtmişlerdir. Diğer taraftan İmam Ebû Hanîfe (ö. 150/767),⁸¹ İmam Mâlik (ö. 179/795),⁸² İmam Ahmed,⁸³ İbn Abdilberr (ö. 463/1071)⁸⁴ İbn Teymiyye⁸⁵ gibi âlimlere, ayrıca Zeydiyye⁸⁶ mezhebine göre ise, Hz. Peygamber'in zekât ve sadaka alması haram olan akrabaları Haşimoğulları'dır. Ehl-i sünnet âlimlerin çoğunluğuna göre ise bunlara Haşimoğulları; Hz. Abbas, Hz. Ali, Hz. Ca'fer, Ukeyl ve Hâris'in akrabaları ile ev halkıdır. Ebû leheb'in ailesinin Ehl-i beyt'ten olup olmadığı ise tartışmalı bir husustur.⁸⁷

Hz. Peygamber'in hanımlarına zekât ve sadaka almalarının haram olup olmadığı konusunda da ihtilâflar mevcuttur. Sahîh-i Müslim'de geçen bir hadiste,⁸⁸ Zeyd b. Erkam Hz. Peygamber'in Ehl-i beyt'inin sadaka ve zekât verilmesi haram olan kimseler olduğunu ve Peygamber hanımlarının bu yönden Ehl-i beyt'e dâhil olmadıklarını ifade etmiştir. Bu rivâyeti esas alan İslâm âlimlerinin çoğunluğu, Hz. Peygamber'in hanımlarının sadaka ve zekât verilmesi haram olan Ehl-i beyt sınıfına

⁷⁵ İbn Kayyim, *Celâü'l-efhâm*, s. 324, İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, III, 414-415, Kurtubî, *el-Müfhim*, III, 125, Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, III, 296, 297.

⁷⁶ Şâfiî, *el-Üm*, IV, 295, Nevevî, *el-Mecmû'u Şerhi'l-mühezzeb*, III, 466, İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, III, 414, Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, II, 162, III, 296, 297.

⁷⁷ İbn Kudame, *el-Kâfi*, II, 206, *el-Muğni*, IV, 111; Abdullah b. Ahmed'den Ahmed b. Hanbel'in görüşünü yansıtan farklı bir rivâyet zikretti, el-Merdâvî, *el-İnsâf fi ma'rifeti'r-Râcihi min'el-hilâf*, III, 256-260, İbn Teymiyye, *Minhâcü's-sünnet'i'n-nebeviyye*, IV, 562-595, İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-fetâvâ*, XXII, 460, İbn Kayyim, *Celâü'l-efhâm*, s. 324.

⁷⁸ Hattâb er-Ruaynî, *Mevâhibü'l-celîl lişerhi muhtasarı Halîl*, III, 224.

⁷⁹ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VI, 146-148.

⁸⁰ İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, III, 414.

⁸¹ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr Alâ'd-Dürri'l-muhtâr*, III, 299, el-Übiyy, *Şerhü sahîh Müslim*, III, 212, İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, III, 414, Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, III, 296, 297.

⁸² Ruaynî, *Mevâhibü'l-celîl lişerhi Muhtasarı Halîl*, III, 224, Kadı İyaz, *İkmâlü'l-Muallim*, III, 262.

⁸³ Merdâvî, *el-İnsâf fi ma'rifeti'r-Râcihi min'el-Hilâf*, III, 256-260, el-Buhûtî, *Keşşafu'l-kinâ'an metni'l-İknâ'*, II, 944, İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-fetâvâ*, XII, 461, İbn Kayyim, *Celâü'l-efhâm*, s. 324.

⁸⁴ İbn Abdilberr, *el-İstizkâr*, VIII, 613.

⁸⁵ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, XIX/30.

⁸⁶ el-Mağribî, *el-Bedrü't-temâm şerhu bülüğü'l-merâm*, II, 283, Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, II, 162.

⁸⁷ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr alâ'd-Dürri'l-muhtâr*, III, 299, Kadı İyaz, *İkmâlü'l-muallim*, III, 262, el-Übiyy, *Şerhü sahîh Müslim*, III, 212.

⁸⁸ Müslim, "Fedâilü's-sahâbe", 36-37.

girmediğini belirtmişlerdir.⁸⁹ Fakat İmam Ahmed,⁹⁰ İbn Teymiyye,⁹¹ ve İbn Kayyim⁹² onların Ehl-i beyt'ten olduğu görüşünü esas almıştır. Bununla beraber İbn Şeybe'nin *Mûsânef*'inde yer alan bir hadiste,⁹³ Hz. Âişe'nin Ehl-i beyt'ten olduğunu belirtmesi ve sadakayı reddetmesi sebebiyle bazı âlimler Hz. Peygamber'in hanımlarına zekât ve sadaka verilmesini haram olduğunu dile getirmişler, dolayısıyla onların Ehl-i beyt'ten olduğu görüşünü desteklemişlerdir.

Muasır âlimlerden Yûsuf el-Kardâvî ise, günümüzde Hz. Peygamber'in soyundan gelenlerin zekât ve sadaka alabileceklerini ifade etmiş, "Âl-i Muhammed" tâbiri ile Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemdeki yakınlarının kastedildiğini belirtmiştir. Kardâvî, Hz. Peygamber'in yakınlarının iffetli ve minnetsiz yaşamaları için onlara zekât almanın yasaklandığına dikkat çekmiş ve bu yasağın kıyamete kadar devam etmesinin bir hikmeti kalmadığının altını çizmiştir.⁹⁴

"Ehl-i beyt, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sadaka ve zekât verilmesi haram olan akrabalarıdır" görüşünü savunan İslâm âlimleri, bu görüşünü desteklemek için birçok nâkli deliller kullanmışlardır;

I. Ebû Hûreyre'den rivâyet edilen bir hadiste, Hz. Peygamber'e sadaka olarak dağıtılması için bir miktar hurma getirildi. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin sadaka olarak getirilen hurmalarla oynarken Hz. Hasan bir hurmayı ağzına aldı ve yuttu. Bunun üzerine, Hz. Peygamber (s.a.v.) hurmayı onun ağzından çıkardı ve ona şöyle buyurdu: "Muhammed ailesinin sadaka malı yemediğini bilmiyor musun?"⁹⁵ Başka bir rivâyette ise "Bize sadaka helâl değildir, bilmiyor musun?"⁹⁶ dediği nakledilmiştir.

II. Sekaleyn hadisi'nin *Sahîh-i Müslim*'de geçen versiyonunda Zeyd b. Erkam'a Ehl-i beyt'in kim olduğu sorulunca o, Hz. Peygamber'in hanımlarının onun akrabalık yönünden Ehl-i beyt'i olmadığını, onların Hz. Peygamber'in ev halkı olmasından

⁸⁹Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, III, 299, İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, III, 416-417, Nevevî, *Kitâbu şerhi'n-Nevevî alâ Müslim*, XV, 190-191.

⁹⁰ Merdâvî, *el-İnsâfu fi ma'rifeti'r-râcihi min el-hilâf*, III, 231, II, 76.

⁹¹ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-fetâvâ*, XXII, 461.

⁹² İbn Kayyim, *Celâü'l-efhâm*, s. 331, 332.

⁹³ Ebû Şeybe, *el-Musanef*, II, 429.

⁹⁴ Kardâvî, *Fıkhü'z-zekât*, II, 732-733, Beyrut, 1969.

⁹⁵ Buhârî, "Zekât", 60, "Cihâd", 188; Müslim, "Zekât", 161.

⁹⁶ Müslim, "Zekât", 161.

dolayı Ehl-i beyt'i olduğunu belirtmiş⁹⁷ ve Ehl-i beyt'in aslında zekât ve sadaka alması haram olan Hz. Ali, Ukayl, Hz. Ca'fer ve Hz. Abbas aileleri olduğunu ifade etmiştir.⁹⁸

III. Ebû Râf'i'den rivâyet edilen bir hadiste Hz. Peygamber: “*Sadaka malı yemek bize helal değildir, bir kavmin azatlı kölesi o kavimden sayılır*” buyurarak sadaka malının Ehl-i beyt'e helal olmadığını vurgulamıştır.⁹⁹

IV. Müslim, *Ebû Dâvud* ve *Nesâi*'de yer alan ve Rabîa b. Hâris'ten (r.a) gelen bir rivâyete göre o şöyle demiştir: Hâris'in torunu Abdulmuttalib b. Rabîa'ya ve yine Abdulmuttalib'in torunu Fadl b. Abbas'a; “Rasûlullah'a (s.a.v.) gidin ve bizi zekât toplamakla görevlendirin deyin” dedim. Biz bu hâlde iken Ali b. Ebi Talib geldi ve onlara: “Rasûlullah (s.a.v.) sizden hiçbirinizi zekât toplamakla görevlendirmez” dedi. Abdulmuttalib olayın sonrasını şöyle anlatıyor: Ben ve Fadl Rasûlullah'a (s.a.v.) gittik; bize “*Bu sadaka insanların mallarının kirleridir, o yüzden sadakalar Muhammed ve onun soyu için helâl değildir*”¹⁰⁰ buyurdu. İbn Teymiyye, bu rivâyette Hz. Peygamber'in, Abbas'ın oğlu Fadl ve Hâris'in torununu zekât toplamakla görevlendirilmemesi ve onları Ehl-i beyt'ten sayması sebebiyle Abbas'ın ve Hâris'in ailelerinin Ehl-i beyt'ten olduğunu ve onlara sadakanın haram olduğunu ifade etmiştir.¹⁰¹

V. Muttalipoğulları'nın Ehl-i beyt'ten olduğunu görüşünü savunanların delili ise *Sahîh-i Buhâri* ve *Sünen-i Ebû Davud*'da yer alan bir hadiste,¹⁰² Hz. Peygamber'in Muttalipoğulları ve Haşimoğulları'nın aynı olduğunu belirtmesidir. İmam Şafî¹⁰³ ve İbn Hazm¹⁰⁴ bu rivâyetten yola çıkarak Muttalipoğulları ve Haşimoğulları'nın aynı hükümlere sahip olduğu kanaatine varmış ve ikisinin de Ehl-i beyt'ten olduğunu zikretmişlerdir.

VI. Hanefî fakihlerinden İbn Âbidin (ö. 1252/1836), Ebû Leheb ve ailesinin Hz. Peygamber'e (s.a.v.) eziyet ettiği için Ehl-i beyt'ten sayılmadığını ve onlara sadaka

⁹⁷ Nevevî, *Kitâbü şerhi'n-Nevevî alâ Müslim*, XV, 180.

⁹⁸ Müslim, “Fedâilü's-sahâbe”, 36-37.

⁹⁹ Tirmizî, “Zekât”, 25, (657); Ebu Davud, “Zekât”, 29, (1650); Nesâi, “Zekât”, 97, (5, 107).

¹⁰⁰ Müslim, “Zekât”, 51; Ebû Davud, “İmâra”, 17, Nesâi, “Zekât”, 95.

¹⁰¹ İbn Teymiyye, *Minhâcu's-sünne*, IV, 594.

¹⁰² “*Haşimoğullarıyla, Muttaliboğulları aynı şey (gibi)dir*” Ebû Davûd, “Kitâb'ul Harâc ve'l-İmâra ve'l-Fey”, 20.

¹⁰³ Nevevî, *Kitâbü şerhi'n-Nevevî alâ Müslim*, V, 176.

¹⁰⁴ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, VI, 146-148.

veya zekâtın haram olmadığını belirtmiştir. O, bu görüşünü güvenilir hadis kaynaklarında yer almayan “Benimle Ebû Leheb arasında akrabalık yoktur. Çünkü o, bizim üzerimize en fâcir kimseleri tercih etmiştir” hadisine dayandırmıştır.¹⁰⁵ Ancak bazı âlimler, Ebû Leheb’in oğlu Utbe ve Mutab’ın Mekke fethinden sonra Müslüman oldukları için Ehl-i beyt’ten olduklarını belirtmişlerdir.¹⁰⁶

b. Ehl-i beyt’in Hz. Peygamber’in hanımları ve zürriyeti olduğu

“Ehl-i beyt, Hz. Peygamber’in hanımları ve zürriyetidir”¹⁰⁷ görüşünü benimseyen âlimler vardır. Mâlikî mezhebine mensup olan İbn ’ül-Arabî (ö. 543/1148) bunlardandır.¹⁰⁸ Bu görüşü savunan âlimler birçok delile dayanmışlardır:

I. Buhârî’de yer alan hadiste, Hz. Peygamber (s.a.v.) ashâbına şu duayı öğretmiştir: “Allah ’ım! İbrahim ’in Ehl-i beyt’ine rahmet ettiğin gibi Muhammed’e ve Muhammed’in zürriyetine ve eşlerine de rahmet et. Şüphesiz ki sen övülen ve şanı büyük olansın. Allah ’ım! İbrahim ’in Ehl-i beyt’ini mübarek kıldığın gibi, Muhammed’i ve Muhammed’in zürriyetini ve eşlerini de mübarek kıl. Şüphesiz ki sen övülen ve şanı büyük olansın.”¹⁰⁹ İbn Abdilberr, Ehl-i beyt’in Hz. Peygamber’in hanımları ve zürriyeti olduğu görüşünü savunan âlimlerin bu hadisi delil olarak gösterdiklerini ifade etmektedir. Bu görüşü benimseyenler, mezkûr hadisteki “Muhammed’e ve Muhammed’in zürriyetine ve eşlerine de rahmet et” cümlesinin aynı hadisin başka versiyonunda geçen “Muhammed’in Ehl-i beyt’ine de rahmet et”¹¹⁰ cümlesinin açıklaması olduğunu belirtmekte ve Ehl-i beyt’in Hz. Peygamber’in hanımları ve zürriyeti olduğu kanaatine varmaktadır.¹¹¹

II. Ebû Hüreyre’den rivâyet edildiğine göre, Resûlullah (s.a.v.) “Allah ’ım! Muhammed ailesinin rızkını kendilerine yetecek kadar ihsân eyle”¹¹² şeklindeki makbul duası, Ehl-i beyt’in Hz. Peygamber’in hanımları ve zürriyeti olduğuna delil

¹⁰⁵ Şevkânî, *Neylû’l-evtâr*, III, 297, İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr alâ’d-Dürri’l-muhtâr*, III, 299. Bu hadis güvenilir hadis kaynaklarında yer almayan bir hadistir.

¹⁰⁶ Şevkânî, *Neylû’l-evtâr*, III, 294.

¹⁰⁷ Zürriyet, Tdk’a göre,” soy, sop ve çocuk” anlamlarına gelmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. <http://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi:22.06.2019).

¹⁰⁸ İbn ’ül-Arabî, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, III, 623.

¹⁰⁹ Buhârî, “Daavât”, 33.

¹¹⁰ Buhârî, “Tefsîr”, 10.

¹¹¹ İbn Abdülber, *Temhîd*, XVII, 202, 203.

¹¹² Buhârî, “Rikak”, 17; Müslim, “Zühd”, 18, 19. Ayrıca bk; Tirmizî, “Zühd”, 38.

olarak gösterilmiştir. Bu görüşü benimseyen âlimler, Haşimoğulları ve Muttalipoğulları'ndan çok zengin kimseler olduğunu ifade etmiş, bu yüzden onların Ehl-i beyt'ten sayılmamağına dikkat çekmişler ve Hz. Peygamber'in hanımları ile çocuklarının Ehl-i beyt'ten olduğunu ifade etmişlerdir. Gerekçeleri rızıkları kendilerine yetecek miktarda olmasıdır.¹¹³

III. *Buhârî* ve *Müslim*'de yer alan bir rivâyette, Hz. Âişe'nin “*Muhammed'in (s.a.v.) aile efradı, onun vefât ettiği ana kadar, iki gün arka arkaya arpa ekmeğiyle karnını doyurmadi*”¹¹⁴ şeklindeki sözlerinde Hz. Peygamber'in aile efradı olarak hanımları ve çocukları kastediliği için Muttalipoğulları Ehl-i beyt'ten sayılmaz.

IV. “*Ey Peygamberin Ehl-i beyt'i! Allah, sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor*”¹¹⁵ mealindeki âyette, “temizlemek” anlamında olan “يُطَهِّرُكُمْ” fiilinde ve sizden anlamına gelen “عَنْكُمْ” kelimesinde, Arapça'da erkekler ve kadınların beraber bulunduğu topluluklar için kullanılan “كُمْ” zamirinin kullanılıp, sadece kadınlar için kullanılan “كُنَّ” zamirinin yer almaması sebebiyle bu âyetteki Ehl-i beyt tabiri ile Hz. Peygamber'in hanımları ve çocuklarının kastedildiği iddia edilmiştir.¹¹⁶

Kanaatimizce Ehl-i beyt, Hz. Peygamber'in hanımları ve zürriyeti olduğu hususundaki deliller, Allah Resûlü'nün hanımlarının ve çocuklarının Ehl-i beyt'ten olduğunu ispatlamakla birlikte Ehl-i beyt'in sadece Hz. Peygamber'in hanımları ve çocukları olduğunu ispata kâfi gelmez.

c. “Ehl-i beyt'in yalnızca Hz. Peygamber'in hanımları olduğu

İbn Abbâs, İkrime el-Berberî, Atâ, Kelbî, Mukâtil b. Süleyman, Buhârî, İbn Ebû Hâtim ve İbn Asâkir gibi âlimler bu görüşü benimsemişlerdir. Nitekim İbn Abbâs, tathîr âyetindeki “*Ey Peygamberin Ehl-i beyt'i!*”¹¹⁷ hitâbının Resûl-i Ekrem'in Hz. Peygamber'in hanımları için nâzil olduğunu belirlemektedir. Bu görüşü benimseyen âlimler, tathîr âyetinden önce yer alan el-Ahzâb 28. âyetteki “*Ey*”

¹¹³ İbn Kayyim, *Celâü'l-efhâm*, s. 330.

¹¹⁴ Buhârî, “Eymân”, 22; Müslim, “Zühd”, 22. Ayrıca; Buhârî, “Et'ime”, 23, 27; Nesâî, “Dahâyâ”, 37; İbni Mâce, “Et'ime”, 48, 49, Müslim, “Zühd”, 20.

¹¹⁵ Ahzâb, 33/33.

¹¹⁶ İbnü'l-Cevzî, *Zadü'l-mesir fi ilmi't-tefsir*, (Beyrut: Dâr'ül-Kitâbi'l-Arabî, 1422/2002) III, 464.

¹¹⁷ Ahzâb 33/33.

*Peygamber! Hanımlarına de ki...:*¹¹⁸ ifadesinin Peygamber hanımlarına hitap etmesi ve el-Ahzâb 34. âyetteki “وَأذْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ” “*Siz evlerinizde okunan Allah’ın âyetlerini ve hikmeti hatırlayın*”¹¹⁹ cümlesinin fiilinde (وَأذْكُرْنَ), Arapça’da kadınlar için kullanılan “كن (siz)” zamirinin kullanılması sebebiyle “*Ey Peygamberin Ehl-i beyt’i!*” hitabının Hz. Peygamber’in hanımlarını kastettiğini belirtmektedirler.¹²⁰

d. Ehl-i beyt’in Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve dokuz masum imam olduğu

Şîa, bilhassa İsnâaşeriyye âlimlerine göre, Ehl-i beyt’in kapsamına ilk olarak Hz. Peygamber, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin girer; ayrıca imam kabul edilen diğer dokuz kişi de Ehl-i beyt’e dâhilken, Hz. Peygamber’in hanımlarıyla Fatıma dışındaki çocukları, Hasan ve Hüseyin dışında kalan torunları ise Ehl-i beyt’e dâhil değildir.¹²¹ Ebû Ca’fer et-Tahâvî,¹²² Zeydiyye¹²³ ve İmâmiyye’nin çoğunluğuna göre¹²⁴ ise Ehl-i beyt “Ehl-i kisâ, pençe-i âl-i abâ” veya “hamse-i âl-i abâ” diye de anılan Hz. Peygamber, Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin’den oluşan beş kişidir. Nitekim çeşitli rivâyetlerde Ebû Saîd el-Hudrî, Enes b. Mâlik, Hz. Âişe, Ümmü Seleme, Mücâhid, Katâde, Kelbî ve İbn Atiyye el-Ahzâb 33. âyetinin Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin hakkında nâzil olduğunu nakletmişlerdir.¹²⁵ Bu görüşü savunan âlimler, Hz. Peygamber’in tathîr âyeti nazil olduğu sırada namaza çıktığında altı aya yakın Fâtıma’nın kapısının yanından geçerek “*Ey Ehl-i beyt namaza... Muhakkak Allah, siz Ehl-i beyt’ten her türlü maddî ve manevî kiri gidermek ve sizi tertemiz kılmak diler*”¹²⁶ hitâbıyla onları namaza çağırmasını delil olarak göstermişlerdir.

¹¹⁸ Ahzâb 33/28.

¹¹⁹ Ahzâb 33/34.

¹²⁰ İbnü’l-Cevzî, *Zadü’l-mesir fî ilmi’t-tefsir*, III, 462-464, Şevkânî, *Fethü’l-kadîr*, (Şam: Dâru İbn Kesîr, 1414/1994) IV, 321.

¹²¹ Tabersî, VII, 560; IX, 43-44; Mustafavî, el-Hakâ’ik, s. 27-28; Tabâtabâî, XVI, 311-312; XVIII, 4647; Mustafa Öz, “Ehl-i Beyt”, *DİA*, X, 498.

¹²² Tahâvî, *Şerhü Müşkili’l-âsâr*, II, 244-245.

¹²³ Yahya el-Alevî, *er-Râik fî tenzih’il-Hâlık*, 1.bs., (Kâhire: Darü’l-Afaki’l-Arabiyye, 1420/2000), s. 206-207.

¹²⁴ Tabersî, *Mecma’u’l-beyân fî tefsiri’l-Kur’ân*, VIII, 119, bk.; Mustafa Öz, “Ehl-i beyt”, *DİA*, X, 498-501; Moshe Sharon, “Ehl-i beyt –Ev Halkı–”, çev.: Cem Zorlu, *Marife*, IV, 4, (2004), s. 341-353.

¹²⁵ İbnü’l-Cevzî, *Zadü’l-mesir fî ilmi’t-tefsir*, III, 462-464, Şevkânî, *Fethü’l-kadîr*, IV, 321, Tabersî, *Mecma’u’l-beyân fî tefsiri’l-Kur’ân*, VIII, 119.

¹²⁶ Tirmizî, “Menâkıb”, 31.

Şîa, Ehl-i beyt'in kimliğine dair bu görüşünü dinî temellere dayandırmaya çalışmaktadır. Şîa âlimleri, tathîr âyeti olarak bilinen el-Ahzâb sûresi 33. âyette kullanılan “*Ey ehl-i beyt!*” ifadesiyle; Hz. Peygamber (s.a.v.), Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in kastedildiğini birtakım rivâyetleri delil göstererek vurgulamaktadır.¹²⁷ Bu rivâyetlerin içerisinde en çok bilineni ise Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında da yer alan “Kisâ' hadisi”dir.¹²⁸

Öte yandan Şîa'nın Ehl-i beyt'in kimliğine dair bu iddiasını dayandırdığı diğer delil ise eş-Şûrâ sûresi 23. âyette yer alan “*إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ*” “*Ancak yakınlarıma sevgidir*” ifadesidir. Şîa âlimleri, bu âyetteki yakınlar tâbiriyle Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in kastedildiğini birtakım rivâyetlere dayanarak ifade etmişlerdir.¹²⁹ Bununla birlikte Şîa âlimlerinin Ehl-i beyt'in kimliğini belirlemek için kullandığı önemli delillerden biri de mübâhale âyeti olarak bilinen Âl-i İmrân sûresinin 61. âyetidir. Şîa âlimleri, bu âyetteki “*Gelin, oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı çağıralım*” ifadesi nâzil olduğunda Resûllullah'ın (s.a.v.) Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i çağırarak “*İşte bunlar benim ehlimdir*” dediğini nakletmektedir.¹³⁰ Bununla birlikte Şîa kaynaklarında “*وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا*” “*Ehline namazı emret ve kendin de ona devam et*”¹³¹ mealindeki âyet nâzil olduğunda Hz. Peygamber'in sabah namazı vaktinde Hz. Fâtıma'nın evinin kapısına giderek “*Ey Ehl-i beyt! Allah sizden, sadece günahı gidermek ve sizi temiz yapmak istiyor*” âyetini okuduğu ve Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i namaza çağırdığı yer almaktadır.¹³²

¹²⁷ Tabersî, *Mecma'u'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*, VIII, 120, Küleynî, *Kâfî*, I/287, Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXXV, 207,208.

¹²⁸ “*Allah Resulü (s. a. v.) Ali'yi, Fâtıma'yı, Hasan ve Hüseyin'i çağırttı ve onları üzerine bir örtü örttü ve şöyle dua etti: “Allah'im! Bunlar benim Ehl-i beyt'im ve öz yakınlarımdır. Allah'im! her türlü fenalığı(kötülüğü) onlardan uzaklaştır ve onları tertemiz kıl.” Ümmü Seleme Resûllullah'a ‘Ben onlardan değil miyim?’ deyince ‘Sen hayır üzeresin. buyurdu’*”; Tirmizî, “Menâkıb”, 31, 60, “Tefsir”, 34.

¹²⁹ Tabersî, *Mecma'u'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*, IX/38, Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXXII, 233, XXXVI, 166.

¹³⁰ Tabersî, *Mecma'u'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*, II, 251-252, Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXI/342, XXXV, 285.

¹³¹ Tâhâ 20/132.

¹³² Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXXV, 207, 208, 209.

e. “Ehl-i beyt’in Hz. Peygamber’in ümmeti ve Hz. Peygamber’e kıyâmet gününe kadar tâbi olan herkes olduğu

İbn Kudâme (ö. 682/1283)¹³³ ve Nevevî (ö. 676/1277)¹³⁴ gibi âlimler bu görüşü benimsemiş ve birçok delil zikrederek görüşlerini temellendirmeye çalışmışlardır.

I. Câbir b. Abdullah’tan rivâyet edilen bir hadiste Hz. Peygamber’in “*Muhammed’in Ehl-i beyt’i ümmetidir*”¹³⁵ sözlerinin Ehl-i beyt’in Hz. Muhammed’in ümmeti olduğu ifade edilmektedir.

II. el-Mü’min sûresinin 46. âyetindeki “*Âl-i Firavun’u azabın en şiddetlisine sokun!*” cümlesindeki “*Âl-i Firavun*” ifadesiyle Firavun’a tabî olanların kastedilmesi ve el-Kamer sûresinin 34. âyetindeki “*Âl-i Lut’u bir seher vakti kurtardık*” ifadelerinde Âl-i Lût ifadesinden maksadın Hz. Lût’a iman edenler olması sebebiyle Hz. Peygamber’in Ehl-i beyt’inin de ümmeti olabileceğini iddia etmişlerdir.¹³⁶

III. Kisâ hadisinin bir versiyonunda Allah Resûlü’nün Hz. Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin’e “*Allah’ım! Bunlar benim Ehl-i beyt’im*” demesi üzerine orada bulunan Vâsıla b. Eska’: “*Ey Allah’ın Resûlü! Ben senin Ehl-i beyt’inden değil miyim?*” diye sorunca Hz. Peygamber: “*Sen, Ehl-i beyt’imdensin*” diye cevap vermiştir.¹³⁷ Bu görüşü benimseyen âlimler Hz. Peygamber’in akrabası olmadığı halde ashâbdan Vâsıla’ya Ehl-i beyt’inden olduğunu söylemesi sebebiyle Ehl-i beyt’in Hz. Peygamber’e tâbi olan herkesin Ehl-i beyt’e dâhil olabileceğini belirtmişlerdir.¹³⁸

IV. Hz. Peygamber’in kendisiyle hiçbir kan bağı bulunmayan ve Fars kökenli olan Selmân-ı Fârisî’ye “*Selmân bizdendir, Ehl-i beyt’imdendir.*” demesini bu görüşe delil olarak göstermişlerdir.¹³⁹

V. Bu görüşü benimseyen âlimler, Ehl-i beyt’ten olmanın kriterinin Hz. Peygamber’le akraba olmaksa Ebû Leheb’in de Ehl-i beyt’ten olacağını ifade etmişlerdir. Ebû Leheb’in Hz. Peygamber’in amcası olmasına rağmen Müslüman olmadığı için Ehl-i beyt’ten olmadığını beyan etmişler ve Ehl-i beyt’in Hz.

¹³³ İbn Kudame, *el-Muğni*, II, 232.

¹³⁴ Nevevî, *Kitâbü şerhi’n-Nevevî alâ Müslim*, IV, 124, 126.

¹³⁵ Beyhâkî, *es-Sünen ’ül-kübrâ*, I, 152.

¹³⁶ Şevkânî, *Neylû’l-evtâr*, II, 163.

¹³⁷ Tahâvî, *Şerhu Müşkili’l-âsar*, II, 245, Beyhâkî, *es-Sünen ’ül-kübrâ*, II, 152.

¹³⁸ İbn Kayyim, *Celâü’l-efhâm*, s. 335.

¹³⁹ Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 691, Tâberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, VI, 212.

Peygamber'in dinine inanan ve ona tâbi olan herkes olduğunu belirtmişlerdir.¹⁴⁰ Ancak bu âlimlerin benimsediği Ehl-i beyt'in kapsamına dair bu görüş kanaatimizce isabetli gözükmemektedir; zira Ehl-i beyt'in kapsamına bütün ümmetin girdiği görüşü, Ehl-i beyt kavramıyla ilgi aklî ve naklî delillerle bağdaşmamaktadır.

f. Ehl-i beyt'in Hz. Peygamber'in ümmetinden takvalı olan kimseler olduğu

Mutasavvıflar, tasavvufî düşüncede *mehâfetullah* ve *takvâ* kavramları önemli bir yer tuttuğu için Ehl-i beyt'in, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ümmetinden olan muttakîler olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁴¹ Hatta Hâkîm et-Tîrmizî (ö. 320/932) gibi bazı mutasavvıflar daha da ileriye giderek Ehl-i beyt'in havâs ve Allah dostları olduğunu belirtmiştir.¹⁴² Bu görüşü benimseyenlerin şu delilleri kullandıkları dikkati çekmektedir:

I. Enes'ten rivâyet edilen bir hadiste Hz. Peygamber'e Ehl-i beyt'inin kimler olduğu sorulması üzerine Hz. Peygamber Ehl-i beyt'inin takvâ sahipleri olduğunu belirtmiştir.¹⁴³

II. Hûd sûresinin 46. âyetinde Hz. Nûh'un oğlunun salih olamayan bir iş (şirk koşması) yapmasından dolayı Hz. Nûh'un ailesinde sayılmaması sebebiyle şirk koşanların Hz. Peygamber'in akrabası bile olsa Ehl-i beyt'ten sayılmayacağını belirtmişlerdir.¹⁴⁴

Görüldüğü gibi Ehl-i beyt'in kapsamı konusunda beş farklı görüş bulunmaktadır. Bunları bir bütün hâlinde değerlendirdiğimizde dar mânada onun âl-i abâ olduğu, geniş mânada ise ezvâc-ı tâhîratın da mutlaka Ehl-i beyt'e dâhil olduğu anlaşılmaktadır. Diğer hususlar ise tartışmalıdır.

¹⁴⁰ Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, II, 162, 163.

¹⁴¹ İbn Teymiyye, *Minhâcû's-sünne*, IV, 595.

¹⁴² İbn Teymiyye, *Minhâcû's-sünne*, VII, 75.

¹⁴³ Tâberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, III, 338.

¹⁴⁴ Beyhâkî, *es-Sünenü'l kübra*, II, 152, İbn Kayyim, *Celâü'l-efhâm*, s. 336

II. İMÂMET KAVRAMI

Arap dilinde “*kastetmek, öne geçmek*” anlamlarında olan “emme” (أَمَّ) fiilinin mastarı olan imâmet, “insanların önüne geçmek” anlamına gelir. İmam ise “*kendisine uyulan kimse*” anlamındadır.¹⁴⁵ Kur’ân-ı Kerîm’de imam kavramı “rehber, lider, önder, peygamber, kitap veya lehv-i mahfuz, yol ve amel defteri” anlamlarında¹⁴⁶ kullanılmıştır.¹⁴⁷ İslâm Tarihinde, toplumun başında bulunan ve toplumu yöneten kişilere imam, yönetilen toplumlara ise ümmet denilmiştir.¹⁴⁸ Meselâ Hz. Peygamber’den (s.a.v.) sonra gelen halîfelere ve İslâm devletlerinde devlet başkanlarına imam denilmiştir.¹⁴⁹

İmâmet kavramı, fıkıh kitaplarında ibadet bölümlerinde “namaz imamlığı”¹⁵⁰ olarak yer almakta ve devlet yönetimiyle ilgili bölümlerde “devlet başkanlığı”¹⁵¹ anlamlarında kullanılmaktadır. Ayrıca Fıkıh ilminde mezhep kuran İslâm âlimlerine de imam denilmiştir.¹⁵² Kelâmcılar ise, imâmet kavramını “din ve dünya işlerindeki genel liderlik”¹⁵³ ve “din işlerinde peygamberin halifesi ve vârisi”¹⁵⁴ tanımlarıyla iki farklı şekilde ele almışlardır. Bu iki tanımları birleştirerek imâmeti, “Hz. Peygamber’in (s.a.v.) halifesi unvanı ile İslâm ümmetinin din ve dünya işlerindeki liderliği”¹⁵⁵ şeklinde tanımlamak da mümkündür. Kelâm ve fıkıh âlimleri, siyasî kavramlar ve devlet başkanlığı ile ilgili görüşlerini genellikle “İmâmet” başlığı altında

¹⁴⁵ İbn Manzûr, *Lisânü'l Arab*, “Em”, XII, 24.

¹⁴⁶ Kur’ân-ı Kerîm imam kelimesini insanlar için kullanırken iki şekilde kullanmıştır; Bakara 2/124, Enbiyâ 21/73, Secde 32/24. âyetlerde doğru yola ileten hak önderlerini ifade etmek için kullanılırken, Tevbe 9/12 ve Kasas 28/41. âyetlerde ise küfrün ve bâtılın ele başları için kullanılmıştır.

¹⁴⁷ Ayrıntılı bilgi için bk.; Mahmut Çanga, *Kur’ân-ı Kerim Lügatı İlavelerle Mu’cem’ül- Müfehres Tercümesi*, “Em” md., s. 65.

¹⁴⁸ Mustafa Öz-Avni İlhan, “İmâmet”, *DİA*, XXII, 201.

¹⁴⁹ Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük; <http://sozluk.gov.tr/>.

¹⁵⁰ Ayrıntılı bilgi için bk.; Şürûnbülâlî, *Merâkıl-felâh*, 1.bs., (yy: el-Mektebet’ül-Asriyye, 1425/ 2005), s. 109.

¹⁵¹ Aynî, *el-Binâye fî şerhi’l-Hidâye*, 1.bs., (Beyrut: Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1420/2000), VII, 298.

¹⁵² Mehmet Akif Aydın, “İmâmet”, *DİA*, XXII, 203-204; İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr ale’d-Dürri’l-muhtâr*(I-VI), 2.bs., (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1412/ 1992), I, 50.

¹⁵³ İbnü Meysem, el-Bahrânî, *Kavaidü’l-Merâm fî İlmi’l-Kelâm*, 2.bs., thk.: Seyyid Ahmed el-Hüseynî, (Kum: 1406), s. 174.

¹⁵⁴ Cürçânî, *Şerhu’l-Mevâkıf*, 1.bs., (Mısır: Matbatü’s-Saâdet ,1325/1907), VIII, 345.

¹⁵⁵ Mâverdî ve İbn Haldûn imâmeti, dini koruyan ve dünyevî yönetimde nübüvvetin yerini alan bir müessese olarak tanımlamışlardır. Ayrıntılı bilgi için bk.; Mâverdî, *el-Ahkâmü’s-sultâniyye*, nşr. Ahmed Mübârek el-Bağdâdî, (Küveyt: 1409/1989), s. 3; İbn Haldûn, *Mukaddime*, nşr. Derviş el-Cüveydî, (Beyrut 1415/1995), s. 178-179; Mustafa Öz-Avni İlhan, “İmâmet”, *DİA*, XXII, 201-203.

incelemişlerdir. Tarihçiler, Hz. Ebû Bekir'den başlayıp Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar devam eden tarihî süreci "hilâfet" kelimesiyle ele almışlardır. Ancak imâmet teorik olarak devlet başkanlığını, hilâfet ise fiilî otoriteyi ifade eder.¹⁵⁶ Ayrıca Ehl-i sünnet kelâmcılara göre imâmet ve hilâfet kavramları arasında hiçbir fark yoksa da Şîa âlimlerine göre ise ilahî tayin yoluyla belirlenmiş lider, imam; bu yolların dışında başka bir yolla Müslümanların başına geçen kişi ise halife adını alır.¹⁵⁷

İslâm tarihinde en çok tartışılan ve fikir ayrılıklarına sebep olan meselelerden biri imâmet meselesidir. Bu tartışmalar, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından sonra Hz. Ebû Bekir'in halife olmasıyla başlamış, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın halife olmasıyla şiddetlenmiş, Hz. Ali'nin halifeliği zamanında Sıffin Savaşı ve Cemel Vak'ası gibi olaylar sebebiyle zirve noktasına ulaşmıştır. İmâmet hususundaki tartışmalar ve fikir ayrılıkları neticesinde Şîa, Hâriciyye ve Murcî mezhepleri ortaya çıkmış, bu mezheplerin inanç esaslarında imamın kimliği, özellikleri ve göreve gelme ve ayrılma yöntemi gibi imâmet ile alakalı birçok husus ele alınmıştır.¹⁵⁸

Ehl-i sünnet ve Şîa arasında imamın belirlenmesi, imamın özellikleri ve imamın kimliği gibi birçok hususta görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Ehl-i sünnet âlimlerine göre; imam (halife) üç yolla seçilebilir; seçim yolu, ahd veya istihlâf yolu ve istilâ yolu. Seçim yoluna göre; İslâm toplumu veya imamı seçmek için yetkili olan çözüm ve seçim heyeti, imamı seçim veya istişare yoluyla belirler. Ehl-i sünnet âlimlerinin bir kısmı, Hz. Ebû Bekir Benî Sâide avlusunda Ensâr'ın seçimiyle belirlendiğini ifade etmiştir. Ehl-i sünnet'ten bazı âlimlere göre ise Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir'i nas yoluyla tayin etmiştir. Bu görüşü benimseyen âlimler Hz. Peygamber'in, Hz. Ebû Bekir'i nas yoluyla tayin ettiği iddiasını birtakım hadislere dayandırmışlardır. Ahd veya istihlâf yolunda; mevcut imam kendisinden sonraki imamı vasiyet veya ahd yoluyla tayin eder. Ehl-i sünnet âlimleri Hz. Ebû Bekir'in kendisinden sonraki halife olarak Hz. Ömer'i belirlemesini *ahd* ve *istihlâf* yoluna örnek olarak göstermişlerdir. İstilâ yolu ise, bir kişinin siyasî ve maddî gücünü kullanarak zorla iktidarı ele geçirmesidir. Hz. Muâviye'nin halife olma yöntemi istilâ yoluna çok benzerlik göstermektedir, İlk Abbâsî halifesi Ebu'l-Abbâs Abdullah birçok Müslümanın kanını

¹⁵⁶ Mustafa Öz-Avni İlhan, "İmâmet", *DİA*, XXII, 201.

¹⁵⁷ Ayrıntılı bilgi için bk.; Hasan Onat, "Şîî İmâmet Nazariyesi (Kuleynî, Kummî ve Tûsî'nin Görüşleri Çerçevesinde)", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1992, cilt: XXXII, s. 90-91.

¹⁵⁸ Mustafa Öz; Avni İlhan, "İmâmet", *DİA*, XXII, 201.

dökerek zorla iktidarı ele geçirmiştir. Ehl-i sünnet âlimlerinin çoğunluğu kuvvet ve güç yoluyla iktidarı ele geçirmeyi uygun görmemişler, ancak İslâm toplumunda fitne ve kargaşanın çoğalmaması adına istilâ yöntemini zarurî olarak kabul edilen bir yöntem olarak görmüşlerdir.¹⁵⁹

Şîa'ya göre ise imam, Allah tarafından gelen bir nassı, peygamberin bildirmesiyle belirlenir. Peygamberde bulunması gereken özellikler imamlarda da bulunmalıdır; çünkü imam, peygamberin vazife ve görevlerini devam ettiren bir otoritedir. Şîa'ya göre imâmet inanç esası olduğu için imamın seçim ve istişâre yoluyla belirlenmesi mümkün değildir.¹⁶⁰

Ehl-i sünnet'e göre imâmet dinin inanç esaslarından olmayan fikhî bir mesele ise de Şîa'ya göre ise dinin inanç esaslarındandır. Şîa inanç esaslarında imâmet makamı, Allah tarafından verilen manevî bir makam ve mevki olduğu için halk imamlarını seçme yeterliliğine sahip değildir. Şîa itikadında imâmet, temel ve ana bir iman meselesi hâlini almıştır ve iman ancak imâmetin delillerini bilerek taklidî olmayan hakikî bir şekilde imâmete inanmakla tamamlanmaktadır.¹⁶¹

Ehl-i sünnet, Hz. Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Ali'nin imâmetini kabul edip meşrû saymaktadır.¹⁶² Şîa ise bunların imâmetini kabul etmeyerek meşru görmemekte ve Hz. Muhammed'in *nas* yoluyla kendisinden sonra Hz. Ali'yi imam olarak tayin ettiğinin savunmaktadır. Şîa, Hz. Ali'nin imâmetini birtakım âyetlere ve hadislerle dayandırmaktadır.¹⁶³

---

¹⁵⁹ Mâverdî, *el-Ahkâmü's-sultâniyye*, (Kahire: Dâru'l-Hadis, 1427/2006) s. 21-25, Kolektif, *Mevsûatu'l-Fıkhiyyetü'l-Kuveytiyye*, 2.bs., (Kuveyt: Dâru's-Selâsil, 1404-1427) VI, 221-224, Ebû Ya'lâ el-Ferrâ, *el-Ahkâmü's-Sultaniyye*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1421/2000), s. 19; Hasan Gümüşoğlu, *İslâm'da İmâmet ve Hilafet*, (İstanbul:Kayıhan Yayınları, 2011) , s. 196-226

¹⁶⁰ Küleynî, *Kâfî*, I/199,200; Es'ad Vahîd el-Kâsım, *Ezmetü'l-Hilâfe ve'l-İmâme*, s. 273, Hasan Onat, "Şîî İmâmet Nazariyesi", s. 95-99.

¹⁶¹ Küleynî, *Kâfî*, I/178, Şeyh Sadûk, *Risâletü'l-İtikadâtü'l-İmâmiyye* (Şîî-İmâmiyye'nin İnanç Esasları), çev.; Ethem Ruhi Fığlalı, (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları No. 141, 1978), s. 124-125, Hasan Onat, "Şîî İmâmet Nazariyesi", s. 93, 94.

¹⁶² Ebû Hanife, *el-Fıkhu'l-ekber*, s. 58, Eş'ârî, el-İbâne Mukaddimesi, s. 134; çev: Ali Pekcan, İslâm Akâid Metinleri, 3.bs., (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2017), Neseî, *Metnü'l-Akâid*, çeviren; Mustafa Kasadar, Ehli Sünnet Akaidi, (İstanbul: Ravza Yayınları, 2015), s. 189,

¹⁶³ Küleynî, *Kâfî*, I, 292-297.

Şîa mezheplerinden İsnâaşeriyye/Ca'feriye'ye göre on iki mâsum imam din ve dünya işlerini düzenleyen ve dinî önder olarak kabul edilir.¹⁶⁴ Bunlardan ilki Hz. Ali, sonuncusu ise on ikinci imam olan beklenen mehdîdir. Şîa, Hz. Ali'nin kendi yerine oğlu Hz. Hüseyin'i, Hz. Hüseyin'in de kendi yerine Hz. Hasan'ı tayin ettiğini belirtmektedir. Şîa 'ya göre imâmet silsilesi son imama kadar bir önceki imamın tayiniyle gerçekleşmiştir. Hz. Ali'den başlayarak on ikinci imama kadar süren bu tayin sistemi, on ikinci imama kadar devam etmiştir.¹⁶⁵ Şîa'da on ikinci imam konusunda fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Bazı Şîa kaynaklarına göre on ikinci imam ölmüştür, bazılarına göre ise mevcudiyeti tartışmalıdır, gâibtir. Bu anlayışa göre gâib imam bir gün ortaya çıkacak ve dünyayı zulüm ve haksızlıktan kurtarıp adaleti sağlayacaktır.¹⁶⁶

Ehl-i sünnet'e göre imam; İslâm, hürriyet, akıl, erkeklik, bulûğ, adalet, ehliyet, kifâyet, sıhhat, fazilet, takvâ ve nesep gibi kriterler açısından birtakım özellikleri bulundurulmalıdır. İmam müslüman, akıllı, hür, bulûğ çağına ulaşmış bir erkek olmalı, idare ve yönetim işlerinden anlayacak kadar yeterli ilim ve hikmet sahibi olmalı, âdil olmalı, bedeni görevini ifâ edecek şekilde hastalıklardan uzak ve sağlıklı olmalı, amel ve itikatta fazilet ve takva sahibi olmalı, toplumu korumak ve düşmanlarla savaşmak için kuvvet ve şecaât sahibi olmalıdır. Öte yandan Ehl-i sünnet'e göre imam nesep olarak Kureyş kabilesine mensup birinden seçilmelidir.¹⁶⁷ Bununla birlikte Ehl-i sünnet âlimleri imamın Kureyş kabilesine mensup olması gibi bazı kriterlerde fikir ayrılıklarına düşmüşlerdir.¹⁶⁸

Şîa'ya göre imam; Ehl-i beyt'ten Hz. Ali'nin soyundan olmalıdır. Şîa inancında imamlar peygamberler gibi ismet sıfatına sahiptir, mâsumdur, her türlü günah ve

---

¹⁶⁴ On iki imamın isimleri için bk.; Onat, "Şîf İmâmet Nazariyesi", s. 108, on iki imâmların hayatları için ayrıntılı bilgi için bk.; Ethem Ruhi Fığlalı, *İmâmiyye Şîası (Câferiyye Mezhebi) Doğuşu, Gelişmesi ve Görüşleri*, (Ankara: Selçuk Yayınları, İstanbul, Kent Basımevi, 1984), s.159-191.

¹⁶⁵ Onat, "Şîf İmâmet Nazariyesi", s. 108, 109, 110.

¹⁶⁶ Şeyh Sadûk, *Risâletü'l-İtikadî'l-İmâmiyye (Şîf-İmâmiyye'nin İnanç Esasları)*, s. 111-112, 124-125; tartışmalar için bk. İbrahim Kutluay, "İmâmiyye Şîası Hadis Literatüründe Mehdîye Dair Rivayetlerin Sünnî Kaynaklarla Mukayesesi: Mehdî Telakkisi Ehl-i Sünnet'e Şîa'dan mı Geçti' *Uluslararası Mehdîlik Sempozyumu*, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Sivas 2018, s. 399-432.

¹⁶⁷ Mâverdî, *el-Ahkâmü's-sultâniyye*, (Kahire: Dâru'l-Hadis, 1427/2006) s. 19-20, Ebû Ya'lâ, *el-Ahkâmü's-Sultaniyye*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1421/2000) s. 19-20, Kollektif, *Mevsûâtü'l-Fıkhıyyetü'l-Kuveytiyye*, VI, 218, 219, 220.

¹⁶⁸ Kollektif, *Mevsûâtü'l-Fıkhıyyetü'l-Kuveytiyye*, VI, 219; Hasan Gümüšoğlu, *İslâm'da İmâmet ve Hilafet*, s. 180-192.

hatadan uzaktır.¹⁶⁹ Ehl-i sünnet'e göre ise imamlar mâsum değildirler, hata ve günah işleyebilirler. Ehl-i sünnet'e göre ismet, sadece peygamberlere ait olan bir sıfattır. Bazı Ehl-i sünnet âlimleri, peygamberlerin nübüvvetten önce ve sonra günah işlemekten korunduklarını belirtmektedirler.¹⁷⁰ Şîa'da imamlar ilahî hükümlere ve bilgilere sahiptirler, ilham alırlar, dinî ve dünyevî anlamda yanılmaz bilgi, hikmet ve otorite sahibidirler. Şîa'da imam fitneyi, haksızlığı önlemek ve bâtulla savaşmak için kuvvet ve cesaret sahibi olması gerekir. Şîa'da imam cesaret, cömertlik gibi özellikler bakımından insanların en üstünü, nesep olarak da Hz. Ali'nin soyundan geldiği için insanların en faziletlisidir. Ayrıca imam, yaratılış, huy ve nesep bakımından insanların en üstünü ve Allah'a en yakın olan kişidir.¹⁷¹

III. VELÂYET

Velâyet, Arap dilinde “yakın olmak” anlamına gelen veliye¹⁷² fiilinin masdarıdır.¹⁷³ Velâyet, “sevmek, yardım etmek, yönelmek, bir işin sorumluluğunu kendi üstüne almak” anlamlarında kullanılmıştır. Velî kelimesi de “veliye” fiilinden türemiş ve “velâyet hakkına sahip olan kişi” olarak tanımlanmıştır. Râgıb el-İsfahânî *veliye* fiilini “aralarında mesafe bulunmayan iki şeyin birbirine hâsıl olması” olarak tanımlamış ve bu fiilin manevî ve maddî anlamda yakınlık ifade ettiğini bildirmiştir.¹⁷⁴ Öte yandan vilâyet kelimesinin de veliye fiilinin masdarı olduğu belirtilmiş, bazı sözlüklerde velâyetin daha çok “yardım etme”, vilâyetin de “yönetme, hüküm sahibi olma, tasarruf hakkı” mânalarını taşıdığı ifade edilmiştir.¹⁷⁵

Velî, “dost, yakın, yerine geçen” anlamlarına gelmektedir. Velî kelimesinin çoğulu *evliyâdır*. Velî, Kur'an-ı Kerîm'de Allah'ın isimlerinden biri olarak yer

¹⁶⁹ Şeyh Sadûk, *Risâletü'l-İtikadâtü'l-İmâmiyye (Şîa-İmâmiyye'nin İnanç Esasları)*, s. 109-113.

¹⁷⁰ Mehmet Bulut, “İsmet”, *DİA*, XXIII, 134-316, İstanbul, 2001.

¹⁷¹ Küleynî, *Kâfî*, I, 190-275, Hasan Onat, “Şîa İmâmet Nazariyesi”, s. 108, 109, 110.

¹⁷² “ولي-يولي-ولاية”

¹⁷³ Muhammed b. Ebû Bekir er-Râzî, *Muhtârü's-Sihâh*, 5.bs, (Beyrut: el-Mektebet'ül-Asriyye, ed-Dârun'Nemûzeciyye, 1420/1999), s. 345, “vly” md..

¹⁷⁴ İsfahânî, *Müfredât*, “vly” md., s. 885.

¹⁷⁵ Muhammed b. Ebû Bekir er-Râzî, *Muhtârü's-Sihâh*, s. 345.; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, “vly” md., XV, 406-415.

almaktadır.¹⁷⁶ Bununla birlikte velî birçok âyette “dost, yakın, yerine geçen, işlerini yürüten, bakıcılık eden” mânalarında kullanılmıştır.¹⁷⁷

Velâyet kavramı, Şîa inanç esasları içinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Şîa’ya göre mutlak velâyet hakkı Allah’a aittir. Allah, insanlar üzerinde tasarruf, yönetme ve idare hakkına sahiptir. Öte yandan Şîa, Allah’ın liyâkat ve ehliyet sahibi olan bazı kullarına ilahî lütfunun gereği olarak velâyet hakkını verdiğine inanmaktadır. Şîa, liyâkat ve ehliyet sahibi olup velâyet hakkına sahip olan kulların; peygamberler, mâsum imamlar ve bazı şartları hâiz olan fakîhler olduğunu belirtmektedir. Velâyet, Şîa mezhebi’nin beş temel esasından biridir ve her Şîî on iki imamı kendisine dost ve rehber edinmek zorundadır.¹⁷⁸

On ikinci imamın büyük gaybete (329/940) girmesi ile birlikte imamla iletişimin kesilmesi, zorunlu ihtiyaçlar ve yeni gelişmelerin ortaya çıkması gibi birçok sebepten dolayı Şîî toplumda velâyet hususunda bazı sorunlar baş göstermiştir. Bu sebeple Şîî fakîhler, gaîb imama ait olan bazı dinî hükümlerle ilgili içtihat yapma çağrısında bulunmuşlardır. Böylece imamın bazı yetkilerini fakîhlere aktaran yeni bir velâyet anlayışı ortaya çıkmıştır.¹⁷⁹ Ancak bu velâyet anlayışında fakîhlere verilen içtihat yetkisi sınırlı ve dar bir alanı kapsamaktaydı. İmamların yetkisine giren Cuma namazı kıldırmak, *had*leri uygulamak ve cihâd çağrısında bulunmak gibi temel ve ana meselelerde içtihat yapmak câiz değildi.¹⁸⁰ Zamanın ilerlemesiyle birtakım yeni problemler ve güncel problemler ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla fakîhlere verilen bu sınırlı içtihat yetkisi yetersiz ve etkisiz kalmaya başlamıştır. Bundan dolayı bazı Şîî âlimler, gaîb imamın yetkilerinin hepsinin fakîhlere aktarılmasını savunan bir anlayış geliştirmişlerdir.¹⁸¹ Bu anlayışın sonucunda 1940’larda Humeynî, *velâyet-i fakîh* teorisi ortaya koymuştur. Bu teoriye göre on ikinci imam (beklenen mehdî) gaîb

¹⁷⁶ Bakara 2/257; “اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا”; “Allah, iman edenlerin dostudur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. Kâfirlerin velileri ise tâğüttür. (O da) onları aydınlıktan karanlıklara (sürükleyip) çıkarır. Onlar cehennemliklerdir. Orada ebedî kalırlar”

¹⁷⁷ Mahmut Çanga, *Kur’ân-ı Kerim Lügatü İlavelerle Mu’cem’ül- Müfehres Tercümesi*, “el-Velî” md., s. 563.

¹⁷⁸ Henry Corbin, (1986), “Şîilikte Velâyet Kavramı” (Çev.: Sabri Hizmetli), s. 717, *A. Ü. İ. F. D., C. 26*.

¹⁷⁹ İrfan Abdulhamîd Fettâh, “İmâmiyye Şîasında Velâyet-i Fakîh”, çev.; Seyit Bahcivan, *Marife*, yıl. 9, sayı. 2, güz 2009, s. 244.

¹⁸⁰ İrfan Abdulhamîd Fettâh, “İmâmiyye Şîasında Velâyet-i Fakîh”, s. 250.

¹⁸¹ İrfan Abdulhamîd Fettâh, “İmâmiyye Şîasında Velâyet-i Fakîh”, s. 251.

olduğu sürece ümmetin velâyeti, halkın çoğunun lider olarak kabul ettiği âdil, takvâli, cesaretli ve yaşadığı çağın şartlarını bilen yönetici fakîhe ait olacaktır. Eğer fakîhlerden birisi çoğunluğu elde edemezse bu şartları taşıyan yönetim kurulu velâyet yetkisinin sahibi olacaktır. Humeynî'nin bu teorisi, İran anayasasının beşinci ve yüz yedinci maddesinde yer almaktadır.¹⁸² Bununla birlikte Humeynî'nin ortaya koyduğu velâyet-i fakîh teorisi, Şîa âlimleri arasında tartışılmış ve ihtilâflı konulardan biri hâline gelmiştir. Bu sebeple Humeynî, te'vil ve içtihat yoluyla geliştirdiği teorisini Şîa kaynaklarından naklettiği rivâyetlerle desteklemeye çalışmıştır.¹⁸³

IV. TEVELLÎ VE TEBERRÎ

Tevellî, Arap dilinde “yakın olmak” anlamına gelen veliye fiilinden türemiş bir kelimedir. Bu fiilin “tefa’ul” bâbının masdarı olup “velâyeti kabul etme, birisini velî olarak tanıma, sevmek, severek bağlanma” anlamlarını taşımaktadır.¹⁸⁴ Farsça’da ise *tevellâ* şeklinde kullanılmaktadır.¹⁸⁵

Tevellî, Şîa literatüründe “Allah’ın, peygamberlerin, imamların ve dinî önderlerin velâyetini kabul etmek ve onları samimi bir şekilde sevmek” şeklinde tanımlanır.¹⁸⁶

Teberrî ise berae fiilinin “tefa’ul” bâbının masdarı olup “hastalıktan kurtulmak, sevilmeyen şeylerden uzak durmak, bir şeyden uzaklaşmak” anlamlarına gelmektedir.¹⁸⁷ Bu kelime Farsça’da ise *teberrâ* şeklinde kullanılmaktadır.¹⁸⁸

Teberrî, Şîa kaynaklarında “Hz. Peygamber’in ve Ehl-i beyt’in düşmanlarına düşmanlık beslemek ve onlardan berî olmak” şeklinde tanımlanmıştır.¹⁸⁹

¹⁸² Ayetullah Humeynî, *el-Hükümetü'l-İslâmiyye*, 2.bs., (Necf:1389/1978) s. 47, 48, 49, h. 1389; İran İslâm Cumhuriyeti Anayasası, çev.; Abdullah Ünlü, s. 29, s. 67; <http://kitab.nur-az.com/tr/lib/view/663> (erişim tarihi: 20.06.2019).

¹⁸³ İrfan Abdulhamîd Fettâh, “İmâmiyye Şîasında Velâyet-i Fakîh”, s. 251.

¹⁸⁴ İsfahânî, *Müfredât*, “vly” md., s. 885, Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 1282-1283.

¹⁸⁵ Mustafa Öz, “Teberrî”, *DİA*, XL, 214-215, İstanbul, 2011.

¹⁸⁶ Seyyid Sâdık el-Hüseynî eş-Şîrazî, *el-Ğadîru's-Sânî*, 1.bs., (Beirut: Dâru'l-Müemmil, 1433/2012) s. 18-19; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 1282.

¹⁸⁷ İsfahânî, *Müfredât*, “bre” md., s. 121.

¹⁸⁸ Mustafa Öz, “Teberrî”, *DİA*, XL, 214-215, İstanbul, 2011.

¹⁸⁹ Seyyid Sâdık el-Hüseynî eş-Şîrazî, *el-Ğadîru's-Sânî*, s. 18-19.

Teberrî ve tevellî terim olarak “Dinî ve siyasî otoritenin kaynağı hususunda Şîa’yla aynı fikre sahip olmayan kimselerden ve topluluklardan uzak durmak, bu hususta Şîa’yla aynı düşünceye sahip olan kimse ve topluluklarla dostluk ve sevgi beslemek” şeklinde tanımlanabilir.¹⁹⁰Tevellî ve teberrî, zıt anlamlı kelimeler olmasına rağmen Şîa literatüründe birlikte kullanılmıştır.

Şîa, tevellî ve teberrî inancını birtakım âyet ve hadislerle dayandırmıştır. Şîa’ya göre tevellî ve teberrî, imanın gerçekleşmesi için gerekli olan en önemli rükunlardandır, farzdır ve ölüye telkin edilir. Şîa fikhında tevellî ve teberrî dinî usüllerinden sayılmakta ve fikhî vaciplerden biridir.¹⁹¹

Şîa Hz. Ali, onun Ehl-i beyt’ine ve on iki imama tevellâ edilmesinin farz olduğuna inanmakta ve onların düşmanlarından da teberrâ edilmesi gerektiğini savunmaktadır.¹⁹² Şîa’ya göre teberrâ edilmesi gerekenler ilk üç halife, Hz. Âişe, Cemel Olayı’nda Hz. Ali’ye karşı olanlar, Sıffîn Savaşı’nda Muaviye ile birlikte savaşanlar, Hâricîler ve teberrâ edilmesi gerekenleri destekleyenlerdir. Netice itibariyle Şîa’ya göre Hz. Ali’yi, onun Ehl-i beyt’ini, on iki imamı sevmek; onları sevenlere tevellâ etmek ve onlara düşmanlık besleyenlerden teberrâ etmek gerekmektedir.¹⁹³

V. DEĞERLENDİRME

Ehl-i beyt, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) aile fertlerini ifade etmek için kullanılan bir kavram olmasına rağmen Ehl-i beyt’in kimlerden oluştuğu konusunda Ehl-i sünnet ile İsnâaşeriyye Şîası arasında görüş ayrılığı meydana gelmiştir. İsnâaşeriyye Şîası’na göre Ehl-i beyt’e Resûl-i Ekrem, Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve onların soyundan gelen dokuz mâsum imamlarla birlikte on dört kişi dâhil olup Resûllullah’ın hanımları ile Hasan ve Hüseyin dışındaki torunları dâhil değildir.

Ehl-i sünnet’te, Ehl-i beyt’in kimliği konusunda görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bazı Ehl-i sünnet âlimlerine göre Ehl-i beyt, Resûllullah, Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz.

¹⁹⁰ Mustafa Öz, “Teberrî”, *DİA*, XL, 214-215, İstanbul, 2011.

¹⁹¹ Seyyid Sâdık el-Hüseyinî eş’Şîrazî, *el-Ğadîru’s-Sânî*, s. 15-19.

¹⁹² Rıza’l-Muzaffer, Muhammed, *Akâid’ul-İmâmiyye (Şîa İnançları)*, (İstanbul: Zaman Yayınları, Yayıncılık Matbaası, 1978), çev; Abdülbâki Gölpınarlı, s. 55, 56.

¹⁹³ Mustafa Öz, “Teberrî”, *DİA*, XL, 214-215, İstanbul, 2011.

Hasan, Hz. Hüseyin, Resûl-i Ekrem'in hanımları ve onun soyundan gelen bazı akrabalarını kapsamaktadır. Bazı Ehl-i sünnet âlimlerine göre ise Ehl-i beyt sadece Resûllullah ve eşlerinden oluşurken kimilerine göre Resûllullah'ın sadaka ve zekât verilmesi haram olan akrabaları da buna dâhildir. Hatta bazı Ehl-i sünnet âlimleri, Hz. Peygamber'in ümmetinden kıyamet gününe kadar ona tâbi olan herkesin Ehl-i beyt'ten sayılacağını iddia etmişlerdir.

Ehl-i sünnet ve Şîa, Ehl-i beyt'in kimliği konusundaki görüşlerini birtakım âyet ve hadislere dayandırmışlardır. Ehl-i sünnet ve Şîa hadis kaynaklarında Ehl-i beyt'in kimlerden oluştuğunu belirten birçok rivâyet bulunmaktadır. Bu iki mezhebin hadis kaynaklarında bulunan rivâyetlerin bazıları anlam ve muhtevâ bakımından birbirleriyle uyumakta, bazıları ise birbirleriyle çelişmektedir.

Şîa, ilk üç halifenin hilâfetini kabul etmemekte ve imamların Ehl-i beyt'in soyundan olması gerektiğini öne sürmektedir. Şîa'ya göre imamlar; Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve onların soyundan gelen özel ve günahsız toplama on iki kişidir. Şîa itikadında imâmet, Allah tarafından lütfunun gereği olarak özel kullara verilen ilâhi bir makamdır. Dolayısıyla insanlar, imam seçme yeterliliğine sahip değildir. Şîa, imamların peygamberlerin vazife ve misyonlarını yürüttüğüne ve imamların bütün günahlardan korunmuş olduğuna inanmaktadır. Şîa'ya göre imamlar, insanlar arasında en üstün özelliklere sahip ve en bilge kimselerdir. Ehl-i sünnet ise Şîa'nın imâmet hususundaki bu görüşlerini kabul etmemekte, görevleri gereği sadece peygamberlerin günahlardan korunmuş olduğunu belirtmektedir. Şîa ilahiyatında, tevellî ve teberrî; Hz. Peygamber ile Ehl-i beyt'ini (Hz. Ali ve on iki imamı) sevmek, onları sevenleri sevmek ve onlara düşmanlık edenlerden uzak durup onları sevmemektir. Şîa fikhında ise tevellî ve teberrî usûlden olup dinîn vacipleridir.

Netice itibariyle Ehl-i beyt'in kimler olduğu konusundaki fikir ayrılıkları geçmişten günümüze kadar devam etmektedir. Ehl-i beyt mânası ve kapsamı itibariyle geniş ve derin bir kavramdır. Ehl-i beyt'in tanımı hususunda farklı görüşler, geniş bir tarihsel arka plan ile âyetler ve rivâyetlerden oluşan büyük bir bilgi birikimine dayanmaktadır. Dolayısıyla Sünnî ulemâ arasındaki Ehl-i beyt'in kimler olduğu hususundaki görüş ayrılıklarını ve farklı yaklaşımları yansıtan kapsamlı bir Ehl-i beyt tanımı yapmak mümkündür. Buna göre Ehl-i beyt; zekât ve sadaka konusunda zekât almaları haram olan Haşimoğulları ve Muttalipoğulları; ev halkı mânası itibariyle Hz.

Peygamber'in hanımları ve çocukları; Hz. Peygamber'in nesep ve soyunun devamı olarak Hz. Fâtıma'nın soyundan gelenler; Hz. Peygamber'e tâbi olma ve inanma yönünden Hz. Peygamber'in ümmetidir. İsnâaşeriyye İmâmiyyesi'e göre ise Ehl-i beyt, Âl-i abâ'ya ilave olarak Hz. Fâtıma'nın soyundan gelen dokuz masum¹⁹⁴ imamdır.

---

¹⁹⁴ Hz. Peygamber, Fatıma ve on iki toplam on dört masum.

İKİNCİ BÖLÜM

SIYASÎ HÂDİSELERİN Şİİ RİVÂYETLERE ETKİSİ

İnsanlığın başlangıcından günümüze kadar birçok medeniyet, devlet, mezhep ve fırka kurulmuştur. Bu oluşumların kurulma sürecinde birçok ekonomik, siyasî, tarihî ve sosyal faktör etkili olmuştur. Bu oluşumların, siyasî-itikâdî görüşlerinde ve düşünce sistemlerinde sözkonusu faktörlerin etkisi görülmektedir. Şîa'nın oluşum sürecinde, Emevîler döneminde Ehl-i beyt'e yapılan baskılar, Fars medeniyetinde görülen birtakım inanç ve gelenekler, Müslümanlar tarafından fethedilen Sâsânî Devleti'nin ileri gelenlerinin intikam arzusu gibi birçok faktörün etkisinin görüldüğü öne sürülmüştür.¹ Bu bölümde Şîa'nın kurulma sürecinde etkili olan faktörlerin Şîa hadis anlayışına ve Şîa hadis kaynaklarında geçen rivâyetlere etkisi incelenecektir.²

---

¹ Ethem Ruhi Fırlalı, eserinin “Şîa'nın Doğuşundan Önceki Önemli Bazı Olaylara Bir Bakış” ve “Şîa'nın Tarih Sahnesine Çıkışı” başlıklı bölümlerinde Şîa'nın kurulma sürecini ayrıntılı bir şekilde ele almıştır.Bk.; Ethem Ruhi Fırlalı, *İmâmiyye Şîası (Câferiyye Mezhebi) Doğuşu, Gelişmesi ve Görüşleri*, (Ankara: Selçuk Yayınları, İstanbul, Kent Basımevi, 1984), s.17-158. Ayrıca, Ethem Ruhi Fırlalı, *Çağımızda İtikâdî İslâm Mezhepleri* adlı çalışmasında Şîa'nın görüşlerine ana hatlarıyla değinmiş ve Şîi fırkaların tarihçesine ve inanç esaslarına kısaca temas etmiştir.Bk.; Ethem Ruhi Fırlalı, *Çağımızda İtikâdî İslâm Mezhepleri*, (Selçuk Yayınları, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1980), s.86-107.

² Ülkemizde Şîa'nın hadis anlayışıyla ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Cemal Sofuoğlu'nun *Şîa'nın Hadis Anlayışı* başlıklı doktora tezi, bu konuda yapılan ilk çalışmalardan biridir. Tezin birinci bölümünde, Şîa'nın doğuşu ve tarihi incelenirken, ikinci bölümünde Şîa'nın Kur'ân ve sahâbeye bakışına değinilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Şîa'da hadis usûlü ve Şîa'nın hadis anlayışı ele alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk.; Cemal Sofuoğlu, *Şîa'nın Hadis Anlayışı*, Yayınlanmamış Doktora tezi, danışman: Talat Koçyiğit, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1977. Ayrıca Sofuoğlu, Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şîilik Sempozyumu'nda verdiği tebliğinde Şîa'nın hadis anlayışını ana hatlarıyla özetlemiştir; Cemal Sofuoğlu, Şîa-i İmamiye'nin Hadis Anlayışı, *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şîilik Sempozyumu* (13-15 Şubat 1993: İstanbul), 1993, s. 258-287. Bekir Kuzudişli, *Şîa'da Hadis Rivayeti ve İsnad*, BSR yayıncılık, İstanbul 2017) adlı çalışmasında bu alanda önemli bir boşluğu doldurmaktadır. İbrahim Kutluay, *Şîa'da Hadis Usûlü Ehl-i Sünnet Hadis Usûlü İle Mukayeseli Bir Çalışma* (Rağbet Yay. İstanbul 2017) adlı çalışmasında her iki mezhebin hadis usulünü kendi temel kaynaklarına dayanarak ve örnek hadis metinleri üzerinden mukayeseli bir şekilde incelemiştir.

I. ARAPLARDA VE PERSLERDE SEÇİLMİŞ AİLE DÜŞÜNCEİ

İslâmiyet öncesi Arap toplumunda kabile sistemine dayalı bir sosyal düzen hâkimdi. Bu kabileler, aralarında kan bağı bulunan âile üyeleri ve aşiret mensuplarından oluşmaktaydı. Câhiliye Arapları, düzenli bir devlet ve hukuk sisteminden mahrum olduklarından kişilerin ve toplulukların hakkı, akrabaları ve kabileleri tarafından korunmaktaydı. Câhiliye toplumunda haksızlığa maruz kalanlar veya saldırıya uğrayanlar kabilelerinden yardım isterlerdi. Bu sebeple Câhiliye devrindeki Arap Yarımadası'nda kabile savaşları ve kan davaları hiç bitmezdi.¹ Buna örnek olarak Haşimoğulları ve Ümeyyeoğulları arasındaki rekabet ve mücadele gösterilebilir.²

Câhiliye Araplarında kabileler soylarıyla övünür ve her kabile kendisinin diğer kabilelerden üstün olduğunu iddia ederdi. Kureyş, Kinâne, Huzâa gibi kabileler, Hz. İsmail'in soyundan geldikleri, Mekke'de oturdukları ve Kâbe'nin hizmetinde buldukları için kendilerini diğer Arap kabilelerinden üstün bir konumda görürlerdi.³ Nitekim bazı rivâyetlerde, Allah'ın insanların içerisinden Arapları seçtiği, Arapların içerisinden Kureyş Kabilesini seçtiği, Kureyş kabilesinden Haşimoğulları seçtiği, Haşimoğullarından da Hz. Muhammed'i seçtiği belirtilmekte⁴ ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) kabilesi ile soyunun en hayırlı kabile ve soylardan biri olduğu ifade

¹ Mustafa Çağrı, "Asabiyet", *DİA*, III, 453-455, İstanbul, 1991.

² Bu konuda ayrıntılı bilgi almak için bk: İbrahim Sarıçam, *Emevî-Hâşimî İlişkileri*, 4.bs., (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997); Abdülhâlık Bakır, *İdeolojik Tarih Okumaları*, (Ankara, 1998), s. 143-210.

³ Mustafa Öztürk, "İslâm Öncesi Arap toplumunda Ahval-i Şahsiyye Hukuku", syf. 234, *Kur'anın Anlaşılmasının Katkısı Açısından Kur'an Öncesi Mekke Toplumu Sempozyumu*, 8. Türkiye Tefsir Akademisyenleri Buluşması, 2011, İstanbul.

⁴ Kadî İyâz, *eş-Şifâ bi-(fi)ta'rîfi hukuki (fi şerefi) 'l-Mustafâ*, (Beyrut: Dâr'ül-Fikr, 1423/2002) s. 19; Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-'ummâl fi süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, 5.bs, (yy.: Müessesetü'r-Risâle, 1401/1981), XII/45, (hadis no; 33926); Rivâyeti, Hâkim'in Müstedrekinden nakletmektedir.

edilmektedir.⁵ Dahası bazı hadis kaynaklarında hilâfetin Kureyş'e ait olduğu ve halifelerin Kureyş kabilesinden olması gerektiği nakledilmiştir.⁶

Hz. Peygamber'in soyu ve kabilesinin, Hz. İbrahim, Hz. İsmail gibi peygamberlerin torunları olması, İslâm'ın yayılmasında öncü nesil olmaları, Kâbe'nin hizmetinde buldukları ve birçok değerli devlet adamı, âlim, kumandan vb. kimsenin bu soydan gelmesi gibi birçok sebepten dolayı hayırlı ve üstün olduğu âşikardır. Öte yandan Hz. Peygamber'in soyundan gelip Kur'ân ve Sünnet doğrultusunda yaşamayan bozguncu kimselerin olduğu da unutulmamalıdır.⁷ Netice itibariyle İslâm'da üstünlüğün takva esaslı olduğu bildirilmiş, ırk, millet, soy ve kabile mensubiyeti cihetiyle herkesin eşit olduğunu açıkça ifade edilmiştir.⁸

Eski gelenek ve inançlardan gelen birçok unsurun evrilerek dinî bir kimlik kazandığı ve İslâmiyet'ten sonra Müslüman toplumlarda devam ettiği müşâhede edilmektedir. Bu bağlamda Şîî Müslümanların, İslâmiyet öncesi Türk-Fars kültür ve inançlarından etkilendiği söylenilmektedir. Meselâ Zerdüştlük'te *şahlar şahı* anlamında olan ve imparatorlara üstün bir mevki atfeden *Şehinşah* ve din adamları ile ruhban sınıfının üstünlüğünü ifade eden *Mubedan* kavramlarının, Şîî Müslümanlarca Hz. Muhammed (s.a.v.) ve Hz. Ali'nin şahsiyetinde devam ettirildiği ve Şîîlerin

⁵ عَنْ وَائِلَةَ بْنِ الْأَسْنَعِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَى مِنْ وَلَدِ إِبْرَاهِيمَ إِسْمَاعِيلَ وَاصْطَفَى مِنْ وَلَدِ إِسْمَاعِيلَ بَنِي كِنَانَةَ وَاصْطَفَى مِنْ بَنِي كِنَانَةَ قُرَيْشًا وَاصْطَفَى مِنْ قُرَيْشٍ بَنِي هَاشِمٍ وَاصْطَفَى مِنْ بَنِي هَاشِمٍ

Vâsile b. Eska'nın (r.a.) naklettiğine göre, Resûllullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Allah, İbrâhimoğulları'ndan İsmâil'i seçti. İsmâiloğulları'ndan Kinâneoğulları'nı seçti. Kinâneoğulları'ndan da Kureyş'i seçti. Kureyş'ten de Benî Hâşim'i seçti. Benî Hâşim'den de beni seçti.” Tirmizî, bu hadisin sahîh olduğunu belirtmektedir; Tirmizî, “Menâkıb”, 1.

Ebû Hüreyre'nin (ra) naklettiğine göre, Resûllullah (sav) şöyle buyurmuştur: “Kureyş, ensar, Cüheyne, Müzeyne, Eslem, Eşca' ve Gıfâr benim yardımcılardır. Onların Allah ve Resûlü'nden başka yardımcısı yoktur.”; Buhârî, “Menâkıb”, 2 Müslim, “Fedâilü's-sahâbe”, 189.

⁶ Buhârî, “Ahkâm”, 2; Müslim, “İmâre”, 4, 8-9.

⁷ Mithat Eser, “Tarihî Realite Açısından Hz. Peygamber'in Soyunun Kutsallığı Anlayışı ve Bu Anlayışın Çıkış Sebepleri”, s. 87-88, *SÜİFD/28*.

⁸ “يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَى إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ”

“Ey insanlar! Doğrusu Biz sizleri bir erkekle bir dişiden yarattık. Sizi milletler ve kabileler haline koyduk ki birbirinizi kolayca tanıyasınız. Şüphesiz, Allah katında en değerliniz, O'na karşı gelmekten en çok sakınanızdır. Allah bilendir, haberdardır.” (Hucûrât 49/13)

“Allah indinde en şerefliniz takvâca en ileri olanınızdır. Arabın Arap olmayan (acem) üzerine bir üstünlüğü yoktur. Arap olmayanın da Arap üzerine bir üstünlüğü yoktur. Beyaz derili olanın siyah derili üzerine bir üstünlüğü yoktur, siyah derili olanın da beyaz derili üzerine bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük sadece takvâ ileldir.”; *el-Müsned*, (Müessesetü'r-risâle, 1421/2001), XXXVIII ,474, h. no:23489.

Kur'ân ve Sünnet'i eski Fars kültür ve inançlarının etkisinde kalarak yorumladığı iddia edilmektedir.⁹

Birtakım âlimler ve çağdaş araştırmacılar, Şîa'nın felsefî ve itikadî görüşlerinde İslâm'dan önceki Fars medeniyetinin etkisinin görüldüğünü ifade etmektedirler. Meselâ bazı Avrupalı araştırmacılar,¹⁰ Şîa mezhebinin kökünün Fars inanç ve geleneklerine dayandığını iddia etmektedir. Bu iddiaya göre Farmlar (Persler), krallar tarafından yönetilmiş ve Pers kökenli devletlerde imparatorluk babadan oğula geçmiştir. Dolayısıyla Farmlar, halife seçimine alışık bir topluluk değildir. Bu sebeple Hz. Peygamber (s.a.v.) erkek evlât bırakmadığı için halife, Allah Resûlü'nün en yakın akrabalarından olan (amcasının oğlu ve damadı) Hz. Ali olması gerekmektedir. Daha sonra hilâfetin Hz. Ali'den oğullarına verâset sistemiyle intikal etmesi ve halifelerin Hz. Ali'nin soyundan gelen on iki imam olması icap etmektedir. Ayrıca bu iddiaya göre Farmlar, krallarını kutsallaştırdıkları için Şîa da Hz. Ali'ye ve Ehl-i beyt'e kutsiyet atfetmiştir. Nitekim çağdaş âlim Muhammed Ebû Zehra, Şîa'da imâmetin miras yoluyla babadan oğula geçme yönteminin, Farmlarda krallığın verâset yoluyla intikal etmesine benzerlik gösterdiğini ifade etmiştir.¹¹

Sünnîler ve Şîîler arasında siyâsî iktidarı ele geçirmek, mevcut iktidarlarını güçlendirmek, toplumda saygınlık kazanmak ve menfaat elde etmek için Hz. Peygamber'in Ehl-i beyt'ini istismar eden birçok kişi, grup ve topluluk ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Şîa'nın da Ehl-i beyt üzerinden siyaset yaptığı, Ehl-i beyt'in kapsamını kendi görüşleri doğrultusunda daralttığı ve inanç sistemini Ehl-i beyt imamları üzerinden şekillendirdiği öne sürülmektedir.¹²

---

⁹ Şehrîstânî, Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdilkerim b. Ebi Bekr Ahmed (469/1076-548/1153), *Milel ve Nihal*, çev.: Mustafa Öz, (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2008), s. 209, el-Halîsî, Muhammed b. Muhammed, *İhyau's-Şeria fi Mezhebi's-Şîa*, (Bağdat: Matbaatu'l-Mearif, 1951), s. 20-21; Atay, Hüseyin, *Ehl-i Sünnet ve Şîa*, (Ankara: AÜF Yayınları, 1983), s. 141; Fatih Topaloğlu, "Şîa Mehdi İnançının Oluşumunda Fars Kültürünün Etkisi", s. 110-111, *e-makâlât Mezhep Araştırmaları*, V/2 (Güz 2012).

¹⁰ Douzy ve birtakım Avrupalı akademisyenler bu görüşe sahiptir; Muhammed Ebû Zehrâ, *Târîhu'l-Mezâhibi'l-İslâmiyye*, s. 11-18.

¹¹ Muhammed Ebû Zehrâ, bu görüşleri nakletmekte ve Dr. Ahmet Emin'in "*Fecr'ül-İslâm*" adlı eserini kaynak göstermektedir; Ebû Zehrâ, Muhammed, *Târîhu'l-Mezâhibi'l-İslâmiyye*, s. 34-35.

¹² Cenksu Üçer, "Geleneksel Alevilikte Ehl-i Beyt Anlayışı -Tokat Yöresi Örneği-", *Marife*, -Ehl-i Beyt Özel Sayısı-, Konya, 2004, Yıl: 4, Sayı: 3, s. 275, 278, Mithat Eser, "Tarihî Realite Açısından Hz. Peygamber'in Soyunun Kutsallığı Anlayışı ve Bu Anlayışın Çıkış Sebepleri", s. 86, *SÜİFD/28*.

Araplarda ile Perslerde görülen ve toplumu, üstün olan soydan gelen seçilmiş aile veya kabilelerin yönettiğini iddia eden bu anlayışın yansımaları, Şîa hadis kaynaklarında yer alan birtakım rivâyetlerde görülmektedir. Dolayısıyla Şîa rivâyetlerinde, Ehl-i beyt’i kutsallaştıran, onların seçkin bir aile olduğunu ifade eden ve Ehl-i beyt’in üstün özelliklere sahip olduğunu ifade eden birçok rivâyete rastlanmaktadır.¹³

II. MÂSUM İMAM DÜŞÜNCESİ

Şîa hadis kaynaklarında, Şîa imâmet doktrininin temel esaslarından biri olup imamların doğumdan ölüme kadar zâhir-bâtın(maddî-mânevî) bütün kötülük, hata ve suçlardan korunduğunu öne süren ismet anlayışının yansımaları görülmektedir.¹⁴ Peygamberlerin mâsumiyetinin imamlarda devam ettiğini belirten bu anlayışın, hadis rivâyetlerinin teşekkül ve meydana gelme sürecinde oldukça etkili olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla Şîi imamiyye’nin hadis telakkisine göre Hz. Peygamber’in bir hadisi, peygamberin vefatından sonra imamlardan oluşan bir senedle nakledilirken

¹³ فقالت: يا رسول الله، لقد أكرم الله هذه العترة الطاهرة والذرية المباركة بذهاب الرجس عنهم. قال: يا جابر لأنهم عترتي من “لحمي ودمي، فأخي سيد الأوصياء، وابني خير الأسباط، وابنتي سيدة النسوان، ومنا المهدي

“Ey Cabir! Elbette öyledir; zira hiç kuşkusuz onlar benim utretimdir; benim etim ve kanımdandırlar! Kardeşim (Ali) vasîlerin efendisidir. İki yavrum (Hasan ve Hüseyin), Peygamber torunlarının en hayırlılarıdır. Kızım Fâtıma ise kadınların efendisidir ve (gelecek olan) Mehdî bizdendir!”; el-Hazâz el-Kummî er-Râzî, *Kifâyetü'l-eser fi'n-nusûs alâ eimmeti'l-İsney Aşer*, thk.: Abdüllatif el-Hüseyînî, (Kum: Matbaatü'l-hıyâm, 1401/1981), s. 66.

أسعد الناس من عرف فضلنا، وتقرّب إلى الله بنا، وأخلص حبنا، وعمل بما إليه ندبنا، وانتهى عما عنه نهيننا، فذاك منا، وهو في دار “المقامة معنا”

Hız. Ali şöyle dedi; “İnsanların en saadetlisi, bizim faziletimizi tanıyan-kabul eden, Allah’a bizimle yakınlaşmaya çalışan, bizi içtenlikle seven, bizim davet ettiğimiz şeyle amel eden ve sakındırdığımız şeyden sakınan kimsedir. İşte böyle birisi bizdendir ve ebediyet yurdunda bizimle birlikte olacaktır.”; *Gürerü'l-hikem*, Hadis no: 3297; Muhammed er-Rîşerî, *Ehlü'l-beyt fi'l-kitâb ve's-sünne*, (Kum: Müessesetü Dâri'l-hadis's-sekâfiyye, 1375/1956), s.92.

“من من الله عليه بمعرفة أهل بيتي وولايتهم فقد جمع الله له الخير كله”

Resûllullah (s. a. v.); “Allah bir kimseye, Ehl-i beytim’i tanımayı ve onların velâyetini kabul etmeyi nasip ederse, bütün hayırları onun için bir araya toplamıştır demektir!”; Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXVII, 88; el-Bahrânî, *Gâyetu'l merâm ve hüccetü'l hisâm*, II, 296.

“إِنَّمَا مَثَلُ أَهْلِ بَيْتِي فِيكُمْ كَمَثَلِ سَفِينَةِ نُوحٍ، مَنْ دَخَلَهَا نَجَّى، وَ مَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا غَرِقَ” “Ehl-i beyt’imin aranızdaki misali, Nuh’un gemisi gibidir; kim ona binirse kurtulur ve kim ondan uzak durursa boğulur.”; Tûsî, *el-Emâli*, s. 349.

Birçok rivâyette Hz. Ali’nin velâyetine ve imâmetine inananın Cehenneme girmeyeceği, Cehennem azabından korunacağı ve Hz. Ali ve on iki imamın Hz. Peygamber’den sonra insanların en üstünü ve insanların efendileri olduğu nakledilmiştir; Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXVII, 88-90.

¹⁴ İbrahim, Kutluay, 2.bs., (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2012), *İmâmiyye Şîası’na Göre Cerh ve Ta’dil*, s. 80.

imamın bir sözü ise kendisinden sonra gelen imamlar tarafından veya kendisine tabî olanlardan oluşan bir senedle nakledilmektedir.¹⁵

Şîî hadis telakkisinde, imamlar mâsum oldukları ve ilahî bir otoriteye sahip oldukları için imamların sözleri Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sünneti gibi bağlayıcı ve delildir. Bu sebeple imamların naklettiği hadislerin senedinde problem olduğu tespit edilse bile o hadisler, imamların sözü olduğu için dinde kaynak değerine sahiptir.¹⁶ Şîî muhaddisler, imamların rivâyet ettiği hadisler imamların mâsum olan babaları kanalıyla¹⁷ Hz. Peygamber'e dayandığı için hadislerde sened aramazlar. Bu sebeple imamların bazı sözleri birtakım Şîa kaynaklarında kopuk ve düşük senedle nakledilirken, bazı Şîa kaynaklarında ise rivâyetlerin senedleri toplu olarak nakledilmiştir.¹⁸

Mâsum imam düşüncesi, Şîa hadis kaynaklarında yer alan birçok rivâyetin muhtevâsında görülmektedir. Meselâ; Küleynî'nin *Kâfî*sinde yer alan bir rivâyette İmam Ca'fer, imamların Allah'ın ilminin bekçileri ve Allah'ın emrinin tercümanları olduğunu ifade etmekte, imamların emirlerine itaat edilmesi ve yasaklarından sakınılması emredilen mâsum kimseler olduğu belirtmektedir.¹⁹ Bununla beraber Şîa hadis kaynaklarında, imamların ölecekleri zamanı²⁰ ve gaybı bildiğini belirten²¹ ve imamların peygamberlerden ve bütün mahlûkâtın üstün olduğunu ifade eden rivâyetler ile bâblar dikkat çekmektedir.²² Öte yandan Şîa kaynaklarında mâsum imam düşüncesini yansıtmayıp Hz. Ali'nin hatalı olduğu için istiğfar ettiği²³ ve hatalarını

¹⁵ Jonathan Brown, “Şîa'da Hadis”, s. 135, çev.: İbrahim Kutluay, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012/2, cilt: III, sayı: 6, s. 134-154.

¹⁶ Jonathan Brown, “Şîa'da Hadis”, s. 136.

¹⁷ Şîa'da imâmetin babadan oğula geçen bir makâm halini almıştır.

¹⁸ İbrahim Kutluay, *İmâmiyye Şîası'na Göre Cerh ve Ta'dîl*, s. 84.

¹⁹ Küleynî, *el-Kâfî*, I, 192; “نحن خزائن علم الله، ونحن تراجمه وحي الله، ونحن الحجة البالغة على من دون السماء ومن فوق الأرض قال: نحن خزائن علم الله، ونحن تراجمه وحي الله، ونحن الحجة البالغة على من دون السماء ومن فوق الأرض”; Rivâyette Ebû Ca'fer, imamların Allah'ın ilminin bekçileri ve vahyin tercümanı olduklarını bildirmekte, imamların diğer üstün özelliklerini sıralamaktadır.

²⁰ Küleynî, *el-Kâfî*, I, 258; “بَابُ أَنَّ الْأَيْمَةَ يَعْلَمُونَ مَتَى يَمُوتُونَ وَأَنَّهُمْ لَا يَمُوتُونَ إِلَّا بِاخْتِيَارِ مِنْهُمْ”; Küleynî, eserinde imamların ne zaman öleceklerini bildiğini belirten ve imamların kendi istekleriyle öldüklerini anlatan bir bölüm açmış ve bu bölümde birçok rivâyete yer vermiştir.

²¹ Küleynî, *el-Kâfî*, I, 260; “بَابُ أَنَّ الْأَيْمَةَ - عَلَيْهِمُ السَّلَامُ - يَعْلَمُونَ عِلْمَ مَا كَانَ وَمَا يَكُونُ وَأَنَّهُ لَا يَخْفَى عَلَيْهِمُ الشَّيْءُ”; *el-Kâfî*'de yer alan bir bâbta (bölümde) imamların geçmiş ve gelecekte olan her şeyi bildiklerinden bahsedilmektedir.

²² Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXVI, 194; “بَابُ أَنَّهُمْ اعْلَمُوا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ”; Eserde, geçen bir bâbta imamların peygamberlerden daha bilgili olduğuna dair rivâyetler bulunmaktadır.

²³ *Nehcü'l-belâğa*, II, 201; “فإني لست في نفسي بفوق أن أخطئ، ولا آمن ذلك من فعلي إلا أن يكفي الله من نفسي ما هو أملك”; Hz. Ali eserde geçen bir hutbesinde nefsinin hata yapma ihtimalinin olduğunu belirtmektedir.

affetmesi için Allah'tan af dilediğini ifade eden rivâyetlerin olması da dikkat çekmektedir.²⁴

III. EHL-İ BEYT'İN MÂRUZ KALDIĞI HAKSIZLIKLAR

Şîa, Ehl-i beyt referanslı olan ve kendinî Ehl-i beyt mektebi olarak tanıtan siyâsî ve dinî bir harekettir. Şîî düşüncede, Ehl-i beyt imamlarına ait *ahbâr*, Kur'an'dan sonra dinî ikinci kaynağıdır.²⁵ Dolayısıyla Şîa'nın teşekkül sürecinde Ehl-i beyt'in yaşadığı birtakım târihî olayların etkisi açıkça görülmektedir. Hatta Şîa'nın Ehl-i beyt'in mâruz kaldığı haksızlıklara karşı ortaya çıkan bir tepki hareketi olduğu söylenmektedir.²⁶

İslâm Tarihinde Hz. Osman devrinde Hz. Ali taraftarlığıyla Şîa mezhebinin ilk tohumları atıldı. Hz. Osman'ın katillerinin bulunması talebiyle yola çıkan Hz. Âişe ve taraftarlarının Basra'da Hz. Ali ve taraftarlarıyla çarpışmasıyla neticelenen Cemel Vak'ası, Hz. Ali'nin taraftarlarının Ali'ye bağlılıklarını arttırdı.²⁷ Daha sonra Hz. Muaviye, Hz. Osman'ın katillerinin cezalandırmadığı için Hz. Ali'ye biat etmeyerek ona savaş ilan ettiği ve iki ordunun Sıffîn ovasında çarpıştığı savaşta Hz. Ali taraftarları üstün konumdaydı. Muaviye taraftarlarının Kur'an'ın iki taraf arasında hakem tayin edilmesi için mushafları mızraklarının ucuna asmasıyla Kur'an iki taraf arasında hakem tayin edildi. İslâm Tarihinde Sıffîn Savaşı ve Hakem Olayı olarak bilinen bu iki olay neticesinde Hz. Ali taraftarlarının arasından bölünmeler yaşanmasına rağmen Hz. Ali'yi desteklemeye devam edenlerin desteği daha da güçlendi.²⁸

Hz. Ali'nin Hâricî İbn Mülcem tarafından şehit edilmesinden sonra Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan'ın Muaviye'ye şartlı olarak biat etmesi sonucunda hilâfet Muaviye'ye geçti ve Emevîler dönemi başlamış oldu. Emevîler döneminde Hz. Ali ve taraftarlarına

²⁴ *Nehcü'l-Belâğa*, I, 128; “وَمِنْ كَلِمَاتِ كَانِ يَدْعُو بِهَا عَلَيْهِ السَّلَامُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي. فَإِنْ عَدْتِ فَعَدِ عَلَيَّ.”; Hz. Ali “Allah'im bana mağfiret et, sen içimde bulunduğum durumu benden iyi bilensin” şeklinde dua ederdi.

²⁵ Bk. Küleynî, *el-Kâfi*, I, 178; Şeyh Sadûk, *Risâletü'l-İtikadâti'l-İmâmiyye* (Şîî-İmâmiyye'nin İnanç Esasları), s. 124-125; Hasan Onat, “Şîî İmâmet Nazariyesi”, s. 93, 94.

²⁶ Ayrıntılı bilgi için bk.; Fevzi, “Ehl-i beyt Kavramı Üzerine. . .”, s. 397-404; Varol, “Hicrî I. Asırda Ehl-i beyt İmajı”; s. 97-119, Varol, “İslâm Tarih'inin İlk İki Asrında Ehl-i beyt'e İdeolojik Yaklaşımlar”; s. 73-92.

²⁷ Ethem Fıçlalı, “Cemel Vak'ası”, *DİA*, VII, 320-321, İstanbul, 1993.

²⁸ İsmail Yiğit, “Sıffîn Savaşı”, *DİA*, XXXVII, 107-108, İstanbul, 2009.

yapılan baskıların artması, hutbede Hz. Ali ve taraftarlarına lanet okunması ve Yezid tarafından Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi neticesinde Hz. Ali ile Ehl-i beyt'inin destekçileri tarafından bir tepki hareketi ortaya çıktı. Bu tepki hareketi Emevîler'den Hz. Hüseyin'in intikamını almak ve Ehl-i beyt'in haklarını aramak isteyen kimseler tarafından siyasî bir mezhebe dönüşmüştür.²⁹ Nitekim Şîa Hadis kaynaklarındaki rivâyetlerde Hz. Ali'nin yaşadığı olayların ve Ehl-i beyt'in maruz kaldığı haksızlıkların etkisi görülmektedir. Rivâyetlerde Hz. Ali hakkında Hz. Ali'nin faziletlerinin birini kabul edip Ali'nin adını ananın günahlarının bağışlanacağı, Hz. Ali'nin faziletlerini yazana meleklerin istiğfar edeceği, Hz. Ali'ye bakmanın ibadet olduğu ve Hz. Ali'yi velî edinmeyip onun düşmanlarından uzak durmayan kimsenin imanının tam olmayacağı nakledilmiştir.³⁰ Ayrıca Şîî kaynaklarda Ehl-i beyt'i sevmenin İslâm'ın temeli olduğu,³¹ Ehl-i beyt'e itaatın Allah'a itaat olduğu, Ehl-i beyt'in sözünü dinlemeyenin Allah'ın sözünü dinlemediği,³² Ehl-i beyt'i bir gün sevmenin bir yıl ibadetten hayırlı olduğu³³ ve insanların, Kıyâmet günü Ehl-i beyt sevgisi hakkında sorguya çekileceği³⁴ gibi ölçüsüz rivayetler yer almaktadır.

Öte yandan Şîa kaynaklarında Hz. Peygamber'in rüyasında Muaviye ile Amr b. As'ın cehenneme girdiğini gördüğü ve onlara cehennemde Hz. Ali'nin velâyetine iman

²⁹ Ebû Zehrâ, *Târîhü'l-Mezâhibi'l-İslâmiyye*, s. 31-33.

³⁰ İbn Şâzân, Ebu'l-Hasen Muhammed b. Ahmed b. Ali el-Hasen el-Kummî, *Mie Menkabe min Menâkibi Emîri'l-Müminîn Ali b. Ebî Tâlib ve'l-Eimmeti min Veledihi*, thk.: Nebîl Rıza Ulvân, (Kum: İntişârât-ı Ensâriyân, 1413/1993), s. 154-155; Mahmut Demir, "Sahabe-Ehl-i beyt Ekseninde Şîî-Sünnî İhtilâfın Hadis Rivâyetlerine Yansımaları", *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, Sayı: VI, Kasım 2011.

³¹ "Her şeyin bir temeli vardır; İslâm'ın temeli ise, biz Ehl-i beyti sevmektir."; Berkî, *el-Mehasin*, tashih: Seyyid Celaleddin Huseynî, (yy: Dâru'l-Kütübî'l-İslâmiyye, 1370/1951), I, 150; Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXVII, 91; Küleynî, *el-Kâfî*, II, 46.

³² "أنا سيد ولد آدم، وأنت يا علي والأئمة من بعدك سادة أمتي، من أحبنا فقد أحب الله، ومن أبغضنا فقد أبغض الله، ومن والانا فقد والى الله، ومن عادانا فقد عادى الله، ومن أطاعنا فقد أطاع الله، ومن عصانا فقد عصى الله"

Hz. Ali Resûllullah'ın şu hadisini rivâyet etmektedir: "*Ben, Adem oğullarının efendisiyim; ya Ali sen ve senden sonraki İmamlar da ümmetimin efendilerisiniz; kim bizi severse, Allah'ı sevmiş olur; kim bize buğzederse, Allah'a buğzemiş olur; kim bizi dost edinirse Allah'ı dost edinmiş olur, kim bize düşmanlık ederse Allah'a düşmanlık etmiş olur; kim bize itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur; kim ize isyan ederse Allah'a isyan etmiş olur.*"; Şeyh Sadûk, *el-Emâlî*, (Müessesetü'l-Bi'se) s. 563.

³³ "حب آل محمد يوماً خير من عبادة سنة ومن مات عليه دخل الجنة"

Resûllullah (s.a.v) buyuruyor: "*Âl-i Muhammed'in bir gün sevmek bir yılın ibadetinden daha hayırlıdır; kim bu sevgiyle ölürse cennete girer.*"; İbnü'l-Mutahhar *el-Hillî*, *Keşfü'l-yakîn fi fezâ'ili emîri'l-mü'minîn*, I, bs. thk: Hüseyin ed-Derkâhî, 1411/1991, s.225.

³⁴ أول ما يسئل عنه العبد حينما أهل البيت

Resûllullah sallallah'u aleyhi ve âlih buyuruyor ki: "*İnsanın sorguya tabi tutulacağı ilk şey, biz Ehlîbeyt'i sevmektir.*" Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXVII, 79.

edip etmedikleri sorulduğu³⁵ rivâyet edilmiştir.³⁶ Ehl-i sünnet kaynaklarında yer almamakla birlikte, bu rivâyetlerin Şîa'nın itikadî ve siyasî görüşlerinin etkisinde doğduğu görülmektedir. Kanaatimizce şefkat ve merhamet peygamberi olan Resûllullah'ın vazife ve değer verdiği bazı sahâbîlere bu şekilde hitap etmesi, akıl ve mantık dışı olduğu gibi Kur'an ve Sünnet'te anlatılan Hz. Muhammed'in (s.a.v.) özelliklerine ters düşmektedir.

IV. YENİLMİŞ MEDENİYETLERİN İNTİKAM ARZUSU

Tarih boyunca birçok medeniyet, devlet ve imparatorluk kurulmuştur. Bunların bir kısmı, uzun bir süre hükmederken bir kısmı da ekonomik, siyasî ve sosyal etkenlerin tesiriyle kısa süreli olup varlığını sürdürmemiştir. Medeniyetlerin ve devletlerin yıkılma sebeplerinden biri olarak diğer medeniyet ve devletlerle girdiği siyasî ve askerî mücadeleyi kaybederek yenilmesi gösterilebilir. Dolayısıyla tarih boyunca yenilen bazı medeniyet ve devletlerde rövanş ve intikam arzusu doğmuştur. Yenilen bu medeniyetler, askerî mücadele yapamayacak kadar zayıf oldukları için düşmanlarından intikamlarını farklı yollar kullanarak almaya çalışmışlardır.

Müslümanlar tarafından ülkelerinin fethedilmesini hazmedemeyen bazı devletler, İslâm'a karşı silahlı mücadele imkânına sahip olmadıkları için İslâm'ı asıl maksadından uzaklaştırarak onu tahrif etmeyi hedeflemişlerdir. Bu sebeple eski kültürlerindeki inanç ve geleneklerini, değişik yorum ve tevillerle İslâm'a sokmaya çalışmışlardır. Bu maksadla âyetleri ve hadisleri kendi istek ve arzularına göre yorumlamış ve halka İslâm'ı eski inançlarının doğrultusunda anlatmışlardır. Ayrıca Müslümanların fethettikleri devletlerin ileri gelenleri ve yöneticileri ise eski makâm ve mevkiilerini geri almak için yeni grup, fırka ve mezhepler kurmuşlardır.³⁷

³⁵ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXXIII, 166; يا أم هانئ إن الله عز وجل عرض علي في منامي القيامة وأهوالها والجنة ونعيمها والنار وما فيها وعذابها فأطلعت في النار فإذا أنا بمعاوية وعمرو بن العاص قائمين في حر جهنم ترسخ رؤوسهما الزبانية بحجارة من جمر جهنم يقولون لهما هل أنتما بولاية علي بن أبي طالب

³⁶ Şîa'nın sahabeler hakkındaki görüşleri ise ayrı bir çalışma konusudur. Bu konuda ayrıntılı bilgi almak için bk.; Cemal Sofuoğlu, "Şîa'nın Sahâbeler Hakkındaki Bazı Görüşleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1981, cilt: XXIV, s. 533-538. Ayrıca Şîa'nın Sahâbe'nin aleyhine delil olarak kullandığı bazı hadislere bakmak için; Ali Osman Ateş, *Ehl-i Sünnet ve Şîa'nın Delil Olarak Aldığı Bazı Hadisler*, s.153-175.

³⁷ Hüseyin Atay, *Ehl-i Sünnet ve Şîa*, s. 6-7, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları No:159, Ankara, 1983.

Bazı âlimler, Şîa'nın ortaya çıkışında, intikam arzusuna sahip Farsların büyük etkisinin olduğuna dikkat çekmektedir. Nitekim İbn Hazm (ö. 456/1064), Farsların güçlü bir medeniye sahip oldukları için kendilerini ayrıcalıklı ve üstün kabul ettiklerini ve diğer milletleri köle olarak gördüklerini ifade etmektedir. İbn Hazm, Müslüman Araplar tarafından Sâsaniler'in yıkılmasının Farslara çok ağır geldiğini ve bu sebeple Müslümanlarla hile yoluyla mücadeleye girdikleri ifade etmektedir. İbn Hazm, Farsların hile yoluyla müslümanları mağlup edemediği için Farslardan bir topluluğun İslâm'a girdiğini ve Hz. Ali ile Ehl-i beyt'in taraftarlarını kullanarak onları dinden çıkarmaya teşebbüs ettiğini iddia etmektedir.³⁸

Bununla beraber bazı kimseler, Şîa'nın Fars inançlarından daha çok Yahudilikten etkilendiği ileri sürmekte ve bu görüşlerinin temelini, Hz. Ali'yi ilk kutsallaştıran kimsenin Yahudi asıllı Abdullah b. Sebe olmasına dayandırmaktadırlar.³⁹

Öte yandan Şîa ve Ehl-i sünnet kaynaklarda Farslar hakkında birtakım rivâyetler yer almaktadır. Ehl-i sünnet kaynaklarında bazı kimselerin Farsçayı ve Farslıları üstün göstermek için rivâyetler uydurduğu nakledilmiştir. Meselâ Arşın etrafında Melekler'in Farsça konuştuğu, Allah'ın müjde içeren bir şey vahyedeceğinde Farsça vahyettiği gibi birçok rivâyet uydurma hadis kaynaklarında yer almıştır.⁴⁰

Şîa kaynaklarında, İslâm'dan en çok nasibi olanların Fars halkı olduğu,⁴¹ İslâm'ın gelmesiyle en mutlu olanın Farslar olduğu,⁴² imân yıldızlarda bile olsa Fars'tan bazı kimselerin ona ulaşabilecekleri, Hz. Peygamber'in Farsların Müslüman olacağını müjdelediği⁴³ ve âyetlerde geçen Allah'ı seven, Allah'ın sevdiği, alçak gönüllü, müminlerin sevdiği ve Allah yolunda cihâd eden kavmin Farslar olduğu şeklinde rivâyetler mevcuttur.⁴⁴

³⁸ İbn Hazm, *el-Fasl: dinler ve mezhepler tarihi*, s. 86-87, (çeviri: Halil İbrahim Bulut), İstanbul, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017.

³⁹ Ebû Zehrâ, *Târîhu'l-Mezâhibi'l-İslâmiyye*, s. 34, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Kâhire

⁴⁰ Süyûtî, *el-Leâli'l-Masnâa*, I,10, İbn Arrâk, *Tenzhü'ş-Şerîâ*, I,136; Mehmet Yaşar Kandemir, *Mevzû Hadisler*, s. 46, İfav, İstanbul,2017, Onuncu Baskı.

⁴¹ Muhammed er-Reyşehrî, *Mîzân'ul-hikmet*, III,2390; الفرس أعظم الناس نصيبا في الإسلام

⁴² Muhammed er-Reyşehrî, *Mîzân'ul-hikmet*, III,2390; أسعد العجم بالإسلام أهل فارس

⁴³ Muhammed er-Reyşehrî, *Mîzân'ul-hikmet*, III,2390; العجم يشركونكم في دينكم وأنسابكم، لو كان الإيمان معلقا بالثريا لناله رجال من العجم، وأسعدهم به الفارس

⁴⁴ Muhammed er-Reyşehrî, *Mîzân'ul-hikmet*, III,2390, Mâide 5/54;

V. İMAMLARA ASILSIZ SÖZLERİN İSNAD EDİLMESİ

Şîa düşüncesinde, mutlak dinî ve siyasî otoritenin sahibi Resûl-i Ekrem (s.a.v.), Hz. Ali ve onun soyundan gelen on bir (toplam 12) imamdır. İmamlar, Allah tarafından seçilmiş özel kullar olup ilahî bilgi ve hükümlere sahiptirler.⁴⁵ Dolayısıyla imamların söz, fiil ve takrirleri tıpkı Hz. Peygamber'in (s.a.v.) söz, fiil ve takrirleri gibi hadis kabul edilmektedir. Bununla birlikte Şîa'da imamların sözleri, Kur'an ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sünneti gibi delil ve hüküm kaynağıdır.⁴⁶

Şîa inancında, imamların diğer peygamberlerin ve babalarının ilmüne vâris oldukları, ilhama mazhar olup bilgilerin ilahî kaynaklı olduğu, üstün özellikleri ve ismeti, babalarından nakletmeeleri ile bir rivayeti Resûllullah'a isand etmelerinin arasında fark olmaması gibi hususlar imamların hadis rivâyetinde isnada pek önem vermemelerine ve isnad kullanmamalarına yol açmıştır. Nitekim Şîa'da imamlar mâsum oldukları için imamların naklettikleri hadislerin muttasıl olup olmaması pek önemli görülmemektedir. Ayrıca Şîa kaynaklarında imamlar dışındaki râvilerin Hz. Peygamber'den rivâyet ettikleri hadis sayısı oldukça azdır. Genellikle Şîa'nın *Kütüb-i Erbaa*'sında yer alan rivâyetler imamlar yoluyla Hz. Peygamber'den doğrudan veya çoğu kere munkatı isnadla nakledilmiştir.⁴⁷

Şîa'da bir rivâyetin Hz. Peygamber'den imamlara hangi aşamalardan geçerek ulaştığı merak konusudur. Şîa hadis kitaplarında “...> tabiîn > sahâbe > Hz. Muhammed (s.a.v.)” şeklinde bir isnad yapısı yer almamaktadır.⁴⁸

Şîa hadis kaynaklarında “...râvî > râvi > Ehl-i beyt imamı > Hz. Peygamber (s.a.v.)” şeklinde isnad yapısı bulunmaktadır.⁴⁹ Bu isnada göre Ehl-i beyt imamı, Hz.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ بَيْتِهِ فَسَوِّفَ يَأْتِي اللَّهَ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٤﴾

“Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse bilsin ki Allah öyle bir kavim getirecektir ki Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler; müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı Vak'arlıdır; Allah yolunda cihad ederler ve hiç kimsenin kınamasından korkmazlar. İşte bu Allah'ın dilediğine verdiği bir lutfudur. Allah'ın lutfu geniştir; O, her şeyi bilir.”

⁴⁵ Muhammed Rıza'l-Muzaffer, *Akâid'ul-İmâmiyye (Şîa İnançları)*, çev; Abdülbâki Gölpinarlı, (İstanbul: Zaman Yayınları, Yaylacık Matbaası, 1978), s. 52, 53.

⁴⁶ Fermâvî, *Usûlü'-rivâye*, s. 5; İbrahim Kutluay, *İmâmiyye Şîası'na Göre Cerh ve Ta'dil*, s. 83.

⁴⁷ İbrahim Kutluay, *İmâmiyye Şîası'na Göre Cerh ve Ta'dil*, s. 84, 85.

⁴⁸ Bekir Kuzudüşli, *Şîa ve Hadis*, s.19, İstanbul: Klasik Yayınları, 2017.

⁴⁹ Kuleynî'nin *el-Kâfî*sinde Sevâb'ül-İlm ve Muteallim bâbında yer alan ilk hadisin senedi şu şekildedir:

Ali veya Hz. Hüseyin gibi sahâbe mertebesinde biri olduğunda, hadisi Hz. Peygamber'den naklettiği sonucuna ulaşmak mümkündür. Ancak Ehl-i beyt imamı, Caf' er es-Sâdık (ö. 148/765) veya Musâ el-Kâzım (ö. 183/799) gibi Hz. Peygamber devrinde yaşamayan biri olursa isnadda Hz. Peygamber'le bu imamlar arasında boşluk/inkita kalmaktadır. Zira Caf' er es-Sâdık, m. 699 doğduğuna, Hz. Peygamber (s.a.v.) m. 632'de vefat ettiğine göre Hz. Peygamber'le Caf' er es-Sâdık arasında 67 yıl zaman farkı bulunmaktadır. Ancak Caf' er es-Sâdık ve Musâ el-Kâzım'ın naklettiği hadisler Şîa açısından mu'teber, muttasıl ve güvenilirdir.

Bazı araştırmacılar, imamların rivâyetleri isnadsız olarak doğrudan Hz. Peygamber'den nakletmelerinin çok ciddi problemler meydana getirdiğini ifade etmekte ve bu sebeple isnada çok önem verilen hicrî ilk bir buçuk asrın devre dışı bırakıldığını belirtmektedir.⁵⁰ Kanatımızca, Şîa kaynaklarında Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin vb. sahâbîler kanalıyla Hz. Peygamber'den (s.a.v.) rivâyet edilen hadislerin sened ve metin tenkidinî yaparak hadisin sıhhat derecesini ve güvenilirliğini tespit etmemiz mümkündür. Ancak Caf' er es-Sâdık ve Musâ el-Kâzım gibi Hz. Peygamber'den sonraki devirlerde yaşayan Ehl-i beyt imamlarının Hz. Peygamber'den senedsiz olarak yaptığı nakiller, akıllarda şüphe uyandırmakta ve Ehl-i beyt imamlarına asılsız sözler isnad edilmesini mümkün ve muhtemel kılmaktadır.

VI. DEĞERLENDİRME

Şîa'nın oluşum sürecinde Emevîler döneminde Ehl-i beyt'e yapılan baskılar, Fars medeniyetinde görülen birtakım inanç ve gelenekler, Müslümanlar tarafından fethedilen Sâsânî Devleti'nin ileri gelenlerinin intikam arzusu gibi birçok faktörün etkisinin görüldüğü iddia edilmiştir. Nitekim Şîi kaynaklarda bu iddiayı destekleyen birtakım rivâyetler göze çarpmaktadır.

محمد بن الحسن وعلي بن محمد، عن سهل بن زياد، ومحمد بن يحيى، عن أحمد بن محمد جميعاً، عن جعفر بن محمد الأشعري، عن عبد الله بن ميمون القداح، وعلي بن إبراهيم، عن أبيه، عن حماد بن عيسى، عن القداح، عن أبي عبد الله عليه السلام قال: قال رسول الله صلى الله عليه وآله

Muhammed b. el-Hasan ve Ali b. Muhammed > Sehl b. Ziyâd ve Muhammed b. Yahyâ > Ahmed b. Muhammed > Ca'fer b. Muhammed el-Eş'ârî >..... > Ebû Abdillâh (Caf' er es-Sâdık) > Hz. Peygamber"; Küleynî, *el-Kâfî*, 1, 34.

⁵⁰ Kuzudişli, *Şîa'da Hadis Rivâyeti ve İsnâd*, (İstanbul: BSR Yayıncılık, 2011) s. 91; Kutluay, *İmâmîyye Şîası'na Göre Cerh ve Ta'dil*, s. 85.

İslâmiyet öncesi Arap ve Pers toplumunda devletin seçkin aile veya kabile tarafından yönetildiği düşüncesi yer almaktaydı. Dolayısıyla Arap Yarımadası'nda yaşayan kabileler kendi soylarının diğer kabilelerin soylarından üstün olduğunu iddia ederlerdi. Perslerde ise devleti yöneten krallar ve ileri gelenlerin ailesi kutsallaştırılmış ve ayrıcalıklı görülmüştür. Bu sebeple bazı ilim adamları, Şîî düşüncesinde Hz. Ali'nin soyu ile Ehl-i beyt imamların üstün insanlar olarak görülerek kutsallaştırılması ve imâmetin babadan oğula miras yoluyla geçmesi gibi birçok hususun Perslerde yer alan seçkin aile düşüncesine dayandığını ifade etmişlerdir. Nitekim Şîa kaynaklarında Ehl-i beyt'i aşırı tafdîl eden, hatta takdîs⁵¹ derecesinde onları yücelten ve ayrıcalıklı kılan birtakım rivâyetlerin bulunması, ilim adamlarının bu görüşünü destekler niteliktedir.

Eski Pers düşüncesinde, krallar Tanrı'nın koruduğu üstün insanlar ve insanlığın kurtarıcıları olarak görülmektedir. Şîa düşüncesinde, imamlar Allah tarafından seçilmiş ve bütün günahlardan korunmuş ve kendilerine itaat edilmesi farz olan özel kullardır. Dolayısıyla Eski Pers düşüncesindeki kral algısıyla, Şîî düşüncedeki imam algısının benzerlik gösterdiği ileri sürülmüştür. Bununla beraber Şîa inancında yer alan mâsum imam düşüncesinin Şîa'nın hadis anlayışında yansımaları görülmektedir. Şîa hadis kaynaklarında imamlara üstün vasıflar yükleyen birçok rivâyet yer almaktadır. Küleynî'nin *el-Kâfi*'sinin Kitâbü'l-hücce bölümü bu hususta yeterince fikir vermektedir. Sözleri dinin kaynağı kabul edildiği için imamlar Hz. Peygamber'den doğrudan olarak hadis rivâyet etmiştir. Netice itibariyle Şîa'da bir rivâyeti imamlar senedsiz olarak nakletse bile o rivâyet muteber ve güvenilirdir. Bu sebeple bazı çağdaş araştırmacılar imamların senedsiz olarak hadis rivâyet etmesinin ciddi problemler meydana getirdiğini ifade etmiş ve bu yaklaşımın imamların adını kullanarak başkalarının hadis uydurulabilmesine sebep olabileceğini belirtmiştir.

Doğrusu Emevîler döneminde, Ehl-i beyt ve Hz. Ali taraftarları birçok haksızlığa mâruz kalmıştır. Bu dönemde hutbelerde belli bir süre Hz. Ali ve Ehl-i beyt'ine beddua edilmiş ve onları destekleyenlere baskı uygulanmıştır. Şîa, Ehl-i beyt'in haklarını savunmak için bu baskılara karşı bir tepki hareketi olarak doğmuştur. Dolayısıyla Şîa hadis kaynaklarında Hz. Ali ile Ehl-i beyt'in faziletlerini anlatan, onlara haksızlık

---

⁵¹ Tafdîl ve takdîsin mânası ve tezahürleri ile ilgili olarak bk. İbrahim Kutluay, *Sünnet'e Göre Kutsiyet*, Çıra Yayınları, İstanbul 2010, özellikle giriş bölümü.

etmenin çok büyük bir günah olduğunu belirten ve Muaviye, Amr b. As ve Yezid b. Muaviye gibi şahısları zemmeden birçok rivâyet bulunmaktadır.

Toprakları Müslümanlar tarafından fethedilen ve makamlarını kaybeden Sasânî İmparatorluğu'nun ileri gelenleri, İslâm'a ve Müslümanlara karşı büyük bir intikam arzusu taşımaktaydı. Eski siyasî ve askerî güçlerini yitirdikleri için Müslümanlara karşı savaş açamıyorlardı. Dolayısıyla İslâm'ı ve Müslümanları zayıflatmak için başka yollar bulmaya çalışıyorlardı. Bu sebeple bazı âlimler, Sâsanîler'den bir grubun İslâm'a girmiş gibi ve Hz. Ali ve Ehl-i beyt taraftarı gibi görünüp eski Pers inançları ve milliyetçilik duygularını kullanarak Fars kökenli Müslümanları dinden çıkarmaya çalıştıklarını öne sürmektedir. Ehl-i Sünnet ve Şîa hadis kaynaklarında Farsları üstün ve ayrıcalıklı bir kavim olarak gösteren bazı rivâyetlerin varlığı bu bağlamda değerlendirilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞİA VE EHL-İ SÜNNET HADİS KAYNAKLARINDA EHL-İ BEYT'İN DİNDEKİ YERİ VE FAZİLETİNE DAİR RİVÂYETLERİN MUKAYESESİ

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ailesi ve soyunu ifade etmek için kullanılan Ehl-i beyt kavramı, İslâm literatüründe önemli bir yer teşkil etmektedir. O, İslâm tarihinin ilk dönemlerinden itibaren kapsamı itibariyle tartışma konusu olmuş ve görüş ayrılıklarına yol açmıştır. Şîa'nın ve Ehl-i sünnet'in Ehl-i beyt kavramı ve içeriği hususundaki ihtilâfı hadislere de yansımıştır.

Şîa, Kur'ân-ı Kerîm'den sonra İslâm'ın ikinci kaynağı olarak Sünnet'i görse de Ehl-i beyt'e mensup on iki imamın sözlerini (ahbâr) hadis şeklinde nitelendirerek onları dinin ikinci kaynağı olarak görmektedir. Şîa inancında Kur'ân-ı Kerîm'i hakkıyla anlayan ancak Ehl-i beyt'tir. Şîa, Allah Resûlü, kızı Fâtıma, Ehl-i beyt'e dâhil on iki imamın bütün hata, günah ve yanlışlardan korunduğuna ve onların mâsum olduğuna inanmaktadır. Onları sevmenin farz, onlardan nefret etmenin küfür olduğunu ve onlara itaatin Allah'a itaat olduğunu öne sürmektedir.¹ Ehl-i beyt hakkındaki bu inanç, Şîa akidesinin temelini oluşturmaktadır. Bu sebeple Şîa hadis kaynaklarında Ehl-i beyt'in dinî ve siyasî otoritesini anlatan, Ehl-i beyt'in kimlerden oluştuğunu belirten ve Ehl-i beyt'in ismetine dikkat çeken pek çok rivâyete rastlamaktayız. Bu rivâyetlerin bazıları Şîa kaynaklarında oldukça yaygın ve meşhurdur. Bunlar; sekaleyn hadisi, kisâ hadisi, menzile hadisi, sefine hadisi, mevlâ hadisi, on iki imam hakkındaki hadisler, medinetü'l-ilm hadisi şeklinde özetlenebilir.

---

¹ Şeyh Sadûk, *Risâletü'l-itikadâti'l-İmâmiyye (Şî-İmâmiyye'nin İnanç Esasları)*, s. 109, 113.

Şîa'nın en önemli hadis kaynağı olan *el-Kâfi*'de Ehl-i beyt hakkında özel bölümler yer almaktadır. Meselâ “Kitâbü'l-Hücce” bölümünde Ehl-i beyt'in soyunda gelen imamlara itaatin farz olduğunu anlatan, yeryüzünün imamsız kalmayacağını belirten ve on iki imamın imâmetine delil getirilen birçok bâb mevcuttur.¹ *el-Kâfi*'nin “Ebvâbü't-târîh” bölümünde Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in doğumunu anlatan ve on iki imamın faziletine tahsis edilmiş bâblar bulunmaktadır.² Ayrıca “Kitâbü'r-Ravda” bölümünde ise Hz. Ali'nin hutbelerine yer verilmiştir.³

İmâmiyye Şîası'nın dört temel hadis kitabından biri olan ve fikhî hükümleri içeren Şeyh Sadûk'un (ö. 381/991) *Men Lâ Yahduruhu'l Fakîh* adlı eserinin *Kitâbü'l-vasiyye* isimli bölümünde Hz. Âdem, Hz. Peygamber, Hz. Ali ve diğer imamların vasiyeti anlatılmakta ve onların imâmetine delil olarak kullanılan rivâyetler aktarılmaktadır.⁴ Eserin *Bâbü'n-nevâdir* bölümünde ise Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye vasiyeti, Hz. Ali'nin oğlu Muhammed b. el-Hanefiye'ye vasiyeti, Hz. Ali'nin hutbeleri gibi Ehl-i beyt'le ilgili bazı rivâyetler nakledilmiştir.⁵

Şîa hadis kaynaklarının en önemlilerinden biri olan Şeyh et-Tûsî'nin (ö. 460/1067), *Tehzîbü'l-ahkâm*'ında Hz. Ali ve Ehl-i beyt imamlarının hayatını, soyunu ve mirasını anlatan bâblar ve rivâyetler yer almaktadır.⁶

Öte yandan Ehl-i sünnet'te *Kütüb-i Sitte* olarak bilinen hadis kaynaklarında, Ehl-i beyt'i ve fertlerini anlatan birçok bölüm ve rivâyet mevcuttur. Buhârî'nin (ö. 256/870) *Sahîh*'inde yer alan Fezâilü ashâbi'n-Nebî, Müslim'in (ö. 261/875) *Sahîh*'indeki “Fezâilü ashâbi'n-Nebî”, Tirmizî'nin (ö. 279/893) *Sünen*'inde yer alan “el-Menâkıb”, Ebû Dâvûd'un (ö. 275/889) ve İbn Mâce'nin (ö.273/886) *Sünen*'lerindeki Kitâbü's-Sünne adlı bölümleri, Ehl-i beyt ve fertleriyle ilgili rivâyetleri içeren bölümlerdir.

¹ Küleynî, *el-Kâfi*, (Beirut: Menşûrâtu'l-Fecr, 1428/2008), I, 97-277.

² Küleynî, *el-Kâfi*, I, 278-345.

³ Küleynî, *el-Kâfi*, VIII, 12-204.

⁴ Sadûk, *Men la yahduruhu'l-fakîh*, 1.bs., (Beirut: Menşûrâtu müesseset'il-âlâ lil-matbûât, 1406/1986), IV, 132-136.

⁵ Sadûk, *Men la yahduruhu'l-fakîh*, IV, 258-290.

⁶ Tûsî, *Tehzîbü'l-ahkâm*, (Tahrân: Dâr'ül-Kütübü'l-İslâmiyye 1356/1937), VI, 5-121.

Çalışmamızın bu bölümünde, Şîa ve Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında Ehl-i beyt'in kimliği ve Ehl-i beyt'i oluşturan fertlerle ilgili temel rivâyetler incelenip kıyaslanacaktır ve bu rivâyetler Şîa'nın temel görüşleri bağlamında tartışılacaktır.

I. ŞÎA KAYNAKLARINDA EHL-İ BEYT'İN MAKAM VE FAZİLETİNE DELİL OLARAK GÖSTERİLEN ÂYETLER

Şîa, Ehl-i beyt'e dair görüşlerini temellendirmek için birçok âyeti delil olarak kullanmıştır. Bu âyetleri, kendi bakış açısına göre yorumlamış ve bu konudaki inanç esaslarını Kur'an-ı Kerim'e dayandırmaya çalışmıştır. Şîa'nın kaynaklarında delil olarak kullanılan âyetlerin başında ise tathîr âyeti, mevedde âyeti, mübâhale âyeti, salavât (salât) âyeti, it'am âyeti gelmektedir.

Şîa ve Ehl-i sünnet kaynaklarında el-Ahzâb 33/33. âyeti, tathîr âyeti olarak bilinmektedir. "Tertemiz yapmak" anlamındaki "tathîr (تَطْهِيرًا)" kelimesi metninde yer aldığı için tathîr âyeti olarak adlandırılmıştır. Şîa'ya göre "Ey Peygamber'in Ehl-i beyt'i! Allah sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor" ifadesiyle Ehl-i beyt'in her türlü kötülükten uzak olduğu bildirilmiştir ve bu âyet Ehl-i beyt'in ismetine delâlet etmektedir.⁷ Şîi müfessirlere göre, tathîr âyeti Kisâ ehli olarak bilinen Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den oluşan beş kişi hakkında nâzil olmuştur ve âyette yer alan Ehl-i beyt tâbiriyle bu beş kişi ve onların soyundan gelen kimseler kastedilmektedir.⁸ Şîa'ya göre âyetin Kisâ ashâbı hakkında nâzil olduğu tevâtür derecesindedir ve bu âyetin Kisâ ehli hakkında nâzil olduğunu bildiren birçok rivâyet otuzdan fazla tarikle nakledilmiştir.⁹ Bununla birlikte Şîi müfessirler, âyetteki Ehl-i beyt ifadesinin kapsamına Hz. Hüseyin'in soyundan gelen imamların da dâhil olduğunu bildirmiş ve bu görüşlerini birçok rivâyetlerle desteklemişlerdir.¹⁰

⁷ Tabersî, *Mecma'u'l-beyân fi tefsîri'l-Kur'an*, 1.bs.;(Beyrut: Dâr'ul-Murtezâ ,1427/2006), VIII, 120.

⁸ Ayrıntılı bilgi için bk.; Mustafa Öztürk, "Şîi ve Sünnî Müfessirlere Göre Ehl-i beyt Kavramı", *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]*, 2004, cilt: IV, sayı: 3, s. 40.

⁹ Muhammed Hüseyin Tabatabâi, *el-Mîzân fi tefsîri'l-Kur'an*, 1.bs., (Beyrut: Menşûrâtu Müesset'il- âlâ lil-Matbûât, 1417/1997) XVI, 312-318.

¹⁰ Küleynî, *el-Kâfi*, I/423.

Şîa'nın Ehl-i beyt'in ismetine dair gösterdiği en büyük delil tathîr âyetidir. Nitekim Şîî ulemâ, âyette yer alan “rics” tabirini “günah, fîsk, nefsânî arzular temelsiz düşünce, kötü davranış, şüphes” şeklinde yorumlamıştır. Dolayısıyla Şîî âlimler, ricsin Ehl-i beyt'ten giderildiği ve Ehl-i beyt'in itikâta ve amelde mâsum olduğu kanaatine varmışlardır. Şîa âlimleri bu âyetten Ehl-i beyt'in gelecekte de günah işlemekten korunacağı ve her zaman ilahî bir koruma altında olduğu sonucunu çıkarmıştır.¹¹ Şîî müfessir Şeyh et-Tûsî (ö. 460/1067), Ehl-i beyt'in tamamının günahlardan ve hatalardan korunarak mâsum olduğu hususunda Şîa'nın icmâ ettiğini ve Şîa âlimlerinin Ehl-i beyt'in mâsumiyetine delil olarak da bu âyeti gösterdiklerini ifade etmektedir.¹²

Bununla beraber Şîa, tathîr âyetinin siyâkında ve sibâkında “Hz. Peygamber'in hanımlarından bahsedildiği için bu âyetin peygamber hanımları hakkında nâzil olduğu” görüşünü reddeder. Nitekim Şîî müfessir Tabâtabâî (ö.1981), âyette hitâbın peygamber hanımlarına yönelik olması durumunda “(عنكن) *ankünne*” ve “(يطهركن) *yütahhirakünne*” müennes sîgaların kullanılması gerektiğini belirtmiştir. Tabâtabâî, âyette “(عنكن) *anküm*” ve “(يُطَهِّرُكُمْ) *yutahhiraküm*” müzekker sîgası kullanılmasını, âyetin Ehl-i kisâ hakkında nâzil olduğuna delil olarak göstermiştir.¹³ Şîî müfessir Tabersî (ö. 548/1154), bu âyetin siyâk ve sibâkında Hz. Peygamber'in hanımlarından bahsedilmesine rağmen Şîa'nın âyetteki Ehl-i beyt ifadesini niçin beş kişiyle sınırlandırdığına yönelik eleştiriyi cevaplamıştır. Tabersî, bu üslûbun Arap dilinin inkâr edilmez gerçeği olduğunu belirtmiş ve fasîh dili konuşan Arapların zaman zaman bir konudan başka bir konuya geçme geleneklerinin olduğunu ifade etmiştir. Aynı zamanda bu üslûbun Kur'ân'la birlikte Arap şiirlerinde de çokça yer aldığını dile getirmiştir. Dolayısıyla Tabersî, tathîr âyetinde sözkonusu üslûp kullanıldığı için Ehl-i beyt'e yönelik hitabın öncesinde ve sonrasında hitabın Hz. Peygamber'in hanımlarına yönelik olduğunu ifade etmiştir.¹⁴

¹¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Nu'man el-Ukberî Şeyh Müfid, *el-Mesâilü'l-ukberîyye*, nşr. Ali Ekber el-Îlâhî el-Horosânî, 2. bs. (Beyrut: Dârü'l-Müfid, 1414/1993), s. 26-27.

¹² Tûsî, *et-tibyân fî Tefsîr'il-Kur'an*, thk.: Ahmed Habîb Kasîr el-Âmîli, (Beyrut: Darü ihyaü't-Türas'il-Arabî), VIII, 339-340.

¹³ Tabâtabâî, *el-Mizân fî Tefsîri'l-Kur'an*, XVI, 312-318.

¹⁴ Tabersî, *Mecma'u'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'an*, VIII, 120.

Şîa kaynaklarında, Şûrâ 42/23. âyet¹⁵ *mevedde âyeti* olarak isimlendirilmiştir. Âyet, metninde yer alarak “*sevgi ve muhabbet*” anlamlarına gelen¹⁶ “*المَوَدَّة*” (el-mevedde) kelimesi sebebiyle mevedde âyeti olarak adlandırılmıştır. Şîa’ya göre âyetteki “*yakınlarım*” anlamında olan el-Kurbâ (الْقُرْبَى) kelimesiyle Hz. Ali ve Hz. Fâtıma’nın evlâdı kastedilmektedir.¹⁷ Şîa, âyeti “*Sizden tebliğime karşılık Ehl-i beyt’imi (Ali-Fâtıma evlâdı) sevmenizden başka herhangi bir ücret istemiyorum*” şeklinde yorumlamıştır. Ayrıca Şîa kaynaklarında Hz. Hüseyin’in soyundan gelen imamların da “el-Kurbâ” (الْقُرْبَى) kelimesine dâhil olduğu belirtilmiştir. Şîa’ya göre âyette belirtilen kişileri sevmek farzdır ve Hz. Peygamber, âyette ümmetinden Ehl-i beyt’ini sevmesini istemektedir. Dolayısıyla Şîa, söz konusu âyetten Ehl-i beyt’e muhabbet beslemenin farz olduğu sonucunu çıkarmıştır.¹⁸

Şîa tefsir kaynaklarında, Âl-i İmrân 3/61. âyet,¹⁹ *mübâhele âyeti* olarak adlandırılmıştır. Mübâhele, “*karşılıklı lanetleşme ve birbirine beddua etme*” anlamlarına gelmektedir.²⁰ Bu âyet, Hz. Peygamber’den, teslîs inancından vazgeçmeyen ve Hz. İsâ’nın peygamber olduğunu kabul etmeyen Nocrân Hristiyanlarını lanetleşmeye çağırması istendiği için mübâhale âyeti olarak anılmaktadır.²¹ Âyetteki “*Gelin! Oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarımızı çağıralım*” ifadesi nâzil olduğunda Resûl-i Ekrem; Hz. Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin’i çağırıp “*İşte bunlar benim ehlimdir*” buyurmuştur.²² Buna bağlı olarak Şîa, bu âyetteki “*oğullarımız*” tâbiriyle Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in, “*kadınlarımız*” ifadesiyle Hz. Fâtıma’nın ve “*kendimiz*” ifadesiyle de Hz. Ali’nin kastedildiğini öne sürmektedir. Şîi anlayışa göre, âyetteki “*kendimiz*” ifadesinden maksat Hz. Peygamber değildir; çünkü insan kendisini bir yere davet etmez.

¹⁵ “(Ey Peygamber! Müslümanlara) De ki: Sizden tebliğime karşılık bir ücret istemiyorum; istediğim, ancak yakınlarıma (Ehl-i beyt’ime) sevgidir.”

¹⁶ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, “Vdd” md., III, 453.

¹⁷ Tabersî, *Mecma’u’l-beyân fî tefsiri’l-Kur’ân*, 1.bs, (Beyrut: Dâr’ül-Mürtedâ, 1427/2006), IX, 38.

¹⁸ Tabatabâi, *el-Mizân fî tefsiri’l-Kur’ân*, XVIII, 52.

¹⁹ “Sana gelen bu bilgidan sonra her kim bu konuda seninle tartışmaya kalkışrsa, de ki: “Gelin, çocuklarımızı ve çocuklarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimizi ve kendinizi çağıralım, sonra da Allah’ın lâneti yalancıların üzerine olsun diye dua edelim.”

²⁰ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, “Bhl md”. XI, 72.

²¹ Hayreddin Karaman v.d, *Kur’ân Yolu Tefsiri*, I, 589-591; <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/%C3%82l-i%20%C4%B0mr%C3%A2n-suresi/354/61-ayet-tefsiri> (erişim tarihi:23.06.2019).

²² Tirmizî, “Menâkıb”, 30.

Dolayısıyla “kendimiz” ifadesiyle Hz. Ali kastedilmiş ve lanetleşmeye Hz. Ali gitmiştir. Nitekim Şîa, âyette Hz. Ali’nin Hz. Peygamber’in konumunda tutulduğunu belirtmiş ve bu hususun da Hz. Ali’nin imâmet delillerinden biri olduğunu ileri sürmüştür.²³

Ahzâb sûresinin 33/56. âyetinin²⁴ metninde Hz. Peygamber’e salavât getirilmesi istendiği için *salavât âyeti* olarak tanınmaktadır. Şîa’ya göre, bu âyette sadece Hz. Peygamber’e sâlat ve selam getirmek emredilmemiş, Hz. Peygamber’in Ehl-i beyt’ine de sâlat ve selam getirmek gerekmektedir. Şîa, bu iddiasını Hz. Peygamber’in Ehl-i beyt’ine salavât getirmeyi emreden hadislerle desteklemektedir.²⁵ Buna bağlı olarak Şîa’ya göre sadece Hz. Peygamber’in adının zikredildiği salâvat tarzı eksiktir, Şîa’ya göre salâvatın tam olması için Hz. Peygamber ile Ehl-i beyt’inin adına da getirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla Şîa kaynaklarında sadece Hz. Peygamber’e salavât getirenlerin Ehl-i beyt’e zulüm ettiği için âhirette cezalandırılacağını ifade eden rivâyetler yer almaktadır.²⁶ Bununla birlikte Şîa kaynaklarında sadece Ehl-i beyt’e mensup kişilere salavât getirmenin câiz olduğunu ifade eden görüşler yer almaktadır. Meselâ bazı Şîa kitaplarında Ehl-i beyt imamlarının adları zikredildikten sonra parantez içinde “*aleyhi’s-selâm*” ifadelerinin yer aldığı görülmektedir.²⁷

İnsân sûresinin 76/8. âyetinde²⁸ “*yemek yedirirler*” anlamında olan *وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ* ifadesi yer aldığı için Şîa kaynaklarında *İt’âm âyeti* olarak bilinmektedir. İt’âm, “*yedirme, doyurma*” gibi anlamlara gelmektedir.²⁹ Şîa’ya göre bu âyet Hz.

²³ Tabersî, *Mecma’u’l-beyân fî tefsîri’l-Kur’ân*, II, 251-252.

²⁴ “Allah ve melekler peygambere salât ediyorlar; ey iman edenler, siz de ona salât ve selâm okuyun.”

²⁵ Ebû Muhammed Ka’b bin Ucre (r.a.) şöyle anlatır: Bir gün Resûlullâh yanımıza gelmişti. Kendisine: “*Yâ Resûlallâh! Sana nasıl selâm vereceğimizi öğrendik, ancak sana nasıl salavât getireceğiz?*” diye sorduk. O da şöyle buyurdu: “*Allâh’ım! (İbrâhîm’e ve) âline salât (rahmet) ettiğin gibi Muhammed’e ve âline de salât et. Şüphesiz Sen övülmeye lâyık ve yücesin. Allâh’ım! (İbrâhîm’e ve) âline hayır ve bereket lutfettiğin gibi Muhammed’e ve âline de hayır ve bereket ihsân et. Şüphesiz Sen övülmeye lâyık ve yücesin!*” *deyiniz*” (Buhârî, “Deavât” 32; Tirmizî, “Vitr”, 20; İbn-i Mâce, “İkâme”, 25) Bu rivâyette, Hz. Peygamber âline yani Ehl-i beyt’ine dua edilmesini istemektedir; (Tabersî, *Mecma’u’l-beyân fî tefsîri’l-Kur’ân*, VIII, 136.)

²⁶ Hz. Peygamber (s. a. v.): “*Her kim bana salavat gönderir de âlime (Ehl-i beytime) göndermezse, beş yüz yıllık mesafeden insanların kokladığı cennetin kokusunu dahi alamaz.*”; Şeyh Sadûk, *el-Emâlî*, s. 267.

Cafer es-Sâdık şöyle demiştir; “*Babam (İmâm Bakır) adamın birinin Kâbe’nin perdesini tutarak şöyle dediğini duydu: ‘Allahumme Salli Alâ Muhammed’ babam ona buyurdu ki: ‘Ey Allah’ın kulu! Salavatı eksik gönderme ve biz Ehlibeyte zulüm etme.*”; Kûleynî, *el-Kâfî*, II, 495.

²⁷ Kûleynî, *el-Kâfî*, II, 495.

²⁸ “*Onlar, kendi canları çekmesine rağmen yemeği yoksula, yetime ve esire yedirirler.*”

²⁹ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, “Taame md”, XII, 363.

Peygamber'in Ehl-i beyt'i hakkında nâzil olmuştur. Rîvâyete göre Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin hastalandılar. Ev halkı, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) tavsiyesi üzerine Hasan ve Hüseyin'in iyileşmesi için üç gün oruç tutmayı adadılar. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin sağlığına kavuştuktan sonra adaklarını yerine getirmek için oruç tutmaya başladı. Hz. Ali, iftar için bir Yahudi'den bir miktar arpa borç aldı. Oruç tutmaya başladıkları ilk gün Hz. Fâtıma, o arpanın bir kısmıyla birkaç ekmek pişirdi. Fakat o akşam iftar vaktinde bir fakir geldi ve kapıyı çalarak "*Ey Muhammed'in (s.a.v.) Ehl-i beyt'i! Ben miskin ve yoksul bir Müslümanım, yediğinizden bana da verin, bana da yedirin, Allah size cennet yiyeceklerinden yedirsın*" dedi. Fakir adamın bu sözlerini duyan ev halkı, yiyeceklerini o fakire verdi ve oruçlarını suyla açtılar. İkinci gün ve üçüncü gün akşamı da iftar vaktinde fakir ve muhtaç kimseler kapıya geldi ve onlardan yiyecek istedi. Ev halkı, kendileri muhtaç durumda olmalarına rağmen yiyeceklerini onlara verdi. Bu duruma bağlı olarak yiyeceksiz kalan Hz. Peygamber'in Ehl-i beyt'i şiddetli açlık nedeniyle sıkıntıya düştü. Bu durumu haber alan Hz. Peygamber, Ehl-i beyt'in sağlığının korunması için Allah'a dua etti. Resûl-i Ekrem (s.a.v.) bu duası üzerine Cebrâil yeryüzüne indi ve Hz. Muhammed'e İnsân sûresinin 76/7-8. âyetlerin Ehl-i beyt'in bu fedâkar davranışı sebebiyle nâzil olduğunu ifade etti.³⁰

II. ŞİA'NIN EHL-İ BEYT'İN FAZİLETİNE DAİR DELİL OLARAK KULLANDIĞI ÂYETLERE EHL-İ SÜNNET'İN YAKLAŞIMI

Ehl-i sünnet müfessirleri, genel olarak Şîa'nın Ehl-i beyt'in faziletine dâir delil olarak kullandığı âyetleri Şîa'dan farklı olarak yorumlamışlardır. Kimi Ehl-i sünnet müfessirlerinin, bazı âyetlerin tefsirinde Şîa'nın delil olarak kullandığı rivâyetlerden bir kısmını naklettiği ve Şîa'nın söz konusu âyetlerin yorumunda kullandığı birtakım delilleri kullandığı, ancak bunları farklı yorumladığı görülmektedir. Ehl-i sünnet müfessirlerinin, Şîa'nın delil olarak kullandığı mezkûr âyetleri farklı olarak yorumlamasının altında mezhebî görüş farklılıklarının yattığı söylenebilir. Bununla beraber ismet, imâmet ve hilâfet gibi hususlarda Ehl-i sünnet'in Şîa'dan farklı

---

³⁰ Tabersî, *Mecma'u'l-beyân fi tefsîri'l-Kur'ân*, X, 160.

görüşlere sahip olması da Ehl-i sünnet'in Şîa'nın delil olarak kullandığı âyetlere yaklaşımını etkilemiş gibi görünmektedir.

Şîa'nın Ehl-i beyt'in ismetine delil olarak gösterdiği tathîr âyetinin, Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'nin soyundan gelen kimseler için nâzil olduğunu belirtmiştik. Ehl-i sünnet müfessirlerinin çoğunluğu, Şîa'nın bu görüşlerine katılmamaktadır. Bununla birlikte Ehl-i sünnet müfessirleri, bu âyeti tefsir ederken birtakım fikir ayrılıklarına düşmüşlerdir. Kimi Ehl-i sünnet müfessirleri, âyetteki Ehl-i beyt ifadesiyle Hz. Peygamber'in hanımlarının kastedildiğini ifade etmekte, kimileri ise Hz. Peygamber ile ev halkının kastedildiğini belirtmektedir. Bununla birlikte Şîa'yla aynı görüşe sahip olan ve âyetteki Ehl-i beyt'in sadece beş kişiden oluştuğunu ileri süren birtakım Ehl-i sünnet müfessirlerinin varlığı da gözden kaçırılmamalıdır.

Ehl-i sünnet'in önde gelen müfessirlerinden Kurtubî (ö. 671/1273), Ehl-i beyt'in kimlerden oluştuğu hususunda ulemânın ihtilâfa düştüğünü belirlemekte ve bu husustaki farklı görüşleri nakletmektedir; İbn Abbâs'a, Atâ ve İkrime'ye göre Ehl-i beyt, Hz. Peygamber'in hanımlarıdır, onlara göre Ehl-i beyt terkinde yer alan "beyt" kelimesiyle Hz. Peygamber'in hanımlarının kaldığı odalar kastedilmektedir. Bununla birlikte aralarında Kelbî'nin bulunduğu bir kısım müfessirler, Ehl-i beyt'in Kisâ ehli olan beş kişiden oluştuğu görüşündedir.

Kurtubî, mezkûr âyette "*sizi temizlemek ister*" ifadesinde "Küm" müzekker (erkek) zamiri kullanılmasını Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in Ehl-i beyt'ten olduğuna delil olarak göstermektedir. Arap dilinde müzekker ile müennesin bir arada bulunduğu durumlarda" tağlîb müzekker sîgası'nın kullanıldığını dile getirmekte ve Şîa'nın âyetin tefsirinde delil olarak kullandığı Kisâ hadisine muhaddislerin garîb hükmünü verdiğini nakletmektedir. Ayrıca o, bu hadisin diğer bir rivâyetinde, Ümmü Seleme'nin de Ehl-i beyt'ten olduğunun belirtildiğini ifade etmektedir. Diğer taraftan Allah'ın âyetteki (peygamber hanımlarına yönelik) Ehl-i beyt hitâbının içine söz konusu beş kişinin³¹ girmesini istediği için, Hz. Peygamber'in âyet indikten sonra beş kişiyi çağırarak onların Ehl-i beyt'ten olduğunu bildirdiğini belirtmektedir. Öte yandan Kurtubî, hitabın Hz. Peygamber'in hanımlarına yönelik

---

³¹ Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hüseyin.

olması durumunda “sizi temizlemek ister” mealindeki âyette, “küinne” müennes zamirinin kullanılması gerektiği görüşünü, “Ehl kelimesi müzekker olduğu için âyette müzekker *Küm* zamirinin kullanıldığı”nı belirterek cevaplamıştır. Bununla birlikte o, Hûd sûresinin 11/73. âyetinde, Ehl-i beyt ifadesiyle Hz. İbrahim’in hanımı kastedilmesine rağmen müzekker “*Küm*” zamirinin kullanıldığına dikkat çekmiştir. Kurtubî, âyet hakkındaki rivâyetleri ve ulemânın görüşlerini naklettikten sonra âyetteki hitabın Ezvâc-ı tâhirâta yönelik olduğu onların da Ehl-i beyt’e dâhil olduğu sonucuna ulaşmıştır.³²

Müfessir Râzî (ö. 606/1210), tathîr âyetini mecâzî olarak ele alıp âyette bir inceliğin yer aldığını dile getirmiştir. Râzî, bazen pislik veya kir ortadan kalkmasına rağmen pisliğin bulunduğu yerin tam olarak temizlenmediğini ifade etmiştir. Dolayısıyla âyetin “sizden ancak kiri gidermek ister” mealindeki kısmında Ehl-i beyt’in günahlarının silinip giderildiğini ifade etmiştir. Râzî, âyette yer alan “sizi tertemiz yapmak ister” ifadesiyle, Ehl-i beyt’e kerâmet ve şeref elbiselerinin giydirildiğini belirtmiştir. Râzî’ye göre ise âyette Ehl-i beyt ifadesiyle Hz. Muhammed’in (s.a.v.) hanımları ve çocukları kastedilmiştir.³³

Osmanlı âlimlerinden Ebüssuûd Efendi (ö. 982/1574), sözkonusu âyetin başında, Ehl-i beyt ile ilgili hüküm genelleştirilmesine rağmen âyetin devamında bu hükmün Hz. Peygamber’in ev halkına has kılındığını belirtmektedir. Bu âyetin, peygamber hanımlarının Ehl-i beyt’ten olduğuna apaçık bir delil olduğunu ifade etmekte ve Şîa’nın Ehl-i beyt’in beş kişiden oluştuğunu belirten yaklaşımının yanlış olduğunu dile getirmektedir. Öte yandan Şîa’nın âyetin nüzûl sebebi olarak naklettiği Kisâ hadisinin Hz. Fâtıma, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in Ehl-i beyt’ten olduklarına delil olduğunu ifade eden Ebüssuûd Efendi, bu hadisin Hz. Peygamber’in hanımlarının Ehl-i beyt’ten sayılmayacağına delil olarak gösterilemeyeceğini ifade etmektedir. Bununla beraber Kisâ hadisinin Ehl-i beyt’in yalnızca beş kişiden

³² Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân* (I-XX), 2.bs., (Kâhire: Dâru’l-kütüb’il-Mısriyye ,1384/1964), XIV, 181, 182, 183.

³³ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu’l-ğayb*, 3.bs., (Beyrut: Dâru İhyâit’turâsi’l-Arabî, 1420/1999) XXV, 168.

oluşturduğunu kesin olarak ispatladığı farz edilse bile bu rivâyetin karşısında nas olarak başka bir âyet olduğu için itibara alınmayacağını belirtmektedir.³⁴

Elmalılı Hamdi Yazır (ö. 1942) ise âyette geçen Ehl-i beyt'in Hz. Peygamber'in aile fertleri olduğu kanaatindedir. Âyetin başında Ezvâc-ı tâhirât'a seslenildiği için Ehl-i beyt ifadesinden akla gelen ilk manânın, Ezvâc-ı tâhirât olduğunu belirtmektedir. Elmalılı, söz konusu âyette geçen müzekker zamirin (Küm), Arap dilinde erkekler ve kadınların birlikte bulunduğu ortamlarda tağlib sîgası olarak kadınları kapsayacak şekilde kullanıldığını ifade etmektedir. Bu sebeple Hz. Ali, Hz. Fatma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in Allah Resûlü'nün evinde yetiştikleri için Ehl-i beyt'ten sayılacaklarını belirtmekte, Hz. Peygamber'in diğer çocuklarının da Ehl-i beyt'ten olduğu görüşünü savunmaktadır.

Elmalılı Hamdi Yazır, Şîa'nın âyetin sibâkında peygamber hanımlarına yönelik hitâbı dahi hesaba katmadan Ehl-i beyt'i beş kişiye has kılarak İslâm tarihinde çok büyük gürültüler çıkarttığını dile getirmektedir. O, Selmân-ı Fârisî'nin Hz. Peygamber'e akraba olmadığı hâlde bu konudaki bir hadisle Ehl-i beyt'ten sayılmasına rağmen Resûl-i Ekrem'le birlikte geceleyen hanımlarının Ehl-i beyt dışında tutulmalarının garip bir mezhep taassubu olduğunu ifade etmektedir.³⁵

Tâbiûndan bazı müfessirler, Şîa'yla aynı görüşe sahiptir. Bunlar, sözü edilen âyette “*küm*” çoğul zamiri kullanıldığı için âyetteki Ehl-i beyt ifadesiyle Hz. Ali ve Hz. Fâtîma'nın evlâtlarının kastedildiğini düşünmektedir. Bu görüşü benimseyen müfessirler, âyetteki Ehl-i beyt ifadesiyle peygamber hanımlarının kastedilmesi durumunda kadınlar için siz anlamına gelen “*Künne*” zamirinin kullanılması gerektiğini ifade etmektedir. Bu müfessirler söz konusu görüşlerini desteklemek için Kisâ hadisini delil olarak göstermektedir.³⁶

Netice itibarıyla Kur'ân-ı Kerîm'i anlamada ve yorumlamada siyâk ve sibâk uyumu son derece önemli bir husustur. Kur'ân-ı Kerîm'de âyetler, kendinden önceki ve kendinden sonrakilerle anlam bütünlüğüne sahiptir. Dolayısıyla sözkonusu tathîr âyetinden önceki ve sonraki âyetlerde hitap Hz. Peygamber'in hanımlarına yönelik

³⁴ Ebüssuûd Efendi, *İrşâdü'l-akli's-selîm ilâ mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerîm*, (Beyrut: Dâru İhyâit'turâsi'l-Arabî, ty.), VII, 103.

³⁵ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili(I-X)*, (Zehraveyn Yayınevi, Umut Matbaası), VI, 310.

³⁶ İbnü'l-Cevzî, *Zadü'l-mesir fi ilmi't-tefsir*, III, 462-464.

olduğu için âyetteki Ehl-i beyt ifadesiyle onların kastedildiğinin anlaşılması mümkündür.

Öte yandan bahsi geçen âyette müzekker zamirinin kullanılmasıyla, Ehl-i beyt'in sadece Ezvâc-ı tâhirât'tan oluşmadığına işaret edilmiş olabilir. Bununla birlikte ilgili âyetin nüzûl sebebi olarak gösterilen Kisâ hadisinin birtakım rivâyetlerinde, Ümmü Seleme ve Vâsıla b. Eska'nın da Ehl-i beyt'ten olduğu nakledilmiştir. Bu sebeple âyetteki Ehl-i beyt ifadesinden Hz. Peygamber'in hanımları, Hz. Ali ve Hz. Peygamber'in çocukları ile torunlarının kastedildiğini anlamak mümkündür. Bununla beraber Şîa'nın Hz. Peygamber'in hanımlarını Ehl-i beyt'e dâhil etmemesinin sebebinin Hz. Ali ile Hz. Âişe'nin Cemel Hâdisesi'nde savaşıması olduğu öne sürülmektedir.³⁷

Şîa'nın Ehl-i beyt'e muhabbet ve meveddet beslemenin farz olduğu çıkarımına vardığı meveddet âyetini, Ehl-i sünnet müfessirleri ilki Şîa'yla paralel bir yaklaşımla ikincisi ona muhâlif olmak üzere yorumlamışlardır. Bazı Ehl-i sünnet müfessirleri, âyetteki “*el-Kurbâ*” ifadesiyle Allah'a yakınlık ve Allah sevgisi kastedildiğini öne sürmektedir. Bu âyeti, “Sizden tebliğine karşılık ibâdet ve salih amelle Allah'a yaklaşmanız sûretiyle Allah ve Resûlü'nü sevmenizden başka bir ücret istemiyorum” şeklinde yorumlamışlardır.³⁸

Bazı Ehl-i sünnet müfessirleri ise “*el-Kurbâ*” ifadesiyle, akrabalık bağları dolayısıyla Kureyş'ten Hz. Peygamber'e sevgi ve saygı beslemesinin istenildiğini ifade etmektedir. Bu görüşü benimseyen âlimler, söz konusu âyeti “Sizden tebliğime karşılık size akraba olduğum için beni sevmenizden ve bana saygı göstermenizden başka bir ücret istemiyorum” şeklinde anlamışlardır. Bu yoruma göre Hz. Muhammed (s.a.v.), peygamberliğini kabul etmeyen Kureyşlilerden, aralarındaki akrabalık hukukuna saygı göstermelerini ve ona düşmanlık beslememelerini istemektedir. Ehl-i sünnet tefsir kaynaklarında bu yorumu destekleyen birçok rivâyet nakledilmiştir.³⁹

Bazı Ehl-i sünnet müfessirleri, “*el-Kurbâ*” ifadesiyle Hz. Peygamber'in yakın akrabalarının sevilmesinin istendiğini belirtmektedir. Bu görüşü benimseyen

³⁷ Yusuf Açikel, *Kur'ân ve Hadislerin Işığında Geçmişten Günümüze Ehl-i beyt*, s. 61.

³⁸ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XVI, 21-22; İbnü'l-Cevzî, *Zadü'l-mesir fi ilmi't-tefsir*, IV, 64-65.

³⁹ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XVI, 21-22; İbnü'l-Cevzî, *Zadü'l-mesir fi ilmi't-tefsir*, IV, 64-65.

müfessirler, âyeti “Sizden tebliğime karşılık yakın akrabalarımı ve Ehl-i beyt’imi sevmenizden başka herhangi bir ücret istemiyorum” şeklinde tefsir etmişlerdir.

Bununla birlikte bu âyette belirtilen Hz. Peygamber’in akrabalarının kimler olduğu hususunda fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Bir görüşe göre bu âyette kastedilen Hz. Peygamber’in akrabaları Hz. Ali ile Hz. Fâtıma’nın evlâdı olup bu görüşü destekleyen rivâyetler bulunmaktadır. Diğer bir görüşe göre ise, âyette kastedilen akrabalar zekât ve sadaka alması haram olan Haşimoğulları ile Muttaliboğulları’dır.⁴⁰

İbn Kesîr (ö. 774/1373), “*el-Kurbâ*” tabiri ile Hz. Ali ile Hz. Fâtıma’nın evlâdının kastedildiğini öne süren görüşü destekleyen rivâyetin senedinin zayıf olduğunu ve bu hadisin senedinde tenkide uğramış bir Şîî râvînin bulunduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca İbn Kesîr, bu âyetin Mekke’de nâzil olduğunu dönemde Hz. Ali ile Hz. Fâtıma’nın henüz evlenmediğini ve çocuklarının meydana gelmediğini belirtmektedir.⁴¹

Bütün bu görüşleri değerlendirdiğimizde Mevedde âyetinde geçen “*el-Kurbâ*” ifadesiyle Kureyş kabilesinin kastedilerek onlardan Hz. Peygamber’in tebliğine karşılık akrabalık haklarına saygı göstermekten başka bir ücret istenmediğinin belirtildiği görüş daha ağır basmaktadır; çünkü bu görüşü destekleyen rivâyetler *Buhârî* vb. güvenilir hadis kaynaklarında nakledilmiştir.⁴² Bununla birlikte bu âyetin Mekke’de nâzil olduğu sırada Hz. Ali ile Hz. Fâtıma’nın evlenmemiş olmadığını belirten İbn Kesîr’in naklettiği rivâyet de bu görüşü destekleyen delillerdendir.

Şîa’nın Hz. Ali ve Ehl-i beyt’in üstünlüğünü delillendirmek için kullandığı bir diğer delil, mübâhele âyetidir. Şîa’ya göre Hz. Peygamber, bu âyet nâzil olduğunda Ehl-i kisâ’yı,⁴³ Ehl-i beyt’i olarak lanetleşmeye çağırmıştır. Şîa, bu âyetteki “*oğullarımız*” tâbiriyle Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in, “*kadınlarımız*” ifadesiyle Hz. Fâtıma’nın ve “*kendimiz*” ifadesiyle de Hz. Ali’nin kastedildiği öne sürmektedir.

⁴⁰ Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, XVI, 21-22, İbnü’l-Cevzî, *Zadü’l-mesir fi’l-ilmî’t-tefsir*, IV, 64-65.

⁴¹ İbn Kesîr, *Tefsîr’ul-Kur’an’il-Azîm*, 1.bs.; thk.: Muhammed Hüseyin Şems’üd-Din, (Beyrut: Dâr’ul-Kütüb’il-İlmiyye, 1419/ 1998) VII, 184.

⁴² Ferrâ el-Begavî, *Me’âlimü’t-tenzîl*, VII, 190; Begavî, tefsirinde bu âyetle ilgili rivâyetleri bir araya getirerek aktarmaktadır.

⁴³ Hz. Muhammed(a.s.) abanın ya da örtünün altına gire beş kişiye “Kisâ Ashabı” veya Ehl-i kisâ denir. İleriki bölümlerde Kisâ hadisi ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

Ayrıca âyette Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in konumunda zikredildiğini belirterek Hz. Ali'nin üstünlüğüne dikkat çekmektedir.

Müfessir Râzî, âyette “oğullarımız” tâbiriyle Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in kastedilmesinin, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in Resûl-i Ekrem'in öz oğulları gibi olduğuna delâlet ettiğini belirtmiştir. Diğer taraftan Râzî, tefsirinde el-Humusî adlı Şîî âlimin “kendimiz” ifadesiyle Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in konumunda tutulduğunu belirten ve Hz. Peygamber'in de diğer peygamberlerden üstün olduğu için Hz. Ali'nin diğer peygamber ve sahâbelerden üstün olduğuna dair iddiasını cevaplamıştır. Râzî, Müslümanlar arasında Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Hz. Ali'den faziletli olduğuna dair icmâ olduğunu belirtirken, Hz. Peygamber gelmeden önceki zamanlarda peygamberlerin, normal insanlardan üstün olduğuna dair görüş birliği olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Râzî, Hz. Ali'nin peygamber olmadığı hususunda da icmâ olduğunu vurgularken, bu âyetin Resûl-i Ekrem ve diğer peygamberler hakkında hususî hükmü ifade ettiğini söylemiştir.⁴⁴

Ehl-i Sünnet tefsirlerinde, Hz. Peygamber'in mübâhale âyeti nâzil olunca Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i lanetleşmeye çağırdığını ifade eden rivâyetler mevcuttur. *Tirmizî*'de, mübahele âyeti nâzil olduğunda Allah Resûlü'nün Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i çağırarak “*Allahum! Bunlar, benim Ehl-i beytimdir*”⁴⁵ dediği nakledilmiştir. Bununla birlikte kaynaklarda sö konusu âyet nâzil olduğunda Hz. Peygamber'in Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali ile bunların oğullarını lanetleşmeye çağırdığını ifade eden rivâyetler de yer almaktadır.⁴⁶

İbn Kesîr, bu âyetteki “oğullarımız” tâbiriyle Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in, “kadınlarımız” ifadesiyle Hz. Fâtıma'nın ve “kendimiz” ifadesiyle Hz. Peygamber ile Hz. Ali'nin kastedildiğini ifade etmektedir.⁴⁷ Begâvî (ö. 516/1122) de İbn Kesîr'in görüşünü destekleyen rivâyeti nakletmiştir.⁴⁸

İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201), söz konusu âyetteki “oğullarımız” ifadesiyle Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in kastedildiğini ifade etmiş ve Hz. Peygamber'in

⁴⁴ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, VIII, 248.

⁴⁵ Tirmizî, “Tefsîr”, 4.

⁴⁶ Muttakî el-Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, 5.bs., (yy: Müessesetü'r-Risâle, 1401/ 1981), II, 379.

⁴⁷ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'an'il-Azîm*, II, 47.

⁴⁸ Ferrâ el-Begavî, *Me'âlimü't-tenzîl*(I-VIII), thk.: Muhammed Abdullah en-Nemr, vd., 4.bs., (yy: Dâru Taybe (Tayyibe), 1417/1997), II, 48.

bu âyet nâzil olduğunda Hz. Ali, Hz. Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’i lanetleşmeye çağırdığını dile getiren rivâyetleri nakletmiştir. İbnü’l-Cevzî, âyette yer alan “kendimiz” ifadesi hakkında beş görüş olduğunu aktarmıştır:

Şâbî’ye göre Araplar amcaoğlu için “kendim” tâbirini kullandığından dolayı “kendimiz” ifadesinden murâd Hz. Ali’dir. İbn Kuteybe’ye göre “kendimiz” ifadesinden kasıt kardeşlerdir. Ebû Süleyman Dımeşkî’ye göre “kendimiz” tâbirinden maksad aynı dinden olan kimselerdir. Bir diğer görüşe göre “kendimiz” ifadesinden kasıt, Hz. Peygamber’in hanımlarıdır. Ali b. Ahmed en-Nîsâbü’rî’ye göre ise bu ifadeden murâd Hz. Muhammed’in yakın akrabalarıdır.⁴⁹

İbn Teymiyye (ö. 728/1328), Resûl-i Ekrem’in (s.a.v.) Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’i lanetleşmeye çağırdığının sahih hadisle sabit olduğunu belirtmiştir. Onların Hz. Peygamber tarafından lanetleşmeye çağrılmasının ümmetin en faziletli kişileri olduğuna delâlet etmediğinin altını çizen İbn Teymiyye, onların Hz. Peygamber’in en yakın akrabaları olduğu için lanetleşmeye çağırıldığını ifade etmiştir. İbn Teymiyye, ilgili âyetteki “kendimiz” tâbiriyle Hz. Ali’nin kastedilmesinin Hz. Ali’nin Hz. Peygamber’in konumunda tutulduğu için imâmete ve hilâfete en lâıyk kişi olduğunu belirten görüşü reddetmektedir. Hz. Ali veya onun dışındaki hiç kimsenin Hz. Peygamber’in konumunda tutulamayacağı ve Hz. Peygamber’le eşit olmadığını ifade eden İbn Teymiyye, âyetteki “kendimiz” anlamında olan “أَنْفُسَنَا” tâbirinin Arap dilinde eşitlik ve denliklik ifade etmediğini vurgulamıştır. Nûr sûresi’nde yer alan âyette⁵⁰ “kendiliklerinden” anlamına gelen “بِأَنْفُسِهِمْ” ifadesiyle mü’min erkeklerle mü’min kadınların eşit tutulmadığını anlatan İbn Teymiyye, “kendinizi” mânasına gelen “أَنْفُسَكُمْ” tâbirinin geçtiği “kendinizi öldürmeyin” mealindeki âyette⁵¹ “kendiniz” ifadesiyle “birbirinizi öldürmeyin” anlamının kastedildiğini belirtmiştir. İbn Teymiyye, “أَنْفُسَنَا” ifadesinin bir şeyde veya bir hususta ortak özelliğe sahip olup

⁴⁹ İbnü’l-Cevzî, *Zadü’l-mesir fî ilmi’t-tefsir*, I, 289.

⁵⁰ Nur 24/13; “لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنْفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هَذَا إِفْكٌ مُّبِينٌ”; “Bu hadiseyi işittiğiniz zaman, mümin erkek ve mümine kadınlar, kendilerinden iyilik düşünüp de, neden “bu apaçık bir iftiradır” demediler?”

⁵¹ Nisâ 4/29; “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَجِيمًا”; “Ey iman edenler! Karşılıklı rızâya dayanan ticaret dışında mallarınızı aranızda haksızlıkta yemeyin. Ve kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir.”

birbirleriyle türdeşlik, soydaşlık veya benzerlik gösteren kimseler için kullanıldığını dile getirmektedir.⁵²

İbn Useymîn (ö. 2001), mezkûr âyette “oğullarımız” anlamına gelen “أَبْنَاءَنَا” ifadesi çoğul olduğu için en az üç kişiyi ve daha fazlasını bildirdiğini belirtmiş, “oğullarımız” ifadesinden murâdın Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin olması durumunda iki kişi için kullanılan “ابن” kelimesinin kullanılması gerektiğini vurgulamıştır. Bu sebeple “oğullarımız” ifadesinden maksâdın Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin olmadığını belirtmiştir. Buna ilave olarak “kadınlarımız” anlamına gelen “نِسَاءَنَا” ve “kendimiz” anlamına gelen “أَنْفُسَنَا” kelimelerinin çoğul olduğunu, bu sebeple bu ifadelerden kastın tekil şahıs durumunda olan Hz. Fâtıma ve Hz. Ali olmasının dilbilgisi kaideleriyle çeliştiğini belirtmiştir. Âyetteki, “kendimiz” ifadesiyle Hz. Ali’nin kastedilmesinin âyetin zâhiriyle bağdaşmadığını belirten İbn Useymîn, bu ifadeyle Peygamber torunları olan Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in kastedilme ihtimalinin Hz. Ali’nin kastedilmesinden daha yüksek olduğunu ifade etmiştir. Nitekim İbn Useymîn, âyette hitâbın genel olarak bütün Müslümanlara yönelik olduğunu belirtmekte ve âyette Müslümanlardan bir grubun oğulları ve kadınlarıyla birlikte lanetleşmeye çağrıldığını ifade etmektedir.⁵³

Muhammed Reşîd Rızâ (ö. 1935), âyetin nüzûl sebebi olarak gösterilen Allah Resûlü’nün Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’i lanetleşmeye çağırıldığını ifade eden rivâyet ile Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali ile bunların oğullarının lanetleşmeye geldiğini belirten rivâyet olmak üzere iki farklı rivâyetin olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla o, ilgili âyette Müslümanlardan bir topluluğun kadınları ve oğulları ile birlikte lanetleşmeye çağrıldığını vurgulamaktadır. Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in lanetleşmeye çağrıldığını anlatan rivâyetler konusunda ittifak olduğunu ifade ederken, âyetteki “kendimiz” tâbiriyle Hz. Ali ve “kadınlarımız” ifadesiyle Hz. Fâtıma’nın kastedildiğini belirten rivâyetlerin Şîa kaynaklı olduğunu dile getirmektedir. Arapların nisâ kelimesiyle kızlarını değil, hanımlarını kastettiğini ifade eden Reşîd Rızâ, “kendimiz” ifadesinden de murâdın Hz.

⁵² İbn Teymiyye, *Minhâcu’s-Sünne* (I-IX), 1.bs., (Suudi Arabistan: Câmiat’ül-İmâm Muhammed b. Suud el-İslâmiyye, 1406/1986), VII, 122-123.

⁵³ Muhammed b. Sâlih el-Useymin, *Tefsîr’ul-Kur’âni’l-Kerîm* (Sûratu Âli İmrân), 3.bs., (Riyâd: Dâru İbn’il Cevzi, 1426/2005), I, 357, 358.

Ali olmasının uzak ihtimal olduğu ifade etmektedir. Reşîd Rızâ, sadedinde olduğumuz âyetteki hitabın genel olduğunu ve Müslümanlardan bir grubun oğulları ve kadınlarıyla birlikte lanetleşmeye çağrıldığını dile getirmektedir.⁵⁴

Sonuç olarak mübâhale âyetinden Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'inden oluşan heyetin Necran Hristiyanlarıyla lanetleşmeye gittiği Ehl-i sünnet ve Şîa kaynaklarında birçok rivâyette nakledilmektedir. Onların, Hz. Peygamber'in en yakın akrabaları olduğu için lanetleşmeye çağırıldığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla âyetteki “kendimiz” ifadesiyle Hz. Peygamber'in kastedildiği görüşü daha isabetli gibi görülmektedir.

Öte yandan âyette “kendimiz” tâbiriyle, Hz. Ali kastedilse bile bu husus onun Hz. Peygamber'le eş tutulduğu anlamına gelmemektedir. Çünkü Hz. Peygamber'in Hz. Ali'den üstün olduğu hususunda bütün ümmet icmâ etmiştir. Ayrıca âyetteki “kendimiz” ifadesiyle Hz. Ali'nin kastedilmesi, onun hilâfeti hak ettiğine dair delil olarak gösterilemez; zira âyet konusu ve bağlamı itibâriyle Necrân Hristiyanlarıyla lanetleşmeden bahsetmektedir. Bu sebeple Hz. Ali'nin âyette, Hz. Peygamber'in konumunda tutulduğu için hilâfete en lâıyk kişi olduğunu belirten yaklaşımlar isabetli değildir.

Şîa, Ahzâb sûresinin 33/56. âyetinde, sadece Hz. Peygamber değil, Hz. Peygamber'le birlikte Ehl-i beyt'ine de salavât getirilmesinin gerektiğini ifade etmektedir. Aynı şekilde Ehl-i sünnet ulemâsı da bu âyette Hz. Peygamber ile Ehl-i beyt'ine salât ve selam getirilmesi gerektiğini ifade etmekte ve bu görüşü destekleyen rivâyetler nakletmektedir.⁵⁵ Neseî (ö. 710/1310), “Allah, Peygambere ve Ehl-i beyt'ine salât etsin” şeklinde Allah Resûlü'ne salavât getirdikten sonra başkasına salât getirme hususunda hiçbir sakınca bulunmadığını ifade ederken, Hz. Peygamber'in adını zikretmeden yalnızca Ehl-i beyt'e salavât getirmenin mekruh olduğu ve bunun Râfîzîlik alâmeti olduğunu ifade etmiştir.⁵⁶

⁵⁴ Reşîd Rızâ, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Hakîm*(I-XII), (Mısır: el-Heyet'ül-Mısrıyyetü'l-Âmm lil-Kitâbi, 1990) III, 265-266.

⁵⁵ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XIV, 232-233.

⁵⁶ Ebü'l-Berekât en-Neseî, *Medârikü't-tenzîl* (I-III), 1.bs., (Beyrut: Dâr'ul-Kelimi't-Tayyib, 1419/1998), III, 44.

Osmanlı Müfessiri Ebüssuûd Efendi, peygamber olmayan kimselere peygamberlerin adını zikrettikten sonra salavât getirmenin câiz olduğunu belirtirken, yalnızca peygamber olmayan kimselere salavât getirmenin mekruh olduğunu dile getirmektedir. Ona göre salavât insanların örf ve âdetlerinde peygamberleri anma şîârı olduğu için peygamberler hâricindeki kimselere müstakil olarak salavât getirmek câiz olmaz.⁵⁷

Sonuç olarak, Ahzâb sûresinin 33/56. âyetinde, Hz. Peygamber'e salavât getirilmesinin emredildiği müfessirlerin çoğunluğu tarafından belirtilmiştir. Ehl-i sünnet'e göre sadece Hz. Peygamber'e salavât getirmek caizken, Şîa'ya göre yalnızca Peygamber'e getirilen salavât eksiktir. Öte yandan bazı Şîa kaynaklarında Ehl-i beyt'in fertlerinin adı zikredildikten sonra salavât ve selam ifadelerinin parantez içinde yer aldığı göze çarpmaktadır. Kimi Ehl-i sünnet âlimlerine göre Peygamber dışındaki kimselere müstakil olarak salavât getirmek câiz görülmemiştir. Kanatimizce, Şîa'nın Hz. Peygamber'e müstakil olarak getirilen salavâtı eksik görürken, kendi mezhebinin kitaplarında Ehl-i beyt fertlerinden sonra "*aleyhi's-selam*" şeklinde sâlat ve selam ifadelerine yer vermesi çelişki gibi gözükmemektedir.

Şîa kaynaklarında, İnsân sûresinin 76/8. âyetinin Ehl-i beyt hakkında nâzil olduğunun belirtildiğini bir önceki bölümde ifade etmiştik. Ehl-i sünnet kaynaklarında bu âyetin nüzûl sebebi hakkında farklı rivâyetler yer almaktadır. İbnü'l Cevzî, âyetin iniş sebebi hakkında iki görüş belirtmektedir. Birinci görüşü, Atâ', İbn Abbâs'tan rivâyet etmiştir ve bu görüş Şîa kaynaklarında geçen rivâyetlere benzemektedir. Öte yandan Beğavî de tefsirinde bu görüşü Mücâhid ve Atâ'dan nakletmiştir.⁵⁸

Bu görüşe göre, it'âm âyeti Hz. Ali hakkında inmiştir. Buna göre, Hz. Ali, bir miktar arpa kazanmak için bir gece hurma ağaçlarını suladı. Arpayı alınca eşi Fâtıma ile birlikte üçte birini öğütüp onunla yemek pişirmeye başladılar. Yemeğin piştiği esnada bir fakir geldi, yemeği ona verdiler. Sonra arpanın kalan kısmının üçte birini öğüterek yemek pişirdiler, tam yemek yiyecekleri sırada bir yetim geldi ve yemeği ona verdiler. Bunun üzerine arpanın kalan kısmıyla tekrar yemek yaptılar ve tam yemek

⁵⁷ Ebüssuûd Efendi, *İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*, VII, 114.

⁵⁸ Beğavî, *Me'âlimü't-tenzîl*, VIII, 295.

yiyecekleri sırada bir müşrik esir geldi ve yemeklerini ona verdiler. En sonunda Hz. Ali'nin elindeki arpa bitti ve aile halkı aç yattılar. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.⁵⁹

İbnü'l Cevzî'nin Mukâtil'den naklettiği ikinci görüşe göre, âyet Ebû Dahdâh el-Ensârî hakkında nâzil oldu. Rivâyete göre Ebû Dahdâh el-Ensârî bir gün oruç tuttu, iftar etmek istediği zaman bir yoksul, bir yetim ve bir esir geldi. Ebû Dahdâh el-Ensârî, onlara üç ekmek verdi ve kendi ailesi için bir ekmek kaldı. Ebû Dahdâh el-Ensârî'nin bu davranışı sebebiyle âyet nâzil oldu.⁶⁰

Sonuç itibariyle, İnsân sûresinin 76/8. âyetinin Hz. Ali ve Ehl-i beyt hakkında indiğine dâir rivâyetler, Ehl-i sünnet ve Şîa kaynaklarında yer aldığı için bu âyetin Ehl-i beyt hakkında nâzil olduğu rahatlıkla söylenebilir.

III. EHL-İ BEYT'İN FAZİLETİNE DAİR HADİSLER

A. EHL-İ BEYT'İN İSLÂM'DAKİ YERİ VE EHL-İ BEYT SEVGİSİ HAKKINDAKİ HADİSLER

Ehl-i beyt, genel olarak Hz. Peygamber'in akrabaları ve ev halkı anlamlarında kullanılmıştır. Ehl-i beyt, Hz. Peygamber'e hizmet etmiş, onu rehber edinmiş ve onun önderliğinde her türlü sıkıntı ve zorluğa göğüs germiştir. Dolayısıyla onlar İslâm'ın ilk öncü nesli olarak, İslâm'ın yayılmasında büyük hizmetler ifâ etmişlerdir. Bu sebeple Ehl-i beyt sevgisi, Hz. Peygamber'in kalbinde büyük bir yer edinmiş ve ümmetine Ehl-i beyt'i sevmesini birçok rivâyette tavsiye etmiştir.⁶¹ Ehl-i sünnet âlimleri, Hz. Peygamber'i ve Ehl-i beyt'ini sevmenin gerekliliğini anlatmış ve Hz. Peygamber'in emaneti olan Ehl-i beyt'in sevilmesinin, onlara saygı gösterilmesinin ve onların haklarının gözetilmesinin dinî bir görev olduğunu vurgulamışlardır. İmâmiyye Şîası ise Resûl-i Ekrem, Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve onların soylarından gelen imamlardan oluşan Ehl-i beyt'i sevmenin farz olduğunu belirtmiştir.

⁵⁹ İbnü'l-Cevzî, *Zadü'l-mesir fi'lmi't-tefsir*, IV, 377.

⁶⁰ İbnü'l-Cevzî, *Zadü'l-mesir fi'lmi't-tefsir*, IV, 377.

⁶¹ Ayrıntılı bilgi için bk.; M. Bahaüddin Varol, "Ehl-i beyt sevgisi nedir? Nasıl olmalıdır?", *İstem*, Yıl:1, Sayı:2, 2003, s. 109–128.

Onların sıradan insanlar olmadığını, peygamberler gibi korunarak mucizeler⁶² gösterdiğini ifade etmişlerdir. Bu sebeple Ehl-i beyt'i her şeyden çok sevmenin gerekliliğine işaret etmişlerdir.⁶³ Bundan dolayı bu bölümde Ehl-i sünnet ve Şîa kaynaklarında yer alan Ehl-i beyt'in fazileti ve önemine dair hadislerle temas edilecek ve Şîa ve Ehl-i sünnet kaynaklarındaki rivayetler mukayese edilecektir.

B. GENEL OLARAK EHL-İ BEYT'İ SEVMENİN GEREKTİĞİNİ İFADE EDEN HADİSLER

Ehl-i sünnet ve Şîa hadis kaynaklarında, Ehl-i beyt'in sevilmesi gerektiğini belirten ve Ehl-i beyt'i sevmeyi tavsiye eden birçok rivâyet yer almaktadır. *Buhârî* ve *Müslim* gibi birinci derece⁶⁴ güvenilir Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında Ehl-i beyt sevgisiyle ilgili rivâyet bulunmamasına rağmen, *Tirmizî*, *Beyhakî* gibi ikinci derece güvenilir hadis kaynaklarında Ehl-i beyt sevgisiyle alâkalı rivâyetler yer almaktadır. Öte yandan Ehl-i beyt kavramı, siyasî ve itikadî tartışmaların odak noktası hâline geldiği için Ehl-i beyt sevgisiyle ilgili birçok uydurma ve zayıf rivâyetlerin bulunduğu da bir gerçektir.⁶⁵

“Allah için sevmek” ile “Allah'ı sever gibi sevmek” birbirinden tamamen farklıdır. Birincisinde insanın en temel duygularından biri olan sevgi, normal mecrâsında yol alır, kalplere yerleşir, insanın kalbinde kök salarak derinleşir ve insanın manevî gelişimini pozitif olarak etkiler. İkincisinde ise sevilen varlıklara gereğinden fazla sevgi ve saygı gösterilir. Allah gibi sevilen varlıklar Allah sevgisine ulaşmak için birer araç konumunda iken merkez konuma gelebilir. Artık insanların gönül dünyasında akıl ve mantıktan uzak inançlar yeşermeye başlar. Daha da kötü olanı ise

⁶² Şîi inancında Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve onların soyundan gelen imâmların peygamberler gibi mucizeler gösterdiğine inanılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk.; Kamile Ünlüsoy, “Şîi Kültüründe Hz. Ali Mucizeleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 35.

⁶³ Ayrıntılı bilgi için bk.; İbrahim Coşkun, “İmâmîyye Şîa'sında Ehl-i beyt Sevgisinin Ezoterik İnançlara Dönüşümü”, *Marife*, yıl. 4, sayı. 3, kış 2004, s. 127- 148.

⁶⁴ Bazı hadis âlimleri, hadis kaynaklarını güvenilirlik ve şöhret gibi hususları dikkate alarak sınıflandırma işlemine tâbî tutmuşlardır. Ayrıntılı bilgi için bk.; Şah Veliyullah ed-Dihlevî, *Hüccetü'l-bâliga*, çev.: Mehmet Erdoğan, (İstanbul: İz Yayıncılık, 1994), I, 488-498; thk.: Seyyid Sâbık, 1.bs., (Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1426/2005), I, 230-234.

⁶⁵ M. Bahaüddin Varol, “Ehl-i beyt sevgisi nedir? Nasıl olmalıdır?”, *İstem*, Yıl:1, Sayı:2, 2003, s. 119.

Alah gibi sevilen varlıklar, kutsiyet kazanır, onlara hatasızlık ve mâsumiyet atfedilir.⁶⁶ Bu sebeple Ehl-i sünnet kaynaklarında yer alan hadislerde Resûl-i Ekrem, Ehl-i beyt'ini Allah'ın rızasını ve sevgisini kazanmak için ölçülü bir şekilde sevmemizi istemektedir. Nitekim Tirmizî'nin *Sünen*'inde, Abdullah b. Abbas'dan rivâyet ettiği hadiste, Hz. Peygamber Ehl-i beyt'in Allah için sevilmesi gerektiğini şu şekilde ifade buyurmaktadır: “Allah size nimetler verdiği için Allah'ı sevin. Allah'ı sevdiğiniz için de beni sevin. Beni sevdiğiniz için de Ehl-i beyt'imi sevin.”⁶⁷ Tirmizî, bu hadisin hasen garîb olduğunu belirtmektedir.⁶⁸ Hakîm (ö. 405/1014) ve Münâvî (ö.1031/1622) bu rivâyetin sahîh olduğunu söylerken,⁶⁹ İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201), rivâyetin sahîh olmadığını ve isnadında *leyyin* bir râvî olduğunu nakletmiştir.⁷⁰

Sevgi, insan ruhunun güzel ve yüce gördüğü şeye karşı meyl etmesidir. İnsan, sevdiği şeye yaklaşmak için gerekli sebepleri ve vesileleri aramaya yönelir. Bundan dolayı sevenin hedefi, sevgilinin rızasına erebilmek ve onun öfkesi ile nefretinden kaçınabilmektir.⁷¹ Nitekim bu rivâyette Hz. Peygamber, kendilerine sayılamayacak kadar çok nimetler verdiği için Müslümanların, Allah'ı sevmelerini istiyor. Bununla birlikte Allah'ı seven kişinin de Allah'ın rızası ve sevgisine ulaşabilmesi için âyette⁷² ve yukarıdaki rivâyette ifade edildiği gibi Hz. Peygamber'i (s.a.v.) sevmesi gerekmektedir. Diğer taraftan Allah'ı ve Resûlü'nü seven her Müslümanın, onların rızasını kazanmak için (İslâm'ın yayılmasında büyük hizmetlerde bulunan ve Peygamber'in sünnetini hayatına en güzel şekilde yansıtmaya çalışan) Ehl-i beyt'i de sevmesi gerekmektedir.

Beyhakî'nin *Şu'abü'l-îman* kitabında rivâyet ettiği “Bir kimse beni kendi nefisinden, akrabalarımı ve ehlimi de kendi akrabalarından fazla sevmedikçe imanı kemâle ermez”⁷³ mealindeki hadiste, Hz. Peygamber kâmil imana sahip olmak için

⁶⁶ İbrahim Coşkun, “İmâmiyye Şîa'sında Ehl-i beyt Sevgisinin Ezoterik İnançlara Dönüşümü”, *Marife*, yıl. 4, sayı. 3, kış 2004, s. 127.

⁶⁷ “قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَجِبُوا اللَّهَ لِمَا يَغْذُوكُمْ مِنْ نِعْمِهِ وَأَجِبُونِي بِحَبِّ اللَّهِ وَأَجِبُوا أَهْلَ بَيْتِي لِخَبِي»”
Tirmizî, “Menâkıb”, 31, Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, II, 503(hadis no:1315).

⁶⁸ Tirmizî, “Menâkıb”, 31.

⁶⁹ Hâkim, *Müstedrek*, III, 162; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr şerhu'l-Câmi'i's-sağîr*, I, 177.

⁷⁰ İbnü'l-Cevzî, *İlel*, 265-6; Açikel, *Kur'an ve Hadisler Işığında Geçmişten Günümüze Ehl-i Beyt*, s. 220.

⁷¹ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, III, 342-343.

⁷² Âi-i İmrân 3/31; “De ki: “Allah'ı seviyorsanız bana uyun. Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah affeder ve merhamet eder”.

⁷³ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يُؤْمِنُ عَبْدٌ حَتَّىٰ أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ نَفْسِهِ، وَيَكُونَ عَتَرَتِي أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ عَتَرَتِهِ

Ehl-i beyt'i sevmenin gerektiğine işaret etmektedir. Heysemî (ö. 807/1405) bu rivâyetin senedinde, Muhammed b. Abdurrahman b. Ebû Leylâ isimli *seyyiu'l-hıfz* olan bir râvînin olduğunu ifade etmekte ve bu hadisin kaynak ve delil değerinde olmadığını belirtmektedir.⁷⁴

İbn Mâce ve Tirmizî'nin naklettiği rivâyette ise “Allah’a yemin ederim ki, bir kimsenin kalbine, Allah’ı ve Resûlü için sizi (Ehl-i beyt) sevmedikçe iman girmez”⁷⁵ buyurularak Ehl-i beyt’e sevgi ve saygı gösterilmesi istenmektedir. Tirmizî, bu rivâyetin hasen - sahîh olduğunu bildirmektedir. Bununla birlikte bu rivâyetin senedinde zayıf râvîler bulunduğu için bu rivâyete zayıf hükmünü verenler de olmuştur.⁷⁶

Sahîh-i Buhârî’de yer alan rivâyette, Hz. Ebû Bekir Ehl-i beyt’in koruyup gözetilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir: “Muhammed’i (s.a.v.) ehlinde koruyup gözetiniz.”⁷⁷ Ayrıca Hz. Ebû Bekir, *Buhârî*’de yer alan rivâyette, Ehl-i beyt’e hizmet etmenin kendi akrabalarına hizmet etmekten daha sevimli olduğunu ifade etmektedir: “Nefsim elinde olan Allah’a yemin ederim ki, bana Resûllullah’ın akrabalarına hizmet etmek, kendi akrabalarıma yardım etmekten daha sevimlidir.”⁷⁸ Bu rivâyetlerde, Resûl-i Ekrem’in en yakın dostu olan Hz. Ebû Bekir’in Ehl-i beyt’e büyük bir sevgi ve hürmet beslediği görülmektedir.

Şîa düşüncesinde ise Ehl-i beyt sevgisi, dinin en önemli farzlarından biri ve imanın şartlarından biridir. Şîa, Ehl-i beyt’in aşırı bir sevgiyle sevilmesi gerektiğini vurgulamış ve Ehl-i beyt mensuplarının mâsum ve üstün insanlar olduğuna inanmıştır. Dolayısıyla Şîa’nın bu anlayışı rivâyetlere de yansımıştır. Şîa hadis kaynaklarında, Ehl-i beyt’i sevmenin İslâm’ın temeli olduğunu bildiren,⁷⁹ Ehl-i beyt sevgisinin en

Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, III, 88, Taberânî, *el-Mucemü'l-evsat*, VI, 59.

⁷⁴ Nüreddin el-Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*(I-II), (thk.: Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî, Dâr'ul-Me'mûn li't-Tûrâs), VII, 184.

⁷⁵ لَا يَدْخُلُ قَلْبَ رَجُلٍ الْإِيمَانُ حَتَّى يُحِبَّكُمْ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ ، وَرَسُولِهِ

Müsned, thk.: Şuayb Arnavût, III, 295 (hadis no:1772), XXIX,57 (hadis no: 17516); Tirmizî, “Menâkıb”, 28; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 85.

⁷⁶ *Müsned*, thk.: Şuayb Arnavût, III, 295 (hadis no:1772 dipnotu).

⁷⁷ «ارْتَبُوا مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي أَهْلِ بَيْتِهِ» Buhârî, “Megâzî”, 38; Müslim, “Cihâd” 52.

⁷⁸ فَتَكَلَّمَ أَبُو بَكْرٍ فَقَالَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَفَرَابَهُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحَبُّ إِلَيَّ أَنْ أَصِلَ مِنْ قَرَابَتِي Buhârî, “Ashabu'n-Nebiy (Fezâil)”, 12.

⁷⁹ Resûllullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “İslâm’ın temeli; benim ve Ehl-i beyt’imi sevmektir.”; *Kenzü'l Ummâl*, 5.bs. thk.: Bekrî Hâyyânî, (Müessesetü'r-Risâle,1401/1981); XII, 105 (h.no:34206). İmam

üstün ibadet olduğunu ifade eden,⁸⁰ Ehl-i beyt'e düşmanlık etmenin küfür olduğunu belirten⁸¹ ve kıyamet günü Ehl-i beyt sevgisinden sorguya çekileceğini⁸² aktaran birçok rivâyet vardır.

Ehl-i beyt sevgisinden bahseden rivâyetlerden Ehl-i beyt'in sevilmesi gerektiği sonucunu çıkarmak mümkündür. Ehl-i sünnet ve Şîa, Ehl-i beyt'in sevilmesinin gerekliliği hususunda ittifak etmişken, Ehl-i beyt sevgisinin İslâm dinindeki konumu ve Ehl-i beyt sevgisindeki ölçü hususunda ihtilâf etmişlerdir. Şîa'ya göre Ehl-i beyt sevgisi İslâm'ın temeli ve iman esaslarından iken, Ehl-i sünnet'e göre ise imanın kemâle ermesi için bir şarttır.

Sonuç olarak Ehl-i sünnet ve Şîa kaynaklarındaki rivâyetler, Ehl-i beyti sevmenin gerekliliğine delâlet eder. Ehl-i beyt sevgisini ifade eden rivâyetler Buhârî ve Müslim gibi birinci derece güvenilir kaynaklarda yer almayıp ikinci derece güvenilir kaynaklarda yer almaktadır. Buna ilave olarak Ehl-i beyt sevgisini anlatan bu rivâyetlerin birçoğunun senedinde problemler görülmektedir. Bu sebeple bazı araştırmacılar, bu hadislerin itikatta delil olarak kullanılmayacağını belirtmekte ve bu hadislerden Ehl-i beyt sevgisinin farz olduğu sonucunun çıkarılmayacağını ifade etmektedir.⁸³

Ayrıca Şîa'nın Ehl-i beyt sevgisinin farz olduğunu ispatlamak için kullandığı rivâyetlerin çoğunluğunun imamlar tarafından aktarıldığı görülmektedir. Bununla birlikte Şîa'nın bu iddiasını delillendirmek için Ehl-i sünnet kaynaklarına başvurarak iktibas ettiği rivâyetlerin birçoğuna, Ehl-i sünnet muhaddislerinin zayıf ve mevzû hükmü verildiği görülmektedir.

Sâdık; "Kim bizim hakkımızı tanıyıp da bizi severse, Allah Tebâreke ve Teâlâ'yı sevmiştir."; Kuleynî, *el-Kâfî*, VIII, 129.

⁸⁰Hz. Peygamber (a. s.); "*Bil ki, Allah'a ibadetin evveli O'nu tanımaktır; sonra bana inanmaktır. Allah'ın beni, müjdeleyici ve korkutucu olarak bütün insanları O'na davet etmek için parlak bir lamba olarak bütün insanlara gönderdiğine ikrâr etmek, sonra Allah'ın kendilerinden her türlü kötülüğü giderdiği ve tertemiz kıldığı Ehl-i beyt'imi sevmektir.*"; Şeyh Tûsî, *el-Emâli*, 1.bs., (Kum: Dâru's-Sekâfe, 1414), s.526. İmam Sâdık; "Her ibadetin üstünde bir ibadet var; biz Ehibeyt'i sevmek ise ibadetlerin en üstünüdür."; Berkî, *el-Mehâsin*, (thk.: Seyyid Celâleddin Hüseyinî, 1330, 1380), I, 150; Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXVII, 91.

⁸¹ İmam Bâkır; "Bizi sevmek imân, bize düşmanlık etmek ise küfürdür"; Kuleynî, *el-Kâfî*, I, 188.

⁸² Hz. Peygamber; "*İnsanın sorguya tabi tutulacağı ilk şey, biz Ehl-i beyt'i sevmektir*"; Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXVII, 79.

⁸³ M. Bahaüddin Varol, "Ehl-i beyt sevgisi nedir? Nasıl olmalıdır?", *İstem*, Yıl:1, Sayı:2, 2003, s. 121.

C. HADİSLERDE EHL-İ BEYT'E SALÂVAT GETİRMEK

Salavât,⁸⁴ Arapça'da salât kelimesinin çoğulu olup “dua, rahmet, istiğfar” gibi anlamlara gelmektedir.⁸⁵ Türkçe’de ise, Hz. Muhammed ve onun Ehl-i beyt’ine saygı göstermek için okunan dualara salavât denilmektedir.⁸⁶ Hadis kaynaklarında birçok salavât duası yer almaktadır. Ehl-i sünnet kaynaklarında yer alan hadislerde Ehl-i beyt’ine de salavât getirilmesi gerektiği ifade edilmektedir. *Buhârî*’nin tahrir ettiği bir hadiste Hz. Peygamber kendisine nasıl salavât getirileceğini soran sahâbîlere şu şekilde cevap vermiştir: “Allah’ım! İbrahim’in Ehl-i beyt’ine rahmet ettiğin gibi Muhammed’e ve Muhammed’in Ehl-i beyt’ine de rahmet et. Şüphesiz ki Sen övülen ve şanı büyük olansın. Allah’ım! İbrahim’in Ehl-i beyt’ini mübarek kıldığın gibi, Muhammed’i ve Muhammed’in Ehl-i beyt’ini de mübarek kıl. Şüphesiz ki Sen övülen ve şanı büyük olansın.”⁸⁷ Buhârî’de yer alan bu hadisin başka versiyonunda ezvâc-ı tâhirât ve zürriyeti de ilave edilmiştir.⁸⁸

Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında, Hz. Peygamber’e (s.a.v.) ve Ehl-i beyt’ine salavât getirilmesi gerektiğini ifade eden birçok rivâyet yer almaktadır. Ehl-i sünnet âlimleri, salavâtın peygamberleri anmanın yolu olduğunu belirtmiş⁸⁹ ve peygamber olmayan kimselere müstakil olarak salavât getirilip getirilemeyeceğini tartışmışlardır. Bazı Ehl-i sünnet âlimleri, Hz. Peygamber’e salavât getirdikten sonra Ehl-i beyt’ine salavât getirilmesinde hiçbir sakınca bulunmadığını ifade etmiştir. Onlar, peygamber dışındaki kimselere müstakil olarak salavât getirilmesinin câiz olmadığı görüşünü savunmuşlardır. Bu âlimlerin bir kısmına göre, Hz. Ali gibi peygamber olmayan kişilere müstakil salavât getirmek mekruhken diğer bir kısmına göre peygamber olmayan

⁸⁴ Ayrıntılı bilgi için bk.; Yusuf, Açık, “Kutlu Peygamber’in Dilinden Ehl-i beyt”, *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi*, 2014, sayı: 23, s.12-15.

⁸⁵ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, “Sâlâ” md. XIV, 464.

⁸⁶ *Türk Dil Kurumu Sözlüğü*; <http://sozluk.gov.tr> (erişim tarihi:23.06.2019)

⁸⁷ فَكَيْفَ الصَّلَاةُ عَلَيْكَ؟ قَالَ: " قُولُوا: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ "

Buhârî, “Tefsir”, 10, Müslim, “Salât”, 66.

⁸⁸ قُولُوا: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ. اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ. اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ. اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ. ” Buhârî, “Deavât”, 33.

⁸⁹ Ebüssüüd Efendi, *İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerîm*, VII, 114.

kimselere salavât getirmek haramdır.⁹⁰ Öte yandan bazı Ehl-i sünnet âlimlerine göre ise peygamber olmayanlara müstakil olarak salâvat getirilmesi câiz görülmüştür. Bu görüşlerine delil olarak bir rivâyette Hz. Ali'nin Hz. Ömer'e "*sallahu aleyk*" şeklinde dua etmesini göstermişlerdir. Bu âlimlerine göre Hz. Ali'nin ismi anıldıktan sonra "*aleyhi's-selâm*" demek câizdir.⁹¹

Şîa hadis kaynaklarında, Ehl-i beyt'e salavât getirilmesi gerektiğini ifade eden birçok rivâyet mevcuttur. Bu rivâyetlerin bir kısmı, anlam ve metin yönünden Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında yer alan rivâyetlerin aynısı ya da benzerleridir. Bu rivâyetlerin bazıları ise Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında geçmemektedir.⁹² Öte yandan Şîa hadis kaynaklarında, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) salavât getirip Ehl-i beyt'e salavât getirmeyenlerin cennetin kokusunu dahi alamayacağını, sadece Hz. Peygamber'e getirilen salavâtın eksik olduğunu ve Hz. Peygamber'e salavât getirip de Ehl-i beyt'e salavât getirmeyenlerin Ehl-i beyt'e zulüm ettiğini belirten rivâyetler bulunmaktadır.⁹³ Şîa kaynaklarında bulunan rivâyetlerde de ifade edildiği gibi Şîa düşüncesinde sadece Hz. Muhammed'e (s.a.v.) getirilen salavât nâkıstır.⁹⁴ Salavâtın tam olması için Hz. Peygamber ve onun Ehl-i beyt'ine birlikte gönderilmesi gerekmektedir. Hatta bazı Şîi âlimler, Muaviye'nin Hz. Ali'ye düşmanlığından dolayı İslâm tarihinde ilk defa salavâttan Ehl-i beyt anlamına gelen "Âl" kelimesini çıkardığını söylemiş ve onun

⁹⁰ Ebü'l-Berekât en-Nesefî, *Medârikü't-tenzîl (I-III)*, (Dâr'ul-Kelimi't-Tayyib, Beyrut, 1419/1998, Birinci Baskı) III, 44; Nevevî, *el-Ezkâr*, (thk.: Abdulkadir el-Arnâvût, Dâru'l-Fikr li'l-Tıbbâ ve'n-Neşr, Beyrut, 1414/1994) s. 118.

⁹¹ İbn Teymiyye, *el-Fetâvâ'l-Kübrâ(I-VI)*, 1.bs., (Dâr'ul-Kütüb'il-İlmiyye, 1408/1987), I, 55; İmâm Mâlik, İmâm Şâfî ve Hanbelilerden bir grup âlime göre Peygamberler dışındaki kimselere salavât getirmek câiz görülmemiştir. İmâm Ahmed b. Hanbel ve bazı âlimlere göre Hz. Ali gibi peygamber olmayan kimselere salavât getirmek câizdir. Bu âlimler, görüşlerine delil olarak bir rivâyette Hz. Ali'nin Hz. Ömer'e "*sallahu aleyk*" şeklinde dua etmesini göstermişlerdir. İbn Teymiyye, peygamber olmayanlara salavât getirmenin câiz olduğunu belirten görüşün doğru olduğunu ifade etmiştir. O, Hz. Muhammed'in (a.s.) ismini anmadan başkasına müstakil olarak salavât getirmenin, peygamberlerin şîârı olan bir hususu(salavât) başkasına has kılmak olduğunu belirtmiştir. Bundan dolayı peygamber olmayanlara müstakil olarak salavât getirmenin bidat olduğu dile getirmiştir.

⁹² Kuleynî, *el-Kâfî*, II, 491-494, Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XCI, 63.

⁹³ Hz. Peygamber (s. a. v.): "*Her kim bana salavât gönderir de âlime (Ehl-i beytime) göndermezse, beş yüz yıllık mesafeden insanların kokladığı cennetin kokusunu dahi alamaz.*"; Şeyh Sadûk, *el-Emâlî*, s. 267.

Cafer es-Sâdık şöyle demiştir; "Babam (İmâm Bakır) adamın birinin Kâbe'nin perdesini tutarak şöyle dediğini duydu: 'Allahumme Salli Alâ Muhammed' babam ona buyurdu ki: 'Ey Allah'ın kulu! Salavâtı eksik gönderme ve biz Ehl-i beyt'e zulüm etme.'"; Kuleynî, *el-Kâfî*, II, 495.

⁹⁴ Resûlullah (s. a. v) şöyle buyurmuştur: "*Bana ebter ve eksik salavât göndermeyin.*" Denildi ki: "*Ebter ve eksik salavât nedir?*" Ya Resûlullah! Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "*Allahumme Salli alâ Muhammed*" deyip durmayın, belki "*Allahumme Salli alâ Muhammed ve Âl-i Muhammed*" deyin." Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, V, 209.

Ahzâb sûresinin 56. âyetinin mânasını tahrif ettiğini öne sürmüşlerdir.⁹⁵ Şîa’da ise Ehl-i sünnet’in aksine yalnızca Ehl-i beyt’e salavât getirmek önemli bir husustur. Şîa’nın önemli hadis kaynaklarından biri olan Meclisî’nin (ö. 1111/1699) cem türü eseri *Bihâru’l-envâr*’da Hz. Ali, Hz. Fâtıma Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve diğer Ehl-i beyt imamlarına müstakil olarak salavât getirilmiştir.⁹⁶ Ayrıca *Bihâru’l-envâr*’da bulunan bir rivâyette Hz. Fâtıma’ya salavât getirenin günahlarının bağışlanacağı ve cennette Hz. Peygamber’le birlikte olacağı nakledilmiştir.⁹⁷ Bu sebeple Şîa kaynaklarında Hz. Ali gibi Ehl-i beyt’e mensup fertlerin isminden sonra “*aleyhi’s-selâm*” ifadesi yazılır.⁹⁸

Ehl-i sünnet muhaddislerinden Sehâvî (ö. 902/1497), Şîa kaynaklarında geçen Hz. Peygamber’den “*Bana ‘Allahumme salli alâ Muhammed’ diyerek eksik ve ebter salavât göndermeyin, ‘Allahumme salli alâ Muhammed ve Âl-i Muhammed’ deyin*” şeklinde nakledilen rivâyetin senedinin olmadığını ifade etmektedir.⁹⁹ Nitekim Osman Hamîs bu rivâyeti birçok Ehl-i sünnet tefsir ve hadis kaynağında araştırdığını belirtmiştir. O, bu rivâyetin hiçbir Ehl-i sünnet kaynağında yer almadığını ifade etmiş ve bu rivâyetin Ticânî fırkasının yalanlarından biri olduğunu vurgulamıştır.¹⁰⁰

Öte yandan yaptığımız araştırmalar neticesinde Şîa hadis kaynaklarında Ca’fer es-Sâdık’ın babası İmam el-Bâkır’dan “*Allahumme Salli alâ Muhammed*” diyerek salâvat getirenin salavâtının eksik olduğu belirten ve eksik salavât getirenin Ehl-i beyt’e zulüm ettiğine delâlet eden rivâyetin¹⁰¹ Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında geçmediğini ve Hz. Peygamber’e muttasıl olarak ulaşan bir senedinin olmadığını tespit ettik.

Şîa kaynaklarında Hz. Peygamber’den (s.a.v.) “*Kim bana salavât gönderip de Ehl-i beytime salavât göndermezse beş yüzyıl öteden dahi cennetin kokusunu alamaz*”

⁹⁵ Şîi âlim, Ayetullah Garevî bir rapörtajında kesik salavâtın mucidinin Muaviye olduğunu söylemektedir; [http://medyasafak.net/haber/724/ayetullah-garev%C3%AE--kesik-sal%C3%A2vatin-mucidi-mu%C3%A2viye-dir\(erişim_tarihi:20.06.2019\)](http://medyasafak.net/haber/724/ayetullah-garev%C3%AE--kesik-sal%C3%A2vatin-mucidi-mu%C3%A2viye-dir(erişim_tarihi:20.06.2019)).

⁹⁶ Meclisî, *Bihâru’l-envâr*, XCI, 74-75.

⁹⁷ Hz. Fâtıma şöyle buyurmuştur: “Allah Resulü bana dedi ki: ‘Ey Fâtıma! Her kim sana salavât gönderirse, Allah onu bağışlar ve ben cennetin her neresindeysem onu bana mülhak eder.’”; Meclisî, *Bihâru’l-envâr*, XLIII, 55, XCVII, 194.

⁹⁸ Kuleynî, *el-Kâfî*, II, 495.

⁹⁹ Sehâvî, *el-Kavlu’l-Bedi’ fi’s-Salâti ale’l-Habibi’s-Şefî’*, (Dâru’r-Reyyân li’t-Turâs) s. 55.

¹⁰⁰ Osman el-Hamîs, *Keşfu’l-Cânî Muhammed et-Ticanî*, 3.bs., s. 60.

¹⁰¹ Kuleynî, *el-Kâfî*, II, 495.

şeklinde nakledilen rivâyetin Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında yer olmadığını tespit ettik ve bu rivâyetin “...Hz. Hüseyin > Babası Hz. Ali > Dedesi Hz. Muhammed” kanalıyla Şîa kaynaklarında geçtiğini gördük.¹⁰² Öte yandan *Bihâru'l-envâr*'da bulunan bir rivâyette Hz. Fâtıma'ya salavât getirenin günahlarının bağışlanacağını ve onun cennette Hz. Peygamber'le birlikte olacağını ifade eden rivâyetin Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında bulunmadığı sonucuna ulaştık.

Netice itibariyle Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında Hz. Peygamber'den sonra Ehl-i beyt'e salavât getirilmesi gerektiğini ifade eden rivâyetler yer almaktadır. Yalnızca Ehl-i beyt'e salavât getirilmesi hususunda ise Ehl-i sünnet ulemâsı ihtilâfa düşmüştür. Kimi âlimlere göre Ehl-i beyt'e müstakil salavât getirmek haramken, kimilerine göre mekruh, bazılarına göre câizdir. Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında yalnızca Ehl-i beyt'e salavât getirilmesi gerektiğini ifade eden herhangi bir rivâyet yer almazken, Hz. Ali'nin Hz. Ömer'e salavât duası sigasıyla “*sallâhu aleyk*” dediği nakledilmiştir. Şîa kaynaklarında ise yalnızca Hz. Peygamber'e gönderilen salavâtın eksik olduğunu ifade eden, bu şekilde salavât getirenlerin Ehl-i beyt'e zulüm ettiği için cennete giremeyeceğini belirten ve Ehl-i beyt fertlerine müstakil olarak salavât getirilmesi gerektiğini ortaya koyan birçok rivâyet yer almaktadır. Şîa kaynaklarında yer alan bu rivâyetlerin çoğunun, Ehl-i sünnet kaynaklarında geçmediği, Ehl-i sünnet kaynaklarında yer alanların ise Ehl-i sünnet muhaddisleri nezdinde zayıf veya mevzû olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu rivâyetlerde dikkat çeken diğer bir husus, söz konusu rivâyetlerin imamlar ve Şîî râvîler kanalıyla nakledilmiş olmasıdır.

---

¹⁰² Şeyh Sadûk, *el-Emâlî*, s. 267.

D. HADİSLERDE EHL-İ BEYT'LE TEVESSÜL ETMEK

Teveessül,¹⁰³ Arapça kökenli bir sözcük olup Allah'a yaklaştıran bir iş yapmak anlamına gelen “vessele (وَسَّلَ- تَوْسِيلاً إِلَى)” fiilinden türemiştir.¹⁰⁴ Terim olarak teveessül ise, “sâlih amelleri veya Allah katında değerli kişileri aracı yaparak Allah'a yakın olmaya çalışmak ve Allah'tan yardım istemek” anlamındadır. Ehl-i sünnet ve Şîa hadis kaynaklarında Hz. Peygamber ve ashâbıyla teveessül etmekle ilgili birtakım hadisler yer almaktadır.¹⁰⁵ Meselâ Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında yer alan bu rivâyetlerden birinde Hz. Ömer, Hz. Peygamber'in vefatından sonra kıtlık döneminde Hz. Peygamber'in amcası Hz. Abbas'la teveessül ederek Allah'tan yağmur yağdırmasını istemektedir. Hz. Ömer, Hz. Abbas'ı vesile kılarak “*Allahım, Peygamberimiz ile Sana teveessül ederdik de bize yağmur verirdin, (şimdi ise) Peygamberimiz'in amcası ile Sana teveessül ediyoruz, bize yağmur ver*” şeklinde dua etmiştir. Bu duanın sonrasında ise yağmur yağmıştır.¹⁰⁶

Hadisin metninde de belirtildiği gibi Hz. Ömer, Allah Resûlü'nün Ehl-i beyt'inden olan amcası Hz. Abbas'la teveessül etmiştir. Bazı Ehl-i sünnet âlimlerine göre bu rivâyet, Ehl-i beyt ve sahâbeyle teveessül etmenin câiz olduğunu göstermektedir. Nitekim Sübkî (ö. 756/1355),¹⁰⁷ Şevkânî (ö. 1255/1839)¹⁰⁸ ve Zâhid el-Kevserî (1879-1952)¹⁰⁹ gibi birçok âlime göre sahâbe ve Ehl-i beyt'le yapılan teveessül câizdir. Ayrıca Ehl-i sünnet âlimlerinin çoğunluğuna göre, Ehl-i beyt ve hayatta olmayan salih kimselerle yapılan teveessül câiz görülmüştür. Dahası bazı Ehl-i sünnet âlimleri, salih kimselerle teveessülde bulunmanın câiz olduğuna dâir aklî ve

¹⁰³ Ayrıntılı bilgi için bk.; Zekeriya Güler, “Vesîle ve Teveessül Hadislerinin Kaynak Değeri (Tahric ve Değerlendirme)”, *İLAM Araştırma Dergisi*, 1997, cilt: II, sayı: 1, s. 83-132, “Vesîle ve Teveessül Hadislerinin Kaynak Değeri”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2003, cilt: IV, sayı: 10, s. 45-98.

¹⁰⁴ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, “Vsl” md. XI, 724.

¹⁰⁵ Yusuf Şevki Yavuz, “Teveessül”, *DİA*, XLI, 6, İstanbul, 2012.

¹⁰⁶ كَانَ إِذَا قَحَطُوا اسْتَسْقَى بِالْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، فَقَالَ: «اللَّهُمَّ إِنَّا كُنَّا نَتَّوَسَّلُ إِلَيْكَ بِنَبِيِّنَا فَاسْتَسْقِينَا، وَإِنَّا نَتَّوَسَّلُ إِلَيْكَ بِعَمِّ نَبِيِّنَا فَاسْتَسْقِينَا» Buhârî, “İstiska”, 3(1010); “Fedâilü ashâbi'n-Nebi”, 11(3710).

¹⁰⁷ Sübkî, *Şifâü's-sekâm*, Kahire 1318, s. 133-4; Yusuf Açikel, Kutlu, “Peygamber'in Dilinden Ehl-i beyt”, *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi*, 2014, sayı: 23, s. 12-15.

¹⁰⁸ Teveessül ile ilgili tartışmalar ve Şevkânî'nin görüşü için bk.; Şevkânî, *ed-Dürri'n-Nadîd fi İhlâsî Kelimeti't-Tevhîd*, (Dâru İbn Huzeyme, 1414), s. 18-27.

¹⁰⁹ Teveessülle ilgili ayrıntılı bilgi için bk.; el-Kevserî, *Mahku't-Tekavvul fi Meseleti't-Teveessül, el-Mektebet'ül-Ezheriyye li't-Türâs*, (Kahire/2016); Türkçe Tercümesi için; https://www.academia.edu/7929563/Mahku_t-Tekavvul_f%C3%AE_Meseleti_t-Teveess%C3%BCI_%C4%B0mam_Zahid_el-Kevseri

naklî birçok delil göstermişler ve bu konuyla ilgili müstakil eserler kaleme almışlardır.¹¹⁰

Bazı selefî âlimlere göre, Hz. Ömer'in Resûl-i Ekrem'in amcasıyla tevessülde bulunması, şahısları aracı kılarak Allah'tan yardım istemek mânasında değildir. Bu âlimlere göre Hz. Ömer'in Hz. Abbas'a tevessül etmesi, bir kimseden dua istemek anlamına gelmektedir.¹¹¹ Öte yandan bu görüşü benimseyen selefî âlimlere göre hayatta olmayan kimseleri aracı kılarak Allah'tan yardım istemek caiz görülmemiştir. Bu âlimlere göre, ölülerle tevessülde bulunmanın caiz olması durumunda Hz. Ömer Hz. Abbas'la değil doğrudan Hz. Peygamber'le tevessülde bulunurdu. Bu görüşü benimseyen selefî âlimler, ölülerden yardım istemenin şirk ve Hıristiyan âdeti olduğunu ifade etmişlerdir.¹¹²

Şîa düşüncesinde ise Kur'ân ve Allah'ın salih ve velî kullarıyla tevessülde bulunmak caiz görülmüştür. Şîa kaynaklarında Hz. Ali ve Ehl-i beyt imamlarının tevessülde bulunduğunu anlatan birçok rivâyet yer almaktadır.¹¹³ Şîa'nın en önemli hadis kaynağı olan *el-Kâfi*'de yer alan bir rivâyette, Hz. Ali'nin namazı bitirdikten sonra “*Allahım! Cömertliğin ile kereminle, kulun ve resûlün olan Muhammed'le ve mukarreb meleklerin ve peygamberlerinle sana yaklaşıyorum*” şeklinde tevessülde bulunarak dua ettiği nakledilmiştir.¹¹⁴ *el-Kâfi* şârihlerinden Meclisî, Şîa'ya göre hadisin senedinde yer alan râvilerin sika ve hadisin senedinin sahîh gibi hasen olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁵ Şîa kaynaklarında tevessülün caiz olduğunu ifade eden bu rivâyete benzer birçok rivâyet bulunmaktadır.¹¹⁶

¹¹⁰ Geniş bilgi için bk. Yusuf Şevki Yavuz, “Tevesül”, *DİA*, İstanbul, 2012, XLI, 6-8,

¹¹¹ İbn Teymiyye, *Kā'ide*, s. 57-75, 113-114, 140-141; Yusuf Şevki Yavuz, “Tevesül”, *DİA*, XLI, 6-8, İstanbul, 2012.

¹¹² Takıyyüddin İbn Teymiyye, *Kā'ide celîle fi't-tevesül ve'l-vesîle*, s. 16-19, 142-171, Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye), İbn Kayyim el-Cevziyye, *Medâricü's-sâlikîn*, Kahire 1403/1983, I, 375; Yavuz, “Tevesül”, *DİA*, XLI, 6-8, İstanbul, 2012.

Hz. Ali, rivâyette şu şekilde dua edilmesini istemektedir: “Allah'ım! En büyük, en kıymetli, gizlenmiş ve saklanmış olan, nur, hak, burhân ve mübîn olan ismin hakkı için senden istiyorum. Muhammed ve Ehl-i beyti ile sana yöneliyorum, senin ve onların hakkı için senden istiyorum ki, Muhammed'e ve Âl-i Muhammed'e salât ve eyle ve onların hakkı için şunları yap”; Küleynî, *el-Kâfi*, II, 583.

¹¹⁴ Küleynî, *el-Kâfi*, II, 545.

¹¹⁵ Meclisî, *Mirât'ul-Ukûl*, XII, 335.

¹¹⁶ “Yüzünün nuru hakkı için senden istiyorum. İzzetinin, kudretinin, ceberûtunun hakkı için senden istiyorum. Melekûtun, sağlam koruman, cem edişin ve bütün erkânın hakkı için, Muhammed ve ondan sonraki vasîlerin hakkı için senden Muhammed'e ve al-i Muhammed'e salat etmeni ve benim için şunu-şunu yapmanı istiyorum”; Küleynî, *el-Kâfi*, II, 584; Meclisî, bu rivâyetin senedinin sahîh olduğunu ifade eder; Meclisî, *Mirât'ul-Ukûl*, XII, 458.

Bununla birlikte Şîa kaynaklarında Hz. Muhammed ile onun Ehl-i beyt'ıyla tevessülde bulunularak Allah'a yaklaşıldığını ifade eden ve Hz. Muhammed ile Ehl-i beyt'ine salavât getirilerek Allah'tan yardım istendiğini ortaya koyan bazı rivâyetler bulunmaktadır.¹¹⁷ Şîa'ya göre bu rivâyetler, sened ve metin bakımından güvenilirdir.¹¹⁸

Şîa kaynaklarında Hz. Fâtîma'nın “*Biz mahlûkât ile Allah arasındaki vesile ve vasıtayız*”¹¹⁹ sözü ve Câ'fer es-Sâdık'ın “*Hepiniz birden Allah'ın ipine yani Allah'ın kitabına sımsıkı sarılın*” âyetinde kastedilen Allah'ın ipi biziz”¹²⁰ ifadesi nakledilerek Ehl-i beyt'le tevessül etmenin önemine değinilmiştir.

Özetle Ehl-i sünnet âlimlerinin çoğunluğuna ve Şîa'ya göre Ehl-i beytle tevessülde bulunmak caizken, Selefî âlimlere göre ise hayatta olmayan kimselerle tevessülde bulunmak câiz görülmemiştir. Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında, Ehl-i beyt'le tevessülde bulunmayı ifade eden pek çok rivâyet bulunmamaktadır. Fakat Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ömer'in Hz. Peygamber'in amcası olan Hz. Abbas'la yağmur yağması için tevessülde bulunduğu nakledilmiştir. Bu rivâyet, Hz. Abbas'ın sahâbeden ve Ehl-i beyt'ten olması sebebiyle Ehl-i beyt'le tevessülde bulunmanın caiz olduğu hususunda delil olarak sunulmuştur. Şîa kaynaklarında ise Ehl-i beytle tevessülde bulunmayı ifade eden birçok rivâyet bulunmaktadır. Bu rivâyetlerin çoğunluğu, Şîa nezdinde muteberdir. Ne var ki Şîa kaynaklarında Ehl-i beyt'le tevessülde bulunmanın cevazına delil olarak gösterilen rivâyetlerin çoğunun Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında yer almaması vurgulanması gereken önemli bir husustur.

---

¹¹⁷ Küleynî, *el-Kâfî*, II, 585.

¹¹⁸ Meclisî, *Mirât'ul-Ukûl*, XII, 460.

¹¹⁹ İbn Ebî'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-Belâğâ*, (Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabî) XVI, 211.

¹²⁰ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXIV, 84.

E. ŞİA VE EHL-İ SÜNNET HADİS KAYNAKLARINDA SEKALEYN HADİSİ

Sekaleyn hadisi, Şîa'nın inanç esasları ve düşünce sisteminde temel dayanak olarak gösterilen hadislerden olup Şîi literatüründe önemli bir yer işgal etmektedir. Sekaleyn hadisi “Size sekaleyni bırakıyorum, onlara sarıldığınız sürece asla sapıklığa düşmezsiniz. Onlar; Allah'ın kitabı ve Ehl-i beyt'im olan ıtretimdir”¹²¹ mealindedir. Sekaleyn kelimesi, Arapça'da “ağır olmak” anlamına gelen “sekale” (سَكَلًا) fiilinden türemiş bir isim olup “kıymetli, değerli, şerefli, korunmuş” gibi anlamlar taşımaktadır.¹²² Bu hadisin metninde Arapça'da “iki ağır ve değerli şey”¹²³ anlamına gelen sekaleyn kelimesi yer aldığı için Sekaleyn hadisi olarak tanınmıştır. Bu hadisin Şîi düşüncede ve literatürde önemli bir konumda olmasının sebebi hadisin metninde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Ehl-i beyt'i ümmetine emanet olarak bırakması ve Ehl-i beyt'e sahip çıkılması gerektiğini açıkça ifade etmesidir. Sekaleyn hadisini Şîa kaynaklarında mühim kılan diğer nokta ise bu rivâyetin Ehl-i sünnet kaynaklarında anlam olarak yer almasıdır.¹²⁴ Aşağıda bunlar müstakil başlıklar hâlinde incelenecektir.

1. Şîa Hadis Kaynaklarında

Bahrânî, Şîa kaynaklarında 82 hadisin anlam yönünden Sekaleyn hadisi içeriğinde nakledildiğini ifade etmiş ve Sekaleyn hadisinin *el-Kâfi*, *Kemâlü'd-din*, *Emâl-i Sâduk*, *Emâl-i Tûsî* gibi Şîa'nın önemli kaynaklarında yer aldığını vurgulamıştır.¹²⁵

Sekaleyn hadisi, *el-Kâfi*'nin Hücce bölümünde bulunan Mü'minlerin emiri Hz. Ali hakkındaki naslara işâret eden bâbta geçmektedir. Bu rivâyet şu şekildedir: “Ben sizin aranızda iki şey bırakıyorum, onlara sarıldığınız sürece sapıklığa düşmezsiniz: Biri Allah'ın kitabı, diğeri de Ehl-i beyt'im olan ıtretimdir. Ey İnsanlar! Dinleyin!

¹²¹ Küleynî, *el-Kâfi*, I, 294.

¹²² İbn Manzûr, *a. g. e.*, “Skî”md, XI, 85-88.

¹²³ İbn Manzûr, *a. g. e.*, “Skî”md, XI, 85-88.

¹²⁴ Bk.; Mazlum Uyar, *Ahbârîlik*, s. 52, *İmâmiyye Şîası'nda Düşünce Ekolleri: Ahbârîlik*, İstanbul, 2000.

¹²⁵ Bahrânî, *Gâyetü'l merâm ve hüccetü'l hisâm*, II, 320-367.

Şüphesiz, Allah'ın mesajını size ulaştırdım. Sizler cennetteki havuzun başında yanıma geleceksiniz. Ben, sekaleyn hakkında nasıl bir tavır takındığınızı size soracağım. Sekaleyn, şanı yüce olan Allah'ın kitabı ve Ehl-i beyt'imdir."¹²⁶ Meclisî, rivâyetin bütün ümmetin kabul ettiği mütevâtir bir haber olduğunu belirtmiştir.¹²⁷ Küleynî'nin eserinde geçen bu rivâyetin devamında Cebrâil'in Resûllullah'dan, kendisinden sonra Hz. Ali'yi mirasçı ve vasî olarak bırakmasını istediği görülmektedir.¹²⁸ Nitekim yukarıda naklettiğimiz Sekaleyn hadisi anlam ve metin itibarıyla Ehl-i sünnet ve Şîa kaynaklarında benzer olarak yer almasına rağmen, *el-Kâfi*'deki bu rivâyetin başında ve sonunda Hz. Ali ve Ehl-i beyt'ini otorite ve yetkili merci kılan lafızların varlığı gözden kaçmamaktadır.

Mirzâ Hüseyin en-Nûrî et-Tabersî'nin (ö. 1320/1902) *Müstedrekü'l-vesâil* isimli istidrak türü eserde geçen sekaleyn hadisi dikkat çekmektedir. Bu rivâyet, Ebu Muhammed Fadl b. Şâzân'ın *Gaybet* kitabından nakledilmiştir. Rivâyete göre Hz. Peygamber, Vedâ haccını yaptıktan sonra kıyâmet alâmetlerini haber vermiş ve rivâyetin sonunda ise şu ifadeleri kullanmıştır: *"Ey insanlar! Ben yakında bu dünyadan göçeceğim. Sizlere emanet olarak bıraktığım ve vasiyet ettiğim hususları koruyup belleyiniz. Ben tutundukça asla sapıtmayacağınız aranızda iki ağır yük (sekaleyn) bırakıyorum: Allah'ın kitabı ve itretim olan Ehl-i beyt'im. Ey insanlar! Ben uyarıcıyım, Ali ise hâdidir. Âkıbet müttakilere aittir. Hamd, Âlemlerin rabbi olan Allah'a mahsustur.*"¹²⁹ Bu rivâyette, Hz. Peygamber'in kendisini uyarıcı ve Hz. Ali'yi hâdi olarak tanımlaması ve onu ümmetine emanet olarak bıraktığı dikkat çekmektedir. Hz. Ali'nin bu rivâyette hâdi olarak tanımlanması, Şîa'ya göre Hz. Peygamber'den sonra ilk halifenin Hz. Ali olması gerektiği anlamına gelmektedir.

'*itre*, Arapça'da "bir kimsenin soyu, akrabaları ve aşireti" anlamlarında kullanılmaktadır.¹³⁰ Sekaleyn hadisinin metninde yer alan 'itre (العتره), özellikle Şîa

¹²⁶ *إِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ أَمْرَيْنِ إِنْ أَخَذْتُمْ بِهِمَا لَنْ تَضِلُّوا- كِتَابُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَ أَهْلُ بَيْتِي عَشْرَتِي أَيُّهَا النَّاسُ اسْمَعُوا وَ قَدْ بَلَّغْتُ إِلَيْكُمْ سِتْرَدُونَ* (Küleynî, *el-Kâfi*, I, 294.)

¹²⁷ Meclisî, *Mirâtu'l-Ukûl*, III,2.bs., 279, (Dârü'l-Kütüb'il-İslâmiyye, 1404.).

¹²⁸ Küleynî, *el-Kâfi*, I, 296.

¹²⁹ Şeyh Nuri Tabersî, *Müstedrek'ül-vesail ve mustanbitü'l-mesâil*, XI, 372-374.

¹³⁰ İbn Mânzur, *A. g. e*, "Atr" md., IV, 538.

kaynaklarında, Hz. Ali'nin ailesi ve akrabaları için kullanılmıştır.¹³¹ Bazı Şîa kaynaklarında yer alan rivâyetlerde, 'itre kavramının kapsamı daraltılmış ve onun Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Hz. Hüseyin'in soyundan gelenlerden oluştuğu belirtilmiştir.¹³²

Şîa'nın 'itre kavramını kendi hadis kaynaklarındaki rivâyetleri delil göstererek daralttığı görülmektedir. Bunda temel kriterin kendi inanç esasları olduğu anlaşılmaktadır. Zira 'itre kavramı birçok Ehl-i sünnet âlimi tarafından Şîa'nın bu kavrama yaklaşımdan daha geniş olarak ele alınmıştır. Bununla birlikte Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında, 'itreyi daha geniş mânada ele alan (Hz. Peygamber'in zekât ve sadaka verilmesi haram olan akrabaları olduğuna dair) rivâyetler mevcutken Şîa'nın bu rivâyetleri görmezden gelerek bu kavramı kendi düşünce sistemine göre ele aldığı göze çarpmaktadır.

Öte yandan Şîa, 'itre ve Ehl-i beyt kavramlarının tanımına on iki imamın da dâhil olduğunu iddia etmektedir. Öyle ki bazı rivâyetlerde yer alan “*Size iki halife bıraktım; Allah'ın kitabı ve itretim olan Ehl-i beyt*”¹³³ ifadelerinde geçen halife kelimesiyle on iki imamın kastedildiğini öne sürmektedir. Buna delil olarak Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında yer alan “*Bu din, hepsi Kureyş'ten gelecek olan on iki halifeye kadar aziz ve güçlü olacaktır*”¹³⁴ rivâyetinde on iki halife kelimesinin kullanılmasını göstermiştir. Şîa, iki rivâyette de halife kelimesinin kullanılmasıyla aynı mânanın kastedildiği ifade etmiş ve bu halifelerin Hz. Ali'nin soyundan gelen imamlar olduğunu belirtmiştir.¹³⁵ Hâlbuki Ehl-i sünnet âlimleri on iki halifeyi on iki imam olarak yorumlamazlar.¹³⁶

¹³¹ Şeyh Sadûk, *Hisal*, 1/65-67; bu eserde yer alan rivâyetlerde sekaleynden büyük olanın Kur'ân, küçük olanın ise Hz. Ali ve onun itreti olduğu nakledilmiştir; أما النقل الأصغر فهو حليف القرآن وهو علي بن أبي طالب و عترته عليهم السلام

¹³² Şeyh Sadûk, *Meâni'l-Âhbâr*, s. 91; rivâyette Hz. Peygamber'e 'itre'nin kim olduğu sorulmuş, Hz. Peygamber de 'itre'nin Ali, Hasan, Hüseyin ve Hüseyinin soyundan gelen imamlar olduğunu bildirmektedir;

فقال: يا رسول الله ومن عترتك؟ قال: علي، والحسن والحسين، والأئمة من ولد الحسين إلى يوم القيامة

¹³³ Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, VI, 153.

¹³⁴ Buhârî, “Ahkâm” 51; Müslim, “İmâret” 5-9 (1821); Tirmizî, “Fiten” 46, (2224).

¹³⁵ Şeyh Zekeriyâ Berakât Dervîş, *Kurratu'l-ayn bihadîs'Sekaleyn*, s. 91, 92, 93.

¹³⁶ Geniş bir değerlendirme için bk. İbrahim Kutluay, “İmâmiyye Şîası Hadis Literatüründe Mehdî'ye Dair Rivayetlerin Sünnî Kaynaklarla Mukayesesi: Mehdî Telakkisi Ehl-i Sünnet'e Şîa'dan mı Geçti? Uluslararası Mehdîlik Sempozyumu, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Sivas 2018, s. 400.

Sekaleyn hadisinin farklı metinlerinde “*temessük*”¹³⁷ ve “*ahz*”¹³⁸ kelimeleri yer almaktadır. Bu kelimelerin yer aldığı ifade Ehl-i beyt’e sarıldığınız / tutunduğunuz / uyduğunuz sürece sapıklığa düşmezsiniz” şeklinde tercüme edilmiştir. Şîa, bu kelimelerin mânaları itibarıyla Ehl-i beyt’e ve onların soyundan gelen imamlara ittibâ’ etmenin farz olduğuna işaret ettiğini ifade etmiştir.¹³⁹ Şîî âlimler bu iddialarını Münâvî (ö. 1031/1622), Hâkim (ö. 405/1014), İbn Hacer el-Heytemî (ö. 974/1567) gibi Ehl-i sünnet hadis âlimlerinin, bu hadisin şerhlerinde belirttikleri Ehl-i beyt’e sarılmayı, tutunmayı ve uymayı ifade eden bazı görüşlerini kullanarak desteklemeye çalışmışlardır.¹⁴⁰

İbn Hacer el-Heytemî, Ehl-i beyt’in Allah’ın kitabını ve Hz. Peygamber’in sünnetini en iyi bilen ve uygulayan topluluk olduğu için Hz. Peygamber’in onları ümmetine örnek nesil olarak gösterdiğini belirtmiştir. O, Resûlullah’ın ümmetine Ehl-i beyt’e sevgi ve saygı gösterilmesini ve onların haklarının korunması tavsiye ettiğini bildirmiştir.¹⁴¹ Ayrıca el-Heytemî, Ehl-i beyt’in Sünnet’e tabî olduğu sürece yeryüzündeki en şerefli aile ve en pak nesil olduğuna dikkat çekmiştir.¹⁴² el-Heytemî, Ehl-i beyt’in genel mânada Hz. Peygamber’in akrabaları ve sevenleri olduğunu dile getirmiş, özel mânada ise Hz. Peygamber’in beş kişiden oluşan ev halkı olduğunu ifade etmiştir.¹⁴³

Münâvî ve Hâkim ise Hz. Peygamber’in, Ehl-i beyt’e temessük ve ihtiram etmeyi tavsiye ettiğini belirtmişlerdir. Hâkim, Ehl-i beyt’in aslında ilmiyle amel eden âlimler olduğunu ifade ederken, Münâvî (ö. 1031/1622) de Ehl-i beyt’in, Ehl-i kisâ ve Hz. Peygamber’in zekât ile sadaka alması haram olan akrabaları olduğunu nakletmiştir.¹⁴⁴

¹³⁷ Tirmizî, “Menâkıb”, 31; إني تارك فيكم ما إن تمسكتم به لن تضلوا بعدى;

¹³⁸ Küleynî, *el-Kâfî*, I/294; “onlara sarıldığınız sürece sapıklığa düşmezsiniz.”; “إني تارك فيكم أمرين إن أخذتكم بهما لن تضلوا”

¹³⁹ Seyyid Ali el-Huseynî el-Meylânî, *Hadisu’s-Sekaleyn*, 1.bs., (Kum: Merkez’ül el-Ebhâs’il-Akâidiyye, 1421) s. 23, Ebû Halîfe Ali Muhammed el-Kadîbî, *Hadîs’s-sekaleyn beyne’s-Sünnet’i ve’s-Şîa*, 1.bs., (yy:1429/2008), s. 25-26.

¹⁴⁰ Şeyh Zekeriyyâ Berakât Dervîş, *Kurratu’l-ayn bihadîs’Sekaleyn*, s. 56, Seyyid Ali el-Huseynî el-Meylânî, *Hadisu’s-Sekaleyn*, s. 23, 24, 25, 26.

¹⁴¹ İbn Hacer el-Heytemî, *es-Savâ’iku’l-muhrika*, 1.bs., (Lübnan: Müesset’ür-Risâle, 1417/ 1997) , II, 442.

¹⁴² İbn Hacer el-Heytemî, *es-Savâ’iku’l-muhrika*, II, 653.

¹⁴³ İbn Hacer el-Heytemî, *es-Savâ’iku’l-muhrika*, II, 655.

¹⁴⁴ Münâvî, *Feyzü’l-Kadîr şerhu’l-Câmî’i’s-sağîr*, 1.bs., (Mısır: el-Mektebetü’t-Ticâriyyetü’l-Kübrâ, 1356/1937) II, 174, III, 14.

Dikkat çekicidir ki Ehl-i sünnet hadis âlimleri, eserlerinde Ehl-i beyt'in tanımını ve muhtevâsını, Şîa'nın tanımından farklı olarak ele almış ve imâmet kavramından hiç bahsetmemişlerdir. Şîa'nın, Ehl-i sünnet âlimlerinin hadisin şerhinde geçen Ehl-i beyt kavramıyla ilgili yorumlarını, kendi mezhebinin perspektifinden ele alarak yorumladığı ve bu yorumlarla kendi iddiasını desteklemeye çalıştığı görülmektedir. Ehl-i sünnet kaynaklarında yer alan sekaleyn hadisinin farklı rivâyetlerinin metinlerinde, Ehl-i beyt'e sarılmanın ve tutunmanın emredildiği âşikardır. Bu rivâyetlerde, Ehl-i beyt'e sarılmanın ve tutunmanın tavsiye edilmesiyle Ehl-i beyt'in haklarının gözetilmesi ve onlara saygı gösterilmesi gerektiğinin kastedildiği açıkça görülmektedir. Bu rivâyetlerde, Şîa'nın iddia ettiği gibi Ehl-i beyt'i, siyâsî, hukukî ve dinî otorite olarak gösteren hiçbir delil bulunmamaktadır. Dolayısıyla Şîa, bu rivâyetlerde yer alan Ehl-i beyt'e sarılmayı ve tutunmayı tavsiye eden emirleri, kendi mezhebinin inanç esaslarıyla temellendirerek (beş kişi ve onun soyundan gelenlerle sınırladığı) Ehl-i beyt'i mutlak dinî ve siyâsî otorite olarak göstermeye çalıştığı görülmektedir.

Şîa, hadiste Hz. Peygamber'in, Kur'ân ve Ehl-i beyt'i birlikte zikrederek Ehl-i beyt'e tâbi olanın sapıklığa düşmeyeceğini belirtmesini, Ehl-i beyt'in ismetine delil olarak göstermiştir. Şîa, Ehl-i beyt'in Kur'ân'la birlikte zikredilmesinin Ehl-i beyt'in de Kur'ân gibi hatasız ve korunmuşluğuna delil olduğunu iddia etmiştir. Şîa, Hz. Peygamber'in Ehl-i beyt'e tâbi olanın sapıklığa düşmeyeceğini ifade buyurmasının, Ehl-i beyt'in yolunun ve öğretilerinin hatasızlığını ispat ettiğini iddia etmiştir.¹⁴⁵

Seyyid Ali el-Huseynî el-Meylânî, Ehl-i beyt'in yolu ve öğretilerinin hatalı olması durumunda, Hz. Peygamber'in Ehl-i beyt'e tutunma ve tâbi olmayı tavsiye etmeyeceğini belirtmiştir. Buna dayanarak Ehl-i beyt'in yolunun ve öğretilerinin hatasız olduğunu ve Ehl-i beyt'in fertlerinin masûm olduğunu vurgulamıştır.¹⁴⁶ Şîa, Ehl-i beytin mâsum olduğunu belirten bu görüşlerini desteklemek için Ali el-Kârî'nin (ö. 1014/1605) bu hadisin şerhinde yer alan "*Hakiki mânada Ehl-i beyt'ten olanların hayatı, Hz. Peygamber'in yoluna ve şeriatına uygun olur*" ifadelerini kullanmıştır.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Bk. Seyyid Ali el-Huseynî el-Meylânî, *Hadisü's-sekaleyn*, s. 26.

¹⁴⁶ Seyyid Ali el-Huseynî el-Meylânî, *Nefahât'ül-ezher fî hulâsati ukubât'il-envâr*, (yy: Merkezü'l-Hakâik'il-İslâmiyye, ty.) II, 266-267.

¹⁴⁷ Şeyh Zekeriyâ Berakât Dervîş, *Kurratu'l-Ayn Bihadîs'Sekaleyn*, s. 68; Ali el-Kârî, *Mirkâtul-mefâtiḥ şerhu mişkâtu'l-mesâbih*, 1.bs., (Beyrut: Daru'l-fikr, 1422/2002), IX, 974.

Şîa'nın Ali el-Kârî'nin bu ifadelerinden Ehl-i beyt'in mâsum olduğunu sonucuna ulaşma çabasının subjektif bir yaklaşım gibi görülmektedir. Çünkü Ali el-Kârî, gerçek Ehl-i beyt'in fertlerinin hayat tarzının Hz. Peygamber'in sünnetine uygun olduğunu ifade etmiş ve Ehl-i beyt mensuplarının mâsum ve günahsız olduğunu belirtmemiştir. Kaldı ki hadisin metninde, Ehl-i beyt'in Kur'ân'la birlikte zikredilmesi, Ehl-i beyt'in mâsum olduğuna delâlet etmez; çünkü Kur'ân'ın korunmuş olduğu hususunda sabit nas ve Müslümanların icmâsı bulunmaktadır.¹⁴⁸ Ehl-i beyt'in mâsum olması ise ihtilâflı olan konulardan biridir. Ayrıca hadis metinlerinde bir kavramın Kur'ân-ı Kerîm'le birlikte yer alması onun korunmuş olduğu anlamına gelmez. Bu rivâyetin metninde, Ehl-i beyt'in Allah'ın kitabı gibi korunmuş olduğunu beyan eden bir ifade geçmemektedir.

Bir diğer nokta ise ilgili rivâyette yer alan Ehl-i beyt'e temessükten maksadın onlara muhabbet etmek ve onların haklarını gözetmek olduğu belirtilmiştir. Nitekim Ehl-i beyt'e veya 'itreye sarılmanın emredilerek onlara sarılanın sapıtmayacağını belirten ifadelerde ise Ehl-i beyt veya 'itre, "Sünnet" anlamında kullanılmış olabilir. Zira Ehl-i beyt'i önemli ve değerli kılan husus, onların Hz. Peygamber'in akrabaları olmalarından ziyade Hz. Peygamber'in hayat tarzını en iyi bilen topluluk olmasıdır. Burada, Ehl-i beyt ve 'itre kavramlarından maksadın şahıslar olması durumunda, şahısların hayatıyla amel etmek gerektiği mânası ortaya çıkmaktadır. İslâm şeriatında, vahiyle desteklenmediği sürece kişilerin hayatıyla amel edilmez, esas olan kurallar ve hükümlerle amel etmektir. Çünkü kişiler hata etme ve yanılma potansiyeline sahiptir. İslâm şeriatında amel edilmesi gereken temel husus vahiydir, vahiy ise Kur'ân ve kısmen Sünnet'tir. Bu yüzden muhtemeldir ki Ehl-i beyt ve 'itre tâbirleriyle murad edilen Sünnet'tir; zira bu hadisin diğer rivâyetlerinde Ehl-i beyt ve 'itre yerine sünnet kavramının kullanılması da bu varsayımı desteklemektedir.¹⁴⁹

Şîa, kıyâmete kadar her devirde Ehl-i beyt'in soyundan gelen bir imamın yeryüzünde bulunacağına ve dünyanın hiçbir zaman imamsız kalmayacağına

---

¹⁴⁸ "Kesin olarak bilirsiniz ki bu zikri (vahyi, Kur'ân'ı) kuşkusuz biz indirdik ve onu mutlaka koruyan da yine biziz."; Hicr 15/9.

¹⁴⁹ Ayrıntılı bilgi için bk; Adem Dölek, "Sekaleyn Hadisi ve Değerlendirilmesi", *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]*, 2004, cilt: IV, sayı: 3, s. 171.

inanmaktadır.¹⁵⁰ Şîa, Sekaleyn hadisinin bazı rivâyetlerinde Ehl-i beyt ve Kur'ân'ın Kevser havuzunda Hz. Peygamber'in huzuruna gelinceye kadar asla birbirinden ayrılmayacağını ifade edilmesini,¹⁵¹ kıyâmet kopana kadar bütün zamanlarda Ehl-i beyt'ten kendisine tâbi olunacak bir önderin yeryüzünde bulunacağına delil olarak öne sürmüştür.¹⁵² Nitekim Semhûdî (ö. 911/1506), bu hadiste yer alan “*Havuzun başında bana ulaşıncaya kadar bu ikisi (Kur'ân ve Ehl-i beyt) birbirinden ayrılmayacaktır.*” ifadelerinden kıyâmete kadar her devirde Ehl-i beyt'ten temessük edilecek bir zâtın bulunacağını anlaşıldığını belirtmiştir.¹⁵³ İlginçtir ki İbn Hacer el-Heytemî bu ifadeleri, Semhûdî'ye (ö. 911/1506) benzer şekilde yorumlamış ve kıyâmete kadar her devirde Ehl-i beyt'ten temessük edilecek birinin olacağını bildirmiştir.¹⁵⁴ İbn Teymiyye (ö. 622/1225) ise “*Havuzun başında...*” ifadelerini eleştirmiş ve bu ifadelerin hadisin aslından olmadığını ve metne sonradan eklendiğini vurgulamıştır. Bir grup Ehl-i sünnet âlimi ise onun görüşünün akisne bu ifadelerin hadisin aslından olduğunu belirtmiş ve bu ifadeleri, Haşimoğulları'ndan oluşan Ehl-i beyt'in dalâlet üzerinde ittifak etmeyecekleri şeklinde yorumlamıştır.¹⁵⁵

Bu hadisin diğer rivâyetlerinde, Kur'ân ve Sünnet'in havuzun başına ulaşıncaya kadar birbirinden ayrılmayacağı nakledilmiştir.¹⁵⁶ San'ânî (ö. 1182/1768), bu ifadelerin bazı rivâyetlerde Kur'ân ve Ehl-i beyt, bazı rivâyetlerde ise Kur'ân ve Sünnet olarak geçmesinin çelişkili olmadığını belirtmiştir. O, Hz. Peygamber'in ümmetine Allah'ın kitabı, Sünnet ve Ehl-i beyt'ten oluşan üç şey bırakmasının mümkün olduğunu ifade etmiştir. San'ânî (ö. 1182/1768), bu ifadelerden Sünnet'in kıyâmete kadar bid'atlerden korunacağı sonucunu çıkarmanın daha isabetli olduğunu kaydetmiştir.¹⁵⁷

¹⁵⁰ Küleynî, *el-Kâfi*, I, 187.

¹⁵¹ Şeyh Sadûk, “*Hisal*”, 1, 65-67; Tirmizî, 46. “Menâkib”, 31; “*Havuzun başında bana ulaşıncaya kadar bu ikisi birbirinden ayrılmayacaktır; وإنهما لن يفترقا حتى يردا علي الحوض*”

¹⁵² Şeyh Zekeriyâ Berakât Dervîş, *Kurratu'l-ayn bihadîs 'Sekaleyn*, s. 68, Seyyid Ali el-Huseynî el-Meylânî, *Nefahât 'ül-ezher fi hulâsati ukubât 'il-envâr*, II, 258.

¹⁵³ Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr şerhu'l-Câmi 'i's-sağîr*, III, 14; Münâvî şerhinde Semhûdî'nin görüşünü nakletmektedir.

¹⁵⁴ İbn Hacer el-Heytemî, *es-Savâ'iku'l-muhrika*, II, 442.

¹⁵⁵ Bk: Ebu'l-Abbâs Takıyyuddîn Ahmed b. Abdulhalîm b. Teymiyye, *Minhâcü's-Sünneti'n-Nebeviyye*, thk: Muhammed Reşâd Sâlim, (Kahire, 1989), VII, 318, 394-395.

¹⁵⁶ Hâkim, *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*, 1.bs., (Beyrut: Dâr'ül-Kitâb'il-İlmiyye, 1411/1990), I, 172.

¹⁵⁷ San'ânî, *et-Tenvîr şerhu Câmi 'i's-sağîr*, 1.bs., (Riyâd: Mektebetü Dâru's-Selâm, 1432/2011), VI, 33.

İbn Hacer el-Heytemî ise Hz. Peygamber'in Allah'ın kitabına, Sünnet'e ve (Allah'ın kitabı ile Sünnet'i iyi bilen) Ehl-i beyt'ten olan âlimlere kıyâmete kadar ittibâ etmeyi tavsiye ettiğini belirtmiştir.¹⁵⁸ Nitekim hadisin, her iki varyantından Kur'ân, Sünnet ve Ehl-i beyt'in kıyâmete kadar birbirinden asla ayrılmayacağını anlamak daha isabetli gibi gözükmektedir. Çünkü Ehl-i beyt, Hz. Peygamber'in hayatında Kur'ân ve Sünnet'i rehber edinerek yaşamış ve onun vefatından sonra da Kur'ân ve Sünnet'i rehber edinmeye devam etmiştir.

Özetle, Şîa temel görüşlerinin bir kısmını Sekaleyn hadisine dayandırmıştır. Şîa'ya göre bu hadis; Ehl-i beyt'in günahsız olduğunu, Ehl-i beyt'in tâbi olunması gereken dinî ve siyasî bir otorite olduğunu¹⁵⁹ ve imamların Ehl-i beyt'in soyundan olması gerektiğini¹⁶⁰ kesin olarak göstermektedir. Ayrıca Sekaleyn hadisinin hükmünü yerine getirenin sadece İsnâaşeriyye Şîası olduğu da ifade edilmiştir.¹⁶¹

2. Ehl-i Sünnet Hadis Kaynaklarında

Sekaleyn hadisi, birçok Ehl-i sünnet kaynağında farklı versiyonlar hâlinde nakledilmiştir. Hadis, Ehl-i sünnet'in temel hadis, tefsir, siyer kaynaklarında farklı senedler ve metinlerle yer almaktadır.¹⁶² Bu hadisin, Ehl-i sünnet kaynaklarında 25 sahâbe tarafından 39 farklı tarikle nakledildiği belirtilmektedir.¹⁶³ Sekaleyn hadisinin, özellikle *Sahîh-i Müslim*,¹⁶⁴ *Sünen-i Tirmizî*,¹⁶⁵ *Muvatta*¹⁶⁶ gibi önemli hadis kaynaklarında çeşitli senet ve metinlerle nakledildiği bilinmektedir.

¹⁵⁸ İbn Hacer el-Heytemî, *es-Savâ'iku'l-muhrika*, II, 655.

¹⁵⁹ Muhammed et-Ticânî es-Semâvî, *Nasıl Hidâyete Kavuştum*, (Kum, 1411/1991), s.211.

¹⁶⁰ Seyyid Ali el-Huseynî el-Meylânî, *Hadis's-Sekaleyn*, s. 23, Ebû Halîfe Ali Muhammed el-Kadîbî, *Hadis's-Sekaleyn beyne's-Sünnet'i ve's-Şîa*, s. 25-26.

¹⁶¹ et-Ticânî es-Semâvî, *Nasıl Hidâyete Kavuştum?*, s. 211.

¹⁶² Ayrıntılı bilgi için bk; Adem Dölek, "Sekaleyn Hadisi ve Değerlendirilmesi", *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]*, 2004, cilt: IV, sayı: 3, s. 149-173, Adil Yavuz, "Ehl-i Sünnet'e Göre Ehl-i beyt'in Konumu -Sekaleyn Hadisi Üzerine Bir Değerlendirme", *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]*, 2005, cilt: V, sayı: 3, s. 333-360, Kadir Gürler, "Sekaleyn" Hadisi ve "Ehl-i beyt" Kavramı Üzerine Genel Bir Değerlendirme", *I. Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu 07-09 Mayıs 2010, Çorum*, 2011, cilt: I, s. 553-579.

¹⁶³ Bahrânî, *Gâyetü'l-merâm ve hüccetü'l-hisâm*, II, 304-320.

¹⁶⁴ Müslim, "Fedâilu's-Sahâbe", 36.

¹⁶⁵ Tirmizî, "Menâkib", 31.

¹⁶⁶ Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*, 46. "Kader", 3.

Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında yer alan sekaleyn rivâyetlerinde birtakım lafız ve kelime farklılıkları göze çarpmaktadır. Nitekim bazı hadis kaynaklarındaki rivâyetlere göre Hz. Peygamber: “... Size, sarıldığınız takdirde asla sapıklığa düşmeyeceğiniz bir şey bıraktım; (işte o) Allah’ın kitabıdır...”¹⁶⁷ buyurarak sadece Kur’ân-ı Kerîm’e uymayı tavsiye etmiştir. Birtakım hadis kaynaklarında bulunan rivâyetlerde ise Resûl-i Ekrem “Size, sarıldığınız takdirde asla sapıtmayacağınız iki şey bıraktım: Allah’ın kitabı ve Peygamberinin Sünnet’i”¹⁶⁸ diyerek Kur’ân-ı Kerîm’e ve Sünnet-i nebevî’ye tâbi olmayı öğütlemiştir. Ayrıca bazı kaynaklarındaki rivâyetlerde¹⁶⁹ ise Hz. Peygamber “Ey insanlar! Size, sıkıca tutduğunuz sürece asla sapıklığa düşmeyeceğiniz (iki) şey bıraktım: Birisi Allah’ın kitabı, diğeri de ‘itretim yani ehl-i beytimdir.”¹⁷⁰ buyurarak Kur’ân-ı Kerîm’e ve Ehl-i beyt’e uymayı tavsiye etmiştir.

Sadece Kur’ân-ı Kerîm’e uymayı tavsiye eden sekaleyn hadisinin senedinde Hişâm b. Ammâr b. Nusayr ed-Dımaşkî (245/859) isimli râvi, *münker hadis* rivâyet ettiği ve hafıza kaybına uğradığı belirtilerek tenkit edilmiştir.¹⁷¹ Dahası İbn Mâce’nin *Sünen*’inde yer alan bu hadisin senedinde¹⁷² Ehl-i beyt’in soyundan gelen Muhammed el-Bâkır ve Ca’fer es-Sâdık’ın yer almaları dikkat çekmektedir.¹⁷³

Kur’ân-ı Kerîm’e ve Sünnet-i Nebevî’ye tabî olmayı öğütleyen sekaleyn hadisi, İmam Mâlik’in *el-Muvatta’* isimli eserinde yer almaktadır.¹⁷⁴ İmam Mâlik, *belâğ* yoluyla (senedsiz olarak) hadisi doğrudan Hz. Peygamber’den nakletmektedir. İmam Mâlik’in *el-Muvatta’* adlı eserinde “*belâğahû*” sîgasıyla naklettiği 61 hadisten 57 hadisin (senedinin kesintisiz) mevsûl olarak diğer muhaddisler tarafından rivâyet

¹⁶⁷ Müslim, “Hacc”, 147, Ebû Dâvud, “Menâsik”, 56, İbn Mâce, “Menâsik”, 84.

¹⁶⁸ Mâlik b. Enes, *el-Muvatta’*, 46. “Kader”, 3.

¹⁶⁹ Dârimî, “Fedâilu’l-Kur’ân”, 1, Müslim, “Fedâilu’s-Sahâbe”, 36, Tirmizî, “Menâkib”, 31.

¹⁷⁰ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, XII, 65-66; XIV, 508.

¹⁷¹ Bk.; Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *el-Muğnî fi’l-Duafâ*, thk.: Nüreddîn İtr, Haleb, 1971, II, 711; Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Mizânu’l i’tidâlfî nakdi’r-Ricâl*, thk.: Ali Muhammed el-Becâvî, (Beyrut, ty.), IV, 302; Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, (Beyrut, 1993), VI, 37-38.

¹⁷² İbn Mâce, “Menâsik”, 84.

¹⁷³ Gürler, “Sekaleyn” Hadisi ve “Ehl-i Beyt” Kavramı Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, s. 556, *I. Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu*, 07-09 Mayıs 2010, Çorum, 2011, cilt: I, s. 553-579.

¹⁷⁴ Mâlik b. Enes, *el-Muvatta’*, İstanbul, 1992, 46. Kader, 3 (II, 899).

edildiği belirtilmiştir.¹⁷⁵ İbn Abdilberr, İmam Mâlik'in senedsiz naklettiği bu hadisi senediyle birlikte rivâyet etmiştir.¹⁷⁶

Bununla birlikte Kur'ân-ı Kerîm'e ve Sünnet'e uymayı tavsiye eden sekaleyn rivâyetlerinin senedlerinde birtakım problemler bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in vefatından sonra ümmetine miras olarak Allah'ın kitabı ve Sünnet'i bıraktığı inkâr edilemez bir gerçektir. Bu gerçek birçok hadis kaynağında yer alan başka rivâyetlerde geçmekte olup¹⁷⁷ ve ümmet, Sünnet'in Hz. Peygamber'in mirası olduğu hususunda icmâ etmiştir.

---

¹⁷⁵ M. Fu'ad Abdulbâki, *Muvatta Mukaddimesi*, (el-Muvatta', thk: M. Fu'âd Abdulbâkî, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâs'il-Arabî, 1406/1985).

¹⁷⁶ İbn Abdilberr, *et-Temhid lima fi'l-Muvattai mine'l-maani ve'l-esânid*, thk.: Said Ahmed E'rab, (Mağrib:1991), XXIV, 331-2.

¹⁷⁷ “Kim benim sünnetimden, takip ettiğim yöntem ve hayat tarzımdan yüz çevirse benden değildir.” Buhârî, “Nikâh”, 1; Müslim, “Nikâh”, 5; Ebû Davud, “Tatavvu”, 27; Nesâî, “Sıyâm”, 76.

“Size Allah'tan korkmayı, Habeşli bir köle de olsa (başkanınızı) dinleyip itaat etmeyi tavsiye ederim. Çünkü durum şu ki sizden, benden sonra yaşayacak olan kimseler, yakında çok ihtilaf görecekler. Binaaleyh benim sünnetime; doğru yolu bulan, hidayete erdirilmiş halifelerin sünnetine sarılın. Bunlara azı dişlerinizle (yapıştır gibi sımsıkı) yapışın. Sonradan çıkarılmış şeylerden sakının. Çünkü sonradan çıkarılmış her şey bidattir.”; Tirmizî, “İlim”, 16; Ebu Davud, “Sünnet”, 5; İbn Mâce, “Mukaddime” 6.

Kur'an-ı Kerim'e ve Ehl-i beyt'e uymayı tavsiye eden sekaleyn hadisi, sekaleyn rivâyetleri arasında en meşhur olanıdır. Bu hadis, *Sahîh Müslim*,¹⁷⁸ *Sünen-i Tirmizî*,¹⁷⁹

¹⁷⁸ Müslim, Sahihinde Sekaleyn hadisini üç farklı senedle nakletmiştir. Müslim < Zuheyr b. Harb / Şucâ' b. Mahled (ikisi aynı tabakada) < İbn Uleyye < İsmâil b. İbrâhim < Ebû Hayyân < Yezîd b. Hayyân < Zeyd b. Erkam senediyle nakledilen rivâyette Zeyd b. Erkam (v. 68/687) kendisinden Hz. Peygamber'den duyduğu sözlerin anlatması istenilince yaşlandığını ve Hz. Peygamber'den ezberlediği bazı rivâyetleri unuttuğunu ifade etti. Rivâyetin devamında Zeyd, Hz. Peygamber'in Humm denilen mevkide hutbe okumak için ayağa kalktığını ve şu sözleri söylediğini belirtmektedir: *"Ey insanlar! Ben de bir beşerim. Kim bilir belki Rabbimin elçisi gelir de ben de ona icâbet ederim. Size iki sekaleyn (paha biçilmez/önemli şey) bırakıyorum: Birincisi Allah'ın kitabıdır; onda hidâyet ve nûr vardır. Allah'ın kitabını alınız, ona tutununuz"*. Zeyd, Rasûlullah'ın Allah'ın kitabına tutunmayı teşvik ettikten sonra şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"Bir de Ehl-i beyt'im. Ehl-i beyt'im konusunda size Allah'ı hatırlatırım; Ehl-i beyt'im konusunda size Allah'ı hatırlatırım; Ehl-i beyt'im konusunda size Allah'ı hatırlatırım"*. Husayn b. Sebre Peygamberin Ehl-i beyt'inin kimler olduğunu sorarak; *"Ey Zeyd! Onun hanımları Ehl-i beyt'i değil mi?"* demiş ve Zeyd de bu soruyu şöyle yanıtlamıştır: *"Hanımları da onun Ehl-i beyt'idir. Ama onun (asıl) Ehl-i beyt'i, sadaka almaları kendilerine haram olan Ali evlâdı, Akîl evlâdı, Cafer evlâdı ve Abbâs evlâdıdır"*. Husayn: *"Bunların hepsine sadaka haram mıdır?"* deyince de, Zeyd: *"Evet"* cevabını vermiştir. (Müslim, "Fedâilu's-Sahâbe", 36) Bu rivâyetin senedindeki râviler güvenilir olduğu için hadisin senedi sahihtir.

Müslim < Ebû Bekr b. Ebî Şeybe < Muhammed b. Fudayl (diğer varyant İshak b. İbrahim) < Cerîr < Ebû Hayyân < Yezîd b. Hayyân < Zeyd b. Erkam senediyle rivâyet edilen hadis ise metin olarak üstteki hadisin aynısı olup, birkaç cümle fazladır: *"...Birisi Allah'ın kitabıdır ki, onda hidâyet ve nûr vardır. Kim buna tutunur ve bunu alırsa hidâyet üzere olur; kim de böyle yapmazsa sapkınlık içinde olur..."*. (Müslim, "Fedâilu's-Sahâbe", 36-37). Bu rivâyet de hadisin senedi sağlam olduğu için sahihtir.

Müslim < Muhammed b. Bekkâr b. er-Reyyân < Hassân b. İbrâhim < Saîd b. Mesrûk < Yezîd b. Hayyân < Zeyd b. Erkam rivâyet ilk rivâyetin metin bakımından aynısı olup, şu ifadeler fazladır: *"... Birisi Allah'ın kitabıdır ki, o Allah'ın ipidir. Kim ona uyarsa hidâyet üzere olur; kim de onu terkederse sapkınlık içinde olur..."*. Ayrıca bu rivâyette, *"onun hanımları Ehl-i beyt'i değil midir?"* sorusuna Zeyd şöyle cevap vermiştir: *"Peygamberin Ehli beyt'i, onun aslıdır ve kendisinden sonra sadaka almaları haram kılınmış olan akrabalarıdır"*. (Müslim, "Fedâilu's-Sahâbe", 36-37.); Ayrıntılı bilgi için bk.; Adem Dölek, "Sekaleyn Hadisi ve Değerlendirilmesi", *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]*, 2004, cilt: IV, sayı: 3, s. 150-151.)

¹⁷⁹ Tirmizî; sekaleyn hadisini, Câbir (v. 74/693)'den ve Zeyd b. Erkam'dan iki farklı senedle nakletmektedir. Zeyd b. Erkam rivâyeti şu şekildedir; et-Tirmizî < Ali b. el-Munzir el-Kûfî < Muhammed b. Fudayl < el-A'meş < Atrıyye < Ebû Saîd < (diğer bir sened) < A'meş < Habîb b. Ebî Sâbit < Zeyd b. Erkam.

"Size, benden sonra sıkıca tutduğunuz sürece sapıtmayacağınız, biri diğerinden daha büyük iki şey bıraktım: Birisi Allah'ın kitabıdır ki, (bu kitap) gökyüzünden yeryüzüne uzatılmış bir ip (gibi) tir; diğeri de utretim, ehli- beytimdir. Havuzun başında bana ulaşınca kadar bu ikisi birbirinden ayrılmayacaktır. Siz de, bunlar hakkında bana nasıl halef (ardıllar) olacağınız hususunda dikkatli olunuz!". Tirmizî, bu hadisin senedinin "hasen garib" olduğunu belirtirken, el-Elbâni ise bu hadisin senedinin zayıf olduğunu fakat bu rivâyetin Tirmizî'de yer alan diğer sekaleyn hadisi için şahid olduğunu söyler; Tirmizî, "Menakîb", 31, Tebrîzî, Muhammed b. Abdillâh el-Hatîb, Mişkât'ul-Mesabih (thk.: Muhammed Nasır el-Elbâni), (Beyrut: 1979), III, 1735 (dipnot 2).

Câbir (v. 74/693) rivâyeti ise şu şekildedir; Tirmizî; hadisi, Nasr b. Abdirrahman el-Kûfî (v. 248/862) < Zeyd b. el-Hasen (v. 120/737) < Ca'fer b. Muhammed (v. 148/765) < babası Muhammed b. Ali (v. 118/736) < Cabir b. Abdillâh (v. 74/693) senediyle ile naklediyor: Cabir şöyle anlatır: *"Resûlullah (s. a. v.)'ı Veda haccında Arefe günü Kasvâ adındaki devesinin üzerinde hutbe okurken gördüm. Onun şöyle buyurduğunu işittim: -"Ey insanlar! Size (iki şey) bıraktım ki, ona tutduğunuz sürece dalâlete düşmezsiniz: Allah'ın kitabı ve Ehl-i beyt'im (olan) utratım."* Tirmizî, bu rivâyetin hasen garib olduğunu bildirmektedir; Tirmizî, "Menakîb", 31.

*Müsned-i Ahmed*¹⁸⁰ gibi birçok hadis kaynağında farklı senedler ve lafızlarla nakledilmiştir.

Daha önce de ifade edildiği gibi Ehl-i sünnet âlimleri, hadiste yer alan Ehl-i beyt'in Hz. Peygamber'in sadaka ve zekât verilmesi haram olan akrabaları ile hanımları olduğu kanaatine varmışlardır. Bu görüşlerini, Zeyd b. Erkâm'ın rivâyetin sonundaki Ehl-i beyt'in Hz. Peygamber'in hanımları ile sadaka almaları haram olan akrabaları¹⁸¹ olduğuna yönelik sözlerine dayandırmışlardır.¹⁸² Buna ek olarak Ehl-i sünnet âlimleri, hadiste yer alan Ehl-i beyt'e temessük etmekten maksadın Ehl-i beyt'e sevgi beslemek, onlara karşı saygılı olmak, onları örnek almak, rivâyetleriyle amel etmek ve onların sözlerine güvenmek olduğu görüşünü benimsemişlerdir.¹⁸³

Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında yer alan Sekaleyn rivâyetlerinin birçoğu, anlam ve metin yönüyle Şîa hadis kaynaklarındaki Sekaleyn rivâyetlerine benzemektedir. Bu benzerliğe rağmen Ehl-i sünnet âlimleri, bu hadisi Şîa âlimlerinden farklı şekilde yorumlamışlardır. Şîa âlimleri, Sekaleyn hadisinin metninde bulunan Ehl-i beyt ve 'itre tâbirlerini lafzî olarak ele almış ve hadisi kendi mezheplerinin inanç esaslarına bağlı olarak yorumlayıp hadisten Ehl-i beyt'in dinî ve siyasî mutlak bir otorite olduğu sonucuna ulaşmıştır.¹⁸⁴ Ehl-i sünnet âlimleri ise Hz. Peygamber'in Sekaleyn hadisinde açıkça Ehl-i beyt'e dinî ve siyasî mânada tâbi olmayı ifade etmediğini, Ehl-i beyt'i ümmetine tavsiye ettiğini belirtmiş ve hadiste Ehl-i beyt'i Allah'ın kitabından sonra dinî otorite kılan hiçbir açık karîne olmadığına dikkat çekmişlerdir. Bununla birlikte Ehl-i sünnet hadis âlimleri, Sekaleyn hadisinden her Müslümanın Ehl-i beyt'i sevmesi ve saygı göstermesi gerektiği sonucuna

---

¹⁸⁰ Âdem Dölek, Sekaleyn hadisinin Ahmed b. Hanbel'in Müsnedin sekiz yerde geçtiğini belirtmektedir. Bu rivâyetlerden biri de Ahmed b. Hanbel <Esved b. Âmir <Ebû İsrâil (İsmâil b. Ebî İshak) <Atıyye <Ebû Saîd el-Hudrî senediyle nakledilen şu rivâyettir; "Size, birisi diğerinden daha büyük iki sekaleyn bıraktım: Birisi Allah'ın kitabıdır ki, (bu kitap) gökyüzünden yeryüzüne uzatılmış bir ip (gibi)dür; diğeri de ehli beytimdir. Havuzun başında bana ulaşınca kadar bu ikisi birbirinden ayrılmayacaktır;(Müsned, III, 17; Ayrıntılı bilgi için bk.; Dölek, Âdem "Sekaleyn Hadisi ve Değerlendirilmesi", *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]*, 2004, cilt: IV, sayı: 3, s. 156.

¹⁸¹ Ali evlâdı, Akîl evlâdı, Cafer evlâdı ve Abbâs evlâdıdır.

¹⁸² Nevevî, *Kitâbu Şerhi'n-Nevevî Alâ Müslim*, XV, 180; Kâdî İyâz, *İkmâlü'l-Mu'lim bi-fevâ'id (fi şerhi Şahîh)i Müslim*(I-VIII), VII, 419, 420.

¹⁸³ el-Mubârekfûrî, *Tuhfetu'l-Ahvezî*, (Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut ty), X, 197.

¹⁸⁴ Seyyid Ali el-Huseynî el-Meylânî, *Hadis's-Sekaleyn*, s. 26, Seyyid Ali el-Huseynî el-Meylânî, *Nefahât'ül-ezher fi hulâsati ukubât'il-envâr*, II, 266-267,

varmışlardır.¹⁸⁵ Ayrıca bazı Ehl-i sünnet âlimleri, hadis metninde geçen “Ehl-i beyt” ve “‘itre” tâbirleriyle Hz. Peygamber’in sünnetinin kastedildiğini belirtmiş ve birçok rivâyetin bu görüşü desteklediğini ifade etmişlerdir.¹⁸⁶

Ehl-i sünnet ve Şîa âlimleri arasındaki ihtilâf noktalarından biri, Ehl-i beyt kavramının kapsamı konusundadır. Şîa âlimleri, hadisinde metninde yer alan “‘itre” ve “ehl-i beyt” ifadelerinin kapsamını daraltmış ve Ehl-i beyt’in Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Hz. Hüseyin’in soyundan gelen dokuz imamdan oluştuğunu belirtmişlerdir.¹⁸⁷ Ehl-i sünnet âlimleri söz konusu kavramın kapsamını daha geniş olarak ele almış, Ehl-i beyt’in sadece Hz. Ali’nin soyundan gelenlerden oluşmadığına dikkat çekmişlerdir.¹⁸⁸

Ehl-i sünnet ve Şîa ulemâsı, Sekaleyn hadisinin birçok hadis kaynağında farklı senetlerle rivâyet edildiği için güvenilir olduğunu belirtmiştir. Âdem Dölek, rivâyetlerin metin ve sened yönünden birbirini desteklediği için hadisin mânen mütevâtir olduğuna dikkat çekmektedir.¹⁸⁹ Fakat bazı çağdaş araştırmacılar, Sekaleyn hadisinin sahîh olduğundan emin değillerdir. Mesela Süleyman Ateş, Kur’an-ı Kerîm’e ve Sünnet-i nebevî’ye tâbi olmayı tavsiye eden Sekaleyn hadisi ve Kur’an-ı Kerîm ile Ehl-i beyt’e uymayı tavsiye eden rivâyetin ikisinin de sıhhatinin şüpheli olduğunu belirtmektedir. Bu rivâyetlerden birinin Kur’ân’dan sonra Hz. Ali’nin neslini otorite yapmak, diğerinin de Kur’ân’dan sonra Peygamber’in sözleri olarak rivâyet edilen şeyleri İslam’ın kaynağı yapmak amacıyla ortaya atılmış olduğunu iddia etmektedir.¹⁹⁰

Bünyamin Erul ise birçok rivâyette yer alan “*Size bir şey bıraktım; ona sarıldığınız sürece sapıtmazsınız*” ifadesinden ümmete bırakılan şeyin tek olduğunun

¹⁸⁵ el-Mubârekfûrî, *Tuhfetu’l-Ahvezî*, X,197.

¹⁸⁶ San‘âni, *et-Tenvîr şerhu Câmi i’s-sağîr*, 1.bs.,(Riyâd: Mektebetü Dâru’s-Selâm, 1432/2011), VI, 33.

¹⁸⁷ Şeyh Sadûk, *Meânî’l-Âhbâr*, s. 91; rivâyette Hz. Peygamber’e itre’nin kim olduğu sorulmuş, Hz. Peygamber de itre’nin Ali, Hasan, Hüseyin ve Hüseyinin soyundan gelen imamlar olduğunu bildirmektedir;

فقال: يا رسول الله ومن عترتك؟ قال: علي، والحسن والحسين، والأئمة من ولد الحسين إلى يوم القيامة

¹⁸⁸ Nevevî, *Kitâbu Şerhi’n-Nevevî Alâ Müslim*, XV/180, Kādî İyâz, *İkmâlü’l-Mu’lim bi-fevâ’id (fi şerhi Şahîh)i Müslim*(I-VIII), 1.bs., thk.: Yahyâ İsmâîl, (Mısır: Dâru’l-Vefâ li’ltubâa, 1419/1998) VII, 419, 420

¹⁸⁹ Ayrıntılı bilgi için bk.; Dölek, “Sekaleyn Hadisi ve Değerlendirilmesi”, *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]*, 2004, cilt: IV, sayı: 3, s. 173.

¹⁹⁰ Süleyman Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, 1990, VII, 165.

anlaşıldığını belirtmekte ve bu ifadenin geçtiği rivâyetlerin sonunda, bırakılanın iki ayrı şey olarak zikredilmesinin şüphe uyandırdığına dikkat çekmektedir. Dolayısıyla bu rivâyetlerde, Hz. Peygamber'in aslında tek şey (Kur'ân) bıraktığı ve ikinci şeyin (Sünnet veya Ehl-i beyt) mezhep taassubuyla hareket edilerek rivâyetlerin sonuna *idrâc*¹⁹¹ edildiğini belirtmektedir.¹⁹² Yaşar Nuri Öztürk ise Hz. Peygamber'in bu hadisine iki siyasî mezhep (Ehl-i sünnet ve Şîa) tarafından ilaveler yapıldığını ifade etmiş, Sünnîlerin hadisin metnine Kur'an'dan sonra Sünnet ifadesini eklediklerini, Şîilerin ise Ehl-i beyt ifadesini ilave ettiklerini belirtmiştir. Sonuçta hadisin üç değişik versiyonun (Kur'an, Kur'an ve Sünnet, Kur'an ve Ehl-i beyt) ortaya çıktığını söylemiş ve sadece Kur'an'a sarılmayı tavsiye eden rivâyetin kabul edilebileceğini savunmuştur.¹⁹³

Sonuç olarak Kur'ân ve Ehl-i beyt'e sarılmayı tavsiye eden Sekaleyn rivâyetinin “*Ey insanlar! Size, sıkıca tutunduğunuz sürece asla sapkınlığa düşmeyeceğiniz (iki) şey bıraktım: Birisi Allah'ın kitabı, diğeri de itretim, ehl-i beytimdir*” kısmı, hem Ehl-i sünnet hem de Şîa hadis kaynaklarında ortak lafızlarla birçok sahabî tarafından nakledilmiştir. Birçok muhaddis tarafından bu rivâyete sahih hükmü verildiği için bu rivâyetin şüphe edilmeyecek derecede güvenilir bir rivâyet olduğu belirtilmiştir. Yalnızca Kur'ân'a sarılmayı, Kur'ân ile Sünnet'e sarılmayı ifade eden Sekaleyn hadisi de Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında birçok râvî tarafından farklı senedlerde rivâyet edilmiştir. Ayrıca sadece Kur'ân'a sarılmayı tavsiye eden rivâyet, bazı muhaddislere göre sahîh, bazılarına göre mütevâtirdir. Ancak Kur'ân ile Sünnet'e sarılmayı tavsiye eden rivâyetlerin senedlerinde birtakım problemler olduğu da ifade edilmiştir.

Kur'ân ve Sünnet'e tâbi olunması gerektiğini açık bir şekilde ifade eden birçok âyet ve hadisin, Sekaleyn hadisinin bu iki varyantını mâna yönünden desteklemektedir. Bu sebeple Sekaleyn hadisinin senedlerinde küçük problemler bulunmasına rağmen çok sayıda olmasına binaen mânen sahîh olduğu söylenebilir. Özellikle Şîa hadis kaynaklarında yer alan Kur'ân ve Ehl-i beyt'e sarılmayı tavsiye

¹⁹¹ “Sözlükte “eklemek, ilâve etmek” anlamındaki derc kökünden türeyen müdrec kelimesi “kendisine eklenen şey” demektir. Terim olarak senedinde veya metninde bir fazlalık bulunan hadisi ifade eder. Böyle bir ilâveye idrâc denir.”; Mehmet Efendioğlu, “Müdrec”, *DİA*, XXXI, 474, İstanbul, 2006.

¹⁹² Erul, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, s. 29- 31.

¹⁹³ Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'ân'daki İslam*, (İstanbul, 1998), s. 490.

eden rivâyetlerde, Ehl-i sünnet kaynaklarında yer alan rivâyetlerden farklı birtakım lafız ve mânaların olduğu dikkat çekmektedir.

Yukarıda zikredilen hususlardan hareketle Hz. Peygamber'in Kur'an, Sünnet ve Ehl-i beyt'i birlikte ümmetine emanet olarak bıraktığı, Hz. Peygamber'in tavsiyesi doğrultusunda her müslümanın Ehl-i beyt'e sevgi ve hürmet göstermesi ve onları örnek alması gerektiği sonucu çıkmaktadır. Bununla birlikte Şîa hadis kaynaklarında yer alan Sekaleyn hadisinde, Hz. Ali ile onun soyundan gelen imamlara uyulması gerektiğini ifade eden birtakım lafızlar bulunmakta iken Ehl-i sünnet kaynaklarında yer alan sahih rivâyetlerde ise açıkça Ehl-i beyt'i dinî ve siyasî otorite olduğunu gösteren lafızlara rastlayamadık.

Sekaleyn hadisinin metinlerinde geçen "Ehl-i beyt ve 'itre" ifadeleriyle Hz. Peygamber'in Kur'an ve Sünnet'e tâbi olan akrabalarının kastedildiği kanaatine vardık. Zira Ehl-i beyt'ten sayılmanın sadece akrabalık bağlarına dayandığını iddia eden görüşü esas aldığımızda, Ebû Leheb'in Hz. Peygamber'in, Ehl-i beyt'inden Hz. Nûh'un oğlunun da onun Ehl-i beyt'inden sayılması gerekir.

Diğer taraftan "Ehl-i beyt, 'itre" ifadeleriyle Sünnet'in kastedildiğini öne süren varsayım doğrultusunda düşündüğümüzde ise Sünnet'e tâbi olan her Müslümanın Hz. Peygamber'in akrabası olmamasına rağmen, onun Ehl-i beyt'inden sayılması gerekirdi. Netice itibariyle kanaatimizce akrabalık bağı ve Sünnet'e tâbi olma kriterlerinin tek başına Ehl-i beyt'ten sayılmaya yeterli olmadığı görülmektedir. Zira bir kimsenin Ehl-i beyt'ten sayılması için hem Hz. Peygamber'in akrabası olması hem de Allah'ın kitabına ve Resûlü'nün sünnetine uyması gerekmektedir.

F. ŞİA VE EHL-İ SÜNNET HADİS KAYNAKLARINDA MEVLÂ/TEVELLÂ HADİSİ

Mevlâ kelimesi sözlükte “birbirine sevgiyle bağlanan, dost, arkadaş, yardımcı, sahip ve mâlik” gibi anlamlara gelmektedir. Sözlüklerde “Rab, mâlik, efendi, seyyid, abd, köle, âzat eden kişi, komşu, amcaoğlu, hısım, ortak” gibi anlamlarda kullanıldığı görülmektedir.¹⁹⁴

Şîa ve Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında “*Ben kimin mevlâsı isem, Ali de onun mevlâsıdır*”¹⁹⁵ şeklinde geçen rivâyetin metninde “mevlâ” kelimesi yer aldığı için Mevlâ hadisi olarak tanınmıştır. Bununla birlikte Şîa kaynaklarında bu rivâyet Gadîr hadisi olarak da geçmektedir.¹⁹⁶

1. Şîa Hadis Kaynaklarında

Şîa düşüncesine göre *Mevlâ hadisi* ya da Şîa'nın ifadesiyle *Gadîr hadisi* İslâm tarihinin en önemli olaylarından birini ifade etmektedir. Şîa'ya göre Hz. Peygamber (s.a.v.) Vedâ haccından dönerken Gadîr-i Hum denilen yerde¹⁹⁷ Hz. Ali'yi kendisinden sonra imam ve halife olarak insanlara tanıtmış ve orada bulunan bütün sahâbe Hz. Ali'ye biat etmişlerdir. Dolayısıyla Şîa kaynaklarında Hz. Ali'nin ilk imam ve halife olması gerektiğini ispat etmek için kullanılan delillerin başında *Mevlâ hadisi* gelmektedir.

¹⁹⁴ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “vly” md.; İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, “vly” md.; Lisânü'l-'Arab, “vly” md.; Bekir Topaloğlu, “Mevlâ”, *DİA*, XXVIII, 440, Ankara 2004.

¹⁹⁵ Tirmizî, “Menâkıb”, 19; İbn Mâce, “Mukaddime”, 11.

¹⁹⁶ Gadîr ile ilgili rivâyetleri ele alan müstakil çalışmalar mevcuttur. Mehmet Nuri Yazıcı'nın hazırladığı *Gadîr-i Hum Rivâyetlerinin Hadis İlmi Açısından Değerlendirilmesi* başlıklı yüksek lisans tezinde Ehl-i sünnet ve Şîa kaynaklarında yer alan rivâyetler incelenmiş ve tahlil edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk.; Mehmet Nuri Yazıcı, *Gadîr-i Hum Rivâyetlerinin Hadis İlmi Açısından Değerlendirilmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2010. Ayrıca Cemal Sofuoğlu'nun *Gadîr-i Hum Meselesi* başlıklı makalesinde bu konu Ehl-i sünnet kaynaklarından yararlanarak ele alınmıştır. Sofuoğlu, “Gadîr-i Hum Meselesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1983, cilt: XXVI, s. 461-470.

¹⁹⁷ “Mekke ile Medine arasındaki Cuhfe mevkiine 4 km. kadar uzaklıkta olup sık sık yağın yağmurlar sebebiyle bataklık ve sazlık haline gelmiş bir gölcükten ibarettir. Vaktiyle buraya yerleşmeyi düşünen Huzâa ve Kinâne kabilelerine mensup az sayıda aile, şartların elverişsizliği yüzünden başka yere hicret etmek zorunda kalmıştı. Cidde şehrinin zamanla önemli bir liman haline gelmesi ve Mekke ile Medine arasında yeni yolların yapılması sonucunda eski hac yolu üzerinde bulunan Cuhfe önemini kaybetmiş, dolayısıyla Hz. Peygamber'in hâtırasına inşa edilen mescidle birlikte Gadîr-i Hum da metrûk hale gelmiştir.” Ethem Ruhi Fığlalı, “Gadîr-i Hum”, *DİA*, XIII, 279, İstanbul, 1996.

Şîa kaynaklarında yer alan birtakım rivâyetlere göre, Hz. Peygamber Vedâ haccı dönüşünde suyun bulunmadığı ve şiddetli sıcak olan Gadîr-i Hum denilen yerde konaklamıştır. Hz. Peygamber'in konaklamaya uygun olmayan Gadîr-i Hum'da konaklamasının sebebi çok önemli bir hususu ashâbına tebliğ etmek istemesidir. Nitekim Allah Teâlâ bu mevkide *“Ey Peygamber! Rabbinden sana indirilene tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan, O'nun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun. Allah, seni insanlardan korur. Şüphesiz Allah, kâfirler topluluğunu hidâyete erdirmeyecektir”*¹⁹⁸ mealindeki âyeti indirmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Müslümanları burada toplamış ve bir hutbe îrad etmiştir.

Resûlullah hutbenin başında Allah'a hamd etti, hamd ettikten sonra Sekaleyn hadisini insanlara aktardı. Hutbenin sonlarında ise Hz. Peygamber insanların kendisini daha iyi görmesi için Hz. Ali'nin elini kaldırdı ve *“Ey İnsanlar! Ben sizler üzerinde velâyet hakkına sahip değil miyim?”* diye sorunca insanlar: *“Evet, Ey Allah'ın Resûlü!”* şeklinde cevap verdi. Bu cevap üzerine Hz. Peygamber; *“Allah, benim mevlâmıdır ve ben de mü'minlerin mevlâsıyım. Ben onlara kendi nefislerinden daha evlâyım.”* dedi. Daha sonra üç defa şu cümleyi tekrar etti: *“Ben kimin mevlâsıysam, Ali de onun mevlâsıdır.”* Bu sözlerden sonra Hz. Peygamber, Hz. Ali'nin velâyet ve imâmetini ilan ederek ona dua etmiştir. Bu hutbeden sonra orada bulunan Müslümanlar, Hz. Ali'nin velâyet ve imâmetini kabul ederek ona biat etmişlerdir. Gadîr hutbesi veya Gadîr hadisi olarak geçen bu rivâyet küçük lafız farklılıklarıyla birçok Şîa kaynağında nakledilmiştir.¹⁹⁹ Ayrıca bu hutbede yer alan Hz. Peygamber'in *“Ben kimin mevlâsıysam, Ali de onun mevlâsıdır”* sözleri ise Mevlâ hadisi olarak meşhur olmuştur.

Şîi ulemâ nezdinde Gadîr hadisi son derece güvenilir olup hatta mütevâtir ve senedi muttasıldır. Nitekim Şîi âlim el-Emînî, *el-Gadîr fi'l-Kitâb ve's-Sünne* isimli eserininin birinci cildini Gadîr hadisinin sıhhatına ayırmıştır. el-Emînî 110 sahâbenin, 48 tâbiînin ve birçok Ehl-i sünnet ve Şîa muhaddisinin bu rivâyeti birçok farklı senedle naklettiğini ifade etmekte ve bu hadisi rivâyet edenlerin ve bu hadisin rivâyet edildiği eserlerin isimlerini teker teker zikretmektedir.²⁰⁰ Buna ek olarak Şîa, bu hadisin mütevâtir olduğu hususunda Müslümanların icmâ ettiğini belirtmekte ve bu rivâyetin

¹⁹⁸ Mâide 5/67.

¹⁹⁹ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXXVII, 109, 110, 111; Küleynî, *el-Kâfî*, I, 290, 291, 292.

²⁰⁰ el-Emînî, *el-Gadîr fi'l-Kitâb ve's-Sünnet ve'l-edeb*, 4.bs., I, 14-147, (yy.,1397/1977).

birçok farklı senedle Ehl-i sünnet ve Şîa kaynaklarında yer aldığına dikkat çekmektedir. Ayrıca Şîa, bu hadisin mütevâtir olduğu hususunda Ehl-i sünnet muhaddislerinin bu hadisin rivâyetlerine verdiği hükümleri delil olarak kullanmaktadır.²⁰¹

Şîa kaynaklarında bulunan Gadîr rivâyetlerindeki en dikkat çeken nokta, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) Hz. Ali'nin imâmetinin ve hilâfetinin vahiy yoluyla Allah tarafından Cebrail vasıtasıyla bildirilmesidir. Şîa'ya göre Allah, "*Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et...*"²⁰² mealindeki âyet ile Hz. Ali'nin imâmetinin ve hilâfetinin insanlara bildirilmesini istemektedir. Âyetin iniş sebebinin açıklanan rivâyete göre Allah, Hz. Peygamber'e Hz. Ali'nin velâyetini insanlara bildirmesini emretti. Hz. Peygamber, insanların amcasının oğlu ve damadı olan Hz. Ali'yi kayırdığını söyleyerek kendisini suçlayacaklarından korktu ve Hz. Ali'nin imâmetini insanlara anlatamadı. Bunun üzerine Allah, Hz. Ali'nin velâyet ve imâmetini insanlara ilan etmesi ve insanlardan korkmaması için bu âyeti indirdi. Bu âyet, nâzil olunca Hz. Peygamber, Gadîr-i Hum günü Hz. Ali'nin velâyet ve imâmetini ilan etti.²⁰³ Şîa kaynaklarında yer alan bu rivâyette, insanlardan korkarak insanların kendisi hakkında kötü sözler söylecekleri endişesiyle Resûlullah'ın Allah tarafından kendisine bildirilen vahiy gizlediği görülmektedir. Nitekim bir peygamberin vahiy gizlediğini ve insanlardan korktuğunu öne sürmek, o peygamberi korkaklık ve sadâkatsızlıkla ittihâm etmek gibidir. Bu sebeple Şîa kaynaklarında Hz. Peygamber'e nispet edilen bu davranış, Kur'ân ve Sünnet'te üstün ahlâk ve sağlam karakter sahibi olarak ümmete model olarak gösterilen Peygamber şahsiyetiyle bağdaşmamaktadır.

Şîa kaynaklarında geçen Gadîr rivâyetlerindeki en önemli vurgu ise Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Hz. Ali'nin elini kaldırarak onun kardeşi, vasîsi ve kendisinden sonra halife ve imam olduğunu insanlara ilan etmesi ve insanların ona halife olarak biat etmesidir.²⁰⁴ Ayrıca bazı rivâyetlerde, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in Hz. Ali'nin

---

²⁰¹ Seyyid Hâşim el-Meylânî, *Hadîs'ul-Gadîr beyne edillet'il-müsbitîn ve evhâm'il-mubtilîn*, (el-Atebetü'l-Abbasiyyetü'l-Mukaddese: el-Merkez'ül-İslâmî li'd-Dirasâti'l-İstrâtiyye, 1438/2017), s. 115-118.

²⁰² Mâide 5/67.

²⁰³ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXXVII, 131.

²⁰⁴ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXXVII, 108.

yanına giderek mü'minlerin velîsi olduğu için onu kutladığının nakledilmesi de önemli bir husustur.²⁰⁵

Şîa âlimleri, Hz. Peygamber'in "*Ben kimin mevlâsıysam, Ali de onun mevlâsıdır*" şeklindeki sözlerinde yer alan "mevlâ" kelimesinin anlamının "tasarruf, yönetme hakkına ve velâyet hakkına sahip olan kimse" olduğunu öne sürmüşler ve bu rivâyetin Hz. Ali'nin velâyetine ve imâmetine delil olduğunu ifade etmişlerdir. Bu görüşlerini desteklemek için "*Peygamber mü'minlere kendilerinden daha evlâdır*" mealindeki âyette "evlâ" kelimesinin kullanıldığını ifade etmişler, bu kelimenin mevlâ ile aynı kökten geldiğini ve bu kelimenin "yönetme ve tasarruf hakkında daha öncelikli" anlamında olduğunu belirtmişlerdir. Şîa âlimleri, bu âyette geçen "evlâ" kelimesinin anlamını delil olarak göstererek Hz. Ali'nin rivâyette mevlâ olduğunun bildirilmesiyle yönetme ve tasarruf hakkında daha öncelikli olduğunu beyân etmişlerdir. Bu iddialarını ispatlamak için "evlâ" ve "mevlâ" kelimelerinin bu anlamlarda geçtiği âyet, hadis ve şiirleri örnek olarak sunmuşlardır. Ayrıca bu görüşlerini desteklemek için Ehl-i sünnet ulemâsının "evlâ" ve "mevlâ" kelimelerine verdikleri anlamları kullanmışlardır.²⁰⁶

Şîi âlim Meclisî, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) çok sıcak bir havada, diken dolu ve balçıklı bir yer olup insanların konaklamak için kullanmadığı Gadîr-i Hum'da dinlenmek için konaklamadığını ifade etmekte ve buranın dinlenmek için konaklamaya uygun olmadığını belirtmektedir. O, Hz. Peygamber'den Hz. Ali'nin imâmeti gibi önemli bir hususun vahiyle bildirilmesi istendiği için Hz. Peygamber'in konaklamak zorunda kaldığını ifade etmektedir.²⁰⁷ Ayrıca bazı Şîi âlimleri, Hz. Peygamber'in sıcak havada ve uygun olmayan bir ortamda Ehl-i sünnet'in belirttiği gibi sadece Hz. Ali'yi sevdiğini bildirmek için konaklamasının makul ve mantıklı olmadığını ifade etmektedir.²⁰⁸

Hülâsa, Şîa kaynaklı rivâyetlere göre Hz. Peygamber'e, Hz. Ali'nin imâmet ve velâyeti vahiy yoluyla bildirilmiştir. Allah Resûlü (s.a.v.) Hz. Ali'nin kardeşi, vasîsi,

²⁰⁵ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXXVII, 108.

²⁰⁶ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXXVII, 251, Seyyid Hâşim el-Meylânî, *Hadîs 'ul-Gadîr beyne edillet 'il-müsbitîn ve evhâm 'il-mubtulîn*, s. 158-165.

²⁰⁷ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXXVII, 251.

²⁰⁸ Abdullah Turan, *Ehl-i Beyt Mektebinde Temel İnançlar*, (Al-i Taha Yayınları, 1999), II, 53.

mevlâsı ve kendisinden sonraki imam ve halife olduğunu insanlara açık bir şekilde ilân etmiştir.

2. Ehl-i Sünnet Hadis Kaynaklarında

Mevlâ hadisi veya Gadîr hadisi; *Müslim, Müsned, İbn Mâce* gibi önemli Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında yer almaktadır. Ahmed b. Hanbel'in naklettiği bir rivâyete göre Hz. Peygamber bir sefer dönüşünde Gadîr-i Hum denilen yerde konaklamış, Hz. Ali'nin elinden tutarak “*Ben kimin mevlâsı ise Ali de onun mevlâsıdır. Allahum! Ona dost olana sen de dost ol, ona düşman olana sen de düşman ol!*” dedikten sonra Hz. Ömer Hz. Ali ile karşılaşmış ve “*Ey Ali! Sen müminlerin mevlâsı oldun*” sözlerini söyleyerek onu kutlamıştır.²⁰⁹ Bu rivâyetin senedinde bulunan Ali b. Zeyd isimli râviden dolayı bu senedin zayıf olduğu belirtilmiştir. Buna rağmen bu rivâyet, İbn Ebî Şeybe'nin *Mûsânef*'inde yer aldığı ve diğer râvîler sika olduğu için rivâyete *sahîh liğayrihi* hükmü verilmiştir.²¹⁰ Ayrıca Şîa kaynaklarında bu konuda geçen rivâyetlere anlam itibariyle en çok benzeyen Sünnî kaynaklı rivâyet budur.

Müslim'in *Sahîh*'inde yer alan rivâyete göre ise Resûl-i Ekrem (s.a.v.) Mekke ve Medine arasında Hum denilen yerde yaptığı konuşmada ashâbına ölümünün yaklaştığını işaret ederek Allah'ın kitabını ve Ehl-i beyt'i (sekaleyn) bıraktığını belirtmiş, onlara Allah'ın kitabına sarılmalarını tavsiye etmiş ve Ehl-i beyt hususunda da ashâbına Allah'ı hatırlatmıştır.²¹¹ Müslim'in Gadîr rivâyetinde Hz. Ali'nin mevlâ olduğunu ifade eden kısımlar bulunmamaktadır. Tirmizî'nin *Sünen*'inde bulunan rivâyette ise sadece Hz. Peygamber'in “*Ben kimin mevlâsı ise Ali de onun mevlâsıdır*” sözü yer almaktadır. Tirmizî, bu hadise hasen-garîb hükmünü vermiştir.²¹²

Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında Hz. Peygamber'in Hz. Ali'nin imâmet ve hilâfetini ilan etmesinin vahiyle bildirildiğini dolayısıyla onun Hz. Ali'nin kendisinden sonraki imam olduğunu ilan ettiğini ve insanların ona ilk imam ve halife olarak biat

²⁰⁹ *Müsned*, (thk.: Şuayb Arnavut), XXX, 430.

²¹⁰ *Müsned*, (thk.: Şuayb Arnavut), XXX, 430. Çalışmamızda, muhakkiklerin hadis hakkındaki değerlendirmelerinden yararlandığımız için Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inin iki farklı nüshasını kullandık. Ancak hangi nüshayı kullandığımızı her defasında belirtmeyi ihmal etmedik.

²¹¹ Müslim, “Fezâi'lü's-şahâbe”, 36

²¹² Tirmizî, “Menâkıb”, 19.

ettiğini belirten lafız, ibare ve karînelere rastlayamadık. Bu rivâyetler, Ehl-i sünnet kaynaklarında Şîa kaynaklarında yer aldığı gibi ayrıntılı bir şekilde geçmemektedir.

Ehl-i sünnet hadis kaynaklarındaki rivâyetlere göre Hz. Peygamber (s.a.v.) Halid b. Velid'i Yemen'e savaşmak için gönderdi. Halid b. Velid, Yemen'de savaşı kazandı ve ganimet elde etti. Bunun üzere Halid b. Velîd, Hz. Peygamber'den ganimetleri taksim edecek birini göndermesini istedi. Hz. Peygamber (s.a.v.) de Hz. Ali'yi gönderdi. Ayrıca Resûl-i Ekrem, Hz. Ali'den ganimetleri taksim ettikten sonra Vedâ haccında onlara katılmasını talep etti. Hz. Ali, ganimetlerin beşte dördünü savaşa katılanlara dağıttı, Hz. Peygamber'in payı olan ganimetin beşte birini de akrabası olduğu için kendisi aldı. Hz. Ali'nin ganimetin beşte birini almasına Büreyde b. Hasîb gibi bazı sahâbeler sinirlendi ve Hz. Ali'nin haksızlık yaptığını öne sürerek onu Hz. Peygamber'e şikâyet ettiler. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem, Büreyde'ye Hz. Ali'nin yaptıklarına sinirlenmemesi gerektiğini, ganimetin beşte birinin Hz. Ali'nin hakkı olduğunu ifade buyurdu.²¹³ Bu olayı temas başka bir rivâyette ise Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi savaşmak üzere Yemen'e göndermiştir. Büreyde, Hz. Ali'den Yemen'de sertlik ve kabalık gördüğünü söylemiş ve bundan dolayı Hz. Ali'yi Hz. Peygamber'e şikâyet etmiştir. Büreyde'nin bu sözlerini duyan Resûl-i Ekrem'in yüzü değişmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber Büreyde'ye "*Ey Büreyde! Ben mü'minlere nefislerinden daha evlâ değil miyim?*" deyince Büreyde; "*Evet, Allah'ın Resûlü*" şeklinde cevap vermiştir. Büreyde'nin bu cevabını duyan Resûl-i Ekrem; "*Ben kimin mevlâsı ise Ali de onun mevlâsıdır*" buyurmuştur.²¹⁴

İbn Hacer el-Heytemî (ö. 974/1567), Hz. Ali Yemen'de vazifesini ifâ ettikten sonra birçok kimsenin onun arkasından konuştuğunu ve bazı sahâbelerin onu Hz. Peygamber'e şikâyet ettiğini belirtmiştir. Bu sebeple Resûl-i Ekrem'in Hz. Ali'nin arkasından konuşanları ve onu şikâyet edenleri cevaplamak için Veda haccı dönüşünde "*Ben kimin mevlâsı ise Ali de onun mevlâsıdır*" buyurarak onun kendi katındaki değerini bildirdiğini belirtmiştir.²¹⁵ Beyhakî (ö.458/1066), Mevlâ hadisinde Hz. Ali'nin hilâfetine delil olarak gösterilecek bir ifadenin bulunmadığını söylemesi kayda değerdir. Beyhakî'ye göre Hz. Peygamber, Yemen'de Hz. Ali'yle bazı sahâbeler

²¹³ Buhârî, "Meğâzî", 61; *Müsned*, (thk.: Şuayb Arnavût, vd.) XXXVIII, 144.

²¹⁴ *Müsned*, (thk.: Şuayb Arnavût, vd.), XXXVIII, 32; Hâkim, *Müstedrek*, III, 119.

²¹⁵ İbn Hacer, *es-Savâ'iku'l-muhrîka*, I, 109.

arasında meydana gelen anlaşmazlığı ve huzursuzluğu gidermek için Hz. Ali'yi sevdiğini ifade etmiş, onun mevlâsı olduğunu bildirmiş ve sahâbenin de onu sevmesini istemiştir.²¹⁶

İbn Kesîr (ö. 774/1373), bazı kimselerin Yemen dönüşü Hz. Ali'nin yaptığı ganimet taksiminden dolayı onu zâlimlik ve cimrilikle suçlamasından dolayı sahâbe arasındaki huzursuzluğun arttığı belirtmiştir. Bu nedenle Hz. Ali hakkındaki söylentilerin yayıldığını dile getirmiştir. Hz. Peygamber'in sahâbe arasındaki huzursuzluğu gidermek ve Hz. Ali hakkındaki söylentilerin önünü kesmek için Hz. Ali'nin hakkını savunduğunu belirtmiş ve onun akrabası olduğunu söyleyerek Hz. Ali'nin üstünlüğüne dikkat çektiğini ifade etmiştir. Böylece Hz. Peygamber'in Hz. Ali ile bazı sahâbîler arasındaki husumeti gidererek onlar arasındaki sevgi ve muhabbet ortamını tekrar tesis etmeye çalıştığını söylemiştir.²¹⁷

İbnü'l-Esîr (ö. 606/1210), *en-Nihâye* adlı eserinde “*mevlâ*” kelimesinin yaklaşık on anlamda olduğunu belirtir. İbn'ül-Esîr'e göre “*mevlâ*” kelimesi “*Rab, mâlik, efendi, seyyid, abd, köle âzat eden kişi, komşu, seven, amcaoğlu, hısım, ortak, damat, nimet veren, nimet verilen*” gibi birçok mânâyı ifade etmektedir.²¹⁸ Tirmizî'nin şârihi Mübarekfurî'ye göre “*Mevlâ*” kelimesinin mânası dosttur. Mübarekfurî, bu rivâyeti “*Ben kimi seviyorsam, Ali de onu sever*” ya da “*Ben kimi dost edinir veya yetkili kılırsam Ali de onu dost edinir ve yetkili kılar*” şeklinde yorumlamıştır.²¹⁹ Mübârekfûrî “*Benden sonra mü'minlerin velîsi Ali'dir*” şeklinde bazı Ehl-i sünnet kaynaklarında yer alan rivâyetin senedinde Ca'fer b. Süleyman isimli Şîî râvinin teferrüd ettiğini nakletmiş, bu kişinin Muaviye'ye sövdüğü, Hz. Ali'nin ismini duyduğunda ağladığı ve Hz. Ömer ile Hz. Ebû Bekir'e buğz ettiği için bu rivâyetin güvenilir ve makbul olmadığını ifade etmiştir. Mübarekfurî, bu rivâyetin Eclehü'l-Kindî isimli bir râvi tarafından başka bir senedle rivâyet edildiğini belirtmiş, aynı

²¹⁶ Beyhakî, *el-İ'tikâd*, thk.: Ahmed Isâm, 1.bs. (Beyrut: Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, 1401/ 1981), s. 354.

²¹⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk.: Abdullah b. Abdü'l-Muhsîn et-Turkî, (yy.: Dâru Hicre, 1418/1997-1424-2003) VII, 665.

²¹⁸ İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye fî ğarîbi'l-hadîs ve'l-eser*, thk.: Tâhir Ahmed ez-Zâvî, (Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, 1399/1979), V, 288.

²¹⁹ Mübârekfûrî, *Tuhfetu'l-Ahvezî*, X, 146-147.

zamanda Eclehü'l-Kindî'nin de Şîî olduğuna dikkat çekmiştir. Bu sebeple Şîî râvîlerin “*benden sonra*” ifadesini rivâyete ilave ettiğini belirtmiştir.²²⁰

İbn Kesîr, rivâyette bulunan “*benden sonra*” ifadesinin Eclehü'l-Kindî adında güvenilmeyen bir Şîî râvî hadisin senedinde teferrüd ettiği için zayıf ve münker olduğunu beyan etmiştir.²²¹ İbn Teymiyye (ö. 728/1328) ise bu ifadenin âlimlerin ittifakıyla uydurma olduğunu ve bu ifadelerle Hz. Peygamber'in üzerine yalan isnad edildiğini belirtmiştir. İbn Teymiyye, Resûllullah'ın hem hayatta iken hem de vefat ettikten sonra bütün mü'minlerin velisi olduğuna dikkat çekmiş ve düşmanlığın zıddı yani dostluk anlamında olan velâyetin zamanla sınırlamayacağını dile getirmiştir. Üstelik İbn Teymiyye, Hz. Peygamber'in söz konusu rivâyette yöneticilik anlamında olan “velâyet” ifadesini kastetmesi durumunda “*benden sonra*” ifadesini kullanılmadan “*Ali, bütün mü'minlerin vâlisidir*” şeklinde söyleceğini vurgulamıştır.²²²

Ali el-Kârî (ö. 1014/1605), *Mirkâtü'l-mefâtih* isimli şerhinde “mevlâ” kelimesinin dost mânasında olduğunu dile getirmiş, hadisin vurûd sebebinin Hz. Büreyde'nin Hz. Ali'den kabalık ve sertlik gördüğü için Hz. Ali'yi Resûllullah'a şikâyet etmesi olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla o, Şîa'nın “mevlâ” kelimesinin “yönetici” anlamında olduğu ve bu hadisin Hz. Ali'nin imâmetine delâlet ettiğine yönelik iddialarının tutarsız olduğunu belirtirken, Hz. Peygamber'in hayatta olduğu sürece mü'minlerin tam yetkili yöneticisi olduğunu ifade etmiştir.²²³

İbn Arabî'nin kaleme aldığı *el-Avâsım mine'l-Kavâsım* isimli eserde naklettiği rivâyete göre Hz. Ali'nin torunu Hasan el-Müsennâ'ya Hz. Peygamber'in mevlâ hadisi sorulmuştur. Hasan el-Müsennâ, bu sözle Resûllullah'ın yöneticilik ve sultanlığı kastetmediğini söylemiş ve Resûllullah'ın bu sözle yöneticilik ve sultanlık mânasını kastedmesi durumunda bunu daha açık bir şekilde söyleceğini belirtmiştir. Resûllullah'ın Müslümanların en fasîhi olduğuna dikkat çeken Hasan el-Müsennâ, Hz. Peygamber'in Hz. Ali'yi kendisinden sonra halife yapması durumunda bunu net ve

²²⁰ Mubârekfûrî, *Tuhfetu'l-Ahvezî*, X, 146-147.

²²¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, XI, 59.

²²² İbn Teymiyye, *Minhâcu's-Sünne* (I-IX), 1.bs., (Suudi Arabistan: Câmiat'ül-İmâm Muhammed b. Suud el-İslâmiyye, 1406/1986), VII, 391.

²²³ Ali el-Kârî, *Mirkâtul-mefâtih şerhu mişkâtu'l-mesâbih*, 1.bs., (Beyrut: Daru'l-fikr, 1422/2002), IX, 937.

açık ifadelerle bütün Müslümanların anlayacağı tarzda ifade edeceğini dile getirmiştir. Ayrıca Hasan el-Müsennâ, Hz. Peygamber'in Hz. Ali'yi kendisinden sonra idareci tayin ettiğini iddia eden yaklaşımın doğru olması durumunda, Hz. Ali'nin de kendisini ilk halife ilan etmediği için Hz. Peygamber'in emirlerini dinlememiş olacağını vurgulamıştır.²²⁴

İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449), bu rivâyetin çok değişik tarîklerle nakledildiğini belirtmektedir. İbn Hacer, eserinde muhaddislerin bu rivâyetin sıhhat derecesi hakkındaki görüşlerini aktarmakta, bu hadisin çoğunluğu sahîh ve hasen olmak üzere birçok tarîkının olduğunu ifade etmektedir. Kettânî (1857-1927), söz konusu rivâyeti 25 sahabînin naklettiğini ifade etmiş, Münâvî (ö. 1031/1622) ise bu rivâyetin mütevâtir olduğunu savunmuştur.²²⁵

Özetle, Ehl-i sünnet âlimlerinin çoğunluğun görüşüne göre Hz. Peygamber Hz. Ali'yi ganimet taksim etmek üzere Yemen'e göndermiştir. Hz. Ali, Yemen'de ganimetleri taksim ettikten sonra Hz. Ali ile bazı sahâbîler arasında anlaşmazlıklar çıkmıştır. Bu sebeple bazı kimseler, Hz. Ali'nin arkasından konuşmuş ve onun ganimeti adaletli taksim etmediğini iddia ederek onu Hz. Peygamber'e şikâyet etmiştir. Müslümanlar arasındaki söylentilerin ve huzursuzlukların artması üzerine Hz. Peygamber, Gadîr-i Hum denilen yerde Hz. Ali'nin ganimet taksimini adaletli yaptığını ifade etmiş ve Hz. Ali'nin dostu veya kendi görevlendirdiği yetkili kişi olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca Ehl-i sünnet muhaddisleri, mevlâ hadisinin birçok varyantını nakletmiş ve bunların ekserisinin sahîh veya da hasen olduğunu belirtmişlerdir. Dahası bazı âlimler, rivâyetlerde yer alan "*Benden sonra mü'minlerin velisi Ali'dir*" cümlesindeki "*benden sonra*" ifadesinin Şîî râvîler tarafından eklendiğinin belirtmiş ve bu sebeple rivâyetin bu kısmına zayıf ve uydurma hükmünü vermişlerdir.

Araştırmalarımız neticesinde Ehl-i sünnet kaynaklarında, Şîa kaynaklarında geçen mevlâ hadisinin değişik varyantlarında "*Ali, benim kardeşim, vasîm ve benden sonraki imam ve halifedir*" gibi Hz. Ali'nin imâmetine ve hilâfetine delâlet eden

²²⁴ İbn Arabî, *el-Avâsım Mine'l-Kavâsım*, s. 185-186; Sofuoğlu, Cemal, "Gadir-i Hum Meselesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1983, cilt: XXVI, s. 461-470.

²²⁵ İbn Hacer, *el-Me'tâlibü'l-âliye*, thk.: Dr. Sa'd b. Nâsır, vd., 1.bs., (yy.: Dâr'ul-Âsime, Dâr'ul-Çays, 1419/1998-1420/2000) XVI, 96.

ifadelere rastladık. Söz konusu ifadelerin hiçbirinin güvenilir Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında yer almaması da dikkat çekici bir husustur. Ehl-i sünnet ve Şîa kaynaklarında yer alan rivâyetlerin anlam ve olay örgüsü yönüyle birbirinden tamamen farklı olduğu görülmektedir. Ayrıca rivâyette geçen mevlâ kelimesini, Şîi ulemâ “tasarruf ve yönetme hakkına sahip kimse, yönetici” şeklinde yorumlarken Ehl-i sünnet âlimlerinin “dost ve yetkili kişi” olarak yorumlamış olmaları dikkat çekilmesi gereken bir husustur.

G. ŞÎA VE EHL-İ SÜNNET HADİS KAYNAKLARINDA SEFÎNE HADİSİ

Arapça’da “bir şeyin dış yüzeyini törpülemek, soymak, yontmak” anlamlarında kullanılan “sefene”²²⁶ fiilinden türeyen “sefîne” kelimesi “gemi” mânasına gelmektedir.²²⁷ Ehl-i sünnet ve Şîa kaynaklarında geçen rivâyetlerin metninde “sefîne” kelimesi yer alıp Ehl-i beyt, Hz. Nûh’un gemisine benzetildiği için bu rivâyetler, Sefîne hadisi şeklinde tanınmıştır.

1. Şîa Hadis Kaynaklarında

Sefîne hadisi, *Bihâru’l-envâr* ve *Emâli* gibi birçok Şîa hadis kaynağında geçmektedir. *Bihâru’l-envâr*’da ve Şeyh Tûsî’nin *Emâli* adlı eserinde “Şüphesiz Ehl-i beytimin sizin aranızdaki misâli, Nûh’un gemisi gibidir; kim ona binerse kurtulur ve kim ona binmekten geri kalırsa boğulur”²²⁸ şeklinde yer almaktadır. Ayrıca rivâyetlerde bazı lafız farklılıkları yer almaktadır. Bazı rivâyetlerde “kim ondan geri kalırsa boğulur”²²⁹ şeklindeyken kimi rivâyetlerde “kim onu terk ederse helâk olur”²³⁰ şeklinde, kimi rivâyetlerde “kim ondan geri kalırsa helâk olur”²³¹

²²⁶ سَفِنٌ ۖ سَفِينًا

²²⁷ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “sfn” md, s. 413; İlhan Ayverdi, *Kubbealtı Lugatı*, “sefîne” md., Kubbealtı Neşriyat, <http://www.lugatim.com/s/sefîne>(erişim tarihi:21.06.2019).

²²⁸ “إِنَّمَا مَثَلُ أَهْلِ بَيْتِي فِيكُمْ كَمَثَلِ سَفِينَةِ نُوحٍ، مَنْ دَخَلَهَا نَجَّى، وَ مَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا غَرِقَ” ; Tûsî, *Emâli*, s. 349, Meclisî, *Bihâru’l-envâr*, XXIII,121.

²²⁹ “وَمَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا غَرِقَ” ; Tûsî, *Emâli*, s. 349, Meclisî, *Bihâru’l-envâr*, XXIII,121.

²³⁰ “وَمَنْ تَرَكَهَا هَلَكَ” ; Meclisî, *Bihâru’l-envâr*, XXIII,121.

²³¹ “وَمَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا هَلَكَ” ; Meclisî, *Bihâru’l-envâr*, XXIII,121.

ifadeleriyle, bazı rivâyetlerde ise “kim ondan geri kalırsa kendinî ateşte bulur”²³² şeklinde yer almaktadır.

Ehl-i sünnet’ten Şîa’ya geçerek doğru yolu bulduğunu iddia eden Muhammed Tîcânî, “*Nasıl Hidâyete Kavuştum*” isimli eserinde Sefîne hadisine değinmekte ve İbn Hacer el-Heytemî’nin *es-Savâ’iku’l-muhrîka* isimli eserinde bu rivâyete yaptığı şu yorumu nakletmektedir: “Onları gemiye benzetmesinin sebebi şudur ki, her kim Allah’ın nimetine şükretmek için onları sever ve onlara saygı gösterirse ve onların âlimlerinden doğru yolu öğrenirse, haktan sapmanın karanlığından kurtulur. Ve her kim onlardan ayrılırsa Allah’ın nimetine küfretme denizinde boğulur ve azgınlık bataklığında helâk olur.”²³³ İbn Hacer el-Heytemî’nin eserindeki bu yorumu nakleden Muhammed Tîcânî, İbn Hacer el-Heytemî’ye Ehl-i beyt’in yolundan gidip gitmediğini kendisine sormak istediğini de ilave etmiştir.²³⁴

Öte yandan Şîa kaynaklarında, Sefîne hadisi ile ilgili bazı rivâyetlerin sonunda “*Ehl-i beyt’im, İsrailoğullarındaki Hitta kapısı gibidir, o kapıdan girenlerin kurtulur, o kapıdan girmeyenler helâk olur*” şeklinde ilave cümleler yer almaktadır.²³⁵ Bu rivâyette Ehl-i beyt, âyette geçen “hitta” kelimesiyle bağdaştırılmıştır. Bu kelimenin yer aldığı âyette, Tîh çölünden çıkan İsrailoğullarından bir kasabaya girmeleri, o kasabanın nimetlerinden hiçbir kısıtlama olmadan bolca yemeleri, o kasabanın kapısından saygı gösterip başlarını eğerek girmeleri ve kasabanın kapısından girerken “günahlarımızı bağışla” anlamına gelen “hitta” kelimesini söylemeleri istenmektedir.²³⁶ Bazı müfessirler, âyette geçen “hitta”nın Beytül-Makdis’in kapılarından birinin ismi olduğunu ifade etmekte ve âyette İsrailoğullarının “hitta” kapısından saygıyla eğilerek geçmesinin istendiğini belirtmektedir.²³⁷

İbn Hacer el-Heytemî, *es-Savâ’iku’l-muhrîka* isimli eserinde bu rivâyeti şu şekilde yorumlamıştır: “Ehl-i beytin Hitta kapısına benzetilmesinin sebebi ise Allah’ın Eriha yahut el-Beytü’l-mukaddes’in kapılarından biri olan Hitta kapısından tevazu

²³² “ومن تخلف عنها زح في النار”; Meclisî, *Bihâru’l-envâr*, XXIII,122.

²³³ İbn Hacer el-Heytemî, *es-Savâ’iku’l-muhrîka*, II,447.

²³⁴ Tîcânî, *Nasıl Hidayete Kavuştum*, s. 225, 226.

²³⁵ Meclisî, *Bihâru’l-envâr*, XXIII, 123-125.

²³⁶ Bakara 2/58; “*Hani, “Şu memlekete girin. Orada dilediğiniz gibi, bol bol yiyin. Kapısından eğilerek tevazu ile girin ve “hitta!” (Ya Rabbi, bizi affet) deyin ki, biz de sizin hatalarınızı bağışlayalım. İyilik edenlere ise daha da fazlasını vereceğiz” demiştik.*”

²³⁷ İbnü’l-Cevzî, *Zadü’l-mesir fi ilmi’t-tefsir*, I, 68-69.

hâlinde ve bağışlanmak dileğiyle girmeyi, Benî İsrail için bağışlanmak ve mağfîret vesilesi kılmış olmasıdır.”²³⁸ İbn Hacer el-Heytemî'nin de ifade ettiği gibi rivâyette Ehl-i beyt Hıttâ kapısına benzetilerek Müslümanlar için bağışlanma ve mağfîret vesilesi olarak gösterilmiştir.

Şîa'ya göre Sefîne hadisinde, yalnız Ehl-i beyt'e ittibâ edip onlara tutunarak kurtuluş ve selâmet yoluna ulaşabileceği bildirilmiştir. Hadiste, Ehl-i beyt yolunun öğretilerinin ışığında yürünmesi ve onların hayatlarının örnek alınması gerekliliği vurgulanmıştır. Rivâyette, Ehl-i beyt'in Hz. Nûh'un gemisine benzetilmesi ise tek ve yegâne kurtuluşun Ehl-i beyt yolunda ve öğretilerinde olduğunu ifade etmektedir. Dahası Şîa, hadisten Ehl-i beyt'in yoluna muhalefet edip başkalarının yolunu takip edenlerin de cehenneme gireceği anlamaktadır. Dolayısıyla Şîa, bu hadiste bütün Müslümanların Ehl-i beyti takip ederek onlara uymakla yükümlü olduğunu ifade edildiğini düşünmektedir.²³⁹

Şîa, Hz. Nûh zamanında Hz. Nûh'un gemisine binen Müslümanların selde boğulmaktan kurtulduğu gibi, Ehl-i beyt'i takip ederek dinin usûlünü ve furûunu Ehl-i beyt imamlarından alanların da Cehennem azabından kurtulacağını belirtmektedir. Ehl-i beyt yolunu terk edenlerin, Hz. Nûh'un ümmetinden olup tûfandan kurtulmak için dağa çıkanların, yağmur sularının dağlara ulaşması sonucunda boğulduğu gibi cehennemden kaynar sularında boğulacaklarını ifade etmektedir.

Şîa, hadiste Ehl-i beyt yolunun Hz. Nûh'un gemisi gibi kurtuluş yolu olduğunu belirtmesiyle Ehl-i beyt'in ismetine ve üstünlüğüne dikkat çekildiğini ifade etmiştir. Ehl-i beyt'in hatalı ve günahkâr olması durumunda Hz. Peygamber'in Ehl-i beyt'i Hz. Nûh'un gemisine benzetmeyeceğini belirtmiştir. Şîa'ya göre hadiste Ehl-i beyt'in yolunu takip edenlerin kurtuluşa ereceği, Ehl-i beyt yolundan yüz çevirerek Ehl-i beyt'e muhalefet edenlerin ise hüsrana uğrayan kâfirler olacağı anlatılmaktadır.²⁴⁰

Öte yandan Şîa, Sefîne hadisinin, her zaman Ehl-i beyt'ten tâbi olunacak mâsum bir imamın varlığına delâlet ettiğini de iddia etmektedir. Şîî anlayışa göre, hadiste boğulmaktan kurtulmak için gemiye binilmesi istenmiştir. Nitekim bir gemi, her

²³⁸ İbn Hacer el-Heytemî, *es-Savâ'iku'l-muhrika*, II,447; metnin tercümesi Muhammed Tîcânî'nin “*Nasıl Hidayete Kavuştum*” adlı eserinin Türkçe tercümesinden alınmıştır.

²³⁹ Şeyh Abdullah Hasan Âl Dervîş, *Mehdiyyu'l-İmâm*, 1.bs., (yy.: 1432/2011), s. 124.

²⁴⁰ Şeyh Abdullah Hasan Âl Dervîş, *Mehdiyyu'l-İmâm*, s. 125.

zaman batma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Geminin batmaması ve gemidekilerin boğulmaması için tecrübeli bir gemi kaptanın bulunması ve gemideki insanların da gemi kaptanın talimatlarını dinleyerek ona uyması gerekmektedir. Dolayısıyla Şîa düşüncesine göre Ehl-i beyt gemisinin kaptanı, mâsum Ehl-i beyt imamlarıdır. Bu geminin hareket etmesi ve batmaması için bir kaptana ihtiyaç duyulduğu gibi insanların helaka uğramaması için tâbi olunacak bir Ehl-i beyt imamına ihtiyaç duyulmaktadır.²⁴¹ Görüldüğü gibi Şîa âlimleri hemen her hadisi imâmet doktrinini çerçevesinde yorumlamakta ve onları görüşlerine mesned yapmaya çalışmaktadır.

2. Ehl-i Sünnet Hadis Kaynaklarında

Sefîne hadisi, Buhârî ve Müslim'in *Sahîhleri* gibi birinci derece Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında yer almamakta, *Müstedrek* ve *el-Mu'cemü'l-evsat* gibi ikinci ve üçüncü derece kaynaklarda geçmektedir. Söz konusu kaynaklarında rivâyet şu şekildedir: “*Ehl- i beytimin misâli, Nûh'un gemisi gibidir; kim ona binirse kurtulur ve kim ona binmeyip ondan geri kalırsa boğulur.*”²⁴²

Ehl-i sünnet kaynaklarında geçen Sefîne hadisinin senedi, Ehl-i sünnet muhaddisleri tarafından tenkide tâbi tutulmuştur. Hâkim, *Müstedrek*'inde geçen bu rivâyetin *Müslim*'in şartlarına uygun olmasına rağmen Müslim'in bu rivâyeti *Sahîh*'ine almadığını ifade etmiştir. Ayrıca *Müstedrek*'te yer alan rivâyetin senedindeki Mufaddal b. Sâlih isimli râvînin *münkerü'l-hadis* olan zayıf bir râvî olduğu nakledilmiştir. Öte yandan *Taberânî*'de geçen rivâyetin senedinde Abdullah b. Dâhir adlı bir metrûk râvînin olduğu belirtilirken, Bezzâr'ın *Müsned*'indeki rivâyetin isnadındaki Hasan b. Ebî Ca'fer isimli râvînin metrûk olduğu ifade edilmiştir. Sonuç olarak Ehl-i sünnet kaynaklarında geçen bazı rivâyetlerin isnadının zayıf olduğu ortaya çıkmaktadır.²⁴³

Selefî âlim Elbânî (ö. 1999), eserinde bu rivâyeti ayrıntılı bir şekilde incelemiştir. Sefîne hadisinin üç farklı senedini ele alan Elbânî, İbn Abbas'tan

²⁴¹ Şeyh Abdullah Hasan Âl Dervîş, *Mehdiyyu'l-İmâm*, s. 127-130.

²⁴² مَثَلُ أَهْلِ بَيْتِي مَثَلُ سَفِينَةِ نُوحٍ مَنْ رَكِبَهَا نَجَا، وَمَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا غَرِقَ; Hâkim, *Müstedrek*, II, 373, III, 163; Taberânî, *el-Mucemü'l-evsat*, V, 354, VI, 85.

²⁴³ İbnü'l-Mülakkın, *Muhtasaru İstidrâki'l-Hâfiz ez-Zehebî 'alâ Müstedreki Ebî 'Abdillâh el-Hâkim*(I-VIII), thk.: Abdullah b. Hamd el-lehîdân vd., 1.bs., (Riyâd: Dâru'l-Âsime, 1411/1991), II, 817(1,2,3 nolu dipnot).

nakledilen rivâyetin senedindeki Hasan b. Ebî Ca'fer adlı râviye hadis tenkitçileri tarafından metrûk ve münkeru'l-hadis hükmü verildiği nakletmiştir. İbn Zübeyr'in babasından naklettiği hadisin isnadında İbn Lehîa adında hafızası kötü olan zayıf bir râvinin bulunduğunu ifade edilmiş, Ebû Zerr'in naklettiği rivâyetin iki farklı senedinde Hasan b. Ebî Ca'fer adlı metrûk bir râviin ve İbn Cüd'ân adında zayıf bir râvinin varlığından söz etmiştir. Elbânî, Sefîne hadisinin bütün varyantlarını sened yönüyle inceledikten sonra “zayıf” hükmünü vermiştir.²⁴⁴

San'ânî (ö. 1182/1768), *et-Tenvîr şerhu Câmi'i's-sağîr* isimli hadis şerhinde Ehl-i beyt'in gemiye benzetilmesiyle Ehl-i beyt'e muhabbet besleyip onları örnek alanın kurtuluşa ereceğini, bunun zıddını yapanın da helâk olacağını belirtmektedir. Hz. Peygamber'in sevgisini kazanmak için Ehl-i beyt'i sevmenin gerektiğini ifade eden San'ânî, rivâyette Ehl-i beyt ferdlerinin hepsini sevmenin istendiğini vurgulamaktadır. Ayrıca Ehl-i beyt fertlerinin bazılarının günah işlemelerinin mümkün olduğunu belirten San'ânî, Ehl-i beyt'e beslenen sevginin Ehl-i beyt'in kendilerine ait şahsî özelliklerden değil, Hz. Peygamber'e olan akrabalıklarından dolayı olduğunu dile getirmiştir.²⁴⁵ San'ânî'nin bu hadis hakkındaki görüşleri, Şîa'nın Ehl-i beyt'in günahsız olduğunu iddia eden ve Ehl-i beyt'in Ehl-i kisâ ile onların soyundan gelen imamlardan oluştuğunu ifade eden görüşlerine ters düşmektedir.

Ehl-i sünnet muhaddislerinden Münavî (ö. 1031/1622), Sefîne hadisindeki Ehl-i beyt ifadesiyle adalet ve din ehli olan Hz. Ali ile Hz. Fâtıma ve onların oğullarının kastedildiğini belirterek aslında Şîa'ya benzer bir yaklaşım sergilemektedir. Ayrıca Hz. Nûh'un ümmetinde gemiye binenlerin kurtulduğunu belirten Münavî, Hz. Muhammed ümmetinde de Ehl-i beyt'e muhabbet edip tâbi olanların ve onların yolundan giden âlimler ile imamları örnek alanların kurtulacağını ifade etmekte, Ehl-i beyt'e ve onların yolundan gidenlere muhalefet edenlerin küfrân ve azgınlık denizinde boğulacağını belirtmektedir. Hatta Ehl-i beyt'in Allah tarafından temizlendiğini belirterek onlara muhabbet beslemenin birçok âyette farz kılındığını öne süren Münavî, Ehl-i beyt'e buğz edenlerin rivâyetlerde de ifade edildiği gibi cehennem ateşine girmeyi hak ettiğini vurgulamaktadır. Buraya kadar bu rivâyetin

²⁴⁴ Nâsirüddin el-Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-za'ife ve'l-mevzû'a ve eseruhe's-seyyi'ü fi'l-ümme* (I-XIV), 1.bs., (Riyâd: Dâr'ul-Meârif, 1412/1992), X, 5-10,

²⁴⁵ San'ânî, *et-Tenvîr şerhu Câmi'i's-sağîr*, 1.bs., (Riyâd: Mektebetü Dâru's-Selâm, 1432/ 2011), IX, 543.

yorumunda, Şîa'ya yakın bir tutum sergileyen Münâvî, temessük edilmesi emredilen Ehl-i beyt'in ve onların yolundan giden âlimlerin Hz. Peygamber'in Kevser havuzuna gelene dek Kur'ân ve Sünnet'ten asla ayrılmayacaklarının altını çizerek Şîa'nın bu husustaki bazı görüşlerine muhalefet etmektedir. Münâvî'nin kaydettiğine göre başta kaydettiğimiz sefîne hadisinin senedindeki Mufaddal b. Sâlih adlı râviye Zehebî, zayıflık emâresi olarak gösterilen *vâhi* hükmünü vermiştir.²⁴⁶

Ali el-Kârî (ö. 1014/1605), Ehl-i beyt'in Hz. Nûh'un gemisine benzetilmesiyle, Ehl-i beyt'i sevip onların yolu ile öğretilerini takip edenlerin iki cihân saadetine erişeceğini ve onlara muhalefet edenlerin helâk olacağını belirtildiğini ifade etmektedir. Buna ek olarak Ali el-Kârî, İmam Ahmed'in *Müsned*'inde Ebû Zerr'den naklettiği Sefîne rivâyetinin sahîh olduğunu ve red edilme imkânının bulunmadığını belirtmektedir. Bu rivâyetin şerhinde, Fahreddin Râzî'nin (ö. 606/1210) Ehl-i sünnet'in Ehl-i beyt'e muhabbet gemisine binerek gökteki yıldızlar gibi olan sahâbîlere tâbi olarak hidayete kavuştuğunu ifade etmektedir.²⁴⁷

İbn Teymiyye (ö. 728/1328), Sefîne hadisinin isnadının bilinmediğini ve isnadında düşüklük bulunduğunu, dolayısıyla bu rivâyetin sahîh ve güvenilir olmadığını belirtmektedir.²⁴⁸ Üstelik İbn Teymiyye İmam Mâlik'in "*Sünnet, Hz. Nûh'un gemisi gibidir, ona binen kurtulur, ona binmeyip geri kalan helâk olur*" sözlerini aktararak aslında Sünnet'e tâbi olanların kurtulacağını bildirmektedir.²⁴⁹

Asrımızdaki Selefî düşüncenin önemli temsilcilerinden olan Suudi Arabistan müftüsü AbdUrrahmân Âli Bâz (1912-1999), bu hadisin Şîa'nın uydurmalarından olduğunu, senedinin bulunmadığı için mevzû ve bâtil olduğunu ifade etmiştir. O, aslında Hz. Nûh'un gemisi gibi kurtuluş vesilesi olanın, Allah'ın kitabı ve Peygamber'in sünneti olduğunu belirtmiştir. Ehl-i beyt'in Hz. Nûh'un gemisi gibi

---

²⁴⁶ Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr şerhu'l-Câmi'i's-sağîr*, 1.bs., (Beyrut: Dâr'ul-Kütüb'il İlmiyye, 1415/1994), II, 658-659.

²⁴⁷ Ali el-Kârî, *Mirkâtul-mefâtiḥ şerhu mişkâtul-mesâbîḥ*, 1.bs., (Beyrut: Daru'l-fikr, 1422/2002), IX, 988.

²⁴⁸ İbn Teymiyye, *Minhâcu's-Sünne*(I-IX), VII, 395

²⁴⁹ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, thk.: Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsım, (Medine: Mucemmi'ul-Melik'il-Fehd, 1416/1995), IV, 137.

kurtuluş vesilesi olmadığını belirtmekte ve Hz. Peygamber'in Ehl-i beyt'inde Ebû Tâlib ve Ebû Cehil gibi iman etmeyen akrabalarının bulunduğu ifade etmektedir.²⁵⁰

Ehl-i beyt'i Hitta kapısına benzeten rivâyet ise Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-evsat* ve *el-Mu'cemü's-sağîr* adlı eserlerinde yer almaktadır.²⁵¹ Heysemî, hadisin isnadında meçhul râvîlerin bulunduğu için isnada “zayıf” hükmünü vermiştir.²⁵²

Netice itibariyle Şîa'nın temel inanç esaslarını delillendirmede kullandığı Sefîne hadisinin Ehl-i sünnet kaynaklarında geçen rivâyetlerinin senedlerinde râvîler yönünden birtakım problemler olduğu görülmektedir. Şîa ulemâsı, bu hadisten Ehl-i beyt'in dinî ve siyâsî otorite olduğu sonucuna ulaşırken bazı Ehl-i sünnet âlimleri bu hadisten Ehl-i beyt'e sevgi besleyip onları örnek almanın kişiyi kurtuluşa eerdireceği çıkarımına varmıştır. Bazı Selefi âlimler ise hadisin zayıf ve güvenilir olmadığını belirterek Ehl-i beyt'in kurtuluş vesilesi olmadığını belirtmiş ve aslında Allah'ın kitabı ile Hz. Peygamber'in sünnetinin Hz. Nûh'un gemisi gibi kurtuluş vesilesi olduğunu beyân etmişlerdir.

H. ŞÎA VE EHL-İ SÜNNET HADİS KAYNAKLARINDA MEDİNETÜ'L- İLM HADİSİ

Arap dilinde “*Medînetü'l-ilm*” terkibi, “ilim şehri” anlamına gelmektedir. Hadis kaynaklarında yer alan Hz. Peygamber'in “*Ben ilmin şehriyim ve Ali onun kapısıdır*” rivâyetinin metninde “*Medînetü'l-ilm*” terkibi geçtiği için hadis Medînetü'l-ilm hadisi olarak meşhur olmuştur. Şîa, bu rivâyetin Hz. Ali'nin üstünlüğünü ve bilgeliğini ispatladığını ifade ederek temel görüşlerini naklî olarak delillendirme gayreti içerisinde olmuştur.²⁵³

²⁵⁰ Abdirrahmân Âli Bâz resmi websitesi; <https://binbaz.org.sa/fatwas/1032/%D9%85%D8%AF%D9%89-%D8%B5%D8%AD%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D9%82%D9%88%D9%84-%D8%A7%D9%87%D9%84-%D8%A8%D9%8A%D8%AA%D9%8A-%D9%83%D8%B3%D9%81%D9%8A%D9%86%D8%A9-%D9%86%D9%88%D8%AD> (erişim tarihi: 23. 06. 2019).

²⁵¹ Taberânî, *el-Mucemü'l-evsat*, VI, 85, *el-Mucemü's-sağîr*, II, 84.

²⁵² Heysemî, *Mecmâ*, IX, 168; Açikel, *Kur'an ve Hadislerin Işığında Geçmişten Günümüze Ehl-i Beyt*, s. 216.

²⁵³ Seyit Avcı, “Ben İlim şehriyim, Ali de Onun Kapısıdır Hadisi Üzerine” başlıklı makalesinde Medînetü'l-İlm yani ilim şehri hadisinin rivâyetlerini incelemiştir. O, makalesinde muhaddislerin ve

1. Şîa Hadis Kaynaklarında

Medinet'ül-ilm hadisi, birçok Şîa kaynağında farklı şekillerde yer almaktadır. Şeyh Sadûk'un *Emâlî* adlı eserinde Ca'fer-i Sâdık'ın babaları olan imamlar kanalıyla Hz. Ali'den naklettiği rivâyete göre Hz. Peygamber (s.a.v.) bir gün minberdeyken Hz. Ali'ye hitap etmeye başladı ve şöyle dedi: “*Ey Ali! Sen bu ümmetin ilmi veya âlimisin, seni seven kazanır, sana buğz eden kaybeder. Ey Ali! Ben ilim şehriyim, sen de ilim şehrinin kapısısın, ancak bu ilim şehrine kapısında girilir...*”²⁵⁴ Ayrıca bu rivâyette Allah Resûlü, Hz. Ali'ye mü'minlerin emiri olduğunu ve onun taraftarlarının kazandığını söylemektedir. Ayrıca bu konudaki bazı rivâyetler “*Muhakkak ki Ali hidâyet şehridir, kim o şehre girerse kurtulaşa erer, kim o şehre girmekten geri kalırsa helak olur*”²⁵⁵ şeklinde geçerken bazıları “*Ben ilim şehriyim, Ali de ilim şehrinin kapısıdır, kim ilim öğrenmek isterse ilim şehrinin kapısına gelsin*”²⁵⁶ mealindedir. Birçok rivâyette ise “*Ey Ali! Ben ilim şehriyim, sen de kapısın. Şehre kapının dışında başka bir yoldan ulaşılabileceğini söyleyenler yalan söylemiştir*”²⁵⁷ şeklinde, bazı rivâyetlerde “*Ben cennet şehriyim, Ali ise bu şehrin kapısıdır. Kim Cennete girmek isterse bu şehrin kapısına gelsin*”²⁵⁸ şeklinde, bazı rivâyetlerde ise “*Ben hikmet eviyim, Ali de o evin kapısıdır. Kim hikmet almak isterse o evin kapısına gelsin*”²⁵⁹ şeklinde geçmektedir.

Şeyh Müfid'in *Emâlî* adlı eserindeki rivâyette Cebrâil, Hz. Peygamber'e vahiy getirmiş ve o vahiyde Allah, Hz. Peygamber'den Hz. Ali'nin üstünlüklerini ve kendisinden sonraki imam olduğunu insanlara bildirmesini emretmiştir. Bu rivâyette Hz. Peygamber, Allah'ın kendisini ilim şehri kıldığını, Hz. Ali'ye bu şehrin kapısı kıldığını bildirmiştir.²⁶⁰

---

mutasavvıfların bu hadis hakkındaki görüşlerine temas etmiştir; Seyit Avcı, “Ben İlim şehriyim, Ali de Onun Kapısıdır Hadisi Üzerine”, *Marife*, yıl. 4, sayı. 3, kış 2004, s. 371–381.

²⁵⁴ Şeyh Sadûk, *el-Emâlî*, s. 655-656.

²⁵⁵ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, I, 121.

²⁵⁶ Bahrânî, *Gâyetu'l merâm ve hüccetü'l hisâm*, V, 225.

²⁵⁷ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXXX, 206,207.

²⁵⁸ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXXX, 207.

²⁵⁹ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXXX, 207.

²⁶⁰ Şeyh Müfid, *el-Emâlî*, s. 77.

Şîa, Medînet'ül-ilm hadisinin birçok sahabî tarafından rivâyet edilerek çok sayıda hadis kaynağında yer aldığı için hadisin mütevâtir olduğu hususunda Müslümanların icmâ ettiğini savunmaktadır.²⁶¹

Seyyid Ali Meylânî, *Nefahât'ül-ezhâr fî hulâsati ukâbâti'l-envâr* adlı eserinin üç cildini Medînet'ül-ilm hadisine ayırmış ve bu hadisi geniş bir şekilde ele almıştır. Bu eserinde Meylânî, bu hadisin Hz. Ali'nin sahâbenin en âlimi olduğuna delâlet ettiğini ifade etmiş, sahâbenin en âlim kişisinin de sahâbenin en üstün kişisi olduğunu belirtmiştir. Sahâbenin en üstün kişisinin hilâfete ve imâmete en layık kişi olduğu hususunda hiçbir şüphe bulunmadığını belirten Meylânî, bu rivâyeti Hz. Ali'nin imâmetine delil olarak göstermiştir.²⁶²

Meylânî, Medînet'ül-ilm hadisinin aynı zamanda Hz. Ali'nin ismetine delâlet ettiğini dile getirmiştir. O, ayrıca bu rivâyetin Hz. Ali'nin ismetine delâlet ettiğini birçok Ehl-i sünnet âliminin kabul ettiğini öne sürmüş ve Ehl-i sünnet âlimlerinden nakiller yaparak bu konudaki görüşünü delillendirmeye çalışmıştır. Meylânî, bu rivâyetin de ortaya koyduğu üzere Hz. Ali mâsum olduğu için Hz. Peygamber'den sonra ilk halife olması gerektiğini iddia etmiştir.²⁶³ Meylânî, Medînet'ül-ilm hadisinin Hz. Ali'nin Muhammed ümmetinin ilim öğrenmesinde vasıta olduğunu gösterdiğini ifade etmiştir. Ümmetin, Hz. Peygamber'in ilmine ulaşabilmek için Hz. Ali'den yardım istemesi gerektiğinin bu rivâyette anlatıldığını belirten Meylânî, bunun Hz. Ali için bütün mertebeler üstü bir şeref olduğunu dile getirmiştir. Bu sebeple de bu rivâyetin Hz. Ali'nin hilâfetini ispat ettiğini ileri sürmüştür.²⁶⁴

Bu rivâyette ilim şehrinin kapısına benzetilmesi sebebiyle Hz. Ali'nin Allah Resûlü'nün ilminin koruyucusu olduğu ifade edilmiş ve bundan dolayı Hz. Ali'nin bütün ashâbtan üstün olduğu ileri sürülmüştür. Öte yandan hadisin bazı rivâyetlerinde “*Kim ilim öğrenmek isterse ilim şehrinin kapısına gelsin*” veya “*Şehre kapının dışında başka bir yoldan ulaşabileceğini söyleyenler yalan söylemiştir*” şeklinde ifadeler

²⁶¹ Hüseyine Hasan ed-Derîb, *Velâyetü Ehl'il-beyt fî'l-Kur'ân ve's-Sünne*, 1. bs., (Kum, 1430/ 2009), s. 307-308.

²⁶² Seyyid Ali Meylânî, *Nefahât'ül-ezhâr fî hulâsati ukubât'il-envâr*, XI, 159.

²⁶³ Seyyid Ali Meylânî, *Nefahât'ül-ezhâr fî hulâsati ukubât'il-envâr*, XI, 176.

²⁶⁴ Seyyid Ali Meylânî, *Nefahât'ül-ezhâr fî hulâsati ukubât'il-envâr*, XI, 178.

geçmektedir. Bu ifadelerde, sahâbelerin ilim öğrenmek için Hz. Ali'ye müracaat etmeleri gerektiğinin vurgulandığı iddia edilmiştir.²⁶⁵

Şîî âlim Ali Asker Rıdvânî, *Kur'ân ve Sünnet Işığında Ehl-i Beyt Mektebi* adlı eserinde ilim şehri yani medinet'ül-ilm hadisini ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Rıdvânî, bu hadisi birçok sahâbenin rivâyet ettiğini ve onlarca hadis âliminin bu hadisi eserine aldığını ifade etmekte, ayrıca birçok muhaddisin bu rivâyete sahîh hükmünü verdiğini vurgulamaktadır. O, Hz. Ali'nin ilimde üstün olmasının aynı zamanda faziletçe üstün olduğunu gösterdiğini öne sürmekte, bundan dolayı Hz. Ali'nin imâmeti hak ettiğini iddia etmektedir.²⁶⁶

Ali Asker Rıdvânî, bu rivâyette Hz. Ali'nin ilim şehrinin kapısına benzetildiği için mâsum olduğunun ifade edildiğini, Hz. Ali'nin imam olması sebebiyle Hz. Peygamber'le ümmeti arasındaki vasıta olduğunun belirtildiğini, Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in ilminin koruyucusu olduğuna işaret edildiğini ve Allah Resûlü'nün ilmini arayan Müslümanların bu ilmi almak için Hz. Ali'ye başvurmaları gerektiğinin dile getirildiğini ifade etmektedir. Btün bunlardan dolayı o, Hz. Ali'nin üstün olduğunu iddia etmekte ve ilk imam olması gerektiğini öne sürmektedir.²⁶⁷

Çağdaş Şîî araştırmacı Muhammed Ticânî, tek başına bu hadisin bile Hz. Peygamber'den (s.a.v.) sonra uyulması gereken liderin belirlenmesi için yeterli olduğunu iddia etmektedir. Âlimin uyulmaya daha layık olduğunu vurgulayan Muhammed Ticânî, âlime uyulmadığı takdirde câhile uyulacağını belirtmektedir. Ayrıca "*De ki: "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu!" Doğrusu ancak akıl iz'ân sahipleri bunu anlar*"²⁶⁸ ve "*Öyleyse hakka götüren mi izlenmeye daha lâyıktır, yoksa rehberlik edilmedikçe bir başına yolunu bulmaktan bile âciz olan mı?*"²⁶⁹ mealindeki âyetlerde âlim ve hakka götüren kişiye uyulması gerektiğinin vurgulandığını ifade etmektedir. Âlim'in hidâyet ettiğini, câhilin de hidâyete muhtaç olduğunun altını çizen Ticânî, Hz. Peygamber, ashâb ve tarihin şehadetiyle Hz. Ali'nin sahâbenin en âlimi

²⁶⁵ Seyyid Ali Meylânî, *Nefahât'ül-ezhâr fî hulâsati ukubât'il-envâr*, XI, 180-181.

²⁶⁶ Ali Asker Rıdvânî, *Kur'ân ve Sünnet Işığında Ehl-i Beyt Mektebi*, çev: Ebulfez Kocadağ, 1.bs, (İstanbul: Kevser Yayınları, 2008), s. 134-139.

²⁶⁷ Ali Asker Rıdvânî, *Kur'ân ve Sünnet Işığında Ehl-i Beyt Mektebi*, s. 139-140.

²⁶⁸ Zümer 39/9.

²⁶⁹ Yûnus 10/35.

olduğunu söylemekte ve bu sebeple de Hz. Ali'ye ilk imam ve halife olarak uyulması gerektiğini ileri sürmektedir.²⁷⁰

Bazı Şîîler, Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'den gayb ilmini öğrendiği, ondan manevî ilimler tahsil ettiği, dolayısıyla ilim öğrenmek isteyenlerin Hz. Ali'den feyz alması gerektiği iddiasını bu rivâyete dayandırmışlardır.²⁷¹ Bunlardan başka Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'den sonra imam ve halife olması gerektiğinin öne süren birtakım Şîîler, Hz. Ali'nin ilim şehrinin kapısı olduğu için insanların bilmediği bâtinî ve gizli bir ilme sahip olduğunu öne sürmüşlerdir.²⁷²

2. Ehl-i Sünnet Hadis Kaynaklarında

Medinetü'l-ilm hadisi, Tirmizî'nin *Sünen* 'inde "*Ben hikmet eviyim. Ali de o evin kapısıdır*"²⁷³ şeklindeken *Tâberânî*'nin ve *Hâkim*'in rivâyetlerinde ise "*Ben ilim şehriyim. Ali de o şehrin kapısıdır. İlim isteyen (şehre girmek isteyen) kapıya gelsin*"²⁷⁴ şeklinde yer almaktadır.

Bu hadisin sıhhati hakkında muhaddisler fikir ayrılıklarına düşmüşlerdir.²⁷⁵ Bazı muhaddisler, bu hadisin uydurma olduğunu öne sürmüşlerdir. Yahya b. Maîn (ö.233/847) bu rivâyetin aslı olmadığı için yalan olduğunu, İbn Adî (ö. 365/976) bunun uydurma olduğunu ve Ebû Hâtim b. Hibbân (ö. 354/965), Ebî's-Salt isimli hırsız bir râvi nedeniyle hadisinin aslının olmadığını ifade etmiştir. İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201), bu hadisin bütün senedlerini ve bu senedlerde yer alan râvîleri teker teker incelemiş ve hadis tenkitçilerin bu hadis hakkındaki görüşlerini nakletmiştir. Ona göre bu rivâyetin senedinde bulunan birtakım problemlili râviler nedeniyle hadisin aslı yoktur ve uydurmadır.²⁷⁶

Aynı şekilde İbn Teymiyye, hadis ve ilim ehlinin nazarında hadisin zayıf ve uydurma bir hadis olduğunu ifade etmiş, bu hadisi zayıf olmasına rağmen bu hadisi

²⁷⁰ Tîcânî, *Nasıl Hidayete Kavuştum*, s. 201, 202.

²⁷¹ Yaşar Kandemir, "Ali", *DİA*, II, 376, İstanbul, 1989.

²⁷² Süleyman Uludağ, "Bâtın ilmi", *DİA*, (İstanbul, 1992), V, 188.

²⁷³ Tirmizî, "Menâkıb", 20.

²⁷⁴ Hâkim, *Müstedrek*, III, 137; Taberânî, *el-Mucemü'l-kebir*, XI, 5.

²⁷⁵ Ayrıntılı bilgi için bk.; Seyit Avcı, "Ben İlim şehriyim, Ali de Onun Kapısıdır Hadisi Üzerine", *Marife*, yıl. 4, sayı. 3, kış 2004, s. 371-381.

²⁷⁶ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât(I-III)*, thk.: Abdurrahman Muhammed Osman, 1.bs., Medine: el-Mektebetü's-Selefiyye, 1386/1966), I, 350-355

Tirmizî'nin naklettiğini belirtmiş ve bu hadisin apaçık bir yalan olduğunu dile getirmiştir.²⁷⁷ Tirmizî, eserinde bu hadisin “garîb – münker” olduğunu ifade etmiştir.²⁷⁸ Hâkim, hadisin bir rivâyetinin senedinin sahih olduğunu bildirirken hadisin diğer rivâyetinin uydurma olduğunu kaydetmiştir.²⁷⁹

Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında uydurma olduğu söylenen şu rivâyet de dikkat çekicidir: “*Ben ilim şehriyim, Ebû Bekir o şehrin temelidir, Ömer o şehrin surlarıdır, Osman çatısıdır, Ali ise kapısıdır.*” Keza “*Ben ilim şehriyim, Ali o şehrin kapısıdır, Muaviye ise o kapının halkasıdır*” şeklindeki rivâyetin de zayıf olduğu nakledilmiştir.²⁸⁰ Süyûtî (ö. 911/1505), bu hadisin isnadı olmadığı için uydurma olduğunu ifade etmiştir.²⁸¹

San‘ânî, rivâyette yer alan “*Ben hikmet eviyim*” ifadeleriyle “Kur‘ân ve Sünnet bilgisi ve onunla ilgili hükümlerin” kastedildiğini belirtmiş, Hz. Ali’nin Hz. Peygamber’in ilminin kapısına benzetilmesiyle istiâre yani benzetme sanatının kullanıldığını ifade etmiştir. O, bu hadisle ilgili muhaddislerin görüşlerini naklettikten sonra hadisin sahih olduğuna hükmetmiştir.²⁸²

San‘ânî, rivâyetlerde geçen “*İlim almak isteyen kapıya gelsin*” ifadelerinde Hz. Ali’den ilim öğrenmeye teşvik edildiğini belirtmiştir. Ayrıca bu ifadelerin, Hz. Ali’nin sahâbenin en âlimi olduğunu ispat ettiğini ifade etmiş ve bu konuda Hz. Ali’ye muhâlif ve taraftar olan herkesin ittifak ettiğini beyan etmiştir. Bu hadisin şerhinde Atâ’nın Hz. Ali’nin sahâbenin en âlimi ve fakîhi olduğunu, bunu bütün sahâbenin bildiğini ve sahâbenin müşkil ve karışık konularda Hz. Ali’ye danıştığını belirten görüşlerini nakletmiştir.²⁸³ San‘ânî’nin hadisin şerhinde Şâ’nın görüşlerine benzer birtakım tespitler ve değerlendirmeler yaptığı görülmektedir.

²⁷⁷ İbn Teymiyye, *Ehâdis ‘ul-Kisâs*, thk.: Muhammed b. Lütfî, 3.bs., (Beyrut: Mektebet’ül-İslâmî, 1408/1988) I, 62.

²⁷⁸ Tirmizî, “Menâkıb”, 20.

²⁷⁹ Hâkim, *Müstedrek*, III, 137-138.

²⁸⁰ Abdurrahman es-Sehâvî, *el-Ecvibetü’l-merdıyye fî mâ sü’ile ‘anhü mine’l-ehâdisi’n-nebeviyye*(I-III), thk.: Muhammed İshâk Muhammed İbrahim, 1.bs., (yy.: Dâru’r-Râye, 1418/ 1998), II, 880.

²⁸¹ Süyûtî, *el-Leâli’l-masnû’a fi’l-ehâdisi’l-Mevdü’a*, 1.bs., (Beyrut: Dâru’l-Kütüb’il-ilmiyye, 1417/1996), I, 308.

²⁸² San‘ânî, *et-Tenvîr şerhu Câmi’i’s-sağîr*, 1.bs., (Riyâd: Mektebetü Dâru’s-Selâm, 1432/ 2011), IV, 264.

²⁸³ San‘ânî, *et-Tenvîr şerhu Câmi’i’s-sağîr*, IV, 265-266

Ali el-Kârî, hadiste geçen “*Ali, o evin kapısıdır*” ifadelerini “Ali, o evin kapılarından bir kapıdır” şeklinde yorumlamış, diğer sahâbîlerin de Hz. Peygamber’in ilminin kapıları olduğunu ifade etmiştir. Ali el-Kârî, hadisten Hz. Ali’nin bazı sahâbîlerden ilim olarak üstün olduğu çıkarımına varmıştır. Ayrıca o, Hz. Peygamber’in “*Ashâbım yıldızlar gibidir. Hangisine tâbi olsanız hidâyete erersiniz*” sözlerinin diğer sahâbîlerin de Hz. Muhammed’in ilminin kapıları olduğuna delil olarak göstermiştir. O, tâbînin tefsir, hadis, fıkıh gibi ilimleri Hz. Ali’nin dışındaki bazı sahâbîlerden de öğrendiğinin altını çizmiş, Übeyy ve Zeyd b. Sâbit gibi sahâbîler hakkında da “*O sizin okuması en iyi olanınızdır*” veya “*O, içinizden farzları en iyi bilendir*” şeklinde rivâyetlerin bulunduğunu vurgulamıştır. Bu sebeple Hz. Peygamber’in ilminin sadece Hz. Ali’de bulunduğunu öne sürerek bir sınırlandırma yapmanın uygun olmadığını dile getirmiştir.²⁸⁴

Tîbî (ö. 743/1343), Şîa’nın Hz. Peygamber’in ilminin yalnızca Hz. Ali’den alınacağını iddia ettiğini belirtmiştir. Nitekim Şîa, bu iddiasını desteklemek için evlere kapılarından girileceğini ileri sürmüştür, Hz. Peygamber’in ilminin kapısının da Hz. Ali olduğunu ifade etmiştir. Bu sebeple Hz. Peygamber’in ilminin sadece Hz. Ali’den alınacağını öne sürmüştür. Tîbî, “*Erdemlilik asla evlere arkalarından gelip girmeniz değildir; fakat erdemlilik kişinin Allah’a saygılı olmasıdır. Evlere kapılarından gelin; Allah’a saygılı olun ki kurtuluşa eresiniz*”²⁸⁵ âyetinden hareketle evlere kapılarından girileceği ve bir evin birden fazla giriş kapısı olma ihtimali bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. Dolayısıyla Şîa’nın bu yaklaşımının isabetli olmadığını belirtmiştir. Cennetin bile sekiz tane kapısının bulunduğu göre Hz. Peygamber’in ilminin de birden çok kapısının olması gerekmektedir.²⁸⁶

Münâvî, söz konusu hadisten Hz. Ali’nin sahâbenin en âlimi olduğu sonucunu çıkarmıştır. Bu hususta Hz. Ali’yi seven ve ona muhâlif olan herkesin ittifak ettiğini belirten Münâvî, bir adamın Muaviye’ye bir soru sorduğunu, Muaviye’nin de bu soruyu Hz. Ali’ye sormasını istediğini, Muaviye’nin Hz. Ali’nin kendisinden ilim

²⁸⁴ Ali el-Kârî, *Mirkâtul-meîâtiş şerhu mişkâtu’l-mesâbih*, 1.bs., (Beyrut: Daru’l-fikr,1422/2002), IX, 940-941.

²⁸⁵ Bakara 2/189.

²⁸⁶ Ali el-Kârî, *Mirkâtul-meîâtiş şerhu mişkâtu’l-mesâbih*, 1.bs., (Beyrut: Daru’l-fikr,1422/2002), IX, 940-941.

olarak üstün olduğunu söylediğini ve onun Hz. Peygamber'in ve bütün sahâbîlerin Hz. Ali'nin ilmî olarak üstünlüğünü kabul ettiğini nakletmiştir. Münâvî bazı muhaddislerin bu rivâyete sahih, bazı muhaddislerin ise hasen, kimilerinin de hadise uydurma ve zayıf hükmü verdiğini aktarmıştır.²⁸⁷

Netice itibariyle Medinetü'l-ilm hadisi, Şîa tarafından ittifakla mütevâtir kabul edilmiştir. Şîa, hadisten Hz. Ali'nin sahâbenin en bilgilisi ve en faziletlisi olduğu için ilk halife ve imam olması gerektiği sonucunu çıkarmıştır. Bundan başka bazı Şîa hadis kaynaklarında, Hz. Ali'nin ilmin kapısı ve Hz. Peygamber'den sonraki ilk meşru halife olduğunun vahiyle bildirildiğini öne süren rivâyetler bulunmaktadır.

Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında ise bu rivâyetlere metin ve anlam yönünden benzeyen bir rivâyet tespit edemedik. Ehl-i sünnet âlimleri, hadisin sıhhati hakkında fikir ayrılıklarına düşerken, Ehl-i sünnet âlimlerinin çoğunluğu hadisin zayıf olduğu kanaatine varmışlardır. Ayrıca bazı Ehl-i sünnet âlimleri Hz. Ali'nin en âlim olan sahâbe olduğunu söyleyerek Şîa'ya benzer bir yaklaşım sergilerken, kimi Ehl-i sünnet âlimleri ise Hz. Ali'nin bazı sahâbelerden ilim olarak üstün olduğu yorumunu yaparak Şîa'ya muhalefet etmiştir.

Kanaatimizce, Ehl-i sünnet ve Şîa kaynaklarında geçen bu hadisi tamamen yok saymak uygun bir yaklaşım değildir. Öte yandan senesinde birtakım problemler bulunan bu hadisten Hz. Ali'nin ashâbın mutlak olarak en üstünü olduğu neticesini çıkarmak, bazı alanlarındaki ilimleriyle övülen sahâbîlerin varlığı dikkate alındığında objektif bir yaklaşım gibi görünmemektedir. Bizce hadisten Hz. Ali'nin derin bir ilim sâhibi olduğu ve bazı sahâbîlerden bilgi olarak üstün olduğu çıkarımına varmak daha isabetlidir.

---

²⁸⁷ Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr şerhu'l-Câmi'i's-sağîr*, 1.bs., (Mısır: el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1356/1937), III, 46,

İ. ŞİA VE EHL-İ SÜNNET HADİS KAYNAKLARINDA MENZİLE HADİSİ

Menzile kelimesi, Arapçada “mertebe, konak, ev, derece, makam, konum, itibar”²⁸⁸ gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Menzile kelimesi, “*Senin bana olan konumun Hârûn’un Musâ’ya olan mevkii gibidir. Ancak benden sonra peygamber yoktur*” mealinde olan rivâyetin metninde geçtiği için bu rivâyet “Menzile hadisi” adıyla tanınmıştır.

1. Şîa Hadis Kaynaklarında

Menzile hadisi de Şîa literatüründe önemli yere sahip olan rivâyetlerdendir. Öyle ki Şîa düşüncesinde bu hadis, Hz. Ali’nin Hz. Peygamber’den sonra meşrû halife olduğu ispatlamaktadır. Bu sebeple bu hadis birçok Şîi tefsir, hadis, kelâm ve akâid kaynağında yer almış ve Şîa’nın temel düşüncelerini ispat etmek için kullandığı nakli bir delil olmuştur.

Bihâru’l-envâr’da geçen bir rivâyet şu şekildedir: “*Ey Ali! Senin bana konumun/nisbetin Hibetullah’ın Âdem’e, Sâm’ın Nûh’a, İshâk’ın İbrâhîm’e, Hârûn’un Musâ’ya konumu gibidir. Ancak benden sonra peygamber yoktur. Ey Ali! Sen benim vasîm ve halifemsin. Kim senin hilâfetine karşı çıkarsa benim ümmetimden değildir ve ben de onlardan değilim. Ben kıyâmet gününde onlardan davacı olacağım. Ey Ali! Sen ümmetimin faziletçe en üstünüsün, ümmetimde teslimiyet ve itaat bakımından en ileride olanısın, ümmetimde ilmi en fazla olan kişisin, ümmetimde en müsâmahakâr ve halîm olan kimsesin... Ey Ali! Sen benden sonraki imam ve emirsin*”²⁸⁹ şeklinde yer almaktadır. Rivâyette Hz. Ali’nin Resûlullah’tan sonra imam ve halife olduğunun açık bir şekilde bildirilmesi ve Hz. Ali’nin her yönden ümmetin en üstün olduğunun ifade edilmesi dikkat çekicidir. Öte yandan menzile hadisi birçok Şîi hadis kaynağında farklı biçimlerde yer almıştır. Bu rivâyetlerin bir kısmında, Hz. Ali’ye yönelik “*benden sonraki halifem, vasîm, vezirim*” gibi, Hz. Ali’nin Hz. Peygamber’den sonra halife olduğunu bildiren birtakım ifadeler geçmektedir.²⁹⁰

²⁸⁸ İbn Manzûr, *a. g. e.*, “Nzl” md, XI, 658.

²⁸⁹ Meclisî, *Bihâru’l-envâr*, XXXVII, 254.

²⁹⁰ Meclisî, *Bihâru’l-envâr*, XXXVII, 254-258.

Şîî âlim Hâdî en-Necefi, Şeyh Sadûk'un *el-Emâlî* adlı eseri ve *Bihâru 'l-envâr*' da geçen “*Ey Ali! Onlara benim razı olacağım şekilde ganimet verdin, Allah senden razı olsun. Ey Ali! Senin bana konumun Hârûn'un Mûsâ'ya olan konumu gibidir. Ancak benden sonra peygamber yoktur*” şeklindeki rivâyetin isnadının sahih olduğunu bildirmektedir.²⁹¹

Menzile hadisi, Şîa'nın en önemli hadis kaynağı olan *el-Kâfî*'de “*Senin bana konumun Hârûn'un Musâ'ya olan konumu gibidir. Ancak benden sonra peygamber yoktur*”²⁹² şeklinde geçmektedir. Meclisî, bu rivâyetin senedindeki raviler sikâ olduğu için hadisin güvenilir olduğunu ifade etmiştir.²⁹³

Şîî âlim Meylânî, Hz. Hârûn'un Hz. Mûsâ'nın nezdinde dört makamının olduğunu beyân etmiştir. Bu makamlardan ilkinin nübüvvet makâmı olduğunu belirtmiş, bunun “*Rahmetimizden, kardeşi Hârûn'u bir peygamber olarak ona bağışladık*”²⁹⁴ mealindeki âyette geçtiğini ifade etmiştir. İkinci makâmın vezirlik makâmı olduğunu belirten Meylânî, bu makâmın da birçok âyette belirtildiğini dile getirmiştir.²⁹⁵ O, üçüncü makâmın hilâfet makâmı olduğunu ifade etmiş, bunun “*Mûsâ kardeşi Hârûn'a dedi ki “Halkım içinde benim halifem ol, yerime geç. İyi davranışta bulun, bozguncuların yoluna girme*”²⁹⁶ mealindeki âyette zikrediliğini belirtmiştir. Dördüncü makâmın ise akrabalık ve yakınlık makâmı olduğunu vurgulayan Meylânî, bu makâmın da “*Ailemden kardeşim Hârûn'u bana vezir yap, beni onunla destekle, onu görevimde ortak kıl*”²⁹⁷ âyetinde geçtiğini dile getirmiştir.

Meylânî, hadiste Hz. Hârûn'un Hz. Musâ nezdindeki nübüvvet dışındaki vezirlik, hilâfet ve akrabalık makamlarına sahip olduğunu anlatıldığını belirtmiştir. Hadiste, Hz. Hârûn Hz. Ali'ye benzetildiği için Hz. Ali'nin de Hz. Peygamber (s.a.v.)

²⁹¹ Hâdî en-Necefi, *Mevsûatü ehâdîsi Ehli'l-beyt*, 1.bs., (Beirut: Dâru İhyâi't-Turâs'il-Arabî, 1423/2002) XI, 80.

²⁹² Küleynî, *el-Kâfî*, VII,107, hadis no:80.

²⁹³ Meclisî, *Mirât'ul-Uk'ûl*, XXV, 257, hadis no:80.

²⁹⁴ Meryem 19/53.

²⁹⁵ Tâhâ 20/29, Furkân 25/35.

²⁹⁶ A'râf 7/142.

²⁹⁷ Tâhâ 20/25-31.

nezdinde bu makamlara sahip olduğunu dile getirmiş ve bu iddialarını bazı aklî ve naklî delillerle desteklemeye çalışmıştır.²⁹⁸

Meylânî, Hz. Hârûn'un peygamber olduğu için mâsum olduğunu belirtmiştir. Nitekim rivâyette Hz. Ali, Hz. Hârûn'a benzetildiği için o, Hz. Ali'nin de günahsız ve mâsum olduğunun altını çizmiştir. Ayrıca Meylânî, bu hadisin şerhinde imâmet ve hilâfet makamına mazhâr olup mahlûkât ile Hâlık arasında vâsıta olan Hz. Ali gibi büyük bir zâtın günahkâr olduğunun düşünülmesinin akıl ve mantık dışı olduğuna vurgu yapmıştır.²⁹⁹ Ayrıca o, Hz. Hârûn'un Hz. Mûsâ'nın halifesi olduğunun âyette belirtildiği ifade etmiş, hadiste Hz. Ali'nin konumu Hz. Hârûn'un konumuna benzetildiği için Hz. Ali'nin de Hz. Peygamber (a.s.) halifesi olduğunun açıkça belirtildiğini iddia etmiştir.³⁰⁰

Abdullah Turan, bu hadisin sahîh olduğu hususunda bütün Müslümanların icmâ ettiğini ifade etmiştir. Ayrıca o, bu hadisin Ehl-i sünnet ve Şîa kaynaklarında nakledilen en güvenilir hadislerden biri olduğunu belirtmiş, hadisin geçtiği eserler ve muhaddislerin hadis hakkındaki görüşlerini nakletmiştir.³⁰¹ Turan, "Hz. Peygamber'in Hz. Ali'yi Tebük Savaşı'nda Medine'de vekil olarak bıraktığında bu hadisi söylediğini ve bu sebeple hadisin hükmünün sadece Tebük Savaşı gibi sınırlı bir zamanı kapsadığını ifade eden" yaklaşımın son derece yanlış olduğunu belirtmiştir. Bu hadisin kapsamının genel olduğunu ifade etmiş ve Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in her olayda halifesi ve yardımcısı olduğunu beyân etmiştir. Hz. Hârûn'un Hz. Mûsâ'nın sadece Tur Dağı'na gittiği sırada halifesi ve veziri olmadığını belirten Turan, Hz. Hârûn bütün olaylarda Hz. Mûsâ'nın halifesi ve veziri olduğu için Hz. Ali'nin de bütün olay ve meselelerde Hz. Peygamber'in halifesi ve yardımcısı olduğunu dile getirmiştir. Bu durumda, hadisin özel bir zaman ve yerde söylendiğini bahane ederek hadisin hükmünün yalnızca belli zaman ve mekâna has olduğu iddia etmenin açık bir yanlışlığı olduğunu ifade etmiş, genel bir anlam ifade eden bu hadisin özel bir zaman ve yerde söylenmesinin hadisi genellikle çıkarmadığını belirtmiştir.³⁰²

²⁹⁸ Seyyid Ali Meylânî, *Hadîs 'ül-Menzile*, 1. bs., (Kum: Merkezü'l-Ebhâs'il-Akâidiyye, 1421/ 2001), s. 29-31.

²⁹⁹ Seyyid Ali Meylânî, *Hadîs 'ül-Menzile*, s. 39-40.

³⁰⁰ Seyyid Ali Meylânî, *Hadîs 'ül-Menzile*, s. 44-45.

³⁰¹ Abdullah Turan, *Ehl-i Beyt Mektebinde Temel İnançlar*, (yy: Al-i Taha Yayınları, ty.), II, 71,

³⁰² Abdullah Turan, *Ehl-i Beyt Mektebinde Temel İnançlar*, II, 71-80.

Şîa ulemâsı hadisin sadece Tebük Savaşı'nda söylendiği için hadisin hükmününsınırlı olduğunu belirten görüşü reddetmiştir. Onlar, mezkûr hadisin çeşitli yerlerde farklı şekillerde Hz. Peygamber tarafından beyân edildiğini belirten birçok rivâyetin bulunduğunu ifade etmiş ve hadisin hükmünün genel olduğunu belirtmişlerdir.

2. Ehl-i Sünnet Hadis Kaynaklarında

Menzile hadisi, Müslim'in *Sahîh*'i, Tirmizî'nin *Sünen*'i, İbn Mâce'nin *Sünen*'i gibi birçok güvenilir Ehl-i sünnet hadis kaynağında geçmektedir.³⁰³ Tirmizî, eserine hadisin iki senedini almıştır. O, hadisin senedlerinden birine hasen -garîb hükmünü verirken diğerine hasen - sahîh hükmünü vermiştir.³⁰⁴ Kettânî (1857-1927), hadis kaynaklarında bu hadisin yirmi küsur sahâbî tarafından nakledildiğini ifade etmiş, bu sebeple hadisin mütevâtir olduğunu nakletmiştir.³⁰⁵

Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında geçen rivâyetin metni: “*Senin bana olan menziletin (konumun) Hârûn'un Musâ'ya olan menzileti(konumu) gibidir. Ancak benden sonra peygamber yoktur*”³⁰⁶ şeklindedir.

İmam Nevevî (ö. 676/1277), Müslim'in *Sahîh*'inde geçen hadisin râvîlerini incelemiş ve hadisin senedine sahîh hükmünü vermiştir. Nitekim Nevevî, Râfizîler'in ve İmâmiyye Şîası'nın hadisi hilâfetin Hz. Peygamber'den sonra Hz. Ali'nin hakkı olduğuna delil olarak gösterdiklerini ifade etmiş ve onların bu iddialarının tutarsız olduğunu belirtmiştir. Nevevî, hadisin Hz. Ali'nin fazileti ve üstünlüğünü ispatladığını ifade etmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber'in Tebük Seferi'ne çıktığında yerine vekil olarak Hz. Ali'yi bıraktığını belirten Nevevî, Hz. Ali'nin bu durumunun Hz. Hârûn'a benzediğini ifade etmektedir. Hz. Mûsâ'nın da Tur Dağı'na Rabbiyle konuşmak için gittiğinde yerine Hz. Hârûn'u vekil olarak bıraktığını söyleyen Nevevî, Hz. Hârûn'un

³⁰³ Müslim, “Fezâilü's-Sahabe”, 30, İbn Mâce, “Mukaddime”, 115, Tirmizî, “Menâkıb”, 20.

³⁰⁴ Tirmizî, “Menâkıb”, 20.

³⁰⁵ Kettânî, *Nazmü'l-mütenâsir mine'l-hadisi'l-mütevâtir*, thk.: Şeref Hicâzî, 2. bs., (Mısır: Dâr'ul-Kütübi's-Selefiyye, ty.), 195, hadis no:233.

³⁰⁶ Müslim, “Fezâilü's-Sahabe”, 30.

Hız. Mûsâ'dan kırk sene önce vefat ettiğini belirtmiştir ve bu sebeple Hz. Hârûn'un Hz. Mûsâ'dan sonra onun yerine vekillik ve peygamberlik yapmadığını dile getirmiştir.³⁰⁷

Müberakfurî (1865-1935), hadiste geçen “*Ancak benden sonra peygamber yoktur*” ifadesinde Hz. Ali'nin Hz. Hârûn'a benzetilme yönünün nübüvvet olmadığını, hilâfet olduğunu belirtmektedir. Nübüvvet makamının Hz. Mûsâ'nın hayatında veya onun vefatından sonra Hz. Hârûn'a verilme imkânının bulunduğunu belirten Müberakfurî, Hz. Hârûn Hz. Mûsâ'dan önce vefat ettiği için Hz. Mûsâ'nın hayatında ona nübüvvet makamının verildiğini ifade etmektedir. Hadiste Hz. Ali, Hz. Hârûn'a benzetildiği için Hz. Ali'nin de Hz. Peygamber hayattayken onun yerine belli bir süre yöneticilik yaptığını belirtmiş ve Tebük Seferi'nde Hz. Peygamber'in Hz. Ali'yi yerine Medine'de vekil ve yönetici olarak bıraktığını ifade etmiştir.³⁰⁸

Ebû'l-Berekât Abdullah Süveydî (ö. 1174/1761), Hz. Hârûn'un Hz. Mûsâ gibi peygamber olduğunu, Hz. Ali'den önce ve sonra peygamber olmadığını, Hz. Hârûn'un Hz. Mûsâ'nın öz kardeşi olduğunu ve Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in öz kardeşi olmadığını ifade etmektedir. Abdullah Süveydî, genel olan bir şeyin istisnâlarla bu şekilde ayrılmasının mantık ilminde zan ifade ettiğini belirtmektedir. O, hadisin metnindeki “menzile” kelimesi tekil olduğu için hadisin metnindeki “Hârûn'un yerine” izafetinin, tekil bir izâfet olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca “*Ancak benden sonra peygamber yoktur*” ifadesindeki ancak kelimesinin istisnâ bildirdiğini söylemektedir. Bu sebeplerden hadisin hükmünün genel olmadığını ifade eden Abdullah Süveydî, hadisin Hz. Hârûn'un İsrailoğulları için belirli bir süre halife olduğunu gösterdiğini ve bu benzerlikten dolayı da Hz. Peygamber'in Tebük Savaşı'nda Hz. Ali'yi yerine halife olarak Medine'de bıraktığını dile getirmektedir.³⁰⁹

Şîa'nın Allah Resûlü'nün Hz. Ali'yi yerine halife bırakmasının onun üstünlüğünü gösterdiğini ve bu sebeple de birinci halife olması gerektiğini iddia etmektedir. Abdullah Süveydî, bu yaklaşımın isabetli olmadığını, Hz. Peygamber'in Abdullah b. Ümmü Mektûm gibi sahâbîleri zaman zaman yerine halife ve vekil olarak

³⁰⁷ Nevevî, *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc*, 2.bs., (Beyrut: Dâru İhyâi't-Tûrasi'l-Arabî, 1392/1972) XV, 174.

³⁰⁸ Mubârekfurî, *Tuhfetu'l-Ahvezî*, X, 161.

³⁰⁹ Ebû'l-berekât Abdullah Süveydî, *Hucec-i Kat'iyye*; Hüseyin Hilmi Işık, *Hak Sözü'nün Vesîkaları*, 64.bs., (İstanbul: Hakikat Kitâbevi Yayınları, 2017), s. 9; Hüseyin Hilmi Işık, bu risaleyi eserinde Türkçe'ye tercüme etmiştir.

bıraktığını ifade etmekte ve bu hususun onların üstünlüğünü göstermediğini beyân etmektedir. Abdullah Süveydî, eğer bu durum üstünlük bildirseydi Hz. Ali'nin bu durum karşısında Hz. Peygamber'e "*Beni kadınlarla çocuklarla birlikte mi bırakıyorsun?*" diyerek üzülmeceğini ifade etmektedir. Abdullah Süveydî, bu hadisin metninin ittifakla nakledildiğini ifade etmekte ve Şîa kaynaklarında yer alan farklı rivâyetlerin sıhhatları konusunda ihtilâflar olduğu için delil olarak kullanılamayacağını söylemektedir.³¹⁰

et-Tîbî (ö. 743/1343) hadisle ilgili şu hâdiseyi nakletmektedir: Hz. Peygamber (s.a.v.), Tebük Seferi'ne çıkarken yerine Hz. Ali'yi Medine'de ailesine vekil olarak bırakmıştı. Münâfıklar bunu bir dedikodu malzemesi hâline getirdiler. Münâfıklar, "*Onu, yavaşlığından ve önemsemediğinden dolayı Medine'de bıraktılar*" diyerek Hz. Ali'yi rencide ettiler. Bu sözleri duyan Hz. Ali, silahını alarak ordunun arkasından hareket etti ve Cürf mevkiinde Hz. Peygamber'e yetişti. Hz. Ali, Allah Resûlü'ne "*Ey Allah'ın Resûlü! Münâfıklar beni önemsemeyip kıymet vermediğinden dolayı Medine'de bıraktığını söylüyorlar*" dedi. Hz. Peygamber, "*Onlar yalan söylüyorlar, ben seni yerime vekil olarak bıraktım, derhal geri dön ve benim ev halkım ve senin ev halkın için vekil ol! Ey Ali, bana göre sen, Mûsâ'ya göre Hârûn neyse onun gibi olmaya razı değil misin?*" buyurdu.³¹¹

Netice itibariyle, menzile hadisi birçok Ehl-i sünnet ve Şîa kaynağında yer almaktadır. Bu hadis, Şîa kaynaklarında Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'den sonra halife olduğunu bildiren açık karînelerle ve lafızlarla nakledilmiştir. Fakat Ehl-i sünnet kaynaklarında yer alan rivâyetlerde Hz. Ali'nin ilk imam ve halife olduğu açıkça belirtilmemiştir. Bu sebeple Şîa, hadisten Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'den sonraki ilk halife ve imam olduğu sonucuna ulaşmış ve bu hadisin hükmünün genel olduğunu ifade etmiştir. Ehl-i sünnet ulemâsı ise Hz. Hârûn'un Hz. Mûsâ'dan önce vefat ettiğini, dolayısıyla Hz. Mûsâ'dan sonra peygamberlik yapmadığını belirtmiştir. Nitekim bu hadisin, münâfıkların hakkındaki dedikoduları üzerine Hz. Ali'yi teskin etmek için Resûl-i Ekrem tarafından söylendiğini ve bu nedenle de Hz. Ali'nin ilk halife olduğuna delil olarak gösterilemeyeceğini bildirmektedir.

³¹⁰ Ebû'l-berekât Abdullah Süveydî, *Hucec-i Kat'iyye*; Hüseyin Hilmi Işık, *Hak Sözü'nün Vesîkaları*, s. 10.

³¹¹ Muhammed et-Tîbî, *Şerhu't-Tîbî 'alâ Mişkâti'l-Mesâbîh*, thk.: Abdulhamid Hindâvî, (Mekke-Riyâd: Mektebetü Nizâr Mustafâ el-Bâz, 1417/1997), XII, 3881.

Kanaatimizce Şîa kaynaklarındaki rivâyetleri ve aşırı ve zorlama yorumları okuyan bir kişinin, bu hadisten Hz. Ali'nin ilk imam ve halife olduğu sonucuna ulaşması mümkün ise de Ehl-i sünnet kaynaklarındaki rivâyetlerden bu sonucu çıkarmak mümkün gözükmemektedir. Çünkü Ehl-i sünnet kaynaklarında geçen rivâyetlerde Hz. Ali'nin ilk imam ve halife olduğunu bildiren hiçbir lafız ve karîne yer almamaktadır.

J. ŞÎA VE EHL-İ SÜNNET HADİS KAYNAKLARINDA KİSÂ HADİSİ

Kisâ hadisi, Şîa'nın Ehl-i beyt'in kimliğine dair iddiasını dayandırdığı en önemli dinî delillerden biri olup birçok Ehl-i Sünnet ve Şîa kaynağında yer almaktadır. Hadisin metninde Arapça'da "aba, elbise ve örtü"³¹² anlamlarına gelen "kisâ" kelimesi geçtiği için bu hadis Kisâ hadisi olarak tanınmıştır.³¹³ Bu hadisin bazı versiyonlarında Hz. Peygamber (s.a.v.) elindeki bir örtüyü Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in üstüne örtterek "*Bunlar benim Ehl-i beytim*" buyurarak onlara dua etmiştir. Rivayetlerde yer alan bu hâdise üzerine bazı Şîa kaynaklarında Ehl-i beyt yerine "*Âl-i abâ, Ashâbü'l-abâ, Ashâbü'l-kisâ, Ehlü'l-kisâ, Hamse-i âl-i abâ, Pençe-i âl-i abâ*" gibi terimler kullanılmıştır.³¹⁴

1. Şîa Hadis Kaynaklarında

Kisâ hadisi, Şîa'nın *Sahîh Buhârî*'si olarak kabul edilen Küleynî'nin *el-Kâfi* isimli eserinin Hücce bölümünde yer alan Allah ve Resûlü'nün imamları birer birer açıkladıkları naslara dair olan bâbta yer almaktadır. Bu rivâyette hadisin râvisi Ebû Basîr, Ebû Abdillâh'a (Ca'fer Sâdık) insanların Ali'nin ve Ehl-i beyt'inin adının neden Allah'ın kitabında geçmediğini sorduklarını söylemiş, bu soru üzerine Ebû Abdillâh Kur'an'da namaz kılmanın, zekât vermenin ve hacca gitmenin farz olduğuna dair emrin Hz. Peygamber'e indiğini, fakat namazın rek'at sayılarının, zekâtın miktarının

³¹² İbn Manzûr, *a. g. e.*, "Kse" md, XV, 224

³¹³ Adil Yavuz, "Kisâ Hadisi Rivâyetleri ve Ehl-i Beyt Kimliği" başlıklı makalesinde Ehl-i sünnet kaynaklarında geçen Kisâ rivâyetlerini ele almıştır. Adil Yavuz, "Kisâ Hadisi Rivâyetleri ve Ehl-i Beyt Kimliği", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2005, sayı: 19, s. 160(153-177).

³¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bk.; Açıkkel, *Kur'an ve Hadislerin Işığında Geçmişten Günümüze Ehl-i Beyt*, s. 61-62.

ve hacdaki tavaf sayısının Kur'ân'da yer almadığını vurgulayarak namaz, zekât ve hac ibadetine dair ayrıntıları Hz. Peygamber'in açıkladığını belirtmiştir. Rivâyetin devamında Hz. Peygamber'in Ehl-i beyt'e çok önem verdiği ve Ehl-i beyt'ini tavsiye ettiği ifade edilmiş, Allah'ın da Hz. Peygamber'i tasdik etmek için Ahzâb sûresinin 33. âyetini indirdiği ve bu âyet nâzil olduktan sonra Hz. Peygamber'in Ali, Hasan, Hüseyin ve Fâtıma'yı Ümmü Seleme'nin evinde bir örtünün altına koyarak "*Allah'im! Her peygamberin ehli ve yakınları vardır, benim yakınlarım ve ehlim de bunlardır*" dediği, bu sözü duyan Ümmü Seleme'nin "*Ben senin ehlin değil miyim?*" şeklinde soru sorduğu ve bu soruya da Hz. Peygamber'in "*Sen mutlaka hayırlı bir makama sahipsin; fakat benim ehlim ve yakınlarım bunlardır*" ifadeleriyle cevap verdiği nakledilmiştir.³¹⁵

Kisâ hadisi Şîa'nın cem türü önemli hadis kaynaklarından olan el-Meclisî'nin *Bihâru'l-envâr* isimli eserinde kapsamlı bir şekilde yer almaktadır. Eserde yer alan birçok rivâyette Ahzâb sûresindeki "*Ey Ehl-i beyt! Allah sizden, sadece günahı gidermek ve sizi temiz yapmak istiyor*" âyeti³¹⁶ nâzil olduğunda, Allah Resûlü (s.a.v.) Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i çağırarak onların üzerine bir örtü örtmüş ve "*Allah'im! Bunlar benim Ehl-i beytim. Allah'im! Her türlü fenalığı(kötülüğü) onlardan uzaklaştır ve onları tertemiz kıl*"³¹⁷ diyerek dua etmiştir. Orada bulunan Ümmü Seleme'nin Hz. Peygamber'e Ehl-i beyt'ten olup olmadığını sorması üzerine Hz. Peygamber'in ona Ehl-i beyt'ten olmadığını söylediği nakledilmiştir.³¹⁸ Ayrıca Şeyh et-Tûsî'nin *Emâli* isimli eserinde yer alan rivâyette ise diğer rivâyetlerden farklı olarak Cebrâil örtünün altına girerek "*Ben sizden miyim Ey Muhammed?*" şeklinde soru sormuş, Hz. Peygamber de "*Sen bizdensin Ey Cebrâil*" diyerek cevap ermiştir.³¹⁹ Ayrıca Şeyh Sadûk'un *Hisâl* isimli eserinde yer alan rivâyette ise Ümmü Seleme'nin evinde örtünün altında Cebrâil, Mikâil, Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Hz. Hasan'dan oluşan yedili bir grup bulunmaktadır. Fakat Şeyh Sadûk, hadisin bu rivâyetinin garîb

---

³¹⁵ Küleynî, *el-Kâfi*, I, 286-287.

³¹⁶ Ahzâb 33/33.

³¹⁷ Ahzâb 33/33.

³¹⁸ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXXV, 208-210.

³¹⁹ Şeyh et-Tûsî, *el- Emâlî*, s. 368, 565.

olduğunu belirtmekte ve Ashâbü'l-kisâ'nın diğer rivâyetlere göre Cebrâil ve beş kişiden oluştuğunu belirtmektedir.³²⁰

Kisâ hadisi, birçok Şîa hadis ve tefsir kaynağında farklı versiyonlarıyla geniş bir şekilde yer almaktadır.³²¹ *Avâlimü'l-ulûm ve'l-maârif* isimli eserde yer alan Kisâ rivâyeti günümüzde Şîa coğrafyasında yaşayan halk arasında en yaygın ve meşhur olan rivâyettir. Bu rivâyet, diğer Şîi hadis kaynaklarında bulunan rivâyetlerden birçok yönden farklıdır. Bu rivâyette Kisâ olayı diğer rivâyetlerin aksine Hz. Fâtıma'nın evinde gerçekleşmiştir. Rivâyette Hz. Peygamber, Hz. Fâtıma'nın evine gelmiş, Hz. Fâtıma'dan Yemen işi bir örtüyle kendisini örtmesini istemiş, Hz. Peygamber'den sonra sırasıyla Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Ali, Hz. Fâtıma ve Hz. Cebrail örtünün altına girmiştir. Bu rivâyetin metninde dikkat çeken önemli noktalardan biri, kullanılan şu hitap kelimeleridir: Hz. Peygamber'in Hz. Hasan'a “*Ey Kevser havuzumdaki qrkadaşım!*” şeklindeki hitabı, Hz. Peygamber'in Hz. Hüseyin'e “*Ey Ümmetime şefa'at eden kimse!*” şeklindeki hitabı, Hz. Fâtıma'nın Hz. Ali'ye “*Ey Mü'minlerin emiri!*” kelimesiyle hitabı, Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye “*Ey vasîm, halifem ve sancağımın sahibi!*” ifadeleriyle hitabıdır.³²² Ayrıca bu rivâyette Hz. Ali'ye “*Mü'minlerin emiri, vasîm, halifem, sancağımın sahibi*” ifadeleriyle hitap edilmesi, Şîa âlimlerinin Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'den sonra imâmeti ve hilâfeti hak ettiğine dair iddialarını desteklemesi yönüyle ilgi çekicidir.

Avâlimü'l-ulûm ve'l-maârif isimli eserde yer alan Kisâ rivâyetinde Allah yeryüzünü, gökyüzünü, güneşi, ayı, gezegenleri ve denizleri örtünün altında bulunan beş kişinin sevgisinden dolayı yarattığını ifade etmiş, bunun üzerine Cebrâil beş kişinin kimler olduğunu sormuş, Allah da örtünün altında bulunan beş kişinin risâletin madeni olan ve Hz. Fâtıma, babası, eşi ile oğullarından oluşan Ehl-i beyt olduğunu belirtmiştir. Rivâyetin devamında ise Cebrâil, Allah'tan izin isteyerek yeryüzüne inmiş, Allah'ın selamını Hz. Peygamber'e ulaştırmış, beş kişiyle birlikte örtünün altına girmiş ve “*Ey Ehl-i beyt! Allah sizden, sadece günahı gidermek ve sizi temiz yapmak istiyor*” âyetini³²³ örtünün altında Hz. Peygamber'e vahiy etmiştir. Rivâyetin sonunda

³²⁰ Şeyh Sadûk, *Hisâl*, II/36; Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXXV, 209, 210.

³²¹ Ayrıntılı bilgi için bk.; Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXXV, 208-212.

³²² Abbâs el-Kummî, *Mefâtih ul-cinân*, 3.bs., (yy.: Dâr'ul-Edvâ, 1435/2014), s. 342-344; *Avâlim*'den bu rivâyeti nakletmektedir.

³²³ Ahzâb 33/33.

ise Hz. Ali, Hz. Peygamber'e örtünün altına toplanmaları nedeniyle Allah katında hangi üstünlüklerinin bulunduğunu sormaktadır. Bunun üzerine Hz. Peygamber'in "Bu örtü altında toplantımızı yeryüzünün herhangi bir yerinde anlatılırsa orada taraftarlarımız ve sevenlerimiz toplanır, onların üzerine rahmet iner, melekler onların etrafını kuşatır ve onlara ayrılincaya kadar istiğfar eder" şeklinde cevap verdiği ve bu sözleri duyan Hz. Ali'nin "O zaman Kâbe'nin rabbi olan Allah'a yemin olsun ki biz ve taraftarlarımız kazandı" dediği nakledilmiştir.³²⁴

Avâlimü'l-ulûm ve'l-mâarif isimli eserde yer alan Kisâ rivâyeti, *Mefatihü'l cinân* adlı eserde de yer almaktadır. Nitekim Şîa âlimi Abbâs el-Kummî, *Avâlimü'l-ulûm ve'l-mâarif* isimli eserde yer alan ve halk arasında meşhur olan Kisâ rivâyetinin bilinen ve güvenilir Şîa hadis kaynaklarında yer almadığını belirtmektedir.³²⁵ Bununla birlikte bazı Şîa âlimler, söz konusu rivâyetin senedinin sahih ve muttasıl olduğunu ifade etmektedir.³²⁶

Avâlimü'l-ulûm ve'l-mâarif'te yer alan bu rivâyette görüldüğü gibi kâinatın yaratılış sebebinin Allah'ın Ehl-i beyt sevgisi olduğu belirtilmiş, Ehl-i beyt'in kimler olduğu bizzat Allah tarafından ifade edilmiştir. Rivâyetin sonunda ise Hz. Ali Arapça'da taraftar anlamına gelen "şîa" kelimesini kullanmış ve kendi şîasının kazandığını yemin ederek belirtmiştir.

Kanaatimizce bu rivâyette Hz. Ali'nin imâmeti ve Ehl-i beyt'in konumu İslâm'ın asıl meselelerinden biri hâline getirilerek vahye dayandırılmaya çalışılmaktadır. Bu rivâyetin güvenilir Şîa hadis kaynaklarında yer almadığı Şîa âlimleri tarafından açıkça belirtildiği için Ehl-i beyt'in kimliği, konumu ve Hz. Ali'nin imâmeti hususunda kesin ve açık bir delil olarak sunulması isabetli değildir. Hadisin sonunda yer alan "Bu örtü altında toplantımızı yeryüzünün herhangi bir yerinde anlatılırsa orada taraftarlarımız ve sevenlerimiz toplanır, onların üzerine rahmet iner, melekler onların etrafını kuşatır ve onlara ayrılincaya kadar istiğfar eder" ifadelerinin Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında yer alan "Bir topluluk, Allah'ı zikretmek üzere bir araya gelirse, melekler onların etrafını sarar. Ayrıca Allah'ın rahmeti onları kaplar, üzerlerine

³²⁴ Abbâs el-Kummî, *Mefâtih'ul-cinân*, s. 342-344.

³²⁵ Abbâs el-Kummî, *Muntehâ'l âmal*, (Kum: Müessesesi-i İntişârâtı Hicret, 1372/1953), I, 820.

³²⁶ Seyyid Muhammed Alî Seyyid Hâşim, (yy.: Şebeket'ül-Fiker; alfeker.net, ty.), *Hadis'ul-Kisâ*, s. 30,

sekînet iner ve yüce Allah onları kendi yanında bulunanlara över” ³²⁷ şeklindeki rivâyetinin metnine benzerlik göstermesi, sanki bu rivâyetin objlarenin değiştirilerek sunulduğu intibamı vermektedir.

Şîa hadis kaynaklarında yer alan Kisâ rivâyetlerinin metinlerinde temel farklılıklar yer almaktadır. Rivâyetlerin bir kısmında Kisâ olayı Hz. Fâtıma'nın evinde meydana geldiği nakledilirken³²⁸ rivâyetlerin çoğunluğunda ise Ümmü Seleme'nin evinde meydana geldiği nakledilmiştir.³²⁹ Ayrıca bazı rivâyetlerde de bu hâdisenin Hz. Âişe'nin evinde gerçekleştiği nakledilmiştir.³³⁰ İlgili rivâyetlerin bir kısmında örtü olduğu belirtilmesine rağmen rivâyetlerin çoğunda ise bu örtünün Hayberî bir örtü olduğu nakledilmektedir.³³¹ Kisâ rivâyetlerinde görülen temel farklılıklardan bir diğeri rivâyetlerin metnlerinin bir kısmında Ehl-i beyt'in yerine عترتي “itre” kelimesi kullanılırken³³² bazı rivâyetlerde de Ehl-i beyt yerine “ثقلی” “sekal” tâbirinin kullanılmasıdır.³³³

Öte yandan Şîa'nın en önemli hadis kaynaklarından biri olan Şeyh Sadûk'un *Men lâ yahduruhu'l fakîh* isimli eserinde geçen Kîsâ'ya dair bir rivâyette, Hz. Peygamber'in “Şüphesiz Ali vasîm ve halîfemdir” sözleri,³³⁴ Şîa'nın Kisâ rivâyetinin Hz. Ali'nin imâmetine ve hilâfetine delil olduğu iddiasını destekler mâhiyettir.

Şîa'nın iddiasına göre Kisâ hadisi, Ehl-i beyt'in Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve onun soyundan gelen imamlardan oluştuğunu ispat etmektedir. Aynı zamanda Şîa'ya göre bu rivâyette Ehl-i beyt'in mâsum olduğu da bildirilmiştir.³³⁵

Şîa'ya göre Kisâ' hadisi sened bakımından hiçbir şüphe içermeyecek derecede sahîh ve mütevâtirdir. Ayrıca Şîa, bu rivâyetin mütevâtir olduğu hususunda bütün Müslümanların icmâ ettiğini öne sürmektedir.³³⁶ Şîa ulemâsı, bu iddiasını desteklemek

³²⁷ Müslim, “Zikir”, 39; Ebû Dâvûd, “Vitr”, 14; Tirmizî, “Daavât”, 7; İbn Mâce, “Mukaddime”, 17.

³²⁸ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXXV, 207.

³²⁹ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXXV, 207.

³³⁰ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXXV, 210.

³³¹ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXXV, 207.

³³² Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXXV, 209.

³³³ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXXV, 210.

³³⁴ Şeyh Sadûk, *Men lâ yahduruhu'l fakîh*, 2.bs., tashih; Ali Ekber el-Ğiffârî, (Kum: Menşûrâtu Cemâati'l-Medreseteyn, 1363/1404) IV, 179.

³³⁵ Süleyman Uludağ, “Âl-i Âbâ”, *DİA*, İstanbul, 1989, II, 306-307.

³³⁶ Seyyid Muhammed Alî Seyyid Hâşim, *Hadîs 'ul-Kîsâ*, s. 15.

için Kisâ hadisinin Ehl-i sünnet hadis âlimlerine göre sahîh olduğunu ifade etmekte ve birçok sahâbî tarafından Kisâ olayının farklı senedlerle rivâyet edildiğini belirtmektedir.³³⁷

Özetle, Şîa hadis kaynaklarında yer alan Kisâ rivâyetlerinde, Ehl-i beyt'in takdis edildiği ve Ehl-i beyt'in kimler olduğunun vahiyle bildirildiği görülmektedir. Bununla birlikte bazı rivâyetlerde, Hz. Peygamber'in Hz. Ali için “*halifem, vasîm, mü'minlerin emiri*” hitap kelimeleri kullanıldığı nakledilmiştir.

2. Ehl-i Sünnet Hadis Kaynaklarında

Kisâ' hadisi, *Müslim*,³³⁸ *Tirmizî*³³⁹ gibi Ehl-i sünnet hadis kaynağında ve *Tefsîru't-Taberî*³⁴⁰ de farklı versiyonlar hâlinde bulunmaktadır. Tirmizî'de bu rivâyet iki yerde geçmektedir: Tirmizî'de geçen Ümmü Seleme'nin rivâyetine göre “*Ey Ehl-i beyt! Allah sizden, sadece günahı gidermek ve sizi temiz yapmak istiyor*” âyeti³⁴¹ indiğinde, Resûl-i Ekrem'in Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'in üzerine bir örtü örterek “*Allahım! Bunlar benim Ehl-i beyt'im ve yakınlarımdır. Onlardan günahları gider ve onları tertemiz kıl*” şeklinde dua ettiği aktarılmış ve Ümmü Seleme'nin Ehl-i beyt'ten olup olmadığını Hz. Peygamber'e sorması üzerine Hz. Peygamber'in “*Sen hayır üzeresin*” dediği nakledilmiştir. Tirmizî, bu hadisin “hasen – sahîh” bir hadis olduğunu ve kisâ rivâyetlerinin en iyisi olduğunu belirtmektedir.³⁴² Tirmizî'nin bu görüşüne rağmen Adil Yavuz, hadis râvilerinden Şehr b. Havşeb'e yöneltilen birtakım tenkitler sebebiyle bu rivâyetle ihticac olunmayacağını ifade etmiştir.³⁴³ Tirmizî'de bulunan bu Kisâ rivâyeti, metin ve anlam yönünden daha önce zikrettiğimiz Küleynî'nin “*el-Kâfi*” isimli eseri ve el-Meclisî'nin *Bihâru'l-envâr* isimli eserinde yer alan bazı Kisâ rivâyetlerine oldukça benzemektedir.

³³⁷ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXXV, 217-225.

³³⁸ Müslim, “Fedâilü's-sahâbe”, 61.

³³⁹ Tirmizî, “Menâkıb”, 31, “Tirmizî, “Menâkıb”, 60.

³⁴⁰ İbn Cerîr et-Taberî, *Tefsîru't-Taberî*, thk.: Ahmed Muhammed Şâkir, 1.bs., (yy.: Müessesetü'r-Risâle, 1420/2000), XX, 263-268.

³⁴¹ Ahzab 33/33.

³⁴² Tirmizî, “Menâkıb”, 60.

³⁴³ Adil Yavuz, “Kisâ Hadisi Rivâyetleri ve Ehl-i Beyt Kimliği”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2005, sayı: 19, s. 160(153-177).

Tirmizî'nin Ümmü Seleme'nin oğlu Ömer b. Seleme yoluyla naklettiği rivâyet anlam olarak bir önceki rivâyetle aynı minvaldedir. Tirmizî, Ömer b. Seleme tarikiyle naklettiği bu rivâyetin garîb olduğunu belirtmektedir.³⁴⁴ Adil Yavuz, bu konudaki çalışmasında, bu rivâyette yer alan Muhammed b. Süleyman el-Esbehânî'nin birçok hadis tenkitçisi tarafından cerh edilen zayıf bir râvî olduğunu tespit ederek hadisin isnadının zayıf olduğunu belirtmiştir. Ayrıca rivâyeti Ömer b. Seleme annesi Ümmü Seleme'den naklettiği için rivâyetin “sahâbî mürseli” olduğunu ifade etmiştir.³⁴⁵

Müslim'in Hz. Âişe'den naklettiği rivâyete göre Hz. Peygamber, sırtında siyah kıldan dokunmuş bir örtüyle evden dışarı çıktı. Sırasıyla yanına gelen Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Fâtıma ve Hz. Ali'yi örtünün içine aldı ve “*Ey Ehl-i beyt! Allah sizden, sadece günahı gidermek ve sizi temiz yapmak istiyor*” âyetini okudu.³⁴⁶ Adil Yavuz'a göre bu hadisin senedi muttasıl olmasına karşın senedde bulunan Zekeriyya b. Ebî Zâide'nin müdellis olduğunun iddia edilmesi nedeniyle hadisin isnadı zayıftır. Üstelik hadisin senedinde yer alan Mus'ab b. Şeybe için de münkerü'l-hadîs, leyse bi'l-kavî gibi cerh ifadelerinin kullanılmasının hadisin isnadının zayıf olduğunu gösterdiğini ifade etmektedir.³⁴⁷

Ebû Ammar Şeddâd tarikiyle İbn Cerîr et-Taberî'de geçen bir rivâyetin sonunda Vâsile b. Eska' Hz. Peygamber'e “*Ben de Ehl-i beyt'ten miyim?*” diye sorunca Hz. Peygamber (s.a.v.) “*Evet sen de ehlimdensin*” şeklinde cevap vermiştir. Bu rivâyetin senedinde yer alan Ebû Ammâr'ın mechûlül-hâl olması sebebiyle bu rivâyetin delil değerinin bulunmadığı bildirilmiştir.³⁴⁸

Taberî ve İbn Kesîr tefsirlerinde yer alan bir rivâyette Ümmü Seleme Hz. Peygamber'den kendisini de örtünün altına almasını isteyince Hz. Peygamber “*Sen benim Ehlimdensin*” diyerek Ümmü Seleme'nin de Ehl-i beyt'ten olduğunu ifade etmektedir.³⁴⁹

Mübarekfurî, rivâyetlerde Hz. Peygamber, Ümmü Seleme'ye “*Sen hayır üzerindesin, yerinde kal*” diyerek Ümmü Seleme'nin Ehl-i beyt'ten olduğu için örtü

³⁴⁴ Tirmizî, “Menâkıb”, 31.

³⁴⁵ Yavuz, “Kisâ Hadisi Rivâyetleri ve Ehl-i Beyt Kimliği”, s. 162.

³⁴⁶ Müslim, “Fedâilü's-sahâbe”, 61.

³⁴⁷ Yavuz, “Kisâ Hadisi Rivâyetleri ve Ehl-i Beyt Kimliği”, s. 162.

³⁴⁸ İbn Cerîr et-Taberî, *Tefsîrû't-Taberî*, XX, 264.

³⁴⁹ İbn Cerîr et-Taberî, *Tefsîrû't-Taberî*, XX, 266.

altına girmesine gerek olmadığına işaret ettiğini belirtmiştir. Ayrıca Hz. Ali'nin örtünün altında olduğu için de Hz. Peygamber'in Ümmü Seleme'nin örtünün altına girmesini istemediğini ifade etmiştir.³⁵⁰

Özetle, birçok Ehl-i Sünnet hadis kaynağında Kisâ hadisinin farklı varyantları yer almaktadır. Bu rivâyetlerin bir kısmı sened yönünden tenkide tâbi tutulmuştur. Buna rağmen Kisâ olayı, birçok hadis kaynağında farklı şekillerde geçtiği için Ehl-i sünnet âlimlerinin çoğunluğunun nezdinde kabul görmüştür. Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında Kisâ olayının Ümmü Seleme, Hz. Âişe ve Vâsile b. Eska' vb. sahabelerin anlatımıyla Ümmü Seleme'nin evi veya da Hz. Âişe'nin evi gibi farklı ortamlarda gerçekleştiği görülmektedir. Ayrıca Ehl-i Sünnet kaynaklarındaki rivâyetlerde, Şîa kaynaklarındaki rivâyetlerden farklı olan en önemli husus, Hz. Peygamber'in Ümmü Seleme ve Vâsile b. Eska'ya Ehl-i beyt'ten olduğunu söylemesidir.

Ehl-i Sünnet ve Şîa hadis kaynaklarında bulunan Kisâ rivâyetlerini incelediğimizde bazı rivâyetlerin sadece metin bakımından zâhiren benzerlik gösterdiği, bazı rivâyetlerin sadece anlam ve muhtevâ bakımından benzeştiğini tespit ettik. Fakat Şîa hadis kaynaklarında mevcut olan bazı Kisâ rivâyetlerinin hiçbir Ehl-i sünnet hadis kaynağında yer almadığını tespit ettik. Örneğin; *Avâlimü'l-ulûm ve'l-maârif* ve *Mefâtihu'l-cinân* isimli eserlerde yer alan ve günümüz Şîa coğrafyasında meşhur olan mezkûr rivâyete hiçbir Ehl-i sünnet hadis kaynağında rastlamadık. Öte yandan Şîa kaynaklarındaki rivâyetlerde geçen Hz. Peygamber'in “*Şüphesiz Ali vasîm ve halîfemdir*” ifadelerinin hiçbir Ehl-i sünnet kaynağındaki Kisâ rivâyetlerinde geçmediğini tespit ettik. Ayrıca Ehl-i sünnet kaynaklarında yer alan Hz. Peygamber'in Ümmü Seleme ve Vâsile b. Eskâ'ya yönelik “*Sen benim Ehlimdensin*” ifadelerinin hiçbir Şîa kaynağında yer almadığı görülmektedir.

Şîa kaynaklarındaki söz konusu rivâyetlerde Ehl-i beyt'in kimlerden oluştuğunun vahiyle bildirildiği ve Allah'ın kâinati Ehl-i beyt sevgisinden dolayı yarattığı nakledilmektedir. Şîa nezdinde, Ehl-i beyt'in kimliği ve konumu meselesinin vahiyle bildirilecek kadar dinin en önemli meselelerinden biri olduğu görülmektedir. Buna ek olarak Şîa kaynaklı rivâyetlerde Hz. Ali'nin halife ve vasî olduğunun bizzat

³⁵⁰ el-Mubârekfûrî, *Tuhfetu'l-Ahvezî*, IX, 48.

Hız. Peygamber tarafından bildirilmesiyle Şîa'nın Hız. Ali'nin ilk halife olması gerektiği yönündeki görüşlerinin desteklendiği ortaya çıkmaktadır. Netice itibariyle, Ehl-i sünnet ve Şîa hadis kaynaklarında yer alan Kisâ rivâyetlerinin karşılaştırılmasıyla Hız. Peygamber, Hız. Ali, Hız. Fâtıma, Hız. Hasan ve Hız. Hüseyin'in Ehl-i beyt'ten olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür.

IV. EHL-İ BEYT MENSUPLARINA DAİR ŞİA VE EHL-İ SÜNNET HADİS KAYNAKLARINDAKİ RİVÂYETLER

Şîa telakkisinde Ehl-i beyt; Hız. Ali, Hız. Fâtıma, Hız. Hasan, Hız. Hüseyin ve Hız. Hüseyin'in soyundan gelen imamlardan oluşmaktadır. Şîa, Ehl-i beyt mensubu olan bu şahıslara kutsiyet atfederek onların günahsız ve hatasız olduğunu ileri sürmektedir. Bu sebeple Şîa kaynaklarında bu kişilerin üstün ve hatasız olduklarını belirterek onların vahiyle seçilmiş özel kişiler olduğunu gösteren pek çok rivâyet mevcuttur.

Ehl-i sünnet düşüncesinde ise söz konusu şahsiyetler Hız. Peygamber'in (s.a.v.) ailesi ve akrabası olmaları, İslâmiyet'in yayılmasında en ön safta yer aldıkları ve Hız. Peygamber'in hadislerinde birtakım müjdelere nâil olmaları gibi birçok sebepten dolayı onlara değeri verilmiş ve onların sevilmesi tavsiye edilmiştir. Her iki ekolün telakkisinde Ehl-i beyt'e mensup söz konusu kişiler temelde faziletli olsalar da onlara yüklenen misyon farklılık arz edebilmektedir. Dolayısıyla bu bölümde Ehl-i sünnet ve Şîa kaynaklarında Ehl-i beyt mensuplarına dair rivâyetler ana hatlarıyla mukâyese edilerek incelenecektir.

A. HIZ. ALİ İLE İLGİLİ RİVÂYETLER

Hız. Ali, ilk Müslüman olan sahâbelerdendir. Hız. Peygamber'in kızı Hız. Fâtıma'nın eşi ve Hız. Peygamber'in damadıdır. Aynı zamanda Allah Resûlü'nün amcasının oğludur. Şîa düşüncesinde Hız. Ali sahâbîlerin en üstünü, en cesuru ve bilgesidir. Şîa'ya göre Hız. Ali, Allah Resûlü'nden sonra Allah tarafından atanan ilk imam ve halifedir. Ehl-i sünnet düşüncesinde ise Hız. Ali, seçkin sahâbîlerden biri ve dördüncü halifedir.

Şîa, Hız. Ali taraftarı olarak ortaya çıkarak, Allah Resûlü'nün vefatından sonra devlet yönetiminin Hız. Ali ve onun soyundan gelenlere ait olduğu düşüncesi etrafında

birleşen toplulukların ortak adıdır.³⁵¹ Bu sebeple Şîa kelimesi, Hz. Ali'yle özdeşleşmiştir. Nitekim kültürümüzde ise Hz. Ali'yi seven ve onu üstün gören kimselere Alevî denilmektedir.

Şîa âlimleri erken dönemden modern döneme kadar Hz. Ali'nin üstünlüğünü anlatan ve onun ilk halife olması gerektiğini ifade eden çok sayıda eser kaleme almışlardır. Ayrıca Şîa hadis kaynaklarında Hz. Ali'nin üstünlüğünü, bilgeliğini, cesaretini ve ilk halife olması gerektiğini anlatan yüzlerce hadis vardır. Hatta sadece Hz. Ali'yle ilgili hadisleri ele alan birçok hadis kaynağı mevcuttur. Bu sebeple “Şîa hadis kaynaklarında Hz. Ali” ya da onun bir yönü tek başına bir kitap ve tez konusudur. Bundan dolayı bu bölümde Hz. Ali'yle ilgili bazı hadislere ana hatlarıyla değinilecektir.

Şîa düşüncesinde sahâbenin her yönden en faziletlisi ve en üstünü Hz. Ali'dir. Bazı Şîilerin düşüncesine göre Hz. Ali, Hz. Muhammed dışındaki diğer peygamberlerden üstün ve efdaldır. Bazı Şîa kaynaklarında, bu hususa delil olarak Hz. Peygamber'e nispet edilen şu rivâyet kullanılmaktadır: “*Kim, Âdem'in ilmini, Nûh'un itaatını, İbrâhim'in dostluğunu, Mûsâ'nın heybetini, İsâ'nın safvetini görmek isterse Ali b. Ebî Tâlib'e baksın.*”³⁵² Ehl-i sünnet muhaddisi Suyûtî, senesinde metruk râvîler olduğu için bu rivayetin uydurma olduğunu bildirmektedir.³⁵³ İbn Teymiyye de hadisi Beyhakî'nin isnadsız olarak naklettiğini ifade etmekte, dolayısıyla söz konusu rivayetin yalan ve uydurma olduğunu belirtmektedir.³⁵⁴

Şîa'nın en önemli hadis kaynaklarından biri olan *el-Kâfî*'de, Şîi imamların özellikleri zikredilmektedir. Bu rivâyetlere göre imamlar, Allah'ın kulları üzerindeki şahitleridir. Her imam yaşadığı çağın yol göstericisidir. Onlar Allah tarafından görevlendirilen emir sahipleri, O'nun ilminin bekçileri ve Allah'ın vahyinin içinde yer aldığı heybedir. Allah'ın dünyadaki halifeleridir, Allah'ın nurudur, onlar arzın rükûnlarıdır, onlar yerin üstündeki ile altındaki varlıklara sunulan kusursuz delillerdir. Onlar gıpta edilen insanlardır, bir şeyi bilmek istediklerinde bilirler, ne zaman

³⁵¹ Mustafa Öz, “Şîa”, *DİA*, İstanbul, 2010, XXXIX, 111

³⁵² Seyyid Ali Meylânî, *Tefdîl'ul-eimme ale'l-enbiyâ*, 1.bs., (Kum: Merkezü'l-Ebhâs'il-Akâidiyye, 1421/2001), s. 24-25.

³⁵³ Süyûtî, *el-Leâlî'l-Masnû'a fî'l-Ehâdîsi'l-Mevdû'a*, 1.bs., (Beyrut: Dâru'l-Kütüb'il-İlmiyye, 1417/1996), I, 325.

³⁵⁴ İbn Teymiyye, *Minhâcu's-Sünne*, V, 510.

öleceklerini bilirler, hiçbir şey onlardan gizli kalmaz ve imâmet Allah tarafından onlara verilen kutsî bir görevdir. Nitekim *Kâfi*'de, Ehl-i beyt imamlarına mâsumiyet ve kutsiyet yükleyen bu rivâyetlere benzeyen birçok rivâyet yer almaktadır. Hz. Ali Şîa nezdinde ilk imam ve halife olduğu için bu sıfatların ve vasıfların hepsine sahiptir.³⁵⁵ Dikkat çekmeliyiz ki Şîa kaynaklarında Hz. Ali'ye nispet edilen bu sıfat ve vasıfların büyük çoğunluğu Ehl-i sünnet kaynaklarındaki rivâyetlerde yer almamaktadır.

Bazı Şîa âlimler, Hz. Ali'nin Allah Resûlü ile eşit konumda ve eşit değerde olduğunu ileri sürmektedir. Bunu Hz. Peygamber'e nispet edilen "*Ben ve sen ikimiz Allah'ın nurundan yaratıldık*" hadisiyle delillendirmeye çalışırlar.³⁵⁶ Oysa bu rivâyet, muteber Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında geçmemektedir. Zehebî (ö. 748/1348), hadisi uydurma hadisleri ele aldığı kitabında nakletmiş ve onun uydurma olduğunu ifade etmiştir.³⁵⁷

Bazı Şîiler, Hz. Ali'nin insanların en hayırlısı ve Allah'ın en sevimli kulu olduğunu iddia etmektedir.³⁵⁸ Bu hususa delil olarak "*Ali insanların en hayırlısı ve bundan şüphe eden kafirdir*"³⁵⁹ hadisi ve "*Allah'ım! Kullarından en sevimli olanı gönder ki benimle beraber şu kuşun etinden yesin*" dedi ve sonra Ali geldi ve beraberce yediler"³⁶⁰ hadisini delil olarak sunmaktadır. İbn Hacer el-Askalanî (ö. 852/1449), "*Ali insanların en hayırlısı ve bundan şüphe eden kâfirdir*" rivâyetinin senedinde zayıf râvîler bulunduğunu belirtmiş ve bu hadisin bâtil olduğunu ifade etmiştir.³⁶¹ Ayrıca o, söz konusu hadisin bazı senedlerinin uydurma olduğu da nakledilmiştir.³⁶²

³⁵⁵ Küleynî, *el-Kâfi*, I, 190-275.

³⁵⁶ Seyyid Ali Meylânî, *Tefdîl'ul-eimme ale'l-enbiyâ*, s. 13-14.

³⁵⁷ Zehebî, *Telhîsu Kitâbi'l-Mevduat li-İbni'l-Cevzî*, 1.bs., (Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1419/1998), s. 111.

³⁵⁸ Seyyid Ali Meylânî, *Tefdîl'ul-eimme ale'l-enbiyâ*, s. 28.

³⁵⁹ Meclisî, *Bihâr'ul-enyâr*, XXXVIII, 9.

³⁶⁰ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: كَانَ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَيْرٌ فَقَالَ: «اللَّهُمَّ أَنْتَبِي بِأَحَبِّ خَلْقِكَ إِلَيْكَ بِأَكُلُ مَعِيَ هَذَا الطَّيْرَ» فَجَاءَ عَلِيٌّ فَأَكَلَ مَعَهُ

Tirmizî, "Menâkıb", 21; Nesâî, "Hasâis", 3; Hâkim, *Müstedrek*, III, 141; Taberânî, *el-Mucemü'l-evsat*, II, 206.

³⁶¹ İbn Hâcer, *Lisânu'l-mîzân*, thk.: Abdulfettah Ebû Gudde, 1.bs., (yy.: Dâr'ul-Beşâir'il-İslâmiyye, 2002), III, 11, IV, 450.

³⁶² Zehebî, *Telhîsu Kitâbi'l-Mevduat li-İbni'l-Cevzî*, s. 115.

Tirmizî, “Allah’ım! Kullarından en sevimli olanı gönder ki benimle beraber şu kuşun etinden yesin” dedi ve sonra Ali geldi ve beraberce yediler” rivâyetinin garîb olduğunu ifade ederken³⁶³ İbn’ül-Cevzî hadisin “uydurma” olduğunu belirtmektedir. Hadisin birçok senedinin bulunduğu, ancak bu senedlerin hepsinin zayıf olduğu nakledilmiştir.³⁶⁴

Öte yandan Şîa’nın delil olarak gösterdiği bu hadisin farklı rivâyetlerinin metinlerinde farklı ilaveler göze çarpmaktadır. Bu rivâyetlerden birine göre, Hz. Peygamber “Allah’ım! Kullarından en sevimli olanı gönder ki benimle beraber şu kuşun etinden yesin” diyerek dua etti, bunun üzerine kuş eti yemek için Hz. Ebû BBekir geldi, onu reddetti. Sonra Hz. Ömer geldi, onu da reddetti. En sonunda Hz. Ali geldi, onu kabul etti.³⁶⁵ Elbânî, rivâyet hakkındaki hadis âlimlerinin görüşlerini nakletmiş ve rivâyetin senedinin zayıf olduğu ifade etmiştir.³⁶⁶

Bununla birlikte hadisin çok değişik versiyonları bulunmaktadır. Bu rivâyetlerden biri de Enes b. Mâlik’in ağzından şu şekilde anlatılmıştır: “Resûllullah’a ekmeğiyle birlikte kızartılmış bir keklik hediye edildi. Resûllullah (s.a.v.) da: “Allah’ım, yaratıklarından en çok sevdiğin bir kimseyi bana gönder de benimle birlikte bu yemeği yesin” diye dua etti. Âişe de: “Allah’ım, bu yemeği Resûllullah’la birlikte yemesini babama nasip et!” dedi. Hafsa da: “Allah’ım, bu yemeği Resûllullah’la birlikte yemeyi babama nasip et!” dedi. Ben de: “Allah’ım, bu yemeği Resûllullah’la birlikte yemeği Sa’d b. Ubade’ye nasip et!” dedim. Kapının vurulduğunu işittim. Kapıyı vuran adama: “Resûllullah meşguldür, işine git” dedim. Tekrar kapının vurulduğunu işittim, dışarı çıktığımda kapıda duran adamın Ali olduğunu gördüm. Kendisine Resûllullah’ın (s.a.v.) meşgul olduğunu gidip sonra gelmesini söyledim ve içeri girdim. Tekrar kapının vurulduğunu işittim. Ali, selam verdi. Resûllullah (s.a.v.), bir sesin geldiğini duydu ve “Bak bakalım hele kapıyı vuran kimmiş?” dedi. Dışarı çıktım, kapıda duranın Ali olduğunu gördüm. Resûllullah’a dönüp kapıda duranın Ali olduğunu söyledim. Resûllullah (s.a.v.) da “İçeri girmesine

³⁶³ Tirmizî, “Menâkıb”, 21.

³⁶⁴ Ali el-Kârî, *Mirkâtul-mefâtiḥ şerhu mişkâtul-mesâbîh*, IX, 938.

³⁶⁵ Nesâî, *Sünen’ül-Kübrâ*, “Hasâis”, 4.

³⁶⁶ Nâsirüddin el-Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-za’ife ve’l-mevzû’a ve eseruhe’s-seyyi’ü fi’l-ümme*, 1.bs., (Riyâd: Dâr’ul-Maârif, 1412/1992) XIV,173.

izin ver” dedi. Ben de izin verdim. Ali içeri girdi. Resûlullah (s.a.v.) “Allah’ım, ona dost olana dost ol!” buyurdu”.

Bu rivâyet ise, İbn Kesîr’in *el-Bidâye ve en-nihâye* isimli eserinde yer almaktadır.³⁶⁷ İbn Hacer el-Askalânî, rivâyetin senedinin zayıf olduğunu, rivâyetin senedinde yer alan Ca’fer b. Süleyman’ın bid’atçı olduğunu ve senedde geçen Ubeydullah b. Enes isimli râvî hakkında cerh ve ta’dîle dair hiçbir bilgiye ulaşamadığını belirtmektedir.³⁶⁸ Söz konusu rivâyet hiçbir güvenilir Ehl-i sünnet kaynağında geçmezken tarih ve siyer kaynaklarında yer almaktadır.

İbnü’l-Mutahhar el-Hillî’nin (ö. 726/1325), *Minhâcü’l-kerâme fî ma’rifeti’l-İmame* adlı eserinde yer alan rivâyete göre; “Hz. Peygamber’e (s.a.v.) kızartılmış bir kuş hediye edildi. Yemeği önüne koyarak şöyle dedi: “Allah’ım, yaratıklarından en çok sevdiğin kimseyi bana gönder de benimle birlikte bu yemekten yesin.” Ali gelip, kapıyı vurdu. Enes b. Mâlik “Kim o?” diye sordu. Hz. Ali, “Ben Ali’yim” dedi. Enes b. Mâlik Hz. Ali’ye Resûlullah (s.a.v.)’in meşgul olduğunu söyledi. Hz. Ali kapıyı üç kez vurdu. Dördüncü kez ayağıyla kapıya vurup içeri girdi. Peygamber (s.a.v.), kendisine: “Niçin geciktin?” diye sordu. Ali de şöyle cevap verdi: “Üç kez geldim. ama Enes, içeri girmeme engel oldu.” Peygamber (s.a.v.) Enes b. Mâlik’e: “Niçin böyle yaptın?” diye sorunca ona şöyle cevap verdi: “Bu yemeği kendi akrabalarımından (ensardan) bir adamın seninle birlikte yemesini arzuladığım için böyle yaptım.” dedi. İbnü’l-Mutahhar el-Hillî, bu rivâyeti cumhurun naklettiğini belirtmiş ve rivâyette Hz. Ali’nin Allah’ın en sevdiği kul olmasının belirtilmesi nedeniyle onun ilk imam olması gerektiği çıkarımına varmıştır.³⁶⁹

İbn Teymiyye, *Minhâcü’l-kerâme fî ma’rifeti’l-imâme* adlı eserde yer alan rivâyetin senedinin sahîh olmadığını ve hadis imamlarının bu rivâyeti sahîh kabul etmediğini belirtmektedir. Ebû Mûsâ el-Medenî, muhaddislerin kuş hadisinin bütün senedlerini incelediklerini ifade etmiştir. Şîa’ya meyl etmekle ittihâm edilen Hâkim’in bile bu hadise sahîh hükmünü vermediği nakledilmektedir. İbn Teymiyye, kuş eti

³⁶⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, thk.: Abdullah b. Abdülmuhsîn et-Turkî, 1.bs., (yy.: Dâru Hicre, 1418/1997-1424-2003), XI, 75.

³⁶⁸ İbn Hacer, *el-Me’âlibü’l-âliye*, thk.: Sa’d b. Nâsır, vd. 1.bs., (yy.: Dâr’ul-Âsime, Dâr’ul-Ğays, 1419/1998-1420/2000) XVI, 108-109.

³⁶⁹ İbnü’l-Mutahhar el-Hillî, *Minhâcü’l-kerâme fî ma’rifeti’l-imâme*, thk.: Abdurrahim Mübarek, 1.bs., (Kum: Müessesetü Âşurâ, 1379/1960) s. 153-154

yemenin basit bir iş olduğunu ifade etmiş, Hz. Peygamber’le birlikte kuş eti yemenin Allah katında derece belirtmeyeceğini dile getirmişti. Şîa’nın, Allah’a en yakın kişi olarak Hz. Peygamber’i kabul ettiği belirden İbn Teymiyye, bu sebeple Şîa’nın bu hadiste Hz. Ali’nin Allah’a en yakın ve sevimli olan kimse olduğunu öne sürmesinin çelişki olduğunu belirtmektedir. Bu rivâyetin bazı âlimlere göre yalan ve uydurma olduğunu ifade eden İbn Teymiyye, bu rivâyetle çelişen Hz. Ebûbekir’in en faziletli sahâbî olduğunu ifade eden birçok mütevâtir rivâyetin bulunduğunu dile getirmektedir.³⁷⁰

Ehl-i sünnet âlimi Ali el-Kârî, hadisi bid’at ehl-i kimselerin Hz. Ebû Bekir’in hilâfetini eleştirmek için kullandığını belirtmektedir. Ali el-Kârî, Müslümanlar’ın Hz. Ebû Bekir’in, Hz. Peygamber’den (s.a.v.) sonra ümmetin en üstünü olduğu hususunda icmâ ettiğini ifade etmektedir. O, hadisin ümmetin icmâsına çelişmeyecek bir şekilde yorumlanması gerektiğini belirtmektedir. Hadisten, Hz. Ali’nin insanların en hayırlısı çıkarımını yapmanın ümmetin icmâsına uygun olmadığını için câiz olmadığını belirtmektedir. Bununla birlikte Ali el-Kârî, “Allah’ım! Bana kullarından en sevimli olanı gönder” ifadesinin “En çok sevdiklerinden birini gönder” mânasında olabileceğini belirtmiş ve bu çeşit üslûbun Arap dilinde çok kullanıldığını ifade etmiştir. Ali el-Kârî’ye göre bu hadiste Hz. Ali’nin belirli bir grup içerisinde Allah’a en sevimli gelen kimse olduğu anlatılmaktadır. Bu sebeple Ali el-Kârî, Hz. Peygamber’in akrabaları ve amcaoğulları içerisinde en hayırlı olan ve Allah’a kullarından en sevimli olan kimsenin, Hz. Ali olduğunu dile getirmiştir.³⁷¹

Şîa’nın en önemli hadis kaynaklarından biri olan *Bihâru’l-envâr* isimli eserde yer alan kuş hadisi rivâyeti ise, Ehl-i sünnet kaynaklarında yer alan rivâyetlerden tamamen farklılık arz etmektedir. Rivâyette, Cebrâil Hz. Peygamber’in yemesi için cennetten kuş getirmiştir. Cebrâil, Allah’ın Hz. Peygamber’e kuşu yemesini vahyettiğini söylemiştir. Allah Resûlü “Allahım, seni ve beni seven, senin sevdiğin ve benim de sevdiğim bir kul gönder ki benimle beraber şu kuştan yesin” şeklinde dua etmiştir. Bu duasından sonra Hz. Ali, Hz. Peygamber’in evinin kapısına gelerek üç kere kapıya vurmuş ve Hz. Âişe ona Hz. Peygamber’in meşgul olduğunu söyleyerek

³⁷⁰ İbn Teymiyye, *Minhâcu’s-Sünne*, VII, 369-370.

³⁷¹ Ali el-Kârî, *Mirkâtul-mefâtiḥ şerhu mişkâtu’l-mesâbîḥ*, 1.bs., (Beyrut: Daru’l-fikr, 1422/2002), IX, 938.

onu eve almak istememiştir. Hz. Ali'nin eve girmek maksadıyla kapıya dördüncü vuruşunda Hz. Peygamber gelen kişiyi içeri almasını istemiştir. Hz. Ali, Hz. Âişe'nin yaptığını anlatınca Hz. Peygamber neden böyle yaptığını sormuştur. Hz. Âişe, Hz. Ali yerine babasının gelerek bu kuştan yemesini istediği için böyle yaptığını ifade etmiştir.³⁷²

Şîa'nın naklettiği ve delil olarak gösterdiği kuş hadisi rivâyetlerinde sahâbeler arasında bir çekişme yaşandığı, Hz. Âişe, Hz. Hafsa, Enes b. Mâlik gibi sahâbelerin Hz. Ali'yi kıskandıkları; Hz. Âişe, Hz. Hafsa, Enes b. Mâlik gibi sahâbelerin Allah'ın en sevdiği kişinin kendi akrabalarından olması için dua ettiği ve Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer ve Hz. Ali çekişmesi görülmektedir. Öte yandan *Bihâru'l-envâr*'da yer alan rivâyette ise olay vahiyle bildirilecek derecede kutsal hale getirilmiştir.

Şîa ulemâsı arasında Hz. Ali'nin fazileti hususunda fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Kimi âlimlere göre sahâbenin en faziletlisi Hz. Ali iken, kimilerine göre Hz. Ali bütün peygamberlerden üstündür. Bazılarına göre de Ülü'l-Azm (Hz. Nûh, Hz. İbrahîm, Hz. Mûsâ, Hz. İsâ, Hz. Muhammed) peygamberler dışındaki bütün peygamberlerden üstün, bazılarına göre ise Hz. Muhammed haricindeki bütün peygamberlerden üstündür. Ayrıca Hz. Ali'nin, ülü'l-azm peygamberlerle eşit derecede olduğunu öne süren Şîa âlimleri de vardır.³⁷³

Şîa düşüncesinde Hz. Ali'nin üstün ve efdâl olmasının en önemli sebeplerinden biri de Hz. Peygamber'e olan yakınlığı ve akrabalığıdır. Hz. Ali, Hz. Peygamber'in öz amcası Ebû Tâlib'in en küçük öz oğludur. Hz. Peygamber, dedesi Abdülmuttalib'in ölümünün ardından amcası Ebû Tâlib'in evinde kalmıştır. Mekke'de baş gösteren kıtlık üzerine Hz. Peygamber amcasının yükünü hafifletmek ve ona yardım etmek adına Hz. Ali'yi himâyesine almış, Hz. Ali'yi beş yaşından hicrete kadar büyütmiştir. Şîilere göre Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in himayesinde büyümesi Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye verdiği büyük önemi göstermekteydi.³⁷⁴

³⁷² Meclisî, *Bihâr'ul-envâr*, XXXVIII, 348-350.

³⁷³ Bk.: Müfid, *Evâilu'l-Makâlât*, s. 81 vd.; *Fusûlu'l-Muhtara*, s. 34, 96; Meclisî, XI, 33; XXVI, 273; Ayrıca bk. İbn Merdeveyh el-Isbahânî, s. 146; Fazilet hususunda Peygamberler ile kıyaslanma ile ilgili Şîi yaklaşımlar için bk. Metin Bozan, "İmamîyye Şîası'nın Peygamberlik ve İmamet Anlayışlarının Mukayesesi", *Dini Araştırmalar*, Cilt 9, Sayı 26, sf. 95-112 (2006), s. 51.

³⁷⁴ Metin Bozan, "Şîi Literatüründe Hz. Ali", *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, Sayı: V, Nisan 2011, s. 6.

Mekkeli müşriklerin baskılarından bunalarak Medine'ye hicret etmeye karar veren Hz. Peygamber, (s.a.v.), müşriklerin kendisini öldürmeye geleceklerini öğrenince müşrikleri oyalamak için Hz. Ali'yi Mekke'de bırakmıştı. Hz. Ali de Hz. Peygamber'in yokluğunu fark ettirmemek için onun evinde kalmış ve onun yatağında gecelemişti. Şîa dünyada ise bu hâdise, "*Leyletü'l-mebût*" olarak bilinir. Şîa'ya göre Allah, Hz. Ali'nin canını hiçe sayarak yaptığı büyük fedakârlık karşısında onun makamını ve derecesini ortaya koymak için "*İnsanlardan öyleleri de var ki, Allah'ın rızasını almak için kendini feda eder. Allah da kullarına şefkatlidir*"³⁷⁵ mealindeki âyeti indirmiştir.³⁷⁶

Ehl-i sünnet tefsirlerinde bu âyetin nüzül sebebi hakkında birçok rivâyet nakledilmiştir. Ehl-i sünnet müfessirlerinin İbn Abbas'tan naklettiği rivâyete göre, bu âyet Süheyb b. Sinan-ı Rûmî hakkında inmiştir. Müşrikler Süheyb b. Sinan-ı Rûmî'yi yakalamış ve onu dininden döndürmek için ona işkence etmişlerdir. Süheyb işkenceler karşısında müşriklere şu teklifi yapmıştır; "*Evimi ve malımı ve elimde bulunan her şeyimi size vereyim yeter ki beni serbest bırakın, gidip Hz. Muhammed'e kavuşayım.*"³⁷⁷ Müşrikler de Süheyb'in bu teklifini kabul ederek onu serbest bırakmıştı. Süheyb, bütün mallarını Mekke'de bırakarak Medine'ye hicret etmiştir. Bunun üzerine bu âyet nâzil olmuştur. Ehl-i sünnet tefsirlerinde bu âyetin iniş sebebi hususunda farklı rivâyetler nakledilse de en çok nakledilen rivâyet budur.³⁷⁸

Şîa'ya göre Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fâtıma'yı Hz. Ali'yle evlendirmesi Hz. Ali'nin üstünlüğüne ve faziletine delil olarak gösterilmekteydi. Hz. Peygamber'in neslinin ve soyunun Hz. Ali ve Hz. Fâtıma ikilisinin evlâdlarından devam etmesi de Hz. Ali'nin ayrıcalıklı olduğunu ifade etmekteydi. Şîa kaynaklarında bu hususa şu rivâyet delil olarak gösterilmektedir; "*Allah, her peygamberin zürriyetini kendi sulbünden kıldı, benim zürriyetimi ise Ali'nin sulbünden kıldı. Fâtıma'nın evlâtları dışındaki her kız ve erkek çocuğu kendi babasına nispet edilir, Fâtıma'nın evlâtları ise bana nispet edilir. Çünkü onların babası benim.*"³⁷⁹

³⁷⁵ Bakara 2/207.

³⁷⁶ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XIX, 95, LXVII, 217.

³⁷⁷ İbn Cerîr et-Taberî, *Tefsîrü't-Taberî*, IV, 248.

³⁷⁸ İbn Cerîr et-Taberî, *Tefsîrü't-Taberî*, IV, 248.

³⁷⁹ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XLIII, 284.

Ehl-i sünnet muhaddislerinden İbn Hacer, hadisin senedinde bilinmeyen bir râvi olduğu için hadisin yalan ve uydurma olduğunu ifade etmektedir.³⁸⁰ İbn'ül-Cevzî ise, hadisin senedinde yalancı râvi bulunduğu için hadisin sahîh olmadığını beyân etmektedir.³⁸¹ Öte yandan Ehl-i sünnet kaynaklarında yer alan hadisin metinlerinde “*Fâtıma'nın evlâtları dışındaki her kız ve erkek çocuğu kendi babasına nispet edilir, Fâtıma'nın evlâtları ise bana nispet edilir. Çünkü onların babası benim*” ifadelerinin yer almadığı görülmektedir.

Şîa kaynaklarında Hz. Peygamber, Hz. Ali'nin dünya ve ahiret kardeşi olduğunu³⁸² ve Hz. Ali'nin bedenindeki başı gibi olduğunu³⁸³ belirtmiştir. Şîa kaynaklarında bu rivâyetlere benzer birçok rivâyet yer almaktadır. Şîa'ya göre bunlar Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'e en yakın kişi olduğunu göstermektedir.

Şîa kaynaklarında Resûlullah'ın Hz. Ali'nin dünya ve ahiret kardeşi olduğunu ifade eden rivâyetler çok geniş bir şekilde ele alınmıştır. Bu rivâyetlerde, cennetin kapısında “*Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed Allah'ın elçisidir, Ali de Muhammed'in kardeşidir*” yazdığı, Hz. Ali'nin “*ben Resûlullah'ın kardeşi ve veziriyim, ilk imân eden kimseyim, benim eşim Cennet kadınlarının efendisidir*” dediği ve Hz. Peygamber'in Hz. Ali'yi kendisine kardeş seçerek ona “*kardeşim, vâsim, vârisim*” vb. ifadeler kullandığı yer almaktadır. Bazı Şîî âlimler, Şîa kaynaklarında yer alan bu ifadelerden yola çıkarak bu hadisin rivâyetlerinin Hz. Ali'nin imâmetini ispat ettiğini öne sürmüşlerdir.³⁸⁴ Bununla birlikte Şerafeddin el-Âmilî'nin eserinde geçen rivâyette ise Hz. Ali, Resûlullah'ın yatağında uyuduğu gece Cebrâil ve Mîkâil, Allah'ın vahiyyle Hz. Peygamber ve Hz. Ali'yi kardeş kıldığı bildirilmiş ve Hz. Ali hakkında “*İnsanlardan öyleleri de var ki, Allah'ın rızasını almak için kendini feda eder. Allah da kullarına şefkatlidir*”³⁸⁵ mealindeki âyetin indiğini nakletmiştir.³⁸⁶

³⁸⁰ İbn Hâcer, *Lisânu'l-Mîzân*, thk.: Abdulfettah Ebû Gudde, V, 125.

³⁸¹ İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-Mütenâhiye fi'l-ehâdîsi (Ahbâri)'l-Vâhiye*, thk.: İrşâd'ül-Hakk el-Eserî, 2.bs., (Pakistan: İdârat'ül-Ulûm'il-Eseriyye, 1401/1981), I, 210.

³⁸² Meclisî, *Bihâu'l-envâr*, XXXVIII, 332, 333.

³⁸³ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XIX, 82.

³⁸⁴ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXXVIII,330-334, Şerafeddin el-Âmilî, *el-Müracât*, thk.: Hüseyin Râdî, (Kum: el-Mücemmiu'l-Âlemî liehl'il-beyt, 1426/2005), 286-290.

³⁸⁵ Bakara 2/207.

³⁸⁶ Şerafeddin el-Âmilî, *el-Müracât*, 290.

Resûlullah ile Hz. Ali'nin dünya ve ahiret kardeşi olduğunu bildiren hadis, Ehl-i sünnet kaynaklarında da yer almaktadır.³⁸⁷ Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında geçen bu rivâyetlerde, Şîa kaynaklarında geçen ifadeler ve ilâveler geçmemektedir. Rivâyetlerde Hz. Peygamber'in sahâbîleri birbirine kardeş yaptığı, kendisine de kardeş olarak Hz. Ali'yi seçtiği zikredilmektedir. Tirmizî, hadisin hasen - garîb olduğunu belirtmiştir.³⁸⁸ Tirmizî'nin Sünen'in tahkik eden muhakkikler ise hadisin zayıf bir hadis olduğunu belirtmektedir.³⁸⁹ Kimi Ehl-i sünnet âlimleri, Hz. Peygamber'in sahâbîleri kendi aralarında kardeş yaptığını belirten ve kendisine kardeş olarak da Hz. Ali'yi seçtiğini ifade eden rivâyetleri nakletmiştir. Bu âlimler, hadisin Hz. Ali'nin faziletini belirttiğini ifade etmişlerdir.³⁹⁰ Öte yandan Hz. Ali'nin, Hz. Peygamber'in bedenindeki başı gibi olduğunu ifade eden rivâyetin senedinde Şîa propagandası yapan, meçhul ve münker râvîler bulunduğu için rivâyetin isnadının zayıf olduğu belirtilmiştir.³⁹¹

Şîa inancına göre Resûlullah'a ilk imân eden Hz. Ali'dir. Şîa kaynaklarında, Hz. Ali'nin iman edenlerin ilki olduğunu ifade eden,³⁹² Hz. Peygamber'in pazartesi gönderildiğini, Hz. Ali'nin ise salı günü Müslüman olup namaz kıldığını belirten,³⁹³ Hz. Ali'nin Hz. Ebûbekir'den önce iman ettiğini dile getiren³⁹⁴ birçok rivâyet mevcuttur.

Ehl-i sünnet muhaddisi İbn'ül-Cevzî, Hz. Ali'nin Resûl-i Ekrem'e ilk iman eden kişi olduğunu bildiren hadisin senedlerinin birinde hadis uyduran yalancı bir râvî bulunduğu için hadisin senedinin uydurma olduğunu belirtmektedir.³⁹⁵ Hz. Peygamber'in pazartesi gönderildiğini, Hz. Ali'nin ise salı günü Müslüman olup

³⁸⁷ Tirmizî, "Menâkıb", 20; İbni Mâce, "Mukaddime", 11.

³⁸⁸ Tirmizî, "Menâkıb", 20.

³⁸⁹ Tirmizî, thk.: Ahmed Muhammed Şâkir, vd. "Menâkıb", 20(3720 dipnot), V, 640

³⁹⁰ Ebû Nuaym el-İsfahânî, *el-İmâme ve'r-Reddü alâ'r-Râfida*, 242, thk.: Ali b. Muhammed b. Nâsır el-Fakîhî, 3.bs., (Medine: Mektebet'ül-Ulûm ve'l-Hikem, 1415/1994), s. 242.

³⁹¹ Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr şerhu'l-Câmi'i's-sağîr*, IV, 357, Elbânî, *Daifu'l Câmi'i's-Sağîr*, (yy.: el-Mektebet'ül-İslâmî, 1408/1988) I, 555.

³⁹² Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, VII, 339.

³⁹³ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XVIII, 179.

³⁹⁴ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XLVII, 398.

³⁹⁵ İbn'ül-Cevzî, *el-Mevzuât*, thk.: Abdurahman Muhammed Osman, 1.bs., (Medine: Mektebetü's-Selefiyye, 1386/1966) I, 342.

namaz kıldığını belirten rivâyet ise Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'inde geçmektedir. Rivâyetin senedinin zayıf olduğu belirtilmiştir.³⁹⁶

Tirmizî'de, Hz. Peygamber'in pazartesi gönderildiğini, Hz. Ali'nin salı günü namaz kıldığını bildiren rivâyet yer almaktadır. Tirmizî, bu hadisin garîb bir hadis olduğunu ifade etmektedir.³⁹⁷ Tirmizî'nin muhakikleri, yaptığı araştırmalar neticesinde bu rivâyetin senedinin son derece zayıf olduğunu belirtmiştir.³⁹⁸

Hz. Ali'nin, Hz. Ebûbekir'den önce iman ettiğini anlatan rivâyetin senedinde Ebû'l-Hattab adında meçhul ve muzdarip bir râvi olduğu ifade edilmiş ve bu sebeple de hadisin senedinin bâtil olduğu belirtilmiştir.³⁹⁹ İbnü'l-Cevzî, hadisin sahîh olmadığını belirtmiş, İbn Adî ve İbn Hibbân ise hadisin senedinde Muhammed b. Seleme isimli Şîî propagandası yapan zayıf bir râvinin olduğunu haber vermişlerdir.⁴⁰⁰

Şîa'ya göre sahâbenin en âlimi ve bilgisi Hz. Ali'dir. Şîa, Hz. Ali'nin ilmini doğrudan Hz. Peygamber'den aldığını ve bu sebeple sahâbenin en bilgisi olduğunu öne sürmektedir. Şîa hadis kaynaklarında bu hususa *medînetü'l-ilm hadisi* yani ilim şehri hadisi delil olarak gösterilmiştir. Önceki bölümde *medînetü'l-ilm* hadisini detaylı bir şekilde ele almıştık. Ek olarak kaynaklarda Hz. Ali'nin ilim açısından en sahâbelerin en üstünü olduğunu bildiren rivâyetler yer almaktadır.⁴⁰¹ Öte yandan Şîa düşüncesinde imamlar, meleklerle ve peygamberlere bildirilen gaybî bilgileri bilirler, olanları ve olacakları, ne zaman öleceklerini önceden bilirler. İmamlar bir şey bilmek istedikleri zaman Allah onlara öğretir.⁴⁰² Hz. Ali de Şîa ilâhiyatında on iki imamdan ilki olduğu için imamların sahip olduğu ilme ve bilgilere sahiptir. Öte yandan Şîa kaynaklarında geçen bu rivâyetlerde, imamların ilminin kutsallaştırılarak abartıldığı görülmektedir.

³⁹⁶ Ebû Ya'lâ, *el-Müsned*, thk.: Hüseyin Selîm Esed, 1.bs., (Dimeşk: Dâr'ul-Me'mûn li't-Turâs, 1404/1984), I, 348.

³⁹⁷ Tirmizî, "Menâkıb", 20.

³⁹⁸ Tirmizî, "Menâkıb", 20, thk.: Ahmed Muhammed Şâkir, vd., 3.bs. (Mısır: 1395/1975), V, 640.

³⁹⁹ Ebû Abdullah Hüseyin b. İbrahim b. Hüseyin el-Cürekânî, *el-Ebâtîl ve'l-menâkîr ve's-sihâh ve'l-meşâhîr*, (Riyâd: Dâru's-Samî'î (Sumeyî), 1422/2002), I, 294

⁴⁰⁰ İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye fi'l-ehâdîsi (Ahbâri) 'l-Vâhiye*, II, 461.

⁴⁰¹ Müfid, *Evâilu'l-makâlât fi mezâhibi'l-muhtârât*, talik: Fadlullah ez-Zencânî, (Tebriz: 1363/1944), s. 55; Metin Bozan, "Şîî Literatüründe Hz. Ali", s. 8.

⁴⁰² Küleynî, *Kâfi*, I, 258-265.

Şîa, Hz. Peygamber'in vefatından sonra ilk üç halifenin Hz. Ali'nin ilmine müracaat ettiklerini ve bilmedikleri konuları ona sorduklarını öne sürmektedir. Şîa düşüncesine göre ilk üç halife fetva verme, devleti yönetme vb. önemli hususlarda Hz. Ali'nin ilmine ve tecrübesine muhtaç duruma düşmüşlerdi. Şîa, bu iddiasını desteklemek için Halife Ömer'in "*Ali olmasaydı, Ömer helâk olurdu*" sözlerini delil olarak kullanmaktadır.⁴⁰³

Ehl-i sünnet âlimleri ise "*Ali olmasaydı, Ömer helâk olurdu*" ifadelerinin rivâyete sonradan ilave edildiğini belirtmekte ve bu ifadelerin güvenilir Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında yer almadığına dikkat çekmektedir.⁴⁰⁴ Ayrıca Ehl-i sünnet kaynaklarında Hz. Ömer'in "*En isabetli hüküm verenimiz Ali idi*"⁴⁰⁵ şeklindeki sözünü nakledilmiş, böylece Hz. Ali'nin ilmine dikkat çekilip onun fetva vermedeki başarısına değinilmiştir.

Şîa, Hz. Ali'nin sahâbenin en cesuru olduğunu öne sürmektedir. Şîa, Hz. Ali'nin geçmişte ve gelecekte yaşayan insanların en cesurlarından biri olduğunu, Hz. Ali'nin savaşlarda gösterdiği kahramanlık ve yiğitliğin kıyamete kadar konu olacağını ve Muâviye'nin bile Hz. Ali'nin kahramanlığını ve cesaretini kabullendiğini iddia etmektedir.⁴⁰⁶ Şîa kaynaklarında, Hz. Ali'nin Bedir Savaşı'nda çok büyük kahramanlık göstererek ,Velid ile birlikte otuz müşriği öldürmesi⁴⁰⁷, Uhud Savaşı'nda Hz. Peygamber'i canla başla müdafaa ettiği için Hz. Peygamber'in "*Ali'den başka yiğit, Zülfikar'dan başka kılıç yoktur.*"⁴⁰⁸ müjdesine nâil olması, Hendek Savaşı'nda cesareti ve cüssesiyle şöhret olmuş Amr. b. Abdiveid isimli savaşçıyı yere sererek öldürmesi üzerine Hz. Peygamber'in "*Ali'nin Hendek günündeki kılıç darbesi, bütün insanların ve cinlerin ibadetlerinden daha üstündür*"⁴⁰⁹ sözleri, Hayber Savaşı'nda Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye "*Yarın sancağı öyle birine vereceğim ki Allah ve Resulü*

⁴⁰³ Hillî, *Nehcu'l-hak ve keşfu's-sıdk*, 'Aynullâh el-Huseynî el-Ermevî, (Kum: 1407/1987), s.240; Metin Bozan, "Şîfî Literatüründe Hz. Ali", s. 8.

⁴⁰⁴ İbrâhim b. Âmir er-Rahilî, *Kitâbü'l-intisâr lil-sahbi ve'l-Âl min iftirâati's-semâvî'd-dâl*, 3.bs., Medine: Mektebet'ül-Ulûm ve'l-Hikem, 1423/2003), s. 370.

⁴⁰⁵ Buhârî, "Tefsîr", 2/6.

⁴⁰⁶ İbn Ebî'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-belâğa*, thk.: Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhîm, (yy: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabî, 1378/1959), I, 20-21.

⁴⁰⁷ Şeyh Müfid, *el-İrşâd*, 2.bs., (yy: Müessesetü Âl-i Beyt Aleyhi's-Selâm, 1414/1993), s. 68-69.

⁴⁰⁸ Şeyh Müfid, *el-İrşâd*; s. 87, Meclisî, *Bihâr'ul-envâr*, II, 129.

⁴⁰⁹ Seyyid el-Meraşî, *Şerhu İhkâk'ul-Hakk*, talik: Seyyid Şihâbeddin el-Meraşî el-Necefi, tashih: Seyyid İbrahim Meyâncî, III, 228.

onu sever, o da Allah ve Resulünü sever”⁴¹⁰ diyerek sancağı vermesi üzerine Hz. Ali'nin Hayber Kapısı'nın kalelerinden birini sökerek kendine kalkan yapması vb. olaylar Hz. Ali'nin kahramanlığını ve yiğitliğini göstermek için nakledilmiştir. Öte yandan Şîa kaynaklarında Hz. Ali'nin kahramanlığı ve yiğitliğini anlatan bu rivâyetlerin çoğunun, birinci derece güvenilir Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında geçmediği ve Ehl-i sünnet tarih ve siyer kaynaklarında bulunduğu görülmektedir.

Şîa, Hz. Peygamber'den sonra devlet yönetiminin, siyasî ve dinî otoritenin Hz. Ali ile evlatlarına geçtiğine inanmaktaydı. Şîa telakkisine göre Hz. Peygamber, Hz. Ali'nin kendinden sonraki imam ve halife olduğu vahiyle bildirilmiş, Hz. Peygamber'de, Hz. Ali'nin kendisinden sonraki imam ve halife olduğunu ashâbına bildirmiştir ve sahâbeler de Hz. Ali'ye biat etmiştir. Şîa, Hz. Ali'nin ilk halife ve imam olduğunu iddia eden bu iddiasını delillendirmek için birçok âyet ve hadisi kullanmıştır. Şîa kaynaklarında, “Allah'a itaat edin, Resûl'e ve sizden olan emir sahiplerine itaat edin.”⁴¹¹ mealindeki âyette yer alan “sizden olan emir sahipleri” ifadelerinin Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin hakkında nâzil olduğu; “Akraba olanlar, Allah'ın kitabına göre birbirlerine daha yakındırlar.”⁴¹² mealindeki âyetin Hz. Ali ve onun soyundan gelenlerin imâmeti ve velâyetini ispat etmek için nâzil olduğu belirtilmiştir. “Sizin veliniz ancak Allah'tır, peygamberidir, bir de Allah'ın emrine boyun eğerek namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren müminlerdir”⁴¹³ mealindeki âyetin Hz. Ali namaz kılarak fakir bir dilencinin Hz. Ali'nin üstündeki abayı istemesi nedeniyle Hz. Ali'nin abayı ona sadaka olarak vermesi sonucu nâzil olduğu ve âyetteki “veliniz” ifadesiyle, Hz. Ali'nin imâmeti ve hilâfetinin kastedildiği nakledilmiştir.⁴¹⁴

Şîa kaynaklarında Hz. Peygamber'in Gadîr-i Hum denilen yerde ashabını toplayarak “Ben kimin mevlâsı isem Ali de onun mevlâsıdır. Allah'im! Onu velî edinene, sen de velî ol. Ona düşman olana, sen de düşman ol”⁴¹⁵ dediği; Hz. Ali'yi kendisinden sonraki meşru imam ve halife ilan ettiği nakledilmektedir. Şîa, bu iddiasını delillendirmek için Ehl-i sünnet kaynaklarında “Ey Âişe, Arapların efendisi

⁴¹⁰ Meclisî, *Bihâr'ul-envâr*, XXXIX, 17.

⁴¹¹ Nisâ 4/59.

⁴¹² Enfâl 8/75.

⁴¹³ Mâide 5/55.

⁴¹⁴ Küleynî, *el-Kâfi*, I, 286-9.

⁴¹⁵ Tirmizî, “Menâkıb”, 19; İbn Mace, “Mukaddime”, 11; Taberânî, *el-Mucemü'l-evsat*, II, 275.

Ali'dir,⁴¹⁶ *Benden sonra mü'minlerin velîsi Ali'dir*"⁴¹⁷ şeklinde yer alan hadisleri delil olarak kullanmışlardır. Bu konuyu mevlâ hadisi bölümünde ayrıntılı bir şekilde ele almıştık.

Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında Hz. Ali'nin Araplar'ın efendisi olduğunu bildiren rivâyetinin senedinde hadis uyduran yalancı râviler olduğu belirtilmiş ve bu sebeple hadisin uydurma olduğu ifade edilmiştir.⁴¹⁸ Bununla birlikte "*Benden sonra mü'minlerin velîsi Ali'dir.*" şeklinde bazı Ehl-i sünnet kaynaklarında yer alan rivâyetin senedinde Câfer b. Süleyman isimli Şîf râvînin teferrüd ettiğini nakletmiştir. Bu kişinin Muaviye'ye sövdüğü, Hz. Ali'nin ismini duyduğunda ağladığı ve Hz. Ömer ile Hz. Ebû Bekir'e buğz ettiği için bu rivâyetin güvenilir ve makbul olmadığını ifade etmiştir. Mübarekfûrî, bu rivâyetin Ecleh'ül-Kindî isimli bir râvî tarafından başka bir senedle rivâyet edildiğini belirtmiş, aynı zamanda Ecleh'ül-Kindî'nin de şîf olduğuna dikkat çekmiştir. Bu sebeple şîf râvîlerin "*benden sonra*" ifadesini rivâyete ilave ettiğini belirtmiştir.⁴¹⁹

Şîa, "*Yakın akrabamı da uyar*"⁴²⁰ âyetinin Hz. Ali hakkında nâzil olduğu ve onun ilk imam olduğunu kanıtladığını belirtmektedir. Bu âyet, Şîa literatüründe *inzâr âyeti* olarak bilinmektedir. Şîa kaynaklarında yer alan rivâyetlere göre Hz. Peygamber, akrabalarını Ebû Tâlib'in evinde yemeğe davet etti. Yemekten sonra kimin peygamberlik vazifesinde kendisine yardım etmek istediğini ve kimin kardeşi, vâsisi ve halifesi olmaya hazır olduğunu sordu. Bu soru üzerine yemekte bulunan hiç kimseden ses çıkmadı ve yalnızca Hz. Ali, Hz. Peygamber'e yardım etmeye hazır olduğunu söyledi. Hz. Ali'nin bu cevabını duyan Hz. Peygamber (s.a.v.), Hz. Ali'ye oturmasını söyledi ve bu sahne üç kere tekrarlandı. Hz. Peygamber'in bu çağrısına hiç kimse icâbet etmeyince Hz. Peygamber, Hz. Ali'nin omzunu tutarak Hz. Ali'nin kardeşi, vasîsi, halifesi olduğunu ve ona itaat edilmesi gerektiğini söyler. Bununla birlikte Şîa literatüründe Hz. Peygamber'in Hz. Ali hakkındaki "*Bu, sizin aranızda*

⁴¹⁶ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXXX, 59.

⁴¹⁷ Mubârekfûrî, *Tuhfetu'l-Ahvezî*, X, 146.

⁴¹⁸ İbnü'l-Mülakkın, *Muhtasarü İstidrâki'l-Hâfiz ez-Zehebî 'alâ Müstedreki Ebî 'Abdillâh el-Hâkim(I-VIII)*, thk.: Abdullah b. Hamd el-lehîdân vd., 1.bs., (Riyad: Dâru'l-Âsime, 1411/1991), III, 359.

⁴¹⁹ el-Mubârekfûrî, *Tuhfetu'l-Ahvezî*, X, 146.

⁴²⁰ Şuarâ 26/214.

benim kardeşim, vasim ve halifemdir; onun sözlerini dinleyin ve ona uyun!” sözleri “*Yevmü’ d-dâr*” hadisi olarak bilinmektedir.⁴²¹

Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında ise bu âyetin iniş sebebini açıklayan rivâyet şu şekildedir: Hz. Peygamber, Abdülmüttalipoğulları başta olmak üzere Kureyş kabilesinden bütün akrabalarını toplamış, Safa Tepesi’ne çıkarak peygamberliğini ilan etmiş ve akrabalarını İslâm’a davet etmiştir.⁴²² İmam Ahmed’in *Müsnedi*’nde söz konusu âyetin iniş sebebini anlatan rivâyette ise; Hz. Peygamber, akrabalarından otuz kişiye yemek ikram etmiştir. Hz. Peygamber, akrabalarına “*Kim vaadimi doğrularak dinime dahil olup cennette benimle birlikte olmak ve Ehl-i beyti’ mde halifem olmak ister?*” şeklinde bir soru sormuş, Hz. Ali de bu soruya “*Ben*” şeklinde cevap vermiştir.⁴²³ Bazı muhakkiklere göre bu rivâyetin senedi hasenken⁴²⁴, bazılarına göre ise Şerîk b. Abdillâh en-Nehâî ve İbâd b. Abdillâh el-Esedî isimli râvilerin zayıflığı nedeniyle rivâyetin isnadı zayıftır.⁴²⁵ Bu iki râvi İbn Hibbân’a göre sika, İbn’ül-Medenî’ye göre ise zayıftır.⁴²⁶ İmam Ahmed’in *Müsned*’inde geçen konuyla alakalı bir başka rivâyette ise Hz. Peygamber, akrabalarına “*İçinizden kim kardeşim ve arkadaşım olarak bana itaat ve biat etmek ister*” şeklinde bir soru sormuştur, bu soruya kimse cevap vermeyince Hz. Ali ayağa kalkmıştı.⁴²⁷ Bu rivâyetin senedindeki Rabia b. Nâciz sebebiyle zayıf olduğu nakledilmiştir.⁴²⁸ Bazı muhakkiklere göre ise Rabia b. Nâciz’in hakkında konuşulan ve az hadis rivâyet eden sika bir râvî olması sebebiyle rivâyetin isnadı sahihtir.⁴²⁹ Bazı kaynaklarda ise Hz. Peygamber’in davetine icâbet eden Hz. Ali için “*kardeşim, arkadaşım, vârisim, vezirim, halifem*” hitaplarını kullandığı nakledilmiştir. İbn Teymiyye, Hz. Peygamber’in kullandığı iddia edilen bu hitap sözcüklerinin hiçbirinin güvenilir Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında geçmediğini, bu rivâyetlerin yalan ve uydurma olduğunu beyân etmektedir.⁴³⁰

⁴²¹ Şeyh Tûsî, *Emali-yi Tusî*, thk.: Müessesü’l-Bi’sse, I, bs. (Kum: Dâru’s-Sekâfe, 1414/1994) s. 582-583; Meclisî, *Bihâru’l-envâr*, XXXVIII, 223-224-225.

⁴²² Bk.: Buhârî, “Tefsir”, 4801; Müslim, “İman”, 507.

⁴²³ *Müsned*, thk.: Ahmed Muhammed Şâkir, I, 545.

⁴²⁴ *Müsned*, thk.: Ahmed Muhammed Şâkir, I, 545(883 dipnot).

⁴²⁵ *Müsned*, thk.: Şuayb Arnavut II, 225(3 nolu dipnot).

⁴²⁶ *Müsned*, thk.: Ahmed Muhammed Şâkir, I, 545(883 dipnot).

⁴²⁷ *Müsned*, thk.: Şuayb Arnavut II, 465-466.

⁴²⁸ *Müsned*, thk.: Şuayb Arnavut II, 466(1 nolu dipnot).

⁴²⁹ *Müsned*, thk.: Ahmed Muhammed Şâkir II, 164-165(1371 nolu dipnot).

⁴³⁰ İbn Teymiyye, *Minhâcu’s-Sünne*(I-IX), VII, 299-300.

Şîa kaynaklarında, Hz. Peygamber'in Hayber Kalesinin fethi esnasında sancağı bir gün sonra Allah ve Peygamber'ini seven birine vereceğini ve zaferin sancağı verdiği kişinin eliyle kazanılacağını söylediği nakledilmiştir. Bu rivâyet Şîa literatüründe "Râye hadisi" veya da "Sancak hadisi" olarak bilinmektedir. Şîa âlimleri, bu rivâyetten Hz. Ali'nin diğer sahâbelerden üstün ve faziletli olduğunu çıkarımına varmışlardır.⁴³¹ Şeyh Müfid'in *el-Emâlî* adlı eserindeki rivâyete göre ise Hz. Peygamber sancağı önce Hz. Ebûbekir'e sonra da Hz. Ömer'e vererek onları savaşıma göndermiş, onlar başarılı olamayınca sinirlenmiş, yarın sancağı Allah'ı ve peygamberini seven birine vereceğini ve onun Hayber'i fethedeceğini söylemiştir.⁴³² Bununla birlikte bazı rivâyetlerde ise Hz. Peygamber'in sancağı bir gün sonra Allah ve Peygamber'ini seven, sağında Cebrâil ve solunda Mikâil olan birine vereceğini söylediği nakledilmiştir.⁴³³

İbn Mutahhar el-Hillî'nin, Cumhûr'un naklettiğini öne sürdüğü rivâyete göre Hz. Peygamber önce sancağı Hz. Ebû Bekir'e verdi, Hz. Ebû Bekir başarısız olunca Hz. Ali'ye verdi ve Hz. Ali başarılı olarak fethi gerçekleştirdi. Hillî, bu rivâyetten Hz. Ali'nin diğerlerinden üstün olduğu ve onun sahâbenin en efdali olduğu çıkarımına varmış ve Hz. Ali sahâbenin en efdali olduğu için onun ilk imam olması gerektiğini ileri sürmüştür.⁴³⁴ Şerif Murtazâ (ö. 432/1044) ise sancak hadisinin Hz. Ali'nin en faziletli kişi olduğunu gösterdiğini belirtmekte ve bu sebeple Hz. Ali'nin imâmete en layık kişi olduğunu öne sürmektedir.⁴³⁵

Sancak hadisinin Ehl-i sünnet kaynaklarında geçen rivâyetlerine göre ise Hz. Peygamber, "*Yarın sancağı öyle birisine vereceğim ki, Allah ve Resûlü onu sever, o da Allah ve Resûlünü sever. Allah, onun eliyle fethi gerçekleştirecektir*" demesi üzerine Hz. Ömer sancağı kendisine verecek beklentisiyle heyecanlanmıştır. Hz. Peygamber, sancağı Hz. Ali'ye vermiş ve Hayber'in fethi ona nasip olmuştur.⁴³⁶ Hz.

⁴³¹ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXXIX, 16.

⁴³² Şeyh Müfid, *el-Emâlî*, thk.: Hüseyin el-Üstâd Velî, Ali Ekber el-Ğıffârî, 2.bs., (yy: El-Matbaatü'l-İslâmiyye, 1414/1993), s. 56-57.

⁴³³ Seyyid el-Meraşî, *Şerhu'l-hkâk'ul-Hakk*, talik: Seyyid Şihâbeddin el-Meraşî el-Necefî, V, 369.

⁴³⁴ İbnü'l-Mutahhar el-Hillî, *Minhâcü'l-kerâme fi ma'rifeti'l-imâme*, thk.: Abdurrahim Mübarek s. 152-154.

⁴³⁵ Murtazâ, *eş-Şafî fi'l-imâme*, thk. Seyyid Abdü'z-Zehra el-Hüseyini el-Hatib, (Tahran: 1983), III, 87-88.

⁴³⁶ Buhârî, "Cihâd", 102, 121, 143; "Fezâ'ilü ashâbi'n-nebî"; 9; Müslim, "Fezâ'ilü's-sahâbe", 32-35.

Peygamber'in Hayber Savaşı'nda önce sancağı Hz. Ebû Bekir'e verdiğini, Hz. Ebûbekir'in hezimete uğradığı, daha sonra Hz. Ömer'e verdiğini ve Hz. Ömer'in de hezimete uğradığını anlatan rivâyetler güvenilir Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında yer almamaktadır. Bu rivâyetler, Ehl-i sünnet tarih ve siyer kaynaklarında bulunmaktadır. Bu rivâyetin senedinde Büreyde b. Süfyân el-Eslemî isimli metruk râvîyle birlikte cerh ve tadil yönüyle problem taşıyan iki râvînin bulunması nedeniyle rivâyetin isnadı son derece zayıftır.⁴³⁷ İbn Teymiyye, İbn Mutahhar el-Hillî'nin naklettiği rivâyetin senedinin bulunmadığını, rivâyetin yalan ve uydurma olduğunu ve Hz. Peygamber'in, sancağı Hayber'de hiçbir zaman Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'e vermediğini beyân etmektedir.⁴³⁸

Şîa, Hz. Ali'nin bütün günahlardan ve hatalardan korunduğuna, onun tertemiz ve mâsum olduğunu öne sürmektedir. Şîa kaynaklarında, Ehl-i beyt imamlarının mâsum olduğunu⁴³⁹ ve Hz. Ali ile evlâdlarının tertemiz ve günahsız olduğunu ifade eden birçok rivâyet nakledilmiştir.⁴⁴⁰ Ayrıca bazı Şîiler, Hz. Ali'nin ismetine delil olarak Ehl-i sünnet kaynaklarında yer alan “*Ali, Kur'ân'la birlikte, Kur'ân'da Ali'yle birlikte, o ikisi birbirinden kıyamet günü havuz başına gelene kadar ayrılmayacaktır*”⁴⁴¹ rivâyetini kullanmışlardır. Hâkim, rivâyetin isnadının sahîh olduğunu bildirmektedir.⁴⁴² Suyûtî, bu rivâyetin senedinin zayıf olduğunu ifade ederken,⁴⁴³ İbn Hacer el-Askalanî rivâyetin senedindeki râviler sika olduğu için rivâyetin senedinin sahîh olduğunu ifade etmektedir.⁴⁴⁴ Bununla beraber hadisin senedinde Sâlih b. Esved adında zayıf bir ravî bulunduğu için rivâyetin senedinin zayıf olduğu da nakledilmiştir.⁴⁴⁵ Münâvî, rivâyetten Kur'ân ilimlerini ve Kur'ân tefsirini en iyi bilen sahâbenin Hz. Ali olduğu ve diğer sahâbelerin Hz. Ali'ye Kur'ân ilimleriyle ilgili sorular sordukları çıkarımına varmıştır.⁴⁴⁶ Öte yandan Zeydiye

⁴³⁷ İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-âliye*, thk.: Sa'd b. Nâsır, vd., 1.bs., (yy.: Dâr'ul-Âsime, Dâr'ul-Ğays, 1419/1998-1420/2000), XVII, 444-446.

⁴³⁸ İbn Teymiyye, *Minhâcu's-Sünne*, VIII, 122-123.

⁴³⁹ Kuleynî, *el-Kaфі*, I, 269-270.

⁴⁴⁰ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXV, 201-202.

⁴⁴¹ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, LXXXIX, 80.

⁴⁴² Hâkim, *Müstedrek*, III, 134.

⁴⁴³ Elbânî, *Daifu'l Câmi'i's-Sağır*, I, 555.

⁴⁴⁴ İbn Hacer, *İthafü'l-Mehere*, thk.: Züheyr b. Nâsır, vd., 1.bs., (Medine: 1415/1994), XVIII, 179.

⁴⁴⁵ er-Rûdânî, *Cem'u'l-fevâ'id min Câmi'i'l-usûl ve Mecma'i'z-zevâ'id*, thk.: Ebû Alî Süleymân, 1.bs., (Kuveyt: Mektebetü İbn Kesîr, Kuveyt, Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1418/1998), III, 516.

⁴⁴⁶ Münâvî, *Feyz'ul-Kadîr*, IV, 356.

Mezhebi'ne mensup âlim San'ânî, rivâyette Hz. Ali'nin Kur'ân'da yer alan emir ve yasaklara uygun hareket ettiğinin ve bu sebeple rivâyetin Hz. Ali'nin ismetine bir delil olduğunu belirtmektedir.⁴⁴⁷ Bazı araştırmacılar ise söz konusu rivâyetin senedinde Dinâr Ebû Saîd et-Temimî gibi metruk ve yalancı râviler bulunduğu için hadisin delil olarak kullanılamayacağını ifade etmektedir.⁴⁴⁸

Şîa kaynaklarında, 70 zira yani 35 m uzunluğunda olan Hz. Ali'nin kendi el yazısıyla yazdığı ve içinde bütün Müslümanlara yetecek bilginin bulunduğu bir sahifenin olduğu nakledilmektedir. Hatta bu sahifede, derideki küçük bir kaşıntı dahil kıyamete kadar olacak her şeyin Hz. Peygamber'in imlâsı ve Hz. Ali'nin hattıyla yazılı olduğu öne sürülmektedir.⁴⁴⁹ Ehl-i sünnet kaynaklarında ise bu sahifenin Hz. Peygamber zamanında yazıldığı, bu sahifeyi Hz. Ali'nin kılıcının kınında taşıdığı, bu sahifede diyete dâir hükümler, düşman elindeki esirleri kurtarma yolu vb. konulardaki birtakım sınırlı sayıdaki hadislerin yer aldığı belirtilmiştir.⁴⁵⁰ Ayrıca Ehl-i sünnet telakkisinde Hz. Ali'nin, Hz. Peygamber'den özel bir talimat almadığı ve Kur'ân-ı Kerîm ile bu küçük sahifenin dışında başka bir şey yazmadığı da vurgulanmıştır.⁴⁵¹

Netice itibariyle Şîa ve Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında geçen Hz. Ali hakkındaki bazı rivâyetleri mukâyese ettik. Şîa kaynaklarında yer alan rivâyetlerde Hz. Ali'yi dinî ve siyâsî otorite kılan ve vahye muhatap kılıp kutsallaştıran birtakım ilâveler ve lafız farklılıklarına rastladık. Öte yandan Şîa'nın Hz. Ali'nin fazileti ve üstünlüğünü ispat etmek için kullandığı rivâyetlerin çoğunun Ehl-i sünnet güvenilir hadis kaynaklarında geçmediği, Ehl-i sünnet siyer ve tarih kaynaklarında yer aldığı ve Ehl-i sünnet muhaddislerinin çoğunluğunun nezdinde sahîh ve güvenilir olmadığını gördük.

---

⁴⁴⁷ San'ânî, *et-Tenvîr şerhu Câmi 'i's-sağîr*, VII, 334-335.

⁴⁴⁸ Osman el-Hamîs, *Vak'afât Mea Kitâb'il-Müracât*, s. 62; <https://al-maktaba.org/book/1895/63#p1> (erişim tarihi:22.06.2019).

⁴⁴⁹ Küleynî, *el-Kâfî*, I, 238, 240, 241; Meclisi, *Bihâru'l-Envâr*, XXVI, 38, XLIV, 100.

⁴⁵⁰ Buhârî, "İlim", 39; "Cihâd", 171; "Cizye", 10, 17.

⁴⁵¹ Müslim, "Edâhî", 43-45.

B. HZ. FÂTİMA İLE İLGİLİ RİVÂYETLER

Hiz. Fâtıma, Resûl-i Ekrem'in (s.a.v.) Hiz. Hatice'den olan kızıdır. Şîa'nın ilk imam olarak kabul ettiği Hiz. Ali'nin eği, Şîa'nın ikinci ve üçüncü imamlar olarak kabul ettiği Hiz. Hasan ve Hiz. Hüseyin'in annesidir. Hiz. Fâtıma, Ehl-i sünnet ve Şîa telakkisinde önemli bir konuma sahip olması dolayısıyla iki ekolün hadis kaynaklarında onunla ilgili birçok rivâyet yer almaktadır. Bundan dolayı bu bölümde Hiz. Fâtıma hakkındaki rivâyetlere kısaca değinilecektir.

Şîa kaynaklarında Hiz. Fâtıma'nın doğumuyla ilgili birtakım olağanüstü hâdiseler anlatılmaktadır. Bu rivâyetlerde Hiz. Fâtıma'nın Hiz. Hatice'nin karnındayken annesiyle konuştuğu, Cebrâil'in Hiz. Fâtıma'nın kız olacağını ve onun neslinden imamlar geleceğini Hiz. Peygamber'e bildirdiğini, Fâtıma'nın doğumu esnasında Kureyş kadınlarının Hatice'ye yardım etmediği, Fâtıma'nın doğumu sırasında Hiz. Hatice'ye yardım etmek için Hiz. Havva, Asiye, Hiz. Mûsâ'nın kardeği Gülsüm ile Hiz. İsa'nın annesi Meryem'in geldiği ifade edilmiştir. Ayrıca Hiz. Fâtıma doğduğunda yeryüzünün nurla dolduğu, doğumundan hemen sonra hurilerin Kevser havuzunun suyuyla onu yıkadıkları ve onun doğumundan sonra *"Allah'tan başka ilah olmadığına, babam Resûllullah'ın peygamberlerin efendisi, Ali'nin vâsilerin efendisi ve oğullarımın torunların efendisi olduğuna şehâdet ederim"* dediği nakledilmiştir.⁴⁵²

Bazı Şîi kaynaklarda Hiz. Fâtıma'nın ilahî bir emirle dünyaya geldiği nakledilmiştir. Allah, Hiz. Fâtıma dünyaya gelmeden önce Hiz. Muhammed'e kırk gün Hiz. Hatice'den uzaklaşmayı emretmiştir. Bu rivâyetlere göre; Hiz. Muhammed (s.a.v.) bu kırk günü gündüzleri oruç tutarak geceleri ibadet ederek geçirmiş ve kırk günün sonunda Hiz. Peygamber orucunu Cebrâil'in getirdiği bir yemekle açmıştır. Üstelik bu rivâyetlerde, Allah'ın Hiz. Peygamber'in sülbünden tertemiz bir evlâd yaratmaya söz verdiğinden bahsedilmektedir.⁴⁵³

Bazı rivâyetlerde ise bu olay farklı bir şekilde aktarılmıştır; Hiz. Peygamber'in Mi'rac'a çıktığında Cebrâil'in kendisine ikram ettiği cennet meyvesinden yediği ve Hiz. Hâtice'nin Hiz. Muhammed'in bu meyveyi yemesi neticesinde Hiz. Hâtice'den Hiz.

⁴⁵² Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XLIII, 2-3.

⁴⁵³ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XVI, 78-80.

Fâtıma'ya hamile kaldığı nakledilmiştir.⁴⁵⁴ Bu rivâyet, Ehl-i sünnet nezdinde uydurmadır. Bununla birlikte bu rivâyet tarihi gerçekliklerle bağdaşmamaktadır. Zira mi'rac hâdisesi Hz. Hatice'nin vefatından bir yıl sonra gerçekleşmiştir. Hz. Fâtıma, Hz. Peygamber'e peygamberlik gelmeden önce doğmuştur. Ayrıca, Hz. Fâtıma Mirac gecesi on yedi yaşındadır.⁴⁵⁵

Şîa kaynaklarında Hz. Fâtıma'ya birçok lakap ve isim nispet edilmiştir. Şîa kaynaklarında, Hz. Fâtıma'nın otuza yakın isminin olduğu iddia edilmiştir. Bu isimlerden en meşhurları ise Sıddîka, Mübâreke, Tâhire, Zekiyye, kendisine ilham gelen ve meleklerle konuşan kişi mânasındaki Muhaddese, hayız ve nifas görmeyen kadın anlamındaki Betûl ve bakire mânasındaki Azrâ'dır. Öte yandan Allah, Hz. Fâtıma ve onun soyundan gelenleri cehennem ateşinden kestiği ve ayırdığı için “kesilmiş ve ayrılmış” anlamlarında olan Fâtıma ismini aldığı öne sürülmüştür.⁴⁵⁶ Ehl-i sünnet kaynaklarında ise Hz. Fâtıma'ya “beyaz, parlak ve aydınlık yüzlü kadın” anlamındaki Zehrâ ve “ıffetli ve namuslu kadın” anlamındaki Betûl isimleri nispet edilmiştir.⁴⁵⁷

Şîa düşüncesinde gelmiş ve gelecek kadınların en üstünü ve cennet kadınlarının efendisi Hz. Fâtıma'dır. Şîa kaynaklarında Hz. Fâtıma'nın kıyamet günü nurdan bir bineğe bineceği; sağında, solunda ve arkasında yetmiş bin melek olduğu halde hareket ederek Muhammed (s.a.v.) ümmetinin kadınlarını cennete götüreceği; beş vakit namazını kılıp Ramazan orucunu tutan, kocasına itaat eden ve Hz. Ali'yi seven her kadının Hz. Fâtıma'nın şefaatiyle cennete gireceği aktarılmıştır. Ayrıca Hz. Meryem'in kendi yaşadığı asrın kadınlarının en faziletlisi olduğu, Hz. Fâtıma'nın ise gelmiş ve gelecek bütün dünya kadınlarının en üstünü olduğu nakledilmiştir.⁴⁵⁸

Ehl-i sünnet kaynaklarında, Şîa'nın Hz. Fâtıma'nın gelmiş ve gelecek dünya kadınlarının en üstünü ve cennet kadınlarının efendisi olduğuna dair inancını destekleyen rivâyetler yer almaktadır. Birinci derece⁴⁵⁹ güvenilir Ehl-i sünnet

⁴⁵⁴ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XLIII, 4-5.

⁴⁵⁵ Mehmet Yaşar Kandemir, *Mevzû Hadisler*, 10.bs., (İstanbul: İfav, 2017), s. 190-191.

⁴⁵⁶ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XLIII,15-18; Küleynî, *el-Kâfî*, I, 458-460.

⁴⁵⁷ Ebû Nuaym İsfahânî, *Hilye*, (Mısır: es-Saâdet, 1394/1974), II, 39; Bekrî b. Abdullah Ebû Zeyd, *Mu'cem'ul-Menâhi'l-Lafziyye*, 3.bs., (Riyâd: Dâr'ul-Âsime, 1417/1996), s. 401.

⁴⁵⁸ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XLIII, 24, 143.

⁴⁵⁹ Şah Veliyullah ed-Dihlevî (ö. 1176/1762) hadis kaynaklarını sıhhat derecelerine ve şöhretlerine göre tabakalara ayırmıştır. O, bu tasnif yaparken kaynaklarda geçen hadislerin güvenilirliğini ve hadis

kaynaklarında ise Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Ehl-i beyt'inden ilk önce kendisine kavuşanın Hz. Fâtıma olacağını bildirdiği, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Hz. Fâtıma'ya mü'min hanımların efendisi ve cennet ehl-i kadınların efendisi olmaya razı olup olmadığını sorduğu nakledilmiştir.⁴⁶⁰

Güvenilir Ehl-i sünnet kaynaklarında, Hz. Meryem, Hz. Hatice ve Hz. Âişe'nin de diğer kadınlardan üstün olduğunu ve bunların yaşadığı asrın en üstün kadınları olduğunu ifade eden rivâyetler de göze çarpmaktadır.⁴⁶¹ Ehl-i sünnet telakkisinde ise Hz. Hatice, Hz. Fâtıma, Hz. Âişe ve Hz. Meryem'in gelmiş ve gelecek dünya kadınlarının en üstünü olduğu hususunda ittifak edilmişken, bunlardan hangisinin en üstün olduğu tartışılmış ve bu konuda fikir ayrılıklarına düşülmüştür.⁴⁶²

Şîî gelenekte, Hz. Fâtıma'nın Kur'an'ın üç katı büyüklüğünde bir mushafı bulunduğu öne sürülmektedir. Bu mushafın içerisinde öğüt ile ahkâmın bulunduğu ve bu mushafta Hz. Peygamber'in soyunun başına gelecek hâdiselerin yer aldığı nakledilmektedir. Şîa inancına göre Cebrâil, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ölümünden sonra Hz. Fâtıma'ya gelerek onu teselli etmiş, babasının durumunu ona anlatmış, Hz. Fâtıma'dan sonra zürriyetinin başına gelecekleri bildirmiş ve Hz. Ali de Cebrâil'in Hz. Fâtıma'ya bildirdiklerini bir mushafa yazmıştır.⁴⁶³

Ehl-i sünnet kaynaklarında, Hz. Fâtıma'nın mushafı bulunduğu dâir herhangi bir bilgi ve rivâyet yer almamaktadır. Ehl-i sünnet düşüncesinde, vahiy Hz. Peygamber'e gelmiş, Hz. Peygamber'in vefatından sonra vahiy kesilmiş ve hiç kimse vahiy almamıştır.⁴⁶⁴ Ehl-i sünnet kaynaklarında yer alan rivâyetlerde, Hz. Ali'ye kendisinde Hz. Peygamber'den kalan bir kitap olup olmadığı sorulmuştur. Hz. Ali de

---

kaynaklarının şöhretini dikkate almıştır. Ona göre, birinci derece güvenilir hadis kaynakları; Buhârî ve Müslim'in *Sahih'i* ve İmam Mâlik'in *Muvatta'dır*. İkinci derece güvenilir hadis kaynakları ise Ebû Dâvud ve Tirmizî'nin *Sünenleri'idir*. Üçüncü derece güvenilir hadis kaynakları ise sahih, hasen, zayıf, şaz, vb. her çeşit hadisi içine alan ve ilk iki tabakadaki hadis kaynakları kadar şöhret bulmayan müsnedler, cami'ler ve musanneflerdir. Ayrıntılı bilgi için bk.; Şah Veliyullah ed-Dihlevî, *Hüccetü'l-bâliga*, çev.: Mehmet Erdoğan, (İstanbul: İz Yayıncılık, 1994), I, 488-498; thk.: Seyyid Sâbık, 1.bs., (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1426/2005), I, 230-234.

⁴⁶⁰ Buhârî, "Fezâ'ilü ashâbi'n-nebî", 12, "İstîzân", 43; Müslim, "Fezâ'ilü's-sahâbe", 97-99.

⁴⁶¹ Müslim, "Fedail-üs Sahabe" 69, Tirmizî, "Menâkıb", 62.

⁴⁶² Alevî b. Abdilkâdir es-Sekâf, vd., *Mevsûat'ül-Akide*, (Mevkû'd-Dürari's-Seniyye, 1433/1994) VII, 200-203.

⁴⁶³ Meclisî, *Bihâru'l-Envâr*, XXVI, 44, XLIII, 79; Küleynî, *el-Kâfî*, I, 241.

⁴⁶⁴ Müslim, "Fedâil-üs Sahâbe", 103.

kendisinde Allah'ın kitabı dışında Hz. Peygamber zamanında diyete dair hükümleri yazdığı küçük bir sahifenin varlığından bahsetmiştir.⁴⁶⁵

Ehl-i sünnet ve Şîa arasında ihtilâflı olan meselelerden birisi de Fedek arazisi meselesidir. Fedek arazisi, Hayber'in fethinden sonra barış yoluyla alınan ve yarısı Hz. Peygamber'e ait olan arazidir.⁴⁶⁶ Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ebûbekir'in hilâfeti döneminde, Fedek arazisi hakkında Hz. Fâtıma'nın bir kısım istek ve talepleri oldu. Bundan dolayı Hz. Ebûbekir ve Hz. Fâtıma arasında birtakım hâdiseler yaşandı. Şîa telakkisine göre "*Akrabaya, yoksula ve yolda kalmış yolcuya haklarını ver, fakat saçıp savurma*"⁴⁶⁷ meâlindeki âyet nâzil olunca Hz. Peygamber hayatta iken Fedek arazisini Hz. Fâtıma'ya vermişti. Bu sebeple Hz. Fâtıma, Hz. Ebû Bekir'in halifeliği döneminde Fedek arazisini babasının kendisine hibe ettiğini söyleyerek bu araziye Hz. Ebûbekir'den istemiştir. Hz. Ebû Bekir, peygamberlerin miras bırakmadığını anlatan Hz. Peygamber'den duyduğu hadisi anlatarak, Fedek arazisini Hz. Fâtıma'ya vermemiştir. Bunun yanı sıra Hz. Ebû Bekir, Hz. Fâtıma'dan babasının Fedek arazisini kendisine hibe ettiğini ispat etmek için şahit getirmesini istemiş, Hz. Fâtıma da Hz. Ali ile Ümmü Eymen'i şahit olarak göstermiştir. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ali'nin Hz. Fâtıma'nın kocası olduğunu söyleyerek onun şahitliğini kabul etmemiş ve Ümmü Eymen'in de tek başına şahitliğinin yetmeyeceğini belirtmiştir. Babasından kalan mirası alamayan Hz. Fâtıma, ashâbı toplayarak uzun bir hutbe okumuştur. Bu hutbe Şîa literatüründe "*Fedekiyye Hutbesi*" olarak bilinmektedir. Bu hutbede Hz. Fâtıma, Hz. Ebûbekir'i sahâbeye şikâyet ederek kendisine haksızlık yapıldığını öne sürmüş, geçmiş peygamberlerin miras bıraktıklarını ifade eden ve kız evlâdların mirastan hak sahibi olduğunu belirten Kur'an âyetlerini okumuş, Hz. Ebûbekir'in söylediği peygamberlerin miras bırakmadığını ifade eden hadisin doğru olmadığını belirtmiş ve Hz. Ebûbekir'den hakkı olan Fedek arazisini istemiştir. Ayrıca bazı Şîa kaynaklarında Hz. Fâtıma'nın Hz. Ebûbekir'e bu sebeple küstüğü ve vefatına kadar onunla konuşmadığı nakledilmiştir.⁴⁶⁸

Ehl-i sünnet kaynaklarında yer alan rivâyetlere göre Hz. Fâtıma ve Hz. Abbas, Hz. Peygamber'in vefatından sonra Halife Hz. Ebûbekir'e gelerek Hz. Peygamber'in

⁴⁶⁵ Buhârî, "İlim", 39, "Cihâd", 171, "Cizye", 10, 17.

⁴⁶⁶ Hüseyin Algül, "Fedek", *DİA*, XII, 294.

⁴⁶⁷ İsrâ 17/26.

⁴⁶⁸ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXIX, 115, 118, 121, 215-240.

mirasından hisselerini (Fedek arazisi) istemişlerdir. Öte yandan Hz. Peygamber'in mirası olan Fedek hurmalıklarının gelirlerini, Hz. Peygamber hayattayken kamu hizmetine, yolculara, misafirlere ve kendi ailesine harcamaktaydı. Hz. Ebûbekir, Hz. Peygamber'in mirasını talep eden Hz. Fâtıma ve Hz. Abbas'a Hz. Peygamber'den “*Bunlar (Fedek arazisi), Allah'ın hayattayken bana yedirdiği bir lokmadır; ben öldükten sonra bunlar, Müslümanların ortak malıdır*” hadisini duyduğunu söyleyerek Fedek arazisini onlara vermedi. Hz. Ebûbekir, bu arazinin gelirlerinin Hz. Peygamber kullandığı şekilde kullanılacağını onlara söyledi.⁴⁶⁹ Hz. Âişe ve diğer sahâbelerin bu hadisi tasdik etmeleri üzerine Hz. Fâtıma miras iddiasından vazgeçti.⁴⁷⁰ Bu hadisin bazı rivâyetlerinde Hz. Fâtıma'nın Hz. Ebûbekir'in bu davranışına kırılarak vefat edinceye kadar onunla konuşmadığı nakledilirken⁴⁷¹, bazı rivâyetlerde ise Hz. Ebûbekir'in Hz. Fâtıma'yı vefatından kısa bir müddet önce ziyaret ederek gönlünü aldığı belirtilmiştir.⁴⁷²

Şîa kaynaklarında Fedek arazisini anlatan rivâyetlerin çoğu Ehl-i sünnet kaynaklarında yer almazken, bu rivâyetlerin bir kısmı ikinci derece güvenilir Ehl-i sünnet kaynaklarında yer almaktadır. Bazı Ehl-i sünnet kaynaklarında Hz. Fâtıma'nın Fedek arazisini babasının kendisine hibe ettiğini iddia ettiği, bu iddiasını desteklemek için iki şahit gösterdiği⁴⁷³ ve Hz. Fâtıma'nın Fedek meselesinden dolayı Hz. Ebûbekir'e küstüğünü anlatan rivâyetler yer almaktadır.⁴⁷⁴ Ayrıca Hz. Fâtıma'nın hakkını aramak için hutbe okuduğunu bildiren rivâyetler ise hiçbir Ehl-i sünnet kaynağında yer almamaktadır.

Ehl-i sünnet ulemâsı, Şîa kaynaklarında Fedek meselesini anlatan rivâyetlerin çoğunluğunun uydurma olduğunu öne sürmüştür. Ehl-i sünnet, Şîa kaynaklarında yer alan Hz. Fâtıma'nın Fedek arazisini babasının kendisine hibe ettiğini iddia ettiğini anlatan ve bu iddiasını ispatlamak için Hz. Ali ve Ümmü Eymen'i şahit gösterdiğini nakleden rivâyetlerin uydurma olduğunu belirtmiştir. Ehl-i sünnet, bu rivâyette yer

⁴⁶⁹ Buhârî, “Meğâzî”, 14; Müslim, “Cihâd”, 49; Ebû Davud, “İmâre”, 1.

⁴⁷⁰ Buhârî, “Humus”, 1, “Fezâ'ilü ashâbi'n-nebî”, 12, “Meğâzî”, 14, 38, “Nafakât”, 3, “İ'tisâm”, 5; Müslim, “Cihâd”, 51-55.

⁴⁷¹ Buhârî, “Ferâ'iz”, 3.

⁴⁷² İbn Sa'd, VIII, 27; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, II, 121; Yaşar, Kandemir, “Fâtıma”, *DİA*, İstanbul, 1995, XII, 219-223.

⁴⁷³ Belâzürî, s. 43; Yâkût, III, 855; İhsan İlâhî Zahîr, *eş-Şi'a ve Ehlü'l-beyt* (Lahor: 1999), s. 90.

⁴⁷⁴ Buhârî, “Ferâ'iz”, 3.

alan iddialar doğru olsa bile Hz. Ebûbekir'in Hz. Ali'nin Hz. Fâtıma'nın kocası olduğu gerekçesiyle şahitliğini kabul etmeyerek isabetli hüküm verdiğini ifade etmiştir. Öte yandan Ehl-i sünnet, Hz. Ali'nin de halife olduktan sonra Fedek arazisini Hz. Ebûbekir'in kullandığı şekilde kullandığını belirtmiş ve bu sebeple Hz. Ebû Bekir'in doğru hüküm verdiğini dile getirmiştir.⁴⁷⁵

Şîa, Hz. Ebûbekir ve Hz. Ömer'in Hz. Ali ve Hz. Fâtıma'ya zulüm ve haksızlık ettiğini iddia etmiştir. Şîa kaynaklarında Hz. Ali ve Hz. Fâtıma'nın Hz. Ebûbekir'e itaat etmediğini, bu sebeple Hz. Ömer'in Hz. Ali ve Hz. Fâtıma'nın evlerini basıp kapıyı kırdığını, onları evlerini yakmakla tehdit ettiğini, Hz. Ömer'in eve zorla girdiği sırada kapı ile duvar arasında kalan Hz. Fâtıma'nın sıkışarak kaburgalarının kırıldığı ve Hz. Fâtıma'nın çocuğunu düşürdüğünü, Hz. Ömer'in Hz. Ali'yi kamçılıyarak dövdüğü nakledilmiştir.⁴⁷⁶ Bu rivâyetlerin, hiçbir Ehl-i sünnet kaynağında yer almaması ve tarihsel gerçekliklerle bağdaşmaması akıllarda şüphe uyandırmaktadır. Öte yandan Şîa kaynaklarındaki bu rivâyetlerde anlatılan sahâbe profili, Kur'ân'da Allah'ın razı olduğu övülmüş ve mu'tedil olan sadık mü'minler topluluğu⁴⁷⁷ olarak tarif edilen sahâbe şahsiyetiyle bağdaşmamaktadır.

Netice itibariyle bu bölümde Hz. Fâtıma'yla ilgili Ehl-i sünnet ve Şîa kaynaklarındaki bazı rivâyetleri inceledik. Şîa kaynaklarında, dünya ve cennet kadınlarının efendisi olan, doğumunda olağanüstü olaylar yaşanan, vahye muhatap kılınan, birçok üstün vasfa sahip olan, günahsız ve hatasız olan, doğumu dahi vahiyle belirlenen bir Hz. Fâtıma profili gördük. Ayrıca Şîa kaynaklarında, Hz. Fâtıma ile ilgili olan rivâyetlerin çoğunluğunun Ehl-i sünnet güvenilir hadis kaynaklarında yer almadığını tespit ettik. Ehl-i sünnet kaynaklarında geçen rivâyetlerde ise kadınların en faziletlilerinden, Hz. Peygamber'in en sevdiği kızı olan, vahiy almayan ve hata işleme potansiyeline sahip olan bir Hz. Fâtıma profiline rastladık.

⁴⁷⁵ Hüseyin Algül, "Fedek", *DİA*, İstanbul, 1995 XII, 294-5.

⁴⁷⁶ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XLIII, 197-199.

⁴⁷⁷ Bakara 2/143, Tevbe 9/100, Haşr 59/8.

C. HZ. HASAN VE HÜSEYİN İLE İLGİLİ RİVÂYETLER

Hiz. Hasan ve Hiz. Hüseyin, Hiz. Ali ile Hiz. Fâtıma'nın oğulları ve Hiz. Peygamber (s.a.v.) torunları olması hasebiyle İslâm tarihinde ve İslâmî kaynaklarda önemli bir konuma sahip şahsiyetlerdir. Ehl-i sünnet düşüncesinde Hiz. Hasan ve Hiz. Hüseyin'in Hiz. Peygamber'in torunları olması, Hiz. Peygamber'in özel terbiyesi ve eğitimi altında yetişmeleri, Hiz. Peygamber'in Hiz. Hasan ve Hiz. Hüseyin'e büyük bir sevgi beslemesi ve Hiz. Peygamber'in mü'minlerden Hiz. Hasan ve Hiz. Hüseyin'i sevmelerini istemesi gibi birçok sebepten dolayı önemli bir yer işgal etmektedir. Şîa telakkisinde ise Hiz. Hasan ve Hiz. Hüseyin, Hiz. Peygamber'in torunları olması, Hiz. Ali'den sonraki ikinci ve üçüncü meşrû imam olmaları, imâmetlerinin ve ismetlerinin nasla sabit olması, hilâfet ve imâmet haklarının gasp edilerek zulüme mâruz kalmaları sebebiyle çok önemli bir yere sahiptir ve onlar hakkında birçok eser kaleme alınmıştır. Bu sebeple bu bölümde Ehl-i sünnet ve Şîa hadis kaynaklarında Hiz. Hasan ve Hiz. Hüseyin hakkındaki rivâyetlere ana hatlarıyla değinilecektir.

Şîa'nın en önemli hadis kaynağı olan *Kâfi*'de, Hiz. Hasan'la ilgili birçok rivâyet nakledilmiştir. Bu rivâyetlerde, Hiz. Hasan'ın vefat edeceği sırada ümmetin içinde bulunduğu durumun dehşeti nedeniyle ve dostlarından ayrılacağından dolayı ağladığı, Hiz. Hasan'ın cariyesinin verdiği zehir nedeniyle vefât ettiği, Hiz. Hasan'ın dua ederek kurumuş hurma ağacını yeşerterek ağacın dallarından hurma çıkmasına vesile olduğu, Hiz. Hasan'ın yaşadığı sırada dünyada konuşulan bütün dilleri bildiği ve o devirde yeryüzünde Hiz. Hasan ve Hiz. Hüseyin'den başka hüccet olmadığı nakledilmiştir.⁴⁷⁸

Kâfi'de Hiz. Hasan'ın imâmetine işaret eden rivâyetlere yer veren ayrı bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölümde yer alan rivâyetlerde, Hiz. Peygamber'in Hiz. Ali'de bulunan imâmet makamının sırasıyla önce Hiz. Hasan'a sonra Hiz. Hüseyin'e devredilmesini vasiyet etmiştir. Hiz. Peygamber'in emriyle Hiz. Ali'nin vefat edeceği sırada gizlice imâmetini Hiz. Hasan'a emanet ettiği, Hiz. Ali'nin kitaplarını ve silahlarını Hiz. Peygamber'in emriyle Hiz. Hasan'a bıraktığı ve Hiz. Ali'nin vurulduğu sırada Hiz. Hasan'a kendisini vuran İbn Mülcem'i öldürüp onu bir çukura atmasını emrettiği nakledilmiştir.⁴⁷⁹

⁴⁷⁸ Küleynî, *el-Kâfi*, I, 461-463.

⁴⁷⁹ Küleynî, *el-Kâfi*, I, 297-300.

Kâfi'de Hz. Hüseyin hakkında birçok rivâyet yer almaktadır. Bu rivâyetlerde, Hz. Fâtıma, Hz. Hüseyin'e hamile kalınca Cebrâil'in Hz. Peygamber (s.a.v.) gelerek Hz. Fâtıma'nın doğuracağı erkek evlâdını Hz. Peygamber'in vefatından sonra ümmetinin öldüreceğini söylediği, bu sebeple Hz. Fâtıma'nın Hz. Hüseyin'i doğurduğunda sevinmediği, Hz. Hüseyin'in imamlığı, vâsiliği ve velâyetinin Hz. Hüseyin doğmadan önce Hz. Peygamber'e vahiyle bildirildiği nakledilmiştir. Ayrıca "*Bunun üzerine İbrahim yıldızlara şöyle bir baktı. Ben hastayım, dedi.*"⁴⁸⁰ mealindeki âyette Hz. İbrâhim'in yıldızlara bakarak yıldız hesabı yaptığı, yıldız hesabında Hz. Hüseyin'in başına gelecekleri gördüğü için hasta olduğu, meleklerin Hz. Hüseyin'in başına gelenlere ağladığı ve Hz. Hüseyin'i öldürenlerin atlarla onun cesedini çiğnemek istediği nakledilmiştir.⁴⁸¹

Küleynî, Hz. Hüseyin'in imâmetine ayrı bir bölüm ayırmış ve bu bölümde birçok rivâyet nakletmiştir. Bu bölümde yer alan rivâyetlerde, Hz. Hüseyin'in imâmetinin Allah katındaki kitapta yazılı olduğu, Hz. Hüseyin'in insanların en âlimi olduğu, Hz. Hüseyin'in yaratılmadan önce derin bir ilme sahip olduğu, Hz. Hüseyin'in konuşmaya başlamadan önce ilahî vahyi okuduğu yer almaktadır. Üstelik bu rivâyetlerde Hz. Hasan'ın, Hz. Hüseyin'e Hz. Peygamber'in yanına defnedilmeyi istediğini vasiyet ettiği, Hz. Âişe'nin Hz. Hasan'ın Hz. Peygamber'in yanına defnedilmesine karşı çıktığı, Hz. Hüseyin ile Hz. Âişe arasında bu hususta tartışma yaşandığı ve Hz. Âişe'nin Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e düşmanlık beslediği nakledilmiştir.⁴⁸²

Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin hakkında birçok rivâyet zikredilmiştir.⁴⁸³ Bu rivâyetlerde, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Hz. Hasan'a bakarak "*Benim oğlum şerefli bir seyyiddir. Allah bu oğlum sebebiyle Müslümanlar arasındaki iki fırkayı barıştıracaktır.*" dediği,⁴⁸⁴ Hz. Peygamber'in Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin için "*Ey Allah'ım, ben bunları seviyorum sen de sev*" şeklinde dua ettiği,⁴⁸⁵ Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in cennet gençlerinin efendisi olduğunu söylediği

⁴⁸⁰ Sâffat 37/88, 89.

⁴⁸¹ Küleynî, *el-Kâfi*, I, 463-466.

⁴⁸² Küleynî, *el-Kâfi*, I, 300-303.

⁴⁸³ Buhârî, "Fezâ'ilü ashâbi'n-nebî", 22; Müslim, "Fezâ'ilü's-sahâbe", 32, 60, 61, 67, 95.

⁴⁸⁴ Nesâî, "Cuma", 17.

⁴⁸⁵ Tirmizî, "Menakîb", 31

nakledilmiştir.⁴⁸⁶ Ayrıca bu rivâyetlerde, Hz. Peygamber'in rüyasında Hz. Hüseyin'in öldürüldüğünü gördüğü ve bu sebeple ağladığı,⁴⁸⁷ Hz. Hüseyin'in Resûl-i Ekrem'e en çok benzeyen kişi olduğu⁴⁸⁸ ve Hz. Hüseyin'in kâtili olan Ubeydullah b. Ziyâd öldükten sonra başının kesildiği ve kesilmiş başına bir yılan girip çıktığı aktarılmıştır..⁴⁸⁹

Netice itibariyle Şîa kaynaklarında yer alan rivâyetlerde Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin mucizevî ve olağanüstü bir anlatımla anlatılmıştır. Şîa'ya göre Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in imâmeti Allah tarafından belirlenmiş, Cebrâil vasıtasıyla Hz. Peygamber'e bildirilmiştir. Ayrıca Şîa kaynaklarında yer alan bu rivâyetlerin çoğunluğu birinci derece güvenilir Ehl-i sünnet kaynaklarında yer almamaktadır. Ehl-i sünnet kaynaklarında geçen rivâyetlerde ise Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in imâmeti ve hilâfetinden hiç bahsedilmediği görülmektedir. Öte yandan Ehl-i sünnet kaynaklarında yer alan rivâyetlerde ise Hz. Peygamber'in Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e olan sevgisinden ve onlara verdiği önemden bahsedildiği görülmektedir.

D. ON İKİ İMAM İLE İLGİLİ RİVÂYETLER

Şîa'nın Ehl-i beyt'in kimliği hususunda Ehl-i sünnet'ten ayrıldığı temel noktalardan birisi de Hz. Peygamber'in soyundan gelen, Hz. Ali de dâhil edildiğinde, on iki mâsum imamın Ehl-i beyt'ten olduğunu iddia etmesidir. Şîa, on iki imamın Ehl-i beyt'ten olduğuna dair bu iddiasını kendi kaynaklarında bulunan ve mütevâtir olduğu belirtilen birçok rivâyete dayandırmaktadır.⁴⁹⁰ Şîa, bu iddiasını desteklemek için Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında yer alan *"Bu din, hepsi Kureyş'ten gelecek olan on iki halifeye kadar aziz ve güçlü olacaktır"*⁴⁹¹ rivâyetini de kullanmaktadır.

Şîa kaynaklarında geçen on iki imam hakkındaki rivâyet *"Halifelerim ve vasîlerim on ikidir: Bunların ilki Ali, sonuncusu yeryüzünü adaletle dolduracak olan evlâdım Mehdî'dir"*⁴⁹² şeklinde nakledilmiştir. Şîa'ya göre on iki imamın isimleri ve

⁴⁸⁶ Nesâî, "Hasâis", 34; Tirmizî, "Menâkîb", 31.

⁴⁸⁷ Tirmizî, "Menâkîb", 31.

⁴⁸⁸ Buhârî, "Fezâ'ilü ashâbi'n-nebî", 22; Tirmizî, "Menâkîb", 31.

⁴⁸⁹ Tirmizî, "Menâkîb", 31.

⁴⁹⁰ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXXV, 226-418.

⁴⁹¹ Buhârî, "Ahkâm" 51; Müslim, "İmâret" 5-9; Tirmizî, "Fiten" 46.

⁴⁹² Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, LI, 71.

kimlikleri naslarla açıklanmıştır, on iki imamın kim oldukları Allah tarafından belirlenmiştir.⁴⁹³ Ayrıca Şîa'ya göre on iki imam Allah'ın hüccetidir; onları inkâr eden kafir, onlara inanan mü'mindir.⁴⁹⁴

Ehl-i sünnet âlimleri ise hadislerde geçen on iki halifenin kimler olduğu hususunda fikir ayrılıklarına düşmüşlerdir. İmam Nevevî'ye göre söz konusu rivâyette, halifeliği hakkıyla ifâ eden on iki adil halifenin kastedilmiştir. O, bunların hepsinin isimlerini zikretmemiştir.⁴⁹⁵ Bazı Ehl-i sünnet âlimleri, rivâyette dört halifeden sonra kıyâmet gününe kadar gelecek âdil halifelerin kastedildiğini ifade etmiş, Ömer b. Abdilaziz'i de bu kategoriye dâhil etmişlerdir. Kimi Ehl-i sünnet âlimleri, on iki halifenin dört halifeyle birlikte Abbasî ve Emevîlerden bazı halifeler olduğunu öne sürmüşlerdir.⁴⁹⁶ İbn Hacer'e (ö.852/1447) göre ise bu rivâyette, İslâm'ı aziz kılan ve müslümanların üzerinde birleşecekleri halifelerden söz edilmektedir.⁴⁹⁷

Netice itibariyle Şîa'ya göre on iki imamın kimliği Allah tarafından açıklanmıştır. Diğer Şîi fırklara farklı görüşlere sahiplerse de, İsnâaşeriyye'ye göre on iki imamın kim olduğu hususunda ittifak ve icmâ vardır. Ehl-i sünnet âlimleri, sözkonusu rivâyeti Şîa'dan farklı olarak algılamış ve on iki imamdan değil on iki halifeden bahsetmiştir.

---

⁴⁹³ Küleynî, *el-Kâfî*, I, 343.

⁴⁹⁴ Şeyh Sadûk, *Men lâ yahdurühü'l-fakîh*, IV, 136.

⁴⁹⁵ Nevevî, *Şerhu Müslim*, XII, 202.

⁴⁹⁶ Diğer yorumlar ve kaynaklar için bk.; <https://İslâmqa.info/ar/146316>.

⁴⁹⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, (Beyrut: Dâr'ul-Marife, 1379/1960), XIII, 211-212.

F. DEĞERLENDİRME

Bu bölümde, Ehl-i sünnet ve Şîa hadis kaynaklarında Ehl-i beyt ve Ehl-i beyt'i oluşturan fertlerle ilgili bazı rivâyetleri kıyasladık ve bu rivâyetler hakkında Ehl-i sünnet ve Şîa âlimlerinin görüşlerini inceledik. Yaptığımız araştırmalar neticesinde şu sonuçlara ulaştık;

- Şîa kaynaklarındaki yer alan rivâyetlerde, Ehl-i sünnet kaynaklarındaki rivâyetlerden farklı olan birtakım lafız ve ilavelere rastladık. Rivâyetlerde yer alan ilavelerin ve lafız farklılıklarının, rivâyetlerin anlamını değiştirerek rivâyetler hakkında farklı yorumlar ortaya çıkmasına neden olduğunu tespit ettik. Rivâyetlerde yer alan ilâvelerin, Ehl-i beyt ile fertlerini dinî ve siyâsî otorite kılarak onları kutsallaştıran lafızlar olduğunu gördük.

- Şîa kaynaklarında geçen ve Şîa'nın inanç esaslarında delillendirmek için kullandığı birçok rivâyetin, birinci derece güvenilir Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında yer almadığını, ikinci derece güvenilir Ehl-i sünnet hadis kaynakları ve Ehl-i sünnet siyer ve tarih kaynaklarında yer aldığını tespit ettik. Şîa ulemâsının mütevâtir ve sahîh hükmü verdikleri birçok rivâyete, Ehl-i sünnet muhaddislerinin zayıf, garîb ve mevzû hükmünü verdiğini gördük.

- Ehl-i sünnet ve Şîa kaynaklarında aynı lafızlarla geçen rivâyetleri, Ehl-i sünnet ve Şîa âlimlerinin birbirlerinden farklı şekillerde yorumlayarak farklı sonuçlara ulaştığını tespit ettik.

- Şîa kaynaklarında yer alan rivâyetlerde, Ehl-i beyt ve Ehl-i beyt fertleri olağanüstü ve harikülâde bir anlatımla anlatılmıştır. Ehl-i beyt fertlerinin doğumu, imâmeti, ismeti vahiyle Allah tarafından belirlenmiş ve Cebrâil vasıtasıyla Hz. Peygamber (s.a.v.) bildirilmiştir. Ehl-i sünnet güvenilir hadis kaynaklarında ise Ehl-i beytle ilgili rivâyetlerde bu şekilde bir olağanüstü anlatım geçmemektedir.

- Şîa ve Ehl-i sünnet âlimlerinin, Ehl-i beytle ilgili rivâyetleri kendi inanç esaslarının doğrultusunda yorumladığını görülmektedir. Özellikle Şîa ulemâsının, Ehl-i beytle ilgili rivâyetleri Şîa'nın imâmet ve ismet anlayışının gölgesinde yorumladığı göze çarpmaktadır.

- Ehl-i beytle ilgili rivâyetler, Hz. Peygamber tarafından söylenmiş, sahâbeler tarafından dinlenerek ezberlenmiş ve ileriki zamanlarda yazıya geçirilmiştir. Ehl-i

sünnet ve Şîa kaynaklarında yer alan ve aynı konuyu anlatan Ehl-i beytle ilgili birçok rivâyet mukâyese edildiğinde, rivâyetlerde tamamen birbirinden farklı ifadeler ve lafızlar göze çarpmaktadır. Burada akıllara şu soru gelmektedir; söz konusu rivâyetler Hz. Peygamber tarafından söylendiğine, birçok sahâbe tarafından ezberlenip rivâyet edildiğine göre Ehl-i sünnet ve Şîa hadis kaynaklarında aynı meseleyi ele alan rivâyetler neden birbirinden farklıdır, Ehl-i sünnet ve Şîa hadis kaynaklarında yer alarak aynı olayı anlatan rivâyetlerdeki lafız farklılıklarının sebebi nedir? Araştırmalarımız ve incelemelerimiz neticesinde bu çalışmamızda bu soruyu cevaplamaya çalıştık. Şu cevaplara ulaştık; Muhaddisler, İslâm tarihinde Hz. Peygamber'in hadislerine kötü niyetli kişiler tarafından ilaveler yapıldığını, bazı rivâyetlerdeki lafızların ve ifadelerin değiştirildiğini ve Hz. Peygamber'in adına hadis uydurulduğunu tespit etmişler ve bu konuyu ele alan yüzlerce eser telif etmişlerdir. Hadis uydurma ve hadislere lafız ekleme sebeplerinden birisi de mezhep taassubu olarak gösterilmiştir. Bazı mezheplere mensûp kişiler, kendi mezheplerini üstün göstermek için hadisler uydurmuş ve Hz. Peygamber'in hadislerine farklı lafızlar ve ifadeler eklemiştir.⁴⁹⁸ Dolayısıyla, Hz. Peygamber'in Ehl-i beytle ilgili hadislerine kötü niyetli kişiler tarafından birtakım ilaveler yapıldığı öne sürülmüştür. Birçok Ehl-i sünnet muhaddisi, Şîi propagandası yapan bazı kimselerin, Hz. Ali'nin imâmetini ve üstünlüğünü göstermek için hadis uydurduğunu ve hadislerin lafızlarına ilaveler yaptığını belirtmiştir. Bununla birlikte Şîa, Ehl-i sünnet kaynaklarında en fazla hadis rivâyet eden Ebû Hureyre ve Hz. Âişe gibi râvileri tenkit etmiş ve onların rivâyetlerini itibâra almamış ve Ehl-i sünnet hadis kaynaklarının güvenilir olmadığını öne sürmüştür.

Şîa'da hadisler, mas'um Ehl-i beyt imamları yoluyla Hz. Peygamber'den nakledilmiştir. Şîa, hadislerin "*İmam-ı Cafer-i Sadık> babası Bakır> babası Zeynu'l-Âbidin> Hasan>babası Emîril-Müminin Hz. Ali> Hz. Peygamber*" yoluyla geldiğini öne sürmektedir. Şîa nezdinde, Ehl-i beyt imamlarına kadar muttasıl olan hadisler güvenilirdir. Çünkü Ehl-i beyt imamları günahsız ve hatasızdır ve hadisleri babası ve dedesi olan Ehl-i beyt imamlarından dinlemiştir. Ehl-i sünnette ise hadislerin güvenilir

---

⁴⁹⁸ Hadis uydurma hareketleri ve hadis uydurma sebepleri için ayrıntılı bilgi için bk.; Yaşar Kandemir, *Mevzû Hadisler*, s. 19-s.57. Ayrıca fırka ve mezhep taassubuyla hadis uydurma faaliyetleri konusunda bilgi almak için bk.; Kandemir, *Mevzû Hadisler*, s.27-38.

ve mu'teber olması için Hz. Peygamber'e kadar muttasıl olan bir isnadının bulunması ve isnadda düşüklük ile kopukluk bulunmaması gerekmektedir. Öte yandan Şîa kaynaklarında yer alan bazı rivâyetler, Ehl-i beyt imamları tarafından düşük ve kopuk isnadla nakledilmiştir. Bu sebeple Şîa'da bir rivâyetin Hz. Peygamber'den imamlara hangi aşamalardan geçerek ulaştığı merak konusudur. Şîa hadis kitaplarında Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında yer alan "...> tabîîn > sahâbe > Hz. Muhammed (s.a.v.)" şeklinde bir isnad yapısı yer almamaktadır. Şîa hadis kaynaklarında "...râvî > râvî > Ehl-i beyt İmamı > Hz. Peygamber (s.a.v.)" şeklinde isnad yapısı bulunmaktadır. Bu isnada göre Ehl-i beyt imamı Hz. Ali veya Hz. Hüseyin gibi sahâbe mertebesinde biri olduğunda, hadisi Hz. Peygamber'den naklettiği sonucuna ulaşmak mümkündür. Ancak Ehl-i beyt imamı, Ca'fer es-Sâdık (ö. 148/765) veya Mûsâ el-Kâzım (ö. 183/799) gibi Hz. Peygamber devrinde yaşamayan biri olursa isnadda Hz. Peygamber'le bu imamlar arasında boşluk kalmaktadır. Zira Ca'fer es-Sâdık, m. 699 doğduğuna, Hz. Peygamber (s.a.v.) m. 632'de vefat ettiğine göre Hz. Peygamber'le Ca'fer es-Sâdık arasında 67 yıl zaman farkı bulunmaktadır. Bazı araştırmacılar, imamların rivâyetleri doğrudan Hz. Peygamber'den nakletmelerinin çok ciddi problemler meydana getirdiğini ifade etmekte ve bu sebeple isnada çok önem verilen hicrî ilk bir buçuk asrın devre dışı bırakıldığını belirtmektedir. Kanatimizce, Şîa kaynaklarında Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin vb. sahâbeler kanalıyla Hz. Peygamber'den (s.a.v.) rivâyet edilen hadislerin sened ve metin tenkidinî yaparak hadisin sıhhat derecesini ve güvenilirliğini tespit etmemiz mümkündür. Fakat Şîa kaynaklarında Ca'fer es-Sâdık ve Mûsâ el-Kâzım gibi Hz. Peygamber'den sonraki devirlerde yaşayan Ehl-i beyt imamlarının Hz. Peygamber'den doğrudan yaptığı nakiller akıllarda şüphe uyandırmakta ve Ehl-i beyt imamlarına asılsız sözler isnad edilmesinin imkânını doğurmaktadır.

EKLER

Tablo I: Tez İncelenen Rivâyetlerin Kaynak ve Sıhhat Tablosu

Ehl-i Beytle ilgili Rivâyetler	Ehl-i sünnet'te Aldığı Hadis kaynakları	Şîa'da Aldığı Hadis kaynakları	Rivâyetin Durumu	Sıhhat
1.Sekaleyn Hadisi	<i>Sahîh-i Müslim, Sünen-i Tirmizî, Muvatta, v.d.</i>	<i>Kâfi, Bihâru'l-envâr, Müstedrek'ül-Vesail, vd.</i>	Şîa'ya göre hadisin isnadı sahîh ve muttasıldır . Tirmizî'ye göre Hasen-Garîb, Hâkim ve Zehebî'ye göre ise sahihtir.	
2.Mevlâ (Gadîr) Hadisi	<i>Sahîh-i Müslim, Sünen-i Tirmizî, Müsned-i Ahmed, Sünen-i İbni Mâce, vd.</i>	<i>Kâfi, Bihâru'l-envâr, vd.</i>	Şîi ulemâ nezdinde son derece güvenilir, mu'teber, mütevâtir ve senedi muttasıldır . Tirmizî'ye göre Hasen-Garîb, Ehl-i sünnet kaynaklarındaki bazı rivâyetler sahihken, bazı rivâyetlerin senedinde düşüklük ve Şîi propagandası yapan râviler tespit edilmiştir.	

<p>3.Sefine Hadisi</p>	<p><i>Müstedrek</i> ve <i>el-Mucemü'l-evsat,</i> <i>v.d.</i></p>	<p><i>Bihâru'l-</i> <i>envâr</i> ve <i>Emâli-</i> <i>Tûsî, vd.</i></p>	<p>Şîa'ya göre hadisin isnadı sahîh ve muttasıldır. Hâkim'e göre sahîhken, Ehl-i sünnet kaynaklarındaki bazı senedlerde zayıf ve metruk râviler bulunmaktadır. Bu sebeple bazı muhaddisler hadise zayıf veya uydurma hükmünü vermiştir.</p>
<p>4.Medinet'ül -İlm Hadisi</p>	<p><i>Sünen-i</i> <i>Tirmizî, Müstedrek,</i> <i>vd.</i></p>	<p><i>Emâlî-</i> <i>Sadûk, Bihâru'l-</i> <i>envâr, Emâlî-</i> <i>Müfîd, v.d.</i></p>	<p>Şîa'ya göre hadisin isnadı sahîh ve muttasıldır. Hâkim'e göre hadisin bir rivâyeti sahîhken, Tirmizî'ye göre münker ve birçok Ehl-i sünnet muhaddisine göre zayıf ve uydurmadır.</p>
<p>5.Menzilet Hadisi</p>	<p><i>Sahîh-i Müslim,</i> <i>Sünen-i Tirmizî,</i> <i>Sünen-i İbni Mâce, vd.</i></p>	<p><i>Kâfi,</i> <i>Bihâru'l-envâr,</i> <i>vd.</i></p>	<p>Şîa'ya göre hadisin isnadı sahîh ve muttasıldır, râviler sikadır. Tirmizî, Hadisin senedlerinden birine Hasen Ğarîb hükmünü verirken, diğerine Hasen Sahîh hükmünü vermiştir. Kettanî hadis kaynaklarında bu hadisin yirmi küsur sahâbe tarafından nakledildiğini ifade etmiş, bu sebeple hadisin mütevâtir olduğunu nakletmiştir</p>

6.Kisâ Hadisi	<i>Sahîh-i Müslim, Sünen-i Tirmizî, Müsned-i Ahmed, v.d.</i>	<i>Kâfi, Bihâru'l-envâr, Emâli-Tûsî, Hısâl, vd.</i>	Şîa'ya göre Kisâ' hadisi sened bakımından hiçbir şüphe içermeyecek derecede sahîh ve mütevâtirdir. Bununla birlikte bazı Şîa âlimler halk arasında yaygın olan Kisâ rivâyetinin senedinin zayıf olduğunu belirtmiştir. Tirmizî, hadisin bir senedinin hasen, bir senedinin de garîb olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte rivâyetin Ehl-i sünnet kaynaklarında geçen bazı senedlerin münker ve zayıf râvîler tespit edilmiştir.

Tablo II: Tez İncelenen Ehl-i Sünnet ve Şîa Hadis Kaynaklarındaki Rivâyetlerin Metin Yönünden Karşılaştırılması

Ehl-i Beytle ilgili Rivâyetler	Ehl-i Sünnet Hadis Kaynaklarındaki Metin	Şîa Hadis Kaynaklarındaki Metin
1.Sekaleyn Hadisi	<p>1. “Size sekaleyni bırakıyorum, onlara sarıldığınız sürece asla sapıklığa düşmezsiniz. Onlar; Allah’ın kitabı ve Ehl-i beyt’im olan utretimdir.”</p> <p>2. “Size, sarıldığınız takdirde asla sapıtmayacağınız iki şey bıraktım: Allah’ın kitabı ve peygamberinin sünneti”</p> <p>3. “... size, sarıldığınız takdirde asla sapıklığa düşmeyeceğiniz bir şey bıraktım; (işte o) Allah’ın kitabıdır...”</p> <p>4. Peygamberin Ehl-i beyti, onun aslıdır ve kendisinden sonra sadaka almaları haram kılınmış olan akrabalarıdır. Ama onun (asıl) ehl-i beyti, sadaka almaları kendilerine haram olan Ali evlâdı, Akîl evlâdı, Cafer evlâdı ve Abbâs evlâdır.</p>	<p>1. “Ey insanlar! Ben yakında bu dünyadan göçeceğim. Sizlere emanet olarak bıraktığım ve vasiyet ettiğim hususları koruyup belleyiniz. Ben tutundukça asla sapıtmayacağınız aranızda iki ağır yük(sekaleyn) bırakıyorum: Allah’ın kitabı ve utretim olan Ehl-i beyt’im. Ey insanlar! Ben uyarıcıyım, Ali ise hâdidir. Akîbet müttakilere aittir. Hamd, Alemlerin rabbi olan Allah’a mahsustur.”</p> <p>2.Şîa kaynaklarında Hz. Peygamber’e itre’nin kim olduğu sorulmuş, Hz. Peygamber de itre’nin Ali, Hasan, Hüseyin ve Hüseyinin soyundan gelen mamlar olduğunu bildirmektedir.</p>
2. Mevlâ (Gadîr) Hadisi	<p>Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında geçen rivâyetlerini incelediğimizde Hz. Peygamber’in Hz. Ali’nin imâmeti ve hilâfetini ilan etmesinin vahiyle bildirildiği anlatan, Hz. Peygamber’in Hz. Ali’nin kendisinden sonraki imam olduğunu ifade ettiği ve</p>	<p>Şîa kaynaklarındaki rivâyetlere göre Hz.Ali’nin imâmeti ve velâyeti Hz.Peygamber’e Allah tarafından vahiy yoluyla bildirilmiş ve Müslümanlar Hz.Ali’ye ilk imam ve halife olarak biat etmiştir. Şîa kaynaklarında geçen Gadîr rivâyetlerindeki en önemli</p>

	<p>insanların ona ilk imam ve halife olarak biat ettiğini belirten lafız, ibare ve karinelere rastlayamadık.Ehl-i sünnet kaynaklarında Hz. Ali Yemen’de vazifesini ifâ ettikten sonra birçok kimsenin onun arkasından konuştuğunu ve bazı sahâbelerin onu Hz. Peygamber’e şikâyet ettiğini belirtmiştir. Bu sebeple Hz. Peygamber’in Hz. Ali’nin arkasından konuşanları ve onu şikâyet edenleri cevaplamak için Veda haccı dönüşünde “Ben kimin mevlâsı ise Ali de onun mevlâsıdır.” diyerek onun kendi katındaki değerini bildirdiğini belirtmiştir.</p>	<p>vurgu ise Hz. Peygamber’ (s.a.v.) Hz. Ali’nin elini kaldırarak onun kardeşi, vasîsi, ve kendisinden sonra halife ve imam olduğunu insanlara ilan etmesi ve insanların ona halife olarak biat etmesidir. Şîa kaynaklarında geçen mevlâ hadisinin değişik varyantlarında “Ali, benim kardeşim, vasîm ve benden sonraki imam ve halifedir.” gibi Hz. Ali’nin imâmetine ve hilâfetine delâlet eden ifadeler yer almaktadır.</p>
3.Medinet’ül-İlm Hadisi	<p>1. <i>“Ben hikmet eviyim. Ali de o evin kapısıdır.”</i></p> <p>2. <i>“Ben ilim şehriyim. Ali de o şehrin kapısıdır. İlim isteyen (Şehre girmek isteyen) kapıya gelsin”</i></p>	<p>1.Ey Ali! Sen bu ümmetin ilmi veya âlimisin, seni seven kazanır, sana buğz eden kaybeder. Ey Ali! Ben ilim şehriyim, sen de ilim şehrinin kapısısın, ancak bu ilim şehrine kapısında girilir...”</p> <p>2. <i>“Ey Ali! Ben ilim şehriyim, sen de kapısın. Şehre kapının dışında başka bir yoldan ulaşabileceğini söyleyenler yalan söylemiştir.</i></p> <p>3. “Ben cennet şehriyim, Ali ise bu şehrin kapısıdır. Kim Cennete girmek isterse bu şehrin kapısına gelsin”</p>
4. Menzilet Hadisi	<p><i>“Senin bana olan menziletin (konumun) Hârân’un Musâ’ya olan menzileti gibidir. Ancak</i></p>	<p><i>“Ey Ali! Senin bana menziletin (konumun, nisbetin) Hibetullah’ın Âdem’e, Sâm’ın</i></p>

	<p><i>benden sonra peygamber yoktur.”</i></p>	<p><i>Nûh'a, İshâk'ın İbrâhîm'e, Hârûn'un Musâ'ya menzileti gibidir. Ancak benden sonra peygamber yoktur. Ey Ali! Sen benim vasîm ve halîfemsin. Kim senin hilâfetine karşı çıkarsa benim ümmetinden değildir ve ben de onlardan değilim. Ben kıyâmet gününde onlardan davacı olacağım. Ey Ali! Sen ümmetimin fazîletçe en üstünüsün, ümmetimde teslimiyet ve itaat bakımından en ileride olanısın, ümmetimde ilmi en fazla olan kişisin, ümmetimde en müsâhakar ve halîm olan kimsesin.....Ey Ali! Sen benden sonraki imam ve emirsin...</i></p>
--	---	---

SONUÇ

Ehl-i beyt, tarih boyunca anlamı, kapsamı ve önemi tartışılan kavramlardan biri olagelmıştır. Ehl-i beyt, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) aile fertlerini ifade etmek için kullanılan bir kavram olmasına rağmen Ehl-i beyt'in kimlerden oluştuğu konusunda Ehl-i sünnet ile İmâmiyye Şîası arasında görüş ayrılığı meydana gelmiştir. Nitekim İmamiyye Şîası'na göre Ehl-i beyt'in kapsamına Resûl-i Ekrem (s.a.v.), Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve onların soyundan gelen dokuz mâsum dâhil olup Resûl-i Ekrem'in hanımları ile Hasan ve Hüseyin dışındaki diğer torunları dâhil değildir.

Ehl-i sünnet'te, Ehl-i beyt'in kimliği konusunda görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bazı Ehl-i sünnet âlimlerine göre Ehl-i beyt, Resûl-i Ekrem, Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Resûl-i Ekrem'in hanımlarını ve onun soyundan gelen bazı akrabalarını kapsamaktadır. Bazı Ehl-i sünnet âlimlerine göre ise Ehl-i beyt Resûllullah ve eşlerinden oluşurken kimilerine göre Resûllullah'ın sadaka ve zekât verilmesi haram olan akrabalarından oluşmaktadır. Hatta bazı Ehl-i sünnet âlimleri, Hz. Peygamber'in ümmetinden kıyamet gününe kadar ona tâbi olan herkesin Ehl-i beyt'ten sayılacağını iddia etmişlerdir.

Ehl-i beyt mânası ve kapsamı itibariyle geniş ve derin bir kavramdır. Bu husustaki farklı görüşler, geniş bir tarihî arka plan ile İslâm'ın kurucu metinlerinden oluşan büyük bir bilgi birikimine dayanmaktadır. Ehl-i beyt'in kimler olduğu hususundaki görüş ayrılıkları farklı konularda olduğu için hepsini kapsayan bir Ehl-i beyt tanımı yapmamız mümkündür: Kanaatimizce Ehl-i beyt, "Ev halkı mânası itibariyle Hz. Peygamber'in hanımları ve çocukları, Hz. Peygamber'in nesep ve soyunun devamı olarak Hz. Fâtıma'nın soyundan gelenler, zekât ve sadaka alıp alamamaları yönüyle zekât almaları haram olan Haşimoğulları ve Muttalipoğulları, Hz. Peygamber'e tâbi olma ve inanma yönünden müttakî mü'minler ve Hz. Peygamber'in ümmeti"dir.

Tarihî süreçte oluşan dinî ve siyâsî oluşumların ve düşünce sistemlerinin temelinde siyâsî, sosyal ve itikâdî görüşlerin tesiri açıkça görülmektedir. Bu sebeple Şîa'nın oluşum sürecinde Emevîler döneminde Ehl-i beyt'e yapılan baskılar, Fars medeniyetinde görülen birtakım inanç ve gelenekler, Müslümanlar tarafından fethedilen Sâsânî Devleti'nin ileri gelenlerinin intikam arzusu gibi birçok faktörün etkisinin görüldüğü iddia edilmiş ve bu faktörlerin Şîa hadis kaynaklarında geçen rivâyetlerde etkisi ve yansımalarının görüldüğü iddia edilmiştir. Yaptığımız araştırmalarımız neticesinde Şîa kaynaklarındaki bazı rivâyetlerin senedinde ve muhtevâsında bu faktörlerin etkisini tespit ettik. Şîa hadis kaynaklarında geçen bazı rivâyetlerde, Hz. Ali ve Hz. Hüseyin gibi Ehl-i beyt mensuplarıyla savaşanların zemmedildiğini gördük. Ayrıca, Farslar'ın ve Farsça'nın övüldüğüne dair bazı rivâyetlere rastladık.

Çalışmamızda ele aldığımız Şîa kaynaklarındaki rivâyetlerde, Ehl-i sünnet kaynaklarındaki rivâyetlerden farklı olan birtakım lafız ve ilaveler dikkat çekmektedir. Şîa kaynaklarındaki rivâyetlerde yer alan ilavelerin ve lafız farklılıklarının rivâyetlerin anlamını değiştirerek rivâyetler hakkında farklı yorumlar ortaya çıkmasına sebep olduğunu görülmektedir. Aynı zamanda rivâyetlerde yer alan bu ilâveler ve lafız farklılıkları, Ehl-i beyt'i dinî ve siyâsî otorite kılarak kutsallaştırmaktadır.

Şîa kaynaklarında geçen ve Şîa'nın inanç esaslarında delillendirmek için kullandığı birçok rivâyetin, birinci derece güvenilir Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında yer almadığını tespit ettik. Bu rivâyetlerin, ikinci ya da daha alt derecede değerlendirilen Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında ya da siyer ve tarih kaynaklarında yer aldığını belirledik. Ayrıca Şîa ulemâsının mütevâtir ve sahîh hükmü verdikleri birçok rivâyete, Ehl-i sünnet muhaddislerinin zayıf, garîb ve mevzû hükmünü verdiğini belirtmeliyiz.

Çalışmamızda incelediğimiz Şîa kaynaklarındaki rivâyetlerde, genel olarak Ehl-i beyt ve Ehl-i beyt mensuplarının mübalağalı ve olağanüstü bir anlatımla sunulduğunu tespit ettik. Bu kaynaklarda geçen rivâyetlerde Ehl-i beyt fertlerinin doğumunun, imâmetinin, ismetinin vahiyle Allah tarafından belirlendiğine ve Cebrâil vasıtasıyla Hz. Peygamber'e (s.a.v.) bildirildiğine temas edilmektedir. Ehl-i sünnet güvenilir

hadis kaynaklarında ise Ehl-i beyt'le ilgili rivâyetlerde bu şekilde bir olağanüstü ve mucizevî bir anlatım yer almamaktadır.

Netice itibariyle Şîa kaynaklarında rivâyetlerde, Ehl-i sünnet kaynaklarındaki rivâyetlerden farklı olan birtakım ilaveler ve lafız farklılıkları göze çarpmaktadır. Bu ilaveler, Ehl-i beyt'i ve fertlerini kutsallaştırmakta ve onları Hz. Peygamber'den sonraki meşrû dinî ve siyâsî otorite kılmaktadır. Bu ilavelerin ve lafız farklılıklarının kaynağı ve sebebi merak konusudur. Şîa, kaynaklardaki birçok rivâyetin, (Şîa'da imamlar hüccet ve mâsum olduğu için onların sözlerinin güvenilir olması sebebiyle), Ehl-i beyt imamları tarafından doğrudan Hz. Peygamber'den nakledildiğini belirtmiştir. Kanaatimizce, Eh-i beyt imamları Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında geçen rivâyetleri insanlara şifahî olarak nakletmiş, İslâm'dan intikam almak isteyen, kötü niyetli olan ve menfaat elde etmek isteyen bazı kimseler Ehl-i beyt imâmları tarafından doğrudan nakledilen rivâyetlere ekleme ve çıkarma yapmış, imamlara söylemedikleri sözleri isnad etmişlerdir. Daha sonra bu rivâyetlerde yer alan ilaveler, birtakım kimseler tarafından yazıya aktarılmış ve kaynaklarda yer almıştır.

Son söz olarak belirtilmelidir ki zındıklar ve bazı Hâricî gruplar hariç Ehl-i beyt'in dindeki yerini inkâr eden Müslüman bulunmamaktadır. Ehl-i beyt sevgisi Türk milletinin dokusuna işlemiştir. Problem, bazı Şîf çevrelerce Ehl-i beyt'e yüklenen aşırı ve Resûl-i Ekrem'in (s.a.v.) kastetmediği anlam ve imâmet doktrinini çerçevesinde oluşturulan rivayetler ve yorumlardır. Biz bu mutevâzı çalışmamızda gücümüz nisbetinde Şîa ve Ehl-i sünnet kaynaklarında müşterek geçen sefine hadis, mevlâ hadisi, kisâ hadisi, menzile hadisi gibi hadislerin kaynaklarını, yorumlarını, rivayet farklılıkları zikretmiş ve her iki mezhebin yorumlarını mukayese etmiş olduk.

KAYNAKÇA

- Açikel**, Yusuf, *Kur'ân ve Hadislerin Işığında Geçmişten Günümüze Ehl-i beyt*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2009.
- , "Kutlu Peygamber'in Dilinden Ehl-i beyt", *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi*, 2014, sayı: 23, s. 12-15.
- Adıgüzel**, Abdülcabbar, "Şîî İmâmiyenin Ehl i Beyt Tasavvuru ve Dini Referanslar", *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/1, s.132-137
- Ahmed b. Hanbel**, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (ö. 241/855), *el-Müsned*, thk.: Şuayb el-Arnâvûd, Âdil Mürşid v.d., Birinci Baskı yy: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.
- , *el-Müsned*, thk: Ahmed Muhammed Şâkir, Birinci Baskı, Kâhire: Dârul-Hadîs, 1416/1995.
- Ahmed Muhtâr**, Abdulhamîd Ömer (ö.1424/2003), *Mu'cem'ul-Luğati'l-Arabiyyeti'l-Muâsıra*(I-IV), Âlem'ul-Kutub, 1429/2008.
- Alevî**, Yahya b. Hamza, *Râ'ik fî tenzîhi'l-hâlik*, thk.: İmâm Hanefî Abdullah, Kâhire,: Dâru'l-Âfâk'il-Arabiyye, Birinci Baskı, 1420/ 2000.
- Ali**, Ebü'l-Hasan Ebû Turab Ali b. Ebî Talib Abdimenaf Ali (ö.40/661), *Nehcu'l-Belağâ* derleyen: Ebû'l-Hasan Muhammed b. Hüseyin b. Musa Alevi Şerif Radi, thk.: Muhammed Abduh, Birinci Baskı, Beyrut: Daru'l Marife, 1402/1982.
- Ali el-Kârî**, Ebü'l-Hasan Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî el-Herevî (ö. 1014/1605), *Mirkâtul-mefâtiḥ şerhu mişkâtu'l-mesâbih*, Birinci Baskı, Beyrut: Daru'l-fikr, 1422/2002.
- Algül**, Hüseyin, "Fedek", *DİA*, İstanbul,1995 XII, s.294-5.
- Altan**, Fahrettin, *Âl-i Aba*, yy.: İmam Ali (a. s) Müessesesi Yayınları, 2003.

- Âmilî**, Şerefüddîn Abdülhüseyn b. es-Seyyid Yûsuf b. el-Cevâd Âlû Şerefiddîn el-Mûsevî el-Âmilî (1873-1957), *el-Müracât*, thk.: Hüseyin Râdı, Kum: el-Mücemmiu'l-Âlemî liehl'il-beyt, 1426/2005
- Arvas**, Sait Emin, *Kur'an ve Sünnette Ehl-i beyt Kavramı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1999.
- Aruçi**, Muhammed, “es-Savâ'iku'l-muhrika”, *DİA*, XXXVI, s.186-188, İstanbul, 2009.
- Asım Efendi**, Ebu'l-Kemal es-Seyyid Ahmed, *el-Okyânûsü'l-basît fî tercemeti'l-Kâmûsi'l-muhît*, İstanbul 1305/ 1888.
- Atay**, Hüseyin, *Ehl-i Sünnet ve Şîa*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları No:159, 1983.
- Ateş**, Ali Osman, *Ehl-i Sünnet ve Şîa'nın Delil Olarak Aldığı Bazı Hadisler*, İstanbul: Beyan Yayınları, 1996.
- Ateş**, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, 1410/1990.
- Avcı**, Seyit, “Ben İlim şehriyim, Ali de Onun Kapısıdır Hadisi Üzerine”, *Marife*, yıl. 4, sayı. 3, kış 2004, s. 371–381.
- Aydın**, Mehmet Akif, “*İmâmet*”, *DİA*, XXII, İstanbul, 2000.
- Aynî**, Bedreddin, Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî (ö. 855/1451), *el-Binâye fî şerhi'l-Hidâye*, Birinci Baskı, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1420/2000.
- Ayverdi**, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük Kubbealtı Lugatı*, Kubbealtı Neşriyat, <http://www.lugatim.com/>(erişim tarihi: 22.06.2018).
- Azîmâbâdî**, Ebü't-Tayyib el-Azîmâbâdî, *Avnu'l-ma'bûd şerhu Süneni Ebî Dâvud*, İkinci Baskı, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1415/1995.
- Bahrânî**, İbnü Meysem, el-Bahrânî, *Kavaidu'l-merâm fî ilmi'l-Kelâm*, thk.: Seyyid AAhmed, İkinci Baskı el-Hüseynî, Kum, 1406/1986.
- , Hâşim b. Süleymân b. İsmâîl b. Abdilcevâd el-Hüseynî el-Bahrânî (ö. 1107/1696), *Gâyetu'l merâm ve hüccetü'l hisâm*, thk.: Seyyid Ali Âşur, <http://ar.lib.eshia.ir/70601/1/4> (erişim tarihi: 22.06.2019).
- Bakır**, Abdulhâlık, *İdeolojik Tarih Okumaları*, Ankara, 1998.

- Baş**, Derya, Çakır Adalet, Uyar Gülgün, *Delilleriyle Ehl-i beyt'e Meveddet*, İstanbul: Sufi Kitap, 2018.
- Bedr**, Abdu'l-Muhsîn b. Hamd el-Abbâd el-Bedr, *Fadlu Ehlî'l-beyti ve uluvvu mekânetihim inde Ehlî's-sünnet'i ve'l-cemâat*, Birinci Baskı, Riyâd: Dâru İbni'l-Esîr, 1422/2001.
- Begavî**, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî (ö. 516/1122) *Me'âlimü't-tenzîl(I-VIII)*, thk.: Muhammed Abdullah en-Nemr, Dördüncü Baskı, yy: Dâru Taybe (Tayyibe), 1417/1997.
- Belhî**, Seyyid Süleyman Belhî, *Yenâbü'l-mevedde*, İkinci Baskı, Beyrut: Müessesü'l-A'lemî lilmatbûât, 1997/1418.
- Benli**, Yusuf “Şîf Düşüncede Ehl-i beyt Tasavvurları” *İslâmî Araştırmalar*, 2004, cilt: XVII, sayı: 4, s. 337-353.
- Bernheimer**, Teresa, *The Alids The First Family of İslâm, 750-1200*, Edinburgh University Press, 2013
- Berkî**, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Hâlid, *el-Mehasin*, tashih: Seyyid Celaledin Huseynî, yy: Dâru'l-Kütübî'l-İslâmiyye, 1330/1912-1370/1951.
- Beyhakî**, Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî (ö. 458/1066), *Şu'abü'l-îmân*, thk.: Abdül Ali Abdülhamid vd., Birinci Baskı, Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1423/2003.
- , *el-İ'tikad ve'l-hidaye ila sebili'r-reşad*, thk.: Ahmed Isâm, Birinci Baskı, Beyrut: Dâru'l-Âfâki'l-Cedîde, 1401/ 1981.
- Biber**, Namık Kemal, *Ehl-i beyt Tasavvuru ve Erken Dönemdeki Yansımaları (Hicrî I-II. asır)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.
- Bozan**, Metin, “İmamiyye Şîası'nın Peygamberlik ve İmamet Anlayışlarının Mukayesesi”, *Dini Araştırmalar*, Cilt 9, Sayı 26, s. 95-112 (2006).
- , “Şîf Literatüründe Hz. Ali”, *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, Sayı: V, Nisan 2011, s. 15-29.
- Brown**, Jonathan, “Şîa'da Hadis”, Çev: Kutluay, İbrahim, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012/2, cilt: III, sayı: 6, s. 134-154.
- Buhârî**, Muhammed b. İsmâil (ö. 256/870), *Sahîhu'l-Buhârî*, Birinci Baskı, Beyrut, Dimaşk: Dâru İbni Kesîr, 1423/2002.

- Buhûtî**, Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn (ö. 1051/1641), *Keşşâfü'l-kınâ' an (metn)i'l-İknâ'*, thk.: İbrâhim Ahmed Abdi'l-Hamîd, özel baskı, Riyâd: Dâru Âlem'il-Kütüb, 1423/2003.
- Bulut**, Mehmet, "İsmet", *DİA*, XXIII, s. 134-316, İstanbul, 2001.
- Cürcânî**, Seyyid Şerîf, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî el-Hanefî (ö. 816/1413), *Şerhu'l-Mevâkıf*, Birinci Baskı, Mısır: Matbatü's-Saâdet, 1325/1907.
- Corbin**, Henry (1986), "Şiilikte Velâyet Kavramı" (Çev.: Sabri Hizmetli), s.717, *A.Ü.İ.F.D.*, C. 26.
- Çanga**, Mahmut, *Kur'ân-ı Kerim Lügatı İlavelerle Mu'cem'ül- Müfehres Tercümesi*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2012.
- Çağatay**, Neşet-Çubukçu, Âgah İbrahim, *İslâm Mezhepleri Tarihi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1985.
- Çağrı**, Mustafa, "Asabiyet", *DİA*, III, s.453-455, İstanbul, 1991.
- Çoşkun**, İbrahim, "İmâmiyye Şîa'sında Ehl-i beyt Sevgisinin Ezoterik İnançlara Dönüşümü", *Marife*, yıl. 4, sayı. 3, kış 2004, s. 127- 148.
- Çuhacıoğlu**, Abdülkadir, *Şîa ve İmâmet*, Birinci Baskı, İstanbul: Kevser Yayıncılık, 2012. -----, *Peygamberimizin Dilinden Hz. Ali (el-Hasâis Tercüme ve Şerhi)*, İstanbul: Kevser Yayınları, 2012.
- Cürekânî (Cûzekânî)**, Ebû Abdillâh Hüseyin b. İbrâhîm b. Hüseyin el-Hemedânî (ö. 543/1148), *el-Ebâtîl ve'l-menâkîr ve's-sihâh ve'l-meşâhîr*, Riyâd: Dâru's-Samî'î (Sumeyî),1422/2002.
- Dârimî**, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdirrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî (ö. 255/869), *Sünenü'd-Dârimî*, I-IV, thk.: Hüseyin Selîm Esed, Birinci Baskı, Riyad: Dâru'l-Muğnî li'n-Neşri ve't-Tevzî, 1421/ 2000, İstanbul, 1412/1992.
- Demir**, Mahmut, "Sahabe-Ehl-i beyt Ekseninde Şîi-Sünnî İhtilâfin Hadis Rivâyetlerine Yansımaları", *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi -www.e-sarkiyat.com- ISSN: 1308-9633*, Sayı: VI, Kasım 2011.
- Demircan**, Adnan, *Hz. Ali Dönemi ve Ehl-i beyt*, İkinci Baskı, Beyan Yayınları: İstanbul, 2014.

- Derîb**, Hüseyyine Hasan ed-Derîb, *Velâyetü Ehl'il-beyt fî'l-Kur'ân ve's-Sünne*, Birinci Baskı, Kum, 1430/ 2009.
- Dervîş**, Şeyh Zekerıyyâ Berakât Dervîş, *Kurratu'l-ayn bihadîs'Sekaleyn*, yy., ty.; <http://alfeker.net/library.php?id=1659>(erişim tarihi: 22.06.2019).
- Dervîş**, Şeyh Abdullah Hasan Âl Dervîş, *Mehdiyyu'l-Îmâm*, Birinci Baskı, yy.: 1432/2011.
- Devellioğlu**, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2013.
- Dihlevî**, Ebû Abdilazîz Kutbüddîn Şah Veliyyullâh Ahmed b. Abdirrahîm b. Vecîhiddîn ed-Dihlevî el-Fârûkî (ö. 1176/1762), *Hüccetü'l-bâliga*, çev.: Mehmet Erdoğan, İstanbul: İz Yayıncılık, 1994; thk.: Seyyid Sâbık, Birinci Baskı, Beyrut: Dâru'l-Cıl, 1426/2005.
- Dölek**, Adem, “Sekaleyn Hadisi ve Değerlendirilmesi”, *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]*, 2004, cilt: IV, sayı: 3, s. 149-173.
- Duman**, M. Zeki, “Kur'ân-ı Kerîm'de “Ehl-i beyt”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2001, sayı: 11 [Prof. Dr. Şaban Kuzgun'un Anısına], s. 37-58.
- , “Tefsir'in Temel İlkeleri Çerçevesinde Kur'ân-ı Kerîm'de “Ehl-i beyt”, *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]*, 2004, cilt: IV, sayı: 3, s. 7-36.
- Duman**, Ayşe Nur, *Hicrî I. Asırda Sahâbe Ehl-i beyt İlişkileri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015.
- Ebû Davûd**, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdi Ebû Davûd es-Sicistânî (ö.275/889), *Kitâbü's-Sünen (Sünenu Ebû Davud)*, thk.: Muhammed Avvâme, Cidde: Darü'l-Kible li's-Sekafeti'l-İslâmiyye, 1419/1998.
- Ebû Hanîfe**, Nu'mân b. Sâbit b. Zûtâ b. Mâh (ö. 150/767), *el-Fıkhü'l-Ekber*, çev.: Pekcan Ali, İslâm Akâid Metinleri, Üçüncü Baskı, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2017.
- Ebû Hafs**, Necmeddin Ömer b. Muhammed en-Nesefî (ö. 537/1142), *Metnu'l-Akâid('Akâ'idü'n-Nesefî')*, çeviren; Mustafa Kasadar, Ehli Sünnet Akaid, İstanbul: Ravza Yayınları, 2015.
- Ebüssuûd Efendi**, (ö. 982/1574), *İrşâdü'l-akli's-selîm ilâ mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerîm*, Beyrut: Dâru İhyâit'turâsi'l-Arabî, ty.

- Ebû Ya'lâ el-Ferrâ**, Ebû Ya'lâ Muhammed b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Halef el-Ferrâ' (ö. 458/1066), *el-Ahkâmü's-sultâniyye*, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1421/2000.
- Ebû Ya'lâ**, Ebû Ya'lâ Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mevsilî (ö. 307/919), *el-Müsned*, thk.: Hüseyin Selîm Esed, Birinci Baskı, Dimeşk: Dâr'ul-Me'mûn li't-Turâs, 1404/1984.
- Ebû Zehrâ**, Muhammed b. Ahmed b. Mustafâ Ebû Zehre (1898-1974), *Târîhu'l-Mezâhibi'l-İslâmiyye*, Kâhire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, ty..
- Elbânî**, Nâsirüddin el-Elbânî (1914-1999), *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-za'ife ve'l-mevzû'a ve eseruhe's-seyyi'ü fi'l-ümme* (I-XIV), Birinci Baskı, Riyâd: Dâr'ul-Meârif, 1412/1992.
- , *Daîfu'l Câmi'i's-Sağîr*, yy.: el-Mektebet'ül-İslâmî, 1408/1988.
- Eminî**, Abdülhüseyn Ahmed, *el-Gadîr fi'l-Kitâb ve's-Sünnet ve'l-edeb*, Dördüncü Baskı, Beyrut: Dâru Kütüb'il-Arabî, 1397/1977.
- Erul**, Bünyamin, *Sahâbenin Sünnet Anlayışı*, Ankara, 1999.
- , "Hz. Peygamber'in Bize Bıraktığı Miras: Kitap ve Sünnet Bırakıldığını İfade Eden Rivâyetlerin Tedkiki, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Samsun, 2007, c. VII, sayı: 1.
- Eser**, Mithat, "Tarihî Realite Açısından Hz. Peygamber'in Soyunun Kutsallığı Anlayışı ve Bu Anlayışın Çıkış Sebepleri", s.87-88, *SÜİFD/28*.
- Eş'arî**, Ebü'l-Hasan, Ebü'l-Hasen Alî b. İsmâîl b. Ebî Bişr İshâk b. Sâlim el-Eş'arî el-Basrî (ö. 324/935-36), *el-İbâne Mukaddimesi*, çev.: Pekcan Ali, *İslâm Akâid Metinleri*, Üçüncü Baskı, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2017.
- Fevzi**, Faruk Ömer, "Ehl-i beyt Kavramı Üzerine...", çeviren: Mehmet Bahaüddin Varol, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1999.
- Fettâh**, İrfan Abdulhamîd, "İmâmiyye Şiasında Velâyet-i Fakîh", çev.: Seyit Bahcivan, *Marife*, yıl. 9, sayı. 2, güz 2009, s. 244.
- Fîrûzâbâdî**, Âyetullah el-Uzmâ Seyyid Murtedâ el- Fîrûzâbâdî, *Fedâilü'l-hamse mine's-sihâhi'ssitte*(I-III), İkinci Baskı, Kum: Menşûrâtü Fîrûzâbâdî, 1424/2003.
- Fıglalı**, R. Ethem, "Cemel Vak'ası", *DİA*, VII, s.320-321, İstanbul, 1993.

- , *İmâmiyye Şîası (Câferiyye Mezhebi) Doğuşu, Gelişmesi ve Görüşleri*, (Ankara: Selçuk Yayınları, İstanbul, Kent Basımevi, 1984).
- , *Çağımızda İtikadi İslâm Mezhepleri*, Selçuk Yayınları, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1980.
- Genç**, Mehmet Nuri, *İslâm Mezhepleri Tarihinde Ehl-i beyt Kavramı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2003.
- Güler**, Zekeriya, “Vesîle ve Tevessül Hadislerinin Kaynak Değeri (Tahric ve Değerlendirme)”, *İLAM Araştırma Dergisi*, 1997, cilt: II, sayı: 1, s. 83-132; “Vesîle ve Tevessül Hadislerinin Kaynak Değeri”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2003, cilt: IV, sayı: 10, s. 45-98.
- Gümüšoğlu**, Hasan, *İslâm 'da İmâmet ve Hilafet*, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2011.
- , *İslâm Mezhepleri Tarihi*, Dördüncü Baskı, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2013.
- , “Ehl-i sünnet ve İmamiyye Şîasının Ehl-i beyt Kavramına Yükladıkları Anlamlar”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, cilt: XVIII, sayı: 2, s. 291-318.
- Gürler**, Kadir, “Sekaleyn Hadisi ve Ehl-i beyt Kavramı Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *I. Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu*, 07-09 Mayıs 2010, Çorum, 2011, cilt: I, s. 553-579.
- Hâkim**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nîsâbûrî (ö. 405/1014), *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn(I-IV)*, thk: Mustafâ Abdülkâdir Atâ, Birinci Baskı, Beyrut: Dâru'l-Kütüb'il-İlmiyye, 1411/1990.
- Hâkim**, Seyyid Takiyy Yûsuf el-Hâkim, *Meveddetü Ehli'l-beyt*, Kum: Merkezu'r- Risâle, 1419/1999.
- Hamîs**, Osman b. Muhammed, *Keşfu'l-Cânî Muhammed et-Ticanî*, Üçüncü Baskı, yy., ty.; <https://waqfeya.com/book.php?bid=5038>(erişim tarihi:22.06.2019)
- Hattâb**, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Abdirrahmân el-Hattâb er-Ruaynî (954/1547), *Mevâhibü'l-celîl li-şerhi Muhtasarı Halîl*, thrc: Zekeriyya Amîrât, Özel Baskı, Riyâd: Dâru Âlem'il-Kütüb, 1423/2003.
- Hazaz**, Ebi'l-Kâsım Ali b. Muhammed b. Ali el-Hâzaz el-Kummî er-Râzî, *Kifâyetü'l-eser fi'n-nusûs alâ eimmeti'l-İsney* Aşer, thk.: Abdüllatif el-Hüseynî, Kum: Matbaatü'l-hıyâm, 1401/1981.

- Heytemi**, Ebü'l-Abbas Şehabeddin Ahmed İbn Hacer el-Heytemi (ö.974/1567), *es-Savaiku'l-muhrika ala ehli'r-Rafz ve'd-dalalü'z-zendeka*, thk. Abdurrahman b. Abdullah Türki, Kamil Muhammed Harrat, Birinci Baskı, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1417/1997.
- Heysemî**, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî (ö. 807/1405), *Mecma'u'z-zevâ'id(I-II)*, thk.: Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî, Dâr'ul-Me'mûn li't-Tûrâs, ty..
- Hıdır**, Muhammed Sâlim el-Hıdır, *Ehlu'l-Beyt beyne medreseteyn*, Birinci Baskı, Kuveyt: Mebratu'l-Âli ve'l-Eshâb, 1432/2011.
- Hillî**, İbnü'l-Mutahhar, *Minhâcü'l-kerâme fi ma'rifeti'l-imâme*, thk.: Abdurrahim Mübarek, Birinci Baskı, yy., 1379/1960.
- , *Keşfü'l-yakîn fi fezâ'ili emîri'l-mü'minîn*, thk: Hüseyin ed-Derkâhî, Birinci Baskı, 1411/1991.
- Humeynî**, İmâm Rûhullah Mûsevî Humeynî (1902-1989), İkinci Baskı, *el-Hukûmetu'l-İslâmiyye*, Necef: 1389/1970.
- Jafri**, Syed Husain M., *The Origins and Early Development of Shi'a*, American University of Beirut, 1976; London, 1979.
- İbn Abdülber en-Nemerî**, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber en-Nemerî (ö. 463/1071), *el-İstizkârü'l-Câmi' li-mezâhibi fukahâ'i'l-emsâr ve'ulemâ'i'l-aktâr fîmâ tezammenehü'l-Muvatta' min me'âni'r-re'y ve'l-âsâr*, thk: Sâlim Muhammed Atâ, vd., Birinci Baskı, Beyrut: Dâr'ul-Kütüb'il-İlmiyye, 1421/2000.
- , *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-me'ânî ve'l-esânîd*, thk: Mustafa b. Ahmed el-Alevî, vd., Mağrib: Vizâratü Umûmi'l-Evkâf, 1387/1968; thk.: Said Ahmed E'rab, Mağrib:1991/1411.
- İbn Âbidîn**, Muhammed Emîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dimaşkî (ö. 1252/1836), *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr (Hâşiyetü İbn Âbidîn)*, Riyâd: Dâru Âlem'il-Kütüb, 1423/2003.
- , *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr(I-VI)*, İkinci Baskı, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1412/1992.

İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdullah b. Muhammed Meafiri İbnü'l-Arabî (ö.543/1148), *Ahkâmü'l-Kur'ân*, tahrîc: Muhammed Abdülkadir Atâ, Üçüncü Baskı, Beyrut: Dâru Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003.

İbn Bâbeveyh, Şeyh Sadûk, Ebû Ca'fer Muhammed b. Alî b. el-Hüseyn b. Mûsâ b. Bâbeveyh el-Kummî (ö. 381/991), *Risâletu'l-İtikadâti'l-İmâmiyye* (Şii-İmâmiyye'nin İnanç Esasları), çeviren: Ethem Ruhi Fığlalı, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları No.141, 1978.

İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî (ö. 597/1201), *Zadü'l-mesir fi'lmi't-tefsir*, Beyrut: Dâr'ul-Kitâbi'l-Arabî, 1422/2002.

-----, *el-Mevzû'ât(I-III)*, thk.: Abdurrahman Muhammed Osman, Birinci Baskı, Medine: el-Mektebetü's-Selefiyye,1386/1966).

-----, *el-'İlelü'l-Mütenâhiye fi'l-ehâdîsi (Ahbâri)'l-Vâhiye*, thk.: İrşâd'ül-Hakk el-Eserî, İkinci Baskı, Pakistan: İdârat'ül-ULûm'il-Eseriyye, 1401/1981.

İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekir, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî (ö. 235/849), *el-Musannef fi'l-ehâdîs ve'l-âsâr*, Birinci Baskı, Beyrut: Dâru't-Tâc, 1409/1989.

İbn Ebî'l-Hadîd, Ebû Hâmid İzzüddîn Abdülhamîd b. Hibetillâh b. Muhammed el-Medâinî (ö. 656/1258), *Şerhu Nehci'l-Belâğâ*, thk.: Muhammed Ebü'l-Fadl İbrâhîm, yy: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabî, 1378/1959.

İbnü'l-Esîr, Mecdüddin, Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî (ö. 606/1210), *en-Nihâye fi'ğaribi'l-hadîs ve'l-eser*, thk: Tâhir Ahmed ez-Zâvî, vd., Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, 1399/1979.

İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî (ö. 852/1449), *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Birinci Baskı, Kahire: Dâru'r-Reyyân (nşr. Muhibbüddin el-Hatîb), 1407/1986-87.

-----, *el-Metâlibü'l-âliye*, thk.: Sa'd b. Nâsır, vd., Birinci Baskı, yy.: Dâr'ul-Âsime, Dâr'ul-Ğays,1419/1998-1420/2000.

-----, *Lisânu'l-mîzân*, thk.: Abdulfettah Ebû Gudde, Birinci Baskı, yy.: Dâr'ul-Beşâir'il-İslâmiyye, 2002.

-----, *İthafü'l-Mehere*, thk.: Züheyr b. Nâsır, vd., Birinci Baskı, Medine: 1415/1994.

İbn Haldûn, Ebu Zeyd Veliyyüddin Abdurrahman b. Muhammed İbn Haldun, 808/1406, *Mukaddime*, nşr. Dervîş el-Cüveydî, Beyrut, 1415/1995.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî (ö. 456/1064), *el-Muhallâ bi'l-âsâr fî şerhi'l-Mücellâ bi'l-ihtisâr*, thk.: Ahmed Muhammed Şâkir, Beyrut: Dâr'ul-Fikr, ty..

-----, *el-Fasl: dinler ve mezhepler tarihi(I-III)*., çeviri: Halil İbrahim Bulut, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî el-Hanbelî (ö. 751/1350), *Celâü'l-efhâm fî fadli's-salâti ve's-selâm alâ Muhammedin Hayri'l-Enâm*, thk: Şuayb Arnavût, vd., İkinci Baskı Kuveyt: Dâru'l-Arûbe, 1407/1987.

-----, *Celâü'l-efhâm fî fadli's-salâti ve's-selâm alâ Muhammedin Hayri'l-Enâm*, Birinci Baskı, yy.: Dâru İbni'l-Cevzî, 1417/1997

İbn Kesir, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfîî (ö. 774/1373), *Tefsîru'l-Kur'an'il-Azîm*, Birinci Baskı, thk.: Muhammed Hüseyin Şems'üd-Din, Beyrut: Dâr'ul-Kütüb'il-İlmiyye, 1419/ 1998.

-----, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk.: Abdullah b. Abdü'l-Muhsîn et-Türkî, yy.: Dâru Hicre, 1418/1997-1424-2003.

İbn Kudâme, Muvaffakuddîn, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâîlî el-Makdisî (ö. 620/1223), *el-Kâfî fî fıkhi'l-İmâmi'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel*, thk.: Abdullah b. AbdülMuhsîn et-Türkî, Birinci Baskı, yy: Hicre li't-Tıbbâa ve'n-Neşr, 1417/1997.

-----, *el-Muğnî*, thk: Abdullah et-Türkî, vd., Üçüncü Baskı, Riyâd: Dâru Âlem'il-Kütüb, 1417/1997.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî (ö. 273/887), *Sünenu İbn Mâce*, thk.: Şuayb el-Arnâvût, Birinci Baskı, Dimeşk: Dâru'r-Risâle, 1430/2009.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfîî (ö. 711/1311), *Lisânü'l-Arab(I-XV)*, Üçüncü Baskı, Beyrut: Dâru Sâdır, 1414/1994.

- İbnü'l-Mülakkın**, Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Alî b. Ahmed el-Ensârî el-Mısrî (ö. 804/1401), *Muhtasaru İstidrâki'l-Hâfız ez-Zehebî 'alâ Müstedreki Ebî 'Abdillâh el-Hâkim*(I-VIII), thk.: Abdullah b. Hamd el-lehîdân vd., Birinci Baskı, Riyâd: Dâru'l-Âsime, 1411/1991.
- İbn Şâzân**, Ebu'l-Hasen Muhammed b. Ahmed b. Ali el-Hasen el-Kummî, *Mie Menkabe min Menâkıbi Emîri'l-Müminîn Ali b. Ebî Tâlib ve'l-Eimmeti min Veleğihi*, thk.: Nebîl Rıza Ulvân, Kum: İntişârât-ı Ensâriyân, 1413/1993.
- İbn Teymiyye**, Takıyyüddin, Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî (ö. 728/1328), *Mecmû' u'l-fetâvâ*, thk: Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsım, Mücemmi'ül-Meliki Fehd, Medine, 1416/1995.
- , *Fadlu Ehli'l-Beyt ve Hukûkukum*, thk: Ebû Tûrâb ez-Zâhirî, Cidde: Dâru'l-Kıble, 1405 /1984.
- , *Minhâcü's-sünneti'n-nebeviyye*, thk: Muhammed Reşâd Sâlim, Birinci Baskı Suudi Arabistan: Câmîat'ül-İmâm Muhammed b. Suud el-İslâmiyye, 1406/1986.
- , *el-Fetâvâ'l-Kübrâ(I-VI)*, Birinci Baskı, yy: Dâr'ul-Kütüb'il-İlmiyye,1408/1987.
- , *Ehâdîs'ul-Kısâs*, thk.: Muhammed b. Lütfî, Üçüncü Baskı, Beyrut: Mektebet'ül-İslâmî, 1408/1988.
- İsfahânî**, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî (Ö. V/XI. Yüzyılın İlk Çeyreği), *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'an*, thk.: Safvân Adnan, Birinci Baskı, Dımeşk: Dâru'l-Kalem, Beyrut: ed-Dâru's-Şâmiyye, 1412/1992.
- İsfahânî**, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî (ö. 430/1038), *el-İmâme ve'r-Reddü alâ'r-Râfida*, 242, thk.: Ali b. Muhammed b. Nâsır el-Fakîhî, Üçüncü Baskı, Medine: Mektebet'ül-Ulûm ve'l-Hikem, 1415/1994.
- , *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ*, Mısır: es-Saâdet, 1394/1974.
- Kâdî İyâz**, Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî (ö. 544/1149), *İkmâlü'l-Mu'lim bi-fevâ'id (fî şerhi Sahîh) Müslim*, thk.: Yahyâ İsmâîl, Birinci Baskı, el-Mansûra: Dârül-Vefâ, 1419/1998.
- , *eş-Şifâ bi-(fî)ta'rîfi hukûki (fî şerefi)'l-Mustafâ*, Beyrut: Dâ'ul-Fikr, 1423/2002.
- Kadîbî**, Ebû Halife Ali Muhammed el-Kadîbî, *Hadîs's-sekaleyn beyne's-Sünnet'i ve's-Şîa*, Birinci Baskı, yy:1429/2008.

Kamer, Eymen, *Müstedrek'teki Ehl-i beyt Hadisleri Bağlamında Hâkim'e Yönelik Şiîlik İthamı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018.

M. Kandemir, Yaşar, "Ali", *DİA*, II, 376, İstanbul, 1989.

-----, *Mevzû Hadisler*, Onuncu Baskı, İstanbul: İfav, 2017.

-----, "Fâtıma", *DİA*, İstanbul, 1995, XII, s.219-223.

Karaman, Hayreddin, Çağrıcı, Mustafa, vd., *Kur'an yolu : Türkçe meal ve tefsir*, Ankara : Diyanet İşleri Başkanlığı; [https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/%C3%82-i%20%C4%B0mr%C3%A2n-suresi/354/61-ayet-tefsiri\(erişimtarihi:23.06.2019\)](https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/%C3%82-i%20%C4%B0mr%C3%A2n-suresi/354/61-ayet-tefsiri(erişimtarihi:23.06.2019)).

Kardâvî, Yusuf, *Fikhü'z-Zekât*, Beyrut 1969.

Karmûşî, Ömer b. Sâlih el-Karmûşî, *Ehlü'l-beytü inde Şeyh'ül-İslâm İbn Teymiyye*, Merkezu't-Ta'sîl li'd-Dirâsâti ve'l-Buhûs, Birinci Baskı. Cidde, 1434/2013.

Kâsım, Es'ad Vahîd, *Ezmetü'l-Hilâfe ve'l-İmâme*, Birinci Baskı, Beyrut: el-Ğadîr, 1418/1997.

Kettânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ca'fer b. İdrîs el-Kettânî el-Hasenî (1857-1927), *Nazmü'l-mütenâsir mine'l-hadisi'l-mütevâtir*, thk.: Şeref Hicâzî, 2. bs., (Mısır: Dâr'ul-Kütübi's-Selefiyye, ty.),

Kevserî, Zâhid (1879-1952), *Mahku't-Tekavvul fî Meseleti't-Tevevül*, Kahire: el-Mektebet'ül-Ezheriyye li't-Türâs, 2016.

Kılıç, Abdullah, *Kur'ân-ı Kerim'de Ehl-i beyt*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi Kayseri, 2002.

Kolektif, *Osmanlı Devleti'nde Ehl-i beyt Sevgisi*, İstanbul: Nefes Yayıncılık, 2008.

-----, *Mevsûâtü'l-Fıkhîyyetü'l-Kuveytiyye*, İkinci Baskı, Kuveyt: Dâru's-Selâsil, 1404-1427.

Küleynî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Ya'kûb b. İshâk el-Küleynî er-Râzî (ö. 329/941), *el-Kâfî*, Beyrut: Menşûrâtu'l-Fecr, 1428/2008.

Kurtubî, Ahmed b. Ömer, Ebü'l-Abbâs Ziyâüddîn Ahmed b. Ömer b. İbrâhîm el-Ensârî el-Kurtubî (ö. 656/1258), *el-Müfhim fî şerhi Muhtasarı Müslim*, thk.: Muhyiddîn Dîb, vd., Birinci Baskı, Dîmaşk: Dâru İbn Kesîr, Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1417/1996.

- , Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el-Kurtubî (ö.671/1273), *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân* (I-XX), İkinci Baskı, Kâhire: Dâru'l-kütüb'il-Mısıriyye, 1384/1964.
- Kummî**, Abbâs el-Kummî, *Mefâtîh 'ul-cinân*, Üçüncü Baskı, yy.: Dâr'ul-Edvâ, 1435/2014.
- , *Muntehâ'l âmal*, Kum: Müessese-i İntişarâtı Hicret, 1372/1953.
- Kutlu**, Sönmez, "Ehl-i beyt Sembolik Kapitalinin Tarihî Süreç İçinde Semerelendirilmesi", *İslâmiyât* III, 2000, sayı: 3, s. 99-120.
- Kutluay**, İbrahim, *İmâmiyye Şîası 'na Göre Cerh ve Ta'dîl*, İkinci Baskı, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2012.
- , *Şîa'da Hadis Usûlü Ehl-i Sünnet Hadis Usûlü İle Mukayeseli Bir Çalışma* Rağbet Yayınları, İstanbul 2017.
- , *Sünnet'e Göre Kutsiyet*, Çıra Yayınları, İstanbul 2010.
- , "İmâmiyye Şîası Hadis Literatüründe Mehdî'ye Dair Rivayetlerin Sünnî Kaynaklarla Mukayesesi: Mehdî Telakkisi Ehl-i Sünnet'e Şîa'dan mı Geçti? *Uluslararası Mehdîlik Sempozyumu*, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Sivas 2018, s. 399-432.
- Kuzudişli**, Bekir, *Şîa ve Hadis: Başlangıcından Kütüb-i Erbaa'ya Hadis Rivayeti ve İsnad*, İstanbul: Klasik Yayınları, 2017.
- , *Şîa'da Hadis Rivâyeti ve İsnâd*, İstanbul: BSR Yayıncılık, 2011.
- Mağribî**, Hüseyin b. Muhammed, *Bedrî't-tâmâm Şerhi Bulûğ'il-Merâm min edilleti'l-âhkâm*, thk: Dr. Muhammed Şuhûd, İkinci Baskı el-Mansûra: Dâr'ul-Vefâ, 1426/2005.
- Mahallî**, Ebû Abdillâh Celâlüddîn Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Ensârî el-Mahallî (ö. 864/1459) ve Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî (ö. 911/1505), Birinci Baskı, *Tefsîrü'l-Celâleyn*, Diyarbakır: Seyda Yayınları, 2016.
- Makrîzî**, Makrîzî, Ebû Muhammed (Ebü'l-Abbâs) Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkadir, *Fedâilü Âli'l-beyt*, thk.: Muhammed Ahmed Âşûr, yy.: Dâru'l-İ'tisâm, 1400/1980.

- Mâlik b. Enes**, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî (ö. 179/795), *el-Muvatta'*, İstanbul, 1992, thk: M. Fu'âd Abdulbâkî, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâs'il-Arabî, 1406/1985.
- Mansûrî**, Luey el-Mansûrî, *Fedâilü Ehli'l-beyt fî Sahîhati'l-Elbânî*, el-Mecmeu'l-Âlemî li'Ehli'l-Beyt Aleyhimi's-Selâm, 1428/2007.
- Mâverdî**, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî (Ö. 450/1058), *El-Ahkâmü's-sultâniyye ve'l-vilâyâtü'd-dîniyye*, Kâhire: Dâru'l-Hadis, 1427/2006.
- Meclisî**, Muhammed Bâkır, Muhammed Bâkır b. Muhammed Takî b. Maksûd Alî el-Meclisî (Ö. 1110/1698-99 [?]), *Bihârü'l-envâri'l-câmi'a li-düreri ahbâri'l-e'immeti'l-ethâr*, thk.: Muhammed el-Bâkır el-Behbûdî, İkinci Baskı, Beyrut: Müesseset'ül-Vefâ, 1403/1983.
- , *Mir'âtu'l-ukûl fî şerhi ahbâri âli'r-Rasûl*, İkinci Baskı, yy: Dâru'l-Kütüb'il-İslâmiyye, 1404/1984.
- Meraşî**, Seyyid Şihâbeddin el-Meraşî en-Necefî, *Şerhu İhkâk'ul-Hakk*, talik: Seyyid Şihâbeddin el-Meraşî el-Necefî, tashih: Seyyid İbrahim Meyâncî, Birinci Baskı, Kum: Mektebetü Âyetullah el-Meraşî en-Necefî, 1376-1418.
- Merdâvî**, Ebû'l-Hasan Alaeddin Ali b. Süleyman b. Ahmed Merdavi (ö.885/1480), *el-İnsâf fî ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilâf alâ mezhebi'l-İmami'l-mübeccel Ahmed b. Hanbel*, İkinci Baskı, Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1986/1406.
- Meylânî**, Seyyid Ali el-Huseynî el-Meylânî, *Hadisu's-Sekaleyn*, Birinci Baskı., Kum: Merkez'ül el-Ebhâs'il-Akâidiyye, 1421/2001.
- , *Nefahât'ül-ezher fî hulâsati ukubât'il-envâr*, yy: Şebeketü'l-Fiker, Merkezü'l-Hakâik'il-İslâmiyye, ty; <http://alfeker.net/library.php?id=3663>(erişim tarihi:22.06.2019).
- , *Hadîs'ül-Menzile*, Birinci Baskı, Kum: Merkezü'l-Ebhâs'il-Akâidiyye, 1421/2001.
- , *Tefdîl'ul-eimme ale'l-enbiyâ*, Birinci Baskı, Kum: Merkezü'l-Ebhâs'il-Akâidiyye, 1421/2001.
- Meylânî**, Seyyid Hâşim, *Hadîs'ul-Gadîr beyne edillet'il-müsbitîn ve evhâm'il-mubtilîn*, el-Atebetü'l-Abbasiyyetü'l-Mukaddese: el-Merkez'ül-İslâmî li'd-Dirasâti'l-İstrâfîciyye, 1438/2017.

- Moezzi**, Mohammad Ali Amir, *The Divine Guide in Early Shi'ism*, State University of New York Press, Albany, New York, 1994.
- Mubârekfûrî**, Ali Muhammed Abdurrahmân b. Abdirrahîm, *Tuhfetu'l-Ahvezî bi Şerh-i Câmi't-Tirmizî*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ty.
- Mutahharî**, Murtaza, *Vela ve Velâyet Üzerine*, çev: Seyyid Seccad Hüseyinî, İstanbul: Kevser Yayınları, 1993.
- Murtazâ**, Ebû'l-Kâsım Alemülhüda Ali b. Hüseyin Şerif el-Murtaza (ö.436/1044), *eş-Şafî fi'l-imâme*, thk. Seyyid Abdü'z-Zehra el-Hüseyini el-Hatib, Tahran, 1983.
- Münâvî**, Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf b. Tâcil'ârifin b. Nûriddîn Alî el-Münâvî el-Haddâdî (ö. 1031/1622), *Feyzü'l-Kadîr şerhu'l-Câmi'i's-sağîr*, Birinci Baskı, (Mısır: el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1356/1937, Beyrut: Dâr'ul-Kütüb'il İlmiyye, 1415/1994.
- Müttaki el-Hindî**, Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kadîhân el-Müttakî el-Hindî (Ö. 975/1567), *Kenzü'l-'ummâl fî Süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, Beşinci Baskı, Müessesetü'r-Risâle, 1401/1981.
- Müslim**, Ebû'l-Hüseyin Müslim b. El-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî (Ö. 261/875), *Sahîh-i Müslim(I-II)*, Birinci Baskı. Riyâd: Dâru't-Tayyibe, 1426/2006.
- Mütercim Âsım Efendi**, Ebu'l- Kemal es-Seyyid Ahmed (Ö. 1235/1819), *el-Okyânüsü'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, İstanbul 1305/1888.
- Mutlu**, İsmail, *Tarihte ve Günümüzde Câferilik*, İstanbul: Mutlu Yayıncılık, 1995.
- Necefî**, Hâdî en-Necefî, *Mevsûatü ehâdîsi Ehli'l-beyt*, Birinci Baskı, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâs'il-Arabî, 1423/2002.
- Nesâî**, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî En-Nesâî (Ö. 303/915), *Hasâ'isu Emîri'l-Mü'minîn 'Alî b. Ebî Tâlib Radyallâhu 'anh*, thk.: Ahmed Meyrin el-Belûşî, Kuveyt: Mektebet'ul-Muallâ, 1406/1986.
- , *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk.: Abdullah b. Abdülmuhsîn, et-Türkî, Şuayb Arnavût, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.
- Nesefî**, Ebû'l-Berekât Hâfizüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî (ö. 710/1310), *Medârikü't-tenzîl (I-III)*, Birinci Baskı, Beyrut: Dâr'ul-Kelimi't-Tayyib, 1419/1998.

- Nevevî**, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî (Ö. 676/1277), (*Kitâbu Şerhi'n-Nevevî Alâ Müslim*) *el-Minhâc fi Şerhi Sahîhi Müslim B. Haccâc(I-XVIII)*, İkinci Baskı, Beyrut: Dâru İhyâi't-Tûrasi'l-Arabî, 1392/1972.
- , *el-Mecmu' Şerhu'l-Mühezzeb*, Beyrut: Dâr'ul-Fikr, ty..
- , *el-Ezkâr*, (thk.: Abdulkadir el-Arnâvût, Beyrut: Dâru'l-Fikr li'l-Tıbbâ ve'n-Neşr, 1414/1994.
- Onat**, Hasan, “Şîî İmâmet Nazariyesi (Kuleynî, Kummî ve Tûsî'nin Görüşleri Çerçevesinde)”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1992, Cilt: XXXII, s. 90-91.
- Öz, Mustafa**, “Ehl-i Beyt”, *DİA*, X, s.498, İstanbul, 1994.
- , “Teberrî”, *DİA*, XI, s.214-215, İstanbul, 2011.
- , “Şîa”, *DİA*, XXXIX, s.111-114, İstanbul, 2011.
- Öz, Mustafa**-İlhan Avni, “İmâmet”, *DİA*, XXII, s.201, İstanbul, 2000.
- Özdemir**, Yaşar, *Ehl-i beyt Kavramının Teolojik Analizi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum 2014.
- Öztürk**, Mustafa, “İslâm Öncesi Arap Toplumunda Ahval-i Şahsiyye Hukuku”, Syf.234, *Kur'anın Anlaşılmasının Katkısı Açısından Kur'an Öncesi Mekke Toplumu Sempozyumu*, 8.Türkiye Tefsir Akademisyenleri Buluşması, 2011, İstanbul.
- , “Şîî ve Sünnî Müfessirlere Göre Ehl-i beyt Kavramı” *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi* [Bilimsel Birikim], 2004, cilt: IV, sayı: 3, s. 37-53.
- Öztürk**, Mehmet Cemal, “Ehl-i beyt Hakkındaki Hadislerin Değerlendirilmesi”, *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi*, 2014, sayı: 23, s. 42-43.
- Öztürk**, Yaşar Nuri, *Kur'an'daki İslâm*, İstanbul, 1998.
- Rahîlî**, İbrâhim b. Âmir er-Rahîlî, *Kitâbü'l-intisâr lil-sahbi ve'l-Âl min iftirâati's-semâvî'd-dâl*, Üçüncü Baskı, Medine: Mektebet'ül-Ulûm ve'l-Hikem, 1423/2003.
- Râzî**, Muhammed b. Ebû Bekir er-Râzî (Ö. 666/1268'den Sonra), *Muhtârü's-Sihâh*, Beşinci Baskı, Beyrut: el-Mektebet'ül-Asriyye, ed-Dârun'nemûzeciyye, 1420/1999

- , Fahreddin Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî (ö. 606/1210), *Mefâtîhu'l-ğayb*, Üçüncü Baskı, Beyrut: Dâru İhyâit'turâsi'l-Arabî, 1420/1999.
- Reşid Rızâ**, Muhammed (1865-1935), *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Hakîm(I-XII)*, Mısır: el-Heyet'ül-Mısırıyyetü'l-Âmmetü li'l-Kitâbi,1990.
- Reyşehrî**, Muhammed, *Mîzân'ul-hikmet*, Kum: Dâru'l-Hadis, 1375/1956.
- Rıdvânî**: Ali Asker, *Ku'rân ve Sünnet Işığında Ehl-i beyt Mektebi*, çev.: Ebulfez Kocadağ, İstanbul: Kevser Yayınları, 2008
- Rîşherî**, Muhammed er-Rîşherî, *Ehlu'l-beyt fi'l-Kitâb ve's-Sünnet*, Kum: Dâru'l-Hadîs, 1375/1956.
- Rıza'l-Muzaffer**, Muhammed, *Akâid'ul-İmâmiyye (Şîa İnançları)*, Çev; Abdülbâki Gölpınarlı, İstanbul: Zaman Yayınları, Yaylacık Matbaası, 1978.
- Ruaynî**, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman Ruaynî Hattab (ö.954/1547), *Mevâhibü'l-celil li-şerhi Muhtasarı Halil*, zabt ve tahrîc: Zekerıyyâ Umeyrat, Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003/1423.
- Rûdânî**, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Süleymân er-Rûdânî (ö. 1094/1683), *Cem'u'l-fevâ'id min Câmi'i'l-usûl ve Mecma'i'z-zevâ'id*, thk.:Ebû Alî Süleymân, Birinci Baskı, Kuveyt: Mektebetü İbn Kesîr, Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1418/1998.
- Sadûk**, Ebû Ca'fer Şeyh Sadûk Muhammed b. Ali b. Hüseyin İbn Babeveyh (Ö.381/991), *Risâletu'l-İtikadâti'l-İmâmiyye (Şîi-İmâmiyye'nin İnanç Esasları)*, çev.; Ethem Ruhi Fığlalı, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları No. 141, 1978.
- , Ebû Cafer Şeyh Saduk Muhammed b. Ali b. Hüseyin İbn Babeveyh (ö.381/991), *el-Emâlî*, Birinci Baskı, Kum: Müessesetü'l-Bise, 1417/1997.
- , *Men la yahdurühü'l-fakih*, Birinci Baskı, Beyrut: Menşûrâtü müesseset'il-âlâ lil-matbûât, 1406/1986; İkinci Baskı, tashîh; Ali Ekber el-Ğıffârî, Kum: Menşûrâtü Cemâati'l-Medreseteyn, 1363/1404.
- , *el-Hisâl*, tashih: Ali Ekber el-Ğıffârî, yy.: 1362-1403.
- , *Meânî'l-Âhbâr*, tashih: Ali Ekber el-Ğıffârî, Kum: İntişârât İslâmî, 1361/1942.

- San'ânî**, Ebû İbrâhim İzzeddin Muhammed b. İsmail Emir es-San'ani (ö.1182/1768), *et-Tenvîr şerhu Câmi'i's-sağîr*, Birinci Baskı, Riyâd: Mektebetü Dâru's-Selâm, 1432/2011.
- Sarıçam**, İbrahim, *Emevî-Hâşimî İlişkileri*, Dördüncü Baskı, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- Sayılr**, Raşit, *Resûllullah ve Ehl-i beyt'i*, İkinci Baskı, İstanbul: Kevser Yayınları, ty..
- Sehâvî**, Ebû'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed es-Sehâvî (ö. 902/1497) *el-Kavlu'l-Bedi' fi's-Salâti ale'l-Habîbi'ş-Şefî'*, yy: Dâru'r-Reyyân li't-Turâs, ty.
- , *el-Ecvibetü'l-merdıyye fîmâ sü'ile 'anhü mine'l-ehâdîsi'n-nebeviyye(I-III)*, thk.: Muhammed İshâk Muhammed İbrahim, Birinci Baskı, yy.: Dâru'r-Râye, 1418/1998.
- Sekâf**, Alevî b. Abdilkâdir es-Sekâf, vd., *Mevsûat'ül-Akide*, Mevkû'd-Dürari's-Seniyye, 1433/1994; <https://al-maktaba.org/book/32480>(erişim tarihi: 21.06.2019).
- Semâvî**, Muhammed et-Ticânî es- Semâvî, *Nasıl Hidâyete Kavuştum*, çev.: Hasan Yıldırım, Kum: Ensariyan Yayınevi,1411/1991.
- Seven**, Hasip, *Yakıcı Yıldırımlar*, İstanbul: Bedir Yayınevi, 1410/1990.
- Sharon**, Moshe, “Ehl-i Beyt -Ev Halkı-”, Çeviren: Cem Zorlu, *Marîfe: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]*, 2004, Cilt: Iv, Sayı: 3, s. 341-353.
- , “The Umayyads As Ahl Al-Bayt”, *Jerusalem Studies in Arabic And Islam*, S., 14, Jerusalem 1991, s., 115-152.
- Sofuoğlu**, Cemal, “Gadir-i Hum Meselesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1983, cilt: XXVI, s. 461-470.
- , *Şîa'nın Hadis Anlayışı*, Yayınlanmamış Doktora tezi, danışman: Talat Koçyiğit, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1977.
- , “Şîa'nın Sahâbeler Hakkındaki Bazı Görüşleri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1981, cilt: XXIV, s. 533-538.
- , Şîa-i İmamiye'nin Hadîs Anlayışı, *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu* (13-15 Şubat 1993: İstanbul), 1993, s. 258-287.

- Söylemez**, Mahfuz, Ehl-i Beyt'in Fazileti, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, cilt: XLIII, sayı: 2, s. 413-447.
- Süyûtî**, Ebû'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr (ö.911/1505), *el-Leâli'l-masnû'a fi'l-ehâdîsi'l-Mevdû'a*, Birinci Baskı, Beyrut: Dâru'l-Kütüb'il-ilmîyye, 1417/1996.
- Süveydî**, Ebû'l-berekât Abdullah Süveydî, *Hucec-i Kat'iyye*; çev.: Hüseyin Hilmi Işık, *Hak Sözü'nün Vesikaları*, 64. baskı, İstanbul: Hakikat Kitâbevi Yayınları, 2017.
- Şâfiî**, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî (Ö. 204/820), *El-Ûm (Mevsuâtü'l-İmâmi's-Şâfiî)*, thrc.: Ahmed Bedreddîn Hasûn, Birinci Baskı, Beyrut: Dâru Kuteybe, 1416/1996.
- Şehristani**, Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdilkerim b. Ebi Bekr Ahmed (469/1076-548/1153), *Milel ve Nihal*, çev.: Mustafa Öz, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2008.
- Şevkânî**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî es-San'ânî el-Yemenî (Ö. 1250/1834), *Neylü'l-Evtâr min Esrâri Müntekâ'l-Ahbâr*, thk: Envâr el-Bâz, Üçüncü Baskı, Dâru'l-Vefâ, 1426/ 2005.
- , *Fethu'l-Kadîr*, Birinci Baskı, Dimeşk: Dâru İbn Kesîr, 1414/1994.
- , *ed-Dürrü'n-Nadîd fi İhlâsı Kelimeti't-Tevhîd*, yy: Dâru İbn Huzeyme, 1414/1994.
- Şeyh Müfîd**, Ebû Abdullah İbnü'l-Muallim Muhammed b. Muhammed Müfîd, (ö.413/1022), *el-Emâlî*, İkinci Baskı, thk. Hüseyin Üstad Velî, Ali Ekber Ğıffârî, Kum: el-Matbatü'l-İslâmiyye, 1993/1414.
- , *el-İrşâd*, İkinci Baskı, (Beyrut: Dâru'l-Müfîd, Müessetü Âl-i Beyt Aleyhi's-Selâm, 1414/1993.
- Şeyh Nuri Tabersî**, Mirza Hüseyin Nuri Tabersi (ö.1320/1902) *Müstedrek'ül-vesail ve mustanbitü'l-mesâil*, Üçüncü Baskı, Beyrut: Müessetü Âl-i Beyt Aleyhi's-selâm liihyâi't-Turâs, 1408/1988.
- Şirâzî**, es-Seyyid Sâdık el-Hüseyinî eş-Şirâzî, *el-Ğadîru's-Sânî*, Birinci Baskı, Beyrut: Dâru'l-Müemmil, 1433/ 2012.
- Şürünbülâlî**, Ebü'l-İhlâs Hasen b. Ammâr b. Alî eş-Şürünbülâlî el-Vefâ el-Mısrî (Ö. 1069/1659), *Merâkıl-Felâh*, Birinci Baskı, el-Mektebet'ül-Asriyye, 1425/2005.

- Tabâtabâî**, Seyyid Abdülaziz Tabâtabâî, *Ehl'ül-Beyt fî'l-mektebeti'l-arabiyye*, Birinci Baskı, Müessesetü Ehli'l-Beyt Aleyhimu's-Selâm li-İhyâi't-Turâs, Kum:1417/1997.
- , Allame Muhammed Hüseyin b. Muhammed b. Muhammed Hüseyin Tabâtabâî(ö.1402/1981), *el-Mîzân fi tefsîri'l-Kur'ân*, Birinci Baskı, Beyrut: Menşûrâtu Müesseset'il- âlâ lil-Matbûât, 1417/1997.
- Taberânî**, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî (Ö. 360/971), *el-Mu'cemü'l-Evsat(I-X)*, thk.: Târik b. İvedillah b. Muhammed, vd., Kâhire: Dâru'l-Haremeyn.
- , *el-Mu'cemü'l-kebir*, thk. Hamdi Abdülmecid Selefî, İkinci Baskı, Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ty.
- , *el-Mucemü's-sağîr*, thk: Muhammed Şekûr Mahmûd, Birinci Baskı, Beyrut: Dâru İmâr, el-Mektebetü'l-İslâmî, 1405/1985.
- Taberî**, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd El-Âmulî Et-Taberî el-Bağdâdî (Ö. 310/923), (*Câmi'u'l-Beyân Fî Tefsîri'l-Kur'ân*) *Tefsîrü't-Taberî(I-XXIV)*, thk.: Ahmed Muhammed Şâkir, Birinci Baskı, Müessesetü'r-Risâle, 1420/2000.
- Tabersî**, Ebû Alî Emînüddîn (Emînü'l-İslâm) el-Fazl b. el-Hasen b. el-Fazl et-Tabersî (ö. 548/1154), *Mecma'u'l-beyân fi tefsîri'l-Kur'ân*, Birinci Baskı, Beyrut: Dâr'ul-Murtezâ ,1427/2006.
- Tahâvî**, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısırî et-Tahâvî (Ö. 321/933), *Müşkilü'l-Âsâr(Şerhu Müşkili'l-Âsâr)*, thk.:Şuayb Arnavût, Birinci Baskı, Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1415/1994.
- Tîbî**, Ebû Muhammed Şerefüddîn Hüseyin b. Abdillâh b. Muhammed et-Tîbî (ö. 743/1343), *Şerhu't-Tîbî 'alâ Mişkâti'l-Mesâbîh*, thk.: Abdulhamid Hindâvî, Mekke-Riyâd: Mektebetü Nizâr Mustafâ el-Bâz, 1417/1997.
- Tirmizî**, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî (Ö. 279/892), *Sünenü't-Tirmizî*, Riyâd: Beytu'l-Efkâri'd-Devliyye, ty.; thk.: Ahmed Muhammed Şâkir, Muhammed Fuâd Abdülbâkî, vd., İkinci Baskı, Mısır, 1395/1979.
- Topaloğlu**, Fatih, “Şîa Mehdi İnancının Oluşumunda Fars Kültürünün Etkisi”, s.110-111, *E-Makâlât Mezhep Araştırmaları*, V/2 (Güz 2012), s. 109-148; Issn 1309-5803 | www.emakalat.com.

- Topgöl**, Muhammed Enes “Türkiye’deki Şîh Hadis Çalışmalarının Seyri”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 11, Sayı 21, 2013, s. 355-361.
- Türk Dil Kurumu**, *Türk Dil Kurumu Sözlüğü*; <http://sozluk.gov.tr> (erişim tarihi:23.06.2019)
- Tûsî**, Ebû Ca’fer Nasîrüddîn Muhammed b. Muhammed b. Hasen Tûsî (ö. 460/1067), *el-Emâlî*, Birinci Baskı, Tahran: Müessesetü’l-Bi’sse, 1414/ 1994.
- , *Tehzibü’l-ahkâm [fi şerhi’l-Mukni’a]*, Tahrân: Dâr’ül-Kütübü’l-İslâmiyye 1356/1937.
- Turan**, Abdullah, *Ehl-i Beyt Mektebinde Temel İnançlar*, yy: Al-i Taha Yayınları, 1999.
- Uludağ**, Süleyman, “Bâtın ilmi”, *DİA*, V, s.188, İstanbul, 1992.
- , “Âl-i Âbâ”, *DİA*, II, s.306-307, İstanbul,1989.
- Ummânî**, Halife Ubeyd el-Kelbânî el-Ummânî, *Men hum Ehlü’l-Beyt*, Birinci Baskı, Bahreyn: Dâru’l-Isme, 1428/ 2007.
- Useymîn**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sâlih b. Muhammed b. Süleymân el-Useymîn et-Temîmî (1929-2001), *Tefsîr’ul-Kur’âni’l-Kerîm (Sûratu Âli İmrân)*, Üçüncü Baskı, Riyâd: Dâru İbn’il Cevzi, 1426/2005.
- Uyar**, Gülgün, *Ehl-i beyt İslâm Tarihinde Ali-Fâtıma Evlâdı*, Dördüncü Baskı, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, 2018.
- Uyar**, Hasan Hüseyin, *Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Ehl-i beyt Eğitimi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum 2013.
- Uyar**, Mazlum, *İmâmiyye Şîası’nda Düşünce Ekolleri: Ahbârîlik*, İstanbul, 2000.
- Übiyy**, Ebû Abdullah Muhammed b. Halife, *Şerhu Sahîh’il-Müslim*, Riyâd: Mektebetü’t-Taberiyye, ty..
- Üçer**, Cenksu, “Geleneksel Alevîlikte Ehl-i Beyt Anlayışı -Tokat Yöresi Örneği-”, *Marife*, -Ehl-i Beyt Özel Sayısı-, Konya, 2004, Yıl: 4, Sayı: 3, S. 275, 278.
- Ünlüsoy**, Kamile, “Şîh Kültüründe Hz. Ali Mucizeleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 35.
- Üzüm**, İlyas, “Mezhep”, *DİA*, XXIX, s.526-532, Ankara, 2004.
- Varol**, M. Bahaüddin, “Ehl-i Beyt Kavramının Tarihî Gelişim ve Değişim Süreci”, *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi*, 2014, Sayı: 23.

- , “Hicrî I. Asırda Ehl-İ Beyt İmajı”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003, Sayı: 16, s. 97-119.
- , “İslâm Tarih’inin İlk İki Asrında Ehl-i Beyt’e İdeolojik Yaklaşımlar”, *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]*, 2004, Cilt: Iv, Sayı: 3, s. 73-92.
- , *Ehl-i beyt ve siyâsî faaliyetleri*, Basılmış Doktora Tezi (*Ehl-i beyt Gerçeği*, İstanbul: Şamil Yayınları, ty.), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1999.
- , “Ehl-i beyt sevgisi nedir? Nasıl olmalıdır?”, *İstem*, Yıl:1, Sayı:2, 2003, s. 109–128.
- Yazır**, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (1878-1942), *Hak Dini Kur’an Dili(I-X)*, yy: Zehraveyn Yayınevi, Umut Matbaası.
- Yavuz**, Salih Sabri, “Minhâcü’l-kerâme”, *DİA*, XXX, s.109-110, İstanbul, 2005
- , Adil, “Kisâ Hadisi Rivâyetleri ve Ehl-i Beyt Kimliği”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2005, sayı: 19, s. 153-177).
- , Adil, “Ehl-i sünnet’e Göre Ehl-i beyt’in Konumu -Sekaleyn Hadisi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi [Bilimsel Birikim]*, 2005, cilt: V, sayı: 3, s. 333-360.
- , Yusuf Şevki, “Tevessül”, *DİA*, XLI, s.6, İstanbul, 2012.
- Yiğit**, İsmail, “Sıffin Savaşı”, *DİA*, XXXVII,107-108, İstanbul, 2009.
- Zehebî**, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî (ö. 748/1348), *Telhîsu Kitâbi’l-Mevduat li-İbni’l-Cevzî*, Birinci Baskı, Riyâd: Mektebetü’r-Rüşd, 1419/1998.
- Zahîr**, İhsân İlahî Zahîr, *eş-Şîa ve Ehlu’l-Beyt*, Pakistan:Lahor: İdâratü Tercümânî’s-Sünne, 1996, ty..